

ΠΑΝΗΓΥΡΙΚΟΝ ΤΕΥΧΟΣ

1837 - 1987

ΤΟ ΕΡΓΟΝ
ΤΗΣ ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ
ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΗΣ
ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ

ΑΘΗΝΑΙ 1987

ΤΟ ΕΡΓΟΝ
ΤΗΣ ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ
ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΗΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ

ΠΑΝΗΓΥΡΙΚΟΝ ΤΕΥΧΟΣ 1837 - 1987

ΤΟ ΕΡΓΟΝ
ΤΗΣ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΗΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ
ΚΑΤΑ ΤΟ 1986

ΠΑΝΗΓΥΡΙΚΟΝ ΤΕΥΧΟΣ
1837 - 1987

ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ
Γ. Ε. ΜΥΛΩΝΑ
ΓΕΝΙΚΟΥ ΓΡΑΜΜΑΤΕΩΣ ΤΗΣ ΑΡΧ. ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ

ΑΘΗΝΑΙ 1987

© Ἡ ἐν Ἀθήναις Ἀρχαιολογικὴ Ἐταιρεία, Πανεπιστημίου 22, 106 72

ΓΡΑΦΕΙΟΝ ΔΗΜΟΣΙΕΥΜΑΤΩΝ

Ἐπιμέλεια ἐκδόσεως: Ἐλευθερία Κονδυλάκη-Κόντου

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Πρόλογος Γενικοῦ Γραμματέως	9
Διοικητικὸν Συμβούλιον κατὰ τὰ ἔτη 1984 - 1986 ..	10
Προσκλητήριον γράμμα ἀποσταλὲν διὰ τὰς ἐορτὰς τῆς Ἑκατονπεντηκονταετηρίδος	11
Τὸ Ἰδρυτικὸν Ἐγγραφοῦν τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας	13
Ἡ Ἐφορεία κατὰ τὰ ἔτη 1837 - 1838	19
«Σύνοψις τῶν Πρακτικῶν τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας τῶν Ἀθηνῶν κατὰ τὰ ἔτη 1837-38-39-40»	20
Εὐεργέται	23
Αἱ ἀνασκαφαὶ τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας	25
Ἀναμνήσεις ἀπὸ τὸν ἐορτασμὸν τῆς Ἑκατοντα- ετηρίδος	34
Τὸ Ἔργον τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας κατὰ τὸ 1986	39
<i>Ἀνασκαφαὶ</i>	
1. Μαρώνεια	43
2. Σύναξη Μαρωνείας	45
3. Ἁγ. Χαράλαμπος Μαρωνείας	48
4. Προσκυνητὲς Ροδόπης	50
5. Δίκελλα «Ντικιλί-Τὰς»	53
6. Ἀμφίπολη	57
7. Τορώνη	63
8. Βεργίνα	67
9. Δίον	71
10. Πέλλα	74
11. Ἄνω Κορακιάνα Κερκύρας	78

12. Ἄετος Ἰθάκης	78
13. Ἐφύρα	83
14. Δωδώνη	84
15. Κάτω Βασιλική Αἰτωλίας	84
16. Θέρμος	86
17. Φθιώτιδες Θῆβαι	87
18. Χαιρώνεια	90
19. Ραμνοῦς	92
20. Ψυττάλεια	95
21. Ἐλευσίς	98
22. Ἀηδόνια Κορινθίας	99
23. Μυκῆναι	100
24. Μεσσήνη	100
25. Πυλία	105
26. Δήλος	106
27. Πάρος	108
28. Θήρα	114
29. Μινώα Ἀμοργοῦ	116
30. Ζάκρος	126
31. Ἀρχάνες	132
32. Σύμη Βιάννου	138
33. Ζώμινθος	139
34. Ἰδαῖον ἄντρον	141
<i>Μουσεῖα</i>	<i>150</i>
<i>Δημοσιεύματα καὶ μορφωτικὴ δράσις</i>	<i>150</i>
<i>Εἰκόνες</i>	<i>153</i>
<i>Δωρηταὶ</i>	
<i>Ἐκλογικὸς κατάλογος τῶν Ἑταίρων κατὰ τὸ 1987</i>	
<i>Κατάλογος Δημοσιευμάτων 1837 - 1987</i>	

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Μετὰ ἀπὸ ἔγκρισιν τοῦ Διοικητικοῦ Συμβουλίου τῆς Ἑταιρείας, τὸ Γραφεῖον Δημοσιευμάτων καὶ ὁ συνάδελφος Δρ. Β. Πετράκος ἀπεφάσισαν νὰ προσδώσουν πανηγυρικὸν χαρακτήρα εἰς τὴν ἔκδοσιν τοῦ «Ἔργου τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας κατὰ τὸ 1986» ἐπὶ τῇ ἑκατονπεντηκονταετηρίδι τῆς ζωῆς καὶ τῆς δράσεως τῆς Ἑταιρείας. Εἰς τοῦτο ἠκολούθησαν τὴν προηγούμενην ἔκδοσιν τοῦ «Ἔργου τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας κατὰ τὴν πρώτην αὐτῆς ἑκατονταετίαν 1837-1937», ὅπου ὁ Γεν. Γραμματεὺς Γεώργιος Π. Οἰκονόμος ἔγραφε: «... ἐνόμισα ὅτι δὲν ὑπῆρχεν ἀρμοδιώτερος τρόπος ἐπιδείξεως τῶν ποικίλων αὐτοῦ ἐργασιῶν ἢ ἡ δημοσίευσίς τοῦ παρόντος πολλὰ πλοῦ ἀλφαβητικοῦ εὔρετηρίου περιέχοντος πάντα τὰ ἔργα καὶ τὰ ἐργασθέντα πρόσωπα, ὥστε νὰ παραμείνη τοῦτο οὐχὶ μόνον ὡς κάτοπτρον καὶ ἱστορικὸν μνημεῖον τῆς ἔθνικῆς ἐπιστημονικῆς ἐργασίας τῆς ἀρχαιολογικῆς ταύτης Ἀκαδημίας, ἀλλὰ καὶ ὡς εὐρύτερον βοήθημα παντὸς ἀρχαιολόγου» καὶ ἐρευνητοῦ.

Μὲ τὴν αὐτὴν ἐλπίδα, ἀκολουθῶν τὸ παράδειγμα τοῦ Γεν. Γραμματέως τοῦ 1937, εὐχόμεαι ὅπως τὸ τέλος τῆς δευτέρας ἑκατονταετίας ἐορτασθῇ καὶ πάλιν μὲ ἀναφορὰς λαμπρᾶς ἐπιδόσεως εἰς ἔργα καὶ σχεδιασμοὺς διὰ τὸ μέλλον πρὸς τιμὴν τῆς ἑλληνικῆς ἐπιστήμης.

Ἐπὶ τῇ εὐκαιρίᾳ ἐπιθυμῶ νὰ ἐκφράσω θερμὰς εὐχαριστίας εἰς τὸ ἐπιστημονικὸν προσωπικὸν μας ποὺ τόσον λαμπρὰ εἰργάσθη διὰ τὴν ἀρτίαν ὀργάνωσιν καὶ ἐμφάνισιν τῶν σχετικῶν ἐκδηλώσεων καθὼς καὶ τῶν ἐκδόσεων ποὺ ἀνελήφθησαν διὰ τὰς ἐορτάς τῆς ἑκατονπεντηκονταετηρίδος.

Γ.Ε.Μ.

ΔΙΟΙΚΗΤΙΚΟΝ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟΝ
ΤΗΣ ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΗΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ
ΔΙΑ ΤΗΝ ΤΡΙΕΤΙΑΝ 1984 - 1986

ΠΡΟΕΔΡΟΣ

ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ ΖΕΠΟΣ († 20.5.1985)
ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΜΠΟΝΗΣ (ἀπὸ 25.5.1985)

ΑΝΤΙΠΡΟΕΔΡΟΣ

ΙΩΑΝΝΗΣ ΤΡΑΥΛΟΣ († 29.10.1985)
ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΔΟΝΤΑΣ (ἀπὸ 4.11.1985)

ΓΕΝ. ΓΡΑΜΜΑΤΕΥΣ

ΓΕΩΡΓΙΟΣ Ε. ΜΥΛΩΝΑΣ

Σ Υ Μ Β Ο Υ Λ Ο Ι

ΑΓΓΕΛΟΣ ΒΛΑΧΟΣ
ΑΓΓΕΛΟΣ ΓΑΛΑΝΟΠΟΥΛΟΣ
ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΔΟΝΤΑΣ
ΛΑΖΑΡΟΣ ΕΦΡΑΙΜΟΓΛΟΥ (ἀπὸ 4.11.1985)
ΠΑΥΛΟΣ ΛΑΖΑΡΙΔΗΣ

ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ ΛΑΜΠΡΙΝΟΥΔΑΚΗΣ
ΝΤΟΥΛΑ ΜΟΥΡΙΚΗ
ΙΩΑΝΝΗΣ ΠΑΠΑΠΟΣΤΟΛΟΥ
ΙΩΑΝΝΗΣ ΣΑΚΕΛΛΑΡΑΚΗΣ

1837

1987

Η ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΗ ΕΤΑΙΡΕΙΑ

Πρὸς

Τὴν ἑκατοστὴν πεντηκοστὴν ἐπέτειον τῆς ιδρύσεώς της ἐορτάζει τὸν προσεχῆ Σεπτέμβριον ἢ ἐν Ἀθήναις Ἀρχαιολογικὴ Ἑταιρεία. Ἡ σύστασις τῆς ἀπεφασίσθη τὴν 6ην Ἰανουαρίου 1837 ἀπὸ 66 λογίους, Ἕλληνας καὶ ξένους, μὲ πρωτοβουλίαν τοῦ Κωνσταντίνου Μπέλιου. Ὀλίγους μῆνας ἀργότερον, τὴν 28ην Ἀπριλίου, τὰ ιδρυτικὰ μέλη της συνήλθον εἰς τὴν Ἀκρόπολιν καὶ ἐξέλεξαν τὴν πρώτην Ἐφορείαν τῆς Ἑταιρείας.

Ὁ δρόμος πρὸς τὴν ἀποκάλυψιν, τὴν προστασίαν καὶ τὴν μελέτην τῶν ἑλληνικῶν μνημείων, ὅπως τὸν εἶχον χαράζει οἱ ἰδρυταὶ της, ὑπῆρξε τραχὺς. Μὲ ἀδιάκοπον ἀγῶνα τοῦ Συμβουλίου, τῶν ἐφόρων καὶ τῶν συνεργατῶν της ἤλθον εἰς τὸ φῶς καὶ πάλιν τὰ λαμπρὰ ἔργα τῆς ἑλληνικῆς ἀρχαιότητος.

Ἡ συμπλήρωσις τῆς τρίτης πεντηκονταετίας τοῦ μεγάλου αὐτοῦ ἀγῶνος, ἡ ὁποία ἀποτελεῖ ὑπόσχεσιν καὶ ἐγγύησιν διὰ τὴν συνέχειαν τῆς δράσεως τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας καὶ εἰς τὸ μέλλον, θὰ ἐορτασθῆ πανηγυρικῶς. Εἰς τὸν ἐορτασμὸν καλοῦνται ἅπαντες οἱ φίλοι τῶν ἑλληνικῶν μνημείων, ὅσοι κοπιᾶζουσιν εἰς τὸν ἄθλον τῆς ἀναστάσεώς των, ὅσοι μετέχουσιν τῆς ἑλληνικῆς παιδείας, ὅσοι πιστεύουσιν εἰς τὸ μέλλον τοῦ πολιτισμοῦ.

Ἡ ἐν Ἀθήναις Ἀρχαιολογικὴ Ἑταιρεία σᾶς προσκαλεῖ εἰς τὴν μεγάλην ἐπέτειον τῆς συμπληρώσεως τῶν 150 χρόνων της.

Ἐγράφη τὴν 6ην Ἰανουαρίου 1987, γενέθλιον ἡμέραν τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας.

Ὁ Πρόεδρος

Κωνσταντῖνος Γ. Μπόνης

Ὁ Γενικὸς Γραμματεὺς

Γεώργιος Ε. Μυλωνᾶς

Ὁ βαρῶνος Κωνσταντῖνος Μπέλιος (1779 - 1838), ὁ «σχὼν τὴν πρωτοβουλίαν» τῆς ἰδρύσεως τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας. (Φωτογραφία τῆς προσωπογραφίας τοῦ Κ. Μπέλιου. Δημοτικὴ Πινακοθήκη.)

ΙΔΡΥΤΙΚΟΝ ΕΓΓΡΑΦΟΝ ΚΑΙ ΠΡΩΤΟΣ ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΣ
ΤΗΣ ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΗΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ

ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΗ ΕΤΑΙΡΕΙΑ

Ἡ ἐλευθέρωσις τῆς Ἑλλάδος ἦτον συμβὰν ὄχι μόνον χαρᾶς πρόξενον εἰς τὰς φιλανθρώπους καὶ γενναίας καρδίας, ἀλλὰ καὶ τὰ μέγιστα σπουδαῖον διὰ τὴν ἱστορίαν καὶ τὴν ἀρχαιολογίαν, ἐπὶ τῆς ὁποίας ἐχύθη νέον φῶς ἀνελπίστως. Ἰπόδουλος καὶ ἡμιθανῆς εἶχε λησμονηθῆ ἡ Ἑλλάς, καὶ σβεσθῆ ἀπὸ τὰ χρονικὰ τῶν Ἐθνῶν, καὶ μόλις κατὰ τὰ 1674 ἀνεκαλύφθη σχεδὸν ἐντελῶς ἐκ νέου ἀπὸ τὸν Νοϊντέλον, Σπῶνον, Οὐέλερον καὶ τοὺς μετ' αὐτούς. Ἡ Εὐρώπη τότε μόλις ἐνθυμήθη, ὅτι ἔχει εἰς τοὺς κόλπους τῆς τόσου τῆς ἀρχαιότητος θησαυρούς, καὶ ἔκτοτε, ἢ κυρίως ἀπὸ τὰ μέσα μόνον τοῦ δεκάτου ὀγδόου αἰῶνος, ἤρχισε νὰ ἀντλή ἀπὸ τὰ κατακερματισμένα ἐρείπιά μας φιλοκαλίας μαθήματα. Παιδευμένοι φιλόλογοι ἐπεσκέφθησαν ἔκτοτε πολλοὶ τὸ ἔδαφος τῆς Πατρίδος μας, κατεμέτρησαν, ἀντέγραψαν καὶ ἐξήγησαν πολλὰ τῶν ἐπὶ τῆς ἐπιφανείας κειμένων καὶ καταφανῶν μνημείων τῆς Ἀρχαιότητος, τινὰ τῶν ὑπὸ γῆν ἀνέσκαψαν καὶ ἄλλα κατὰ δυστυχίαν ἀφήρεσαν ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα. Ἀλλὰ ἡ ἀμάθεια καὶ ἡ βαρβαρότης τῶν δεσποτῶν ἦτον πρόσκομμα μέγα εἰς τὰς τοιαύτας τῶν ξένων ἐπιστημονικὰς περιοδείας, καὶ ἰδίως εἰς τὰς ἀνασκαφάς. Ἄμα ἡ Ἑλλάς ἀπηλλάγη τοῦ ξένου ζυγοῦ, ἡ Ἑλληνικὴ Κυβέρνησις δὲν ἠμέλησε τὸ σπουδαιότατον τοῦτο ἀντικείμενον, καὶ ἰδίως ἐπὶ τῆς βασιλείας τῆς Α.Μ. τοῦ Βασιλέως Ὀθωνος ἔγειναν πολλοῦ λόγου ἄξιοι ἀνασκαφαὶ καὶ ἀνακαλύψεις. Ἡ Ἑλληνικὴ ὅμως γῆ εἶναι πηγὴ ἀκένωτος ἀρχαιολογικοῦ πλούτου,

καὶ πολλὰ ἱστορικὰ ἀλήθειαι, πολλὰ φιλοκαλίας καὶ εὐφυΐας παραδείγματα κείνται ἀκόμη ὑπ' αὐτὴν τεθαμμένα. Ἐπὶ σκοπῶ ἐπομένως ἐν γένει μὲν νὰ πλουτισθῇ ἡ Ἐπιστήμη, ὅ,τι πλεῖστον καὶ ὅ,τι τάχιστον, ἐν μέρει δὲ νὰ ἐπιταχυνθοῦν αἱ ἀνασκαφαί, αἱ ἀνεγέρσεις καὶ συμπληρώσεις τῶν ἀρχαίων Ἑλληνικῶν μνημείων, περισσότερον παρά ἂν ἡ φροντίς αὕτη ἐπεβάρυνεν εἰς μόνην τὴν Ἑλλην. Κυβέρνησιν ἀποφασίζουσιν οἱ κάτωθεν ὑπογεγραμμένοι λαβόντες καὶ τῆς ῥηθείσης Κυβερνήσεως τὴν συγκατάθεσιν, τὰ ἀκόλουθα.

1.

Συνιστᾶται Ἐταιρεία ὑπὸ τὴν Ἐπίκλησιν Ἐ τ α ι ρ ε ί α Ἀ ρ χ α ι ο λ ο γ ι κ ῆ καὶ ἔχουσα τὴν ἑδρὰν τῆς εἰς Ἀθήνας.

2.

Σκοπὸς τῆς Ἐταιρείας ταύτης εἶναι νὰ συνδράμῃ εἰς τὴν ἀνεύρεσιν, ἀνεγέρσιν καὶ συμπλήρωσιν τῶν ἐν Ἑλλάδι Ἀρχαιοτήτων.

3.

Μέλος τῆς Ἐταιρείας γίνεται ὁ βουλόμενος, εἴτε ἐν Ἑλλάδι εἴτε ἐν ἀλλοδαπῇ κατοικῶν.

4.

Ἐκαστον μέλος χρεωστεῖ νὰ πληρώνῃ ἐτησίαν τινὰ συνεισφοράν, τῆς ὁποίας ὁ μὲν κατώτερος ὅρος προσδιορίζεται εἰς 15 δρ., ὁ δὲ ἀνώτατος ἀνατίθεται εἰς τὰς προαιρέσεις, ἐκτὸς τούτου δύναται ἕκαστον μέλος νὰ κάμῃ ὅποιασδήποτε ἄλλας συνδρομὰς προαιρεῖται, εἴτε εἰς χρήματα εἴτε εἰς ἀρχαιολογικὰ βιβλία.

Ἡ Ἐταιρεία ὀνομάζει πρὸς τιμὴν καὶ μέλη ἀντεπιστέλ-

λοντα ὅσους ἐκ τῶν ξένων διὰ τὰς ἀρχαιολογικὰς των γνώσεις διακρινομένων ἤθελεν ἐγκρίνει, καὶ οἱ τοιοῦτοι εἶναι ἀπηλλαγμένοι πάσης ὑποχρέωσης.

Εἰς τὰ μέλη δίδονται διπλώματα ὑπογεγραμμένα ἀπὸ τὴν Ἐφορείαν καὶ τὰ ὀνόματά των καταγράφονται εἰς τὸ βιβλίον τῆς Ἐταιρείας. Κατὰ τὴν παραλαβὴν τοῦ διπλώματος δύναται ἕκαστος νὰ δώσῃ εἰς τὸ Ταμεῖον τῆς Ἐταιρείας ὅ,τι προαιρεῖται.

5.

Τὰ ἐν Ἀθήναις παρόντα μέλη τῆς Ἐταιρείας θέλουν συνέρχεσθαι ἅπαξ τοῦ ἔτους κατὰ τὴν ἡμέραν τῆς μνήμης τῆς ἀνεγέρσεως τοῦ Παρθενῶνος, εἰς τὴν Ἀκρόπολιν τῶν Ἀθηνῶν, διὰ νὰ ἐκλέγουν ἓνα Πρόεδρον, ἓνα ἀντιπρόεδρον, ἓνα Γραμματέα, ἓνα λογιστὴν καὶ τέσσαρα μέλη τῆς Ἐφορείας καὶ διὰ νὰ λαμβάνουν λόγον παρὰ τῶν διαχειρισθέντων τὰ τῆς Ἐταιρείας κατὰ τὸ παρελθὸν ἔτος.

Ὁ Πρόεδρος ἢ ἐλλείψει αὐτοῦ ὁ ἀντιπρόεδρος μετὰ τοῦ Γραμματέως, τοῦ λογιστοῦ καὶ τῶν 4ων μελῶν θέλουν ἀποτελεῖ τὴν Ἐφορείαν τῆς Ἐταιρείας. Ἔργα δὲ αὐτῆς θέλουν εἶσθαι:

α') Νὰ συνυπακούεται μετὰ τοῦ Ἐφόρου τοῦ Κεντρικοῦ Μουσείου περὶ τῶν ἀνασκαφῶν, ἀνεγέρσεων ἢ συμπληρώσεων τῶν ἀρχαιοτήτων, διότι οὐδεμία αὐτῶν δὲν θέλει ἐνεργεῖσθαι, χωρὶς τῆς συγκαταθέσεως καὶ συμπράξεως τοῦ ἀξιωματικοῦ τούτου, τὸν ὁποῖον ἢ Ἐφορεία δύναται, ὡςάκις τὸ κρίνη εὐλογον νὰ παρακαλῇ ὥστε ν' ἀναλαμβάνῃ καὶ τὴν ἐκτέλεσιν μιᾶς ἢ ἄλλης ἐργασίας, χορηγοῦσα εἰς αὐτὸν καὶ τὰ χρηματικὰ πρὸς τοῦτο μέσα καὶ λαμβάνουσα ἔπειτα παρ' αὐτοῦ λογαριασμὸν αὐτῶν διὰ νὰ τὸν καθυποβάλλῃ ἐν καιρῷ εἰς τὴν Ἐταιρείαν.

β') Ἀποφασίσασα ἀρχαιολογικὴν τινὰ ἐργασίαν, νὰ δίδῃ

τὴν ἄδειαν τῆς δι' αὐτὴν δαπάνης, κατὰ προϋπολογισμὸν ἐγκρινόμενον ἀπὸ τὴν Ἐφορείαν.

γ') Νὰ ἐξετάζη ἐπιστημονικῶς τὰς ἀνευρισκομένας ἀρχαιοτήτας καὶ συνυπακούεται περὶ τοῦ ἀντικειμένου τούτου μετὰ τῆς ὑπὸ τῆς Κυβερνήσεως συστάσης ἀρχαιολογικῆς Ἐπιτροπῆς, εἰς ἣν ἐναπόκειται ἡ δημοσίευσις αὐτῶν.

7.

Ὁ Πρόεδρος ἢ κατὰ τὸ ἄρθρ. 6 ὁ ἀντιπρόεδρος μετὰ τοῦ Γραμματέως καὶ τοῦ Λογιστοῦ ἀποτελοῦν τὴν ἐπὶ τοῦ ταμείου Ἐπιτροπὴν. Δοθείσης ἐπομένως τῆς ἀδείας δαπάνης τινὸς ἀπὸ τὴν Ἐφορείαν, ἐκτελοῦν καὶ οἱ τρεῖς τὰς εἰδικὰς πληρωμάς, ἔχοντες ἕκαστος ἀνὰ μίαν κλεῖδα τοῦ ταμείου, εἰς τὸ ὁποῖον ἀνατίθενται τὰ ἀποδεικτικὰ ἀντὶ μετρητῶν. Ὁ λογιστὴς κρατεῖ τοὺς λογαριασμοὺς τῶν ἐσόδων καὶ ἐξόδων.

8.

Εἰς τὸ τέλος ἐκάστου ἔτους θέλει ἐκδίδεσθαι σύνοψις τῶν πρακτικῶν τῆς Ἐφορείας καὶ διανέμεσθαι εἰς τὰ μέλη χάριν.

9.

Τὰ ἀνευρισκόμενα εἶναι κτῆμα τοῦ Δημοσίου Ταμείου, ἀλλὰ εἰς τοὺς καταλόγους αὐτοῦ θέλουν καταγράφεσθαι ὡς ἀνευρεθέντα «Ἐξόδοις τῆς Ἐταιρείας».

10.

Ἡ Ἐταιρεία θέλει λογίζεσθαι ὡς ὑπάρχουσα ἅμα λάβει τὴν ἔγκρισιν τῆς Ἑλληνικῆς Κυβερνήσεως.

Ἐν Ἀθήναις τῇ 6 Ἰαν. 1837

Μέλη τῆς Ἑταιρείας

Κωνσταντῖνος Μπέλιος
Ἀλέξανδρος Μπέλιος
Ζηνόβιος Πώπ, ἐν Βιέννη
G. C. Gropius
N. Γ. Θεοχάρης
Α. Κομπατής
Πέτρος Α. Στεφανίτζης
Ἰ. Ῥ. Ῥαγκαβῆς
Α. Ρ. Ῥαγκαβῆς
Κ. Σ. Πιττάκης
Ἀ. Ζ. Μάμουκας
Ἰ. Π. Κοκῶνης
Θ. Φαρμακίδης
Δ. Ν. Φωτίλας
Κ. Βοτζάρης

Θ. Μανούσης
Γ. Γεννάδιος
Ι. Ρίζος
Σ. Ὀμηρίδης
Ἰωάννης Γ. Τυπάλδος
Γεώργ. Μ. Καραμάνος
Δρ. Ν. Δρόσος
Γ. Α. Ράλλης
Κ. Δ. Σχινᾶς
Δ. Α. Θεοδωράκης
Ι. Ὀρλάνδος
Παναγιώτης Σουτζος
Π. Κ. Ἠπίτης
Δ. Γ. Σουτζος
Χ. Αἰνιᾶν
Ἀθ. Πετράκης
Ν. Κωστής
Κ. Βλαχούτσης
Γ. Ἀργυρόπουλος

Φωκίων Ῥῶκ
Δημήτριος Βουδούρης
Εὐθύμιος Οἰκονομίδης
Ἀ. Ἴπποκράτης Κλάδος
Κ. Δομνάνδος
Ῥήγας Παλαμίδης
Γ. Παγώνης
Γ. Μαυροκορδάτος
Γ. Ἀργυρόπουλος
Δημήτριος Δενδρινὸς
Δ. Θωμαΐδης
Α. Φόρστερ
Γεώργιος Σταύρου
Χρ. Αὔγουστος Βράνδης

Δ. Ἀνσέλμος
Γ. Αἰνιᾶν
Σ. Κλεάνθης
Ὁ ἰατρὸς Μαυροκορδάτος
Α. Πάϊκος
Δρ. Μανσόλας
José Soler
Γ. Ἀποστολίδης Κοσμητῆς
Ἰωάννης Πιστόλλας
Ἀρχιμανδρίτης Ἀρσένιος
Ἰωάννης Α. Οἰκονόμου
Χαρ. Καρπούνης
Ν. Λεβαδιεὺς
J. H. Skene
Π. Δελτιγιάννης
Ἰ. Ἐ. Χίλλ
Α. Πετζάλης Δικηγόρος
Α. Πολυζωΐδης
Σ. Σκοῦφος

10.
 Ἡ ἑταιρεία δεξιὰ διατίθειται ἐν ὀνόματι αἰῶν ἰατρῶν τῶν ἐπισημοῦ
 ἀπὸ Ἑλληνικῆς Κιθαρῆς.

Ἐν Ἀθήναις, τῷ 6 Ἰαν. 1834.

π. κ. κτίστης

Δι. Γ. Σπυρίδης

Μιχαὴλ Διάκονος.

- Κωνσταντῖνος Μουζος.
- Χαρίλαος Μουζος
- Ζαχάρης Πάρις, ἐν Βενετῶν.
- Γ. C. Γεωργίου.
- Ν. Γ. Θεοτόπου
- Α. Κομοδῆς
- Π. Γραμμάτις
- Υ. Π. Παπαδόπουλος
- Α. Π. Παπαδόπουλος
- Κ. Σ. Παπαδόπουλος
- Χ. Σ. Μαργαρίτης
- Υ. Π. Κομινῆς
- Θ. Παπαδόπουλος
- Γ. Ν. Ζηλῆς

- Θ. Μαντζουράκης
- Γ. Σπυρίδης
- Β. Σ. Ὀρμινιάδης
- Γεωργίου Γ. Κωσταῖος
- Νικόλαος Καραγιάννης
- Βασίλειος Μαντζουράκης
- Γ. Α. Παπαδόπουλος
- Κ. Σπυρίδης
- Δ. Α. Παπαδόπουλος
- Α. Παπαδόπουλος

Ἐπισημοῦ
 Ν. Παπαδόπουλος
 Γ. Παπαδόπουλος
 Α. Παπαδόπουλος
 Γ. Παπαδόπουλος
 Ζ. Παπαδόπουλος
 Ἰ. Παπαδόπουλος
 Α. Παπαδόπουλος
 Α. Παπαδόπουλος

Joseph Soler

Ὁ Παναγιώτης Κοσμάκης
 Ἰωάννης Πιττακός
 Ἀρχιμανδρίτης Ἀρσένιος

Ἰωάννης Α. Βασιλειάδης

Χαρίλαος Κοσμάκης

Υ. Κ. Κατῆς

Μιχαὴλ

Παναγιώτης

Υ. Ε. Χ/Π -
 Α. Παναγιώτης ἀρχιεπίσκοπος

Α. Παπαδόπουλος
 Σ. Σπυρίδης

Α. Παπαδόπουλος

- Κ. Βασιλειάδης
- Βασίλειος Πλάτωνα
- Σπυρίδης Βασιλειάδης
- Ἰωάννης Οὐνοσπίδης
- Α. Παναγιώτης Κανῆς
- Κ. Βασιλειάδης
- Πάρις Παπαδόπουλος
- Γ. Παπαδόπουλος
- Γ. Παναγιώτης
- Γ. Αρχειοθέτης
- Σπυρίδης Θεοτοκίου
- Δ. Παπαδόπουλος
- Α. Βασιλειάδης
- Γεωργίου Ελαίου
- Χρ. Βασιλειάδης

Αἱ ὑπογραφαὶ τῶν ἰδρυτῶν.

Ἀπὸ τὸ ἰδρυτικὸν ἔγγραφο τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας.
 (Ἀρχεῖον Ἀρχαιολ. Ἑταιρείας.)

Η ΕΦΟΡΕΙΑ
ΤΗΣ ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΗΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ
1837-1838

(Έκλεγείσα εις τὴν Ἀκρόπολιν ὑπὸ 24 ἰδρυτικῶν μελῶν
τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας τὴν 28 Ἀπριλίου 1837)

Ἰακωβάκης Ῥίζος Νερουλός, *Πρόεδρος*

Ἰωάννης Κοκκώνης, *Ἀντιπρόεδρος*

Ἀλέξανδρος Ῥίζος Ραγκαβῆς, *Γραμματεὺς*

Ἀνδρέας Κομπατῆς, *Ταμίας*

Κυριακὸς Πιττάκης, *Μέλος*

Γεώργιος Χριστιανὸς Gropius, *Μέλος*

Πέτρος Ἡπίτης, *Μέλος*

Δημήτριος Φωτίλας, *Μέλος*

ΠΡΟΦΩΝΗΣΙΣ

Πρὸς τοὺς φίλους τῆς Ἑλληνικῆς Ἀρχαιολογίας.
Συμφερότεσις ἦδη τῆς ἐν Ἀθήναις Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρίας, καὶ γενόμενος τῆς ἐναρκτικῆς αὐτῆς, ἐπὶ σκοπῷ ἀφορῶντι ἐν γένει τῆς Ἑλληνικῆς ἀρχαιολογικῆς ἀνακαλύψεως, ἡ ἔμπιστος θεῖσα τὴν διεύθυνσιν τῶν συμφερόντων τῆς Ἑταιρίας ἐφορῆσα ὡς πρώτῃν χρέος τῆς θεωρεῖ ν' ἀναγγεῖλῃ αὐτῷ τῷ τῷ πρὸς ἄπαντας τοὺς φίλους τῆς Ἑλλάδος, καὶ ἐν γένει τοὺς φίλους τῆς ἀρχαιότητος, καὶ νὰ προσκαλέσῃ τὴν συνδρομὴν των πρὸς ἐπιτελεῖν τοῦ σκοποῦ τῆς, πεποιθῆσα ὅτι οὐδεὶς ἐπιτιμῶν ἐπαξίως τῆς παιδείας τῆς, πεποιθῆσα ὅτι οὐδεὶς τὴν ἀρχαίαν Ἑλλάδα δι' ὅσα φῶτα ἐπέχυσεν εἰς τὴν νέαν κοινότητα, δὲν θέλει ἀρνηθῆναι νὰ καταγραφῇ μέλεις Ἑταιρίας, τῆς ὀνομασίας μικρὰ μὲν εἶναι ἡ ἀφορμὴ, ἀλλὰ ὁ σκοπὸς ἐπιφελὲς, καὶ τὰ ἔργα ἴσως ὅχι εὐκαταφρόντα. Ἑταιρία σκοπὸν ἔχουσα ἔχει μόνον τὴν ἀρχαιολογίαν, ἀλλ' ἐν γένει τὴν πρόοδον τῆς Ἑλλάδος, εἴς ἐυσταθεῖν ὑπὸ τὴν ἐπίκλησιν Φιλομούσου Ἑταιρίας εἰς Ἀθήνας πρὸς τῆς ἐπαναστάσεως. Ἄν ἐμῆνίς τ' ἀποταλαμῶνται ἡσπὶν ἔχι μικρὰ, εὐκατὰ δυνάμειν νὰ θεωρηθῇ ὡς ἐξακελεύθησας ἐκείνη ἢ ἦδη συσταθεῖσα, δυναμείη νὰ θεωρηθῇ ὡς ἐξακελεύθησας ἐκείνη, καὶ διοργανωμένη εἰς αἰσιωτέρους καιροὺς, καὶ περιεργισμένη εἰς εὐδαιμονότερον κόλπον, δὲν θέλει ἔχει ἐτι λαμπρότερα. Πρὸς γινώσκον τοῦ ἐντοῦ, καὶ ἐκτὸς τῆς Ἑλλάδος κοινῷ προσθέτομεν εἰς τὴν παρεῖσιν προσφώνησιν καὶ τὰ πρακτικὰ τῆς πρώτης συνεδριάσεως τῆς ἐναρκτικῆς τῆς Ἑταιρίας, καὶ τὸν διοργανωσὶν αὐτῆς, ὅμοῦ μετὰ τῆς ἐναρκτικῆς τῆς Ἑλληνικῆς Κοινωνίας.

Ἐν Ἀθήναις, τῇ 30 Ἀπριλίου 1837.

Ὁ Πρόεδρος I. ΡΙΖΟΣ.

Ὁ Γραμματεὺς Α. Ρ. ΡΑΥΓΑΒΕ.

APPEL

Aux amis de l'Antiquité.

La Société Archéologique d'Athènes vient de se constituer et de tenir sa première séance. En s'empresant de porter cette circonstance à la connaissance de tous les amis de la littérature et de l'archéologie hellénique, la direction de cette Société fait un appel à leur zèle, et se flatte que tous ceux qui apprécient les bienfaits de l'instruction, et éprouvent un sentiment de reconnaissance envers la Grèce antique, pour les lumières qu'elle a répandues sur la terre, s'empresseront de s'inscrire au nombre des membres d'une Société, qui n'a d'autre but, que d'offrir de l'encouragement aux découvertes archéologiques, et qui espère obtenir des résultats importants dans l'intérêt de la science. La société qui se forme aujourd'hui peut-être considérée comme une continuation de celle de Philomuses, qui s'était établie avant l'insurrection dans le but de concourir à tout ce qui se rattachait aux progrès de la Grèce. Instituée sous de plus heureux auspices, et visant à un but plus spécial, la Société actuelle peut espérer des résultats non moins satisfaisants que la première, et compter sur l'appui de tous ceux qui en ont fait partie. [A cet appel sont annexés les actes de la première séance de la Société, ceux de son organisation et l'acte d'autorisation du Gouvernement grec.

Athènes, le 30 Avril 1837.

Le Président

J. RIZO.

Le secrétaire

A. R. RAUGABÉ.

Π Ρ Α Κ Τ Ι Κ Α

ΤΗΣ ΠΡΩΤΗΣ ΣΥΝΕΛΕΥΣΕΩΣ ΤΗΣ ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ
ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΗΣ ΕΤΑΙΡΙΑΣ.

ΤΗΝ 26 Απριλίου, 1837, ημέραν δευτέραν ἐγένετο εἰς τὴν Ἀκρόπολιν τῶν Ἀθηνῶν ἡ ἐναρξίς τῆς Ἀρχαιολογικῆς τῶν Ἀθηνῶν Ἐταιρίας.

Παρόντα ἦσαν 24 μέλη.

Ἡ προεδρία τῆς συνεδριάσεως ἀνέτεθῆ εἰς τὸν σύμβουλον τῆς Ἐπιτροπῆς καὶ μέλος τῆς Ἐταιρίας Κ. Υ. Ρίζον Νερούδιον.

Ὁ δευτερευόμενος σύμβουλος τῆς ἐπιτ. τῶν Ἐκκλησιαστικῶν καὶ τῆς Δημοσίας Ἐκπαιδεύσεως Γραμματείας Κ. Α. Ρίζος Ραγγαβῆς, ἀπετέινων τὸν λόγον πρὸς τὴν συνέλευσιν, ὡμολόγησε τὰ ἀκόλουθα.

Κ Ὑ Ρ Ι Ζ Ο Ι !

Εἰς τὴν πρότερον ταύτην ἐπίσημον συνεδρίασιν, καθ' ἣν γίνεσθαι τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἐταιρίας ἡ ἐναρξίς, νομίζω ἑμαυτὸν εὐτυχῆ εἶναι δύναμαι νὰ κενωπαίωσω εἰς τὰ συνελθόντα ἔντιμα μέλη αὐτῆς παραγγελίᾳ τῆς ἐπιτ. τῶν Ἐκκλησιαστικῶν καὶ τῆς Δημοσίας Ἐκπαιδεύσεως Γραμματείας, τὸ Βασιλικὸν διάταγμα, τὸ ἐγκρίνον καὶ ἐμφυλόνον τὴν σύστασιν τῆς, καὶ χορηγοῦν εἰς αὐτὴν συγγρῶνως διάφορα δικαιώματα καὶ προνόμια, ἀποδιδόντά τὴν πρὸς αὐτὴν εὐνοίαν τῆς Α. Μ.

Συναρχόμενοι δευκάτω τῶν γιγαντιαίων τούτων ἔργων τῶν

Α Κ Τ Ε Σ

DE LA PREMIÈRE SÉANCE
DE LA SOCIÉTÉ ARCHEOLOGIQUE D'ATHÈNES.

LUNDI 26 AVRIL (10 Mars) 1837, a eu lieu dans l'Acropole l'installation de la Société Archéologique d'Athènes. 24 membres étaient présents à cette première séance.

M. J. Rizo, conseiller d'Etat en service ordinaire, a été invité par l'Assemblée à occuper le fauteuil de la présidence.

M. A. Rizo Rangabé, conseiller au Ministère des Cultes et de l'Instruction publique, adressa aux membres assemblés les paroles suivantes :

Messieurs !

Je m'estime heureux de pouvoir dans cette première séance de la Société archéologique communiquer à ses membres par ordre du Ministère de l'Instruction Publique l'ordonnance royale, qui approuve l'organisation de la Société, et lui accorde différents droits et privilèges comme un témoignage de la bienveillance avec laquelle S. M. voit se former une si louable entreprise, et de l'encouragement qu'Elle est disposée à lui donner.

Assemblés sous les monumens gigantesques de l'art hellénique, qui nous frappent d'étonnement même dans leur état de ruine, nous nous sentons tous émus à la

«Σύνοψις τῶν Πρακτικῶν τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἐταιρίας κατὰ τὰ ἔτη 1837 - 38 - 39 - 40».

Σελίδες 4 - 5.

ΣΥΝΟΨΙΣ ΤΩΝ ΠΡΑΚΤΙΚΩΝ
ΤΗΣ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΗΣ ΕΤΑΙΡΙΑΣ

ΤΩΝ ΑΘΗΝΩΝ

Κατὰ τὰ ἔτη 1837—38—39—40.

*Recueil des Actes de la Société Archéologique
d'Athènes des Années 1837—
38—39—40.*

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ,

ΕΚ ΤΗΣ ΒΑΣΙΛΙΚΗΣ ΤΥΠΟΓΡΑΦΙΑΣ.

1840.

Ἐξώφυλλον α' ἐκδόσεως (φυσικὸν μέγεθος).
Τὸ μοναδικὸν ἀντίτυπον εὑρίσκεται εἰς τὴν Βιβλιοθήκην τῆς Ἑταιρείας.

Ε Υ Ρ Γ Ε Τ Α Ι

Ο ΒΑΣΙΛΕΥΣ ΟΘΩΝ, Η ΒΑΣΙΛΙΣΣΑ ΑΜΑΛΙΑ
Ο ΒΑΣΙΛΕΥΣ ΓΟΥΛΙΕΛΜΟΣ Β΄ ΤΗΣ ΟΛΛΑΝΔΙΑΣ
ΤΟ ΕΘΝΙΚΟΝ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΝ
Η ΕΠΙΤΡΟΠΗ ΤΩΝ ΦΙΛΑΡΧΑΙΩΝ
Η ΕΝ ΛΟΝΔΙΝΩ, ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΚΟΙΝΟΤΗΣ
Ο ΔΗΜΟΣ ΑΘΗΝΑΙΩΝ
Ο ΔΗΜΟΣ ΠΕΙΡΑΙΕΩΝ
Ο ΔΗΜΟΣ ΕΡΜΟΥΠΟΛΙΤΩΝ
ΟΙ ΕΝ ΚΑΛΚΟΥΤΑ, ΕΛΛΗΝΕΣ
Η ΕΝ ΚΩΝ/ΠΟΛΕΙ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ
ΟΙ ΕΝ ΣΕΡΒΙΑ, ΕΛΛΗΝΕΣ
ΟΙ ΕΝ ΙΑΣΙΩ, ΕΛΛΗΝΕΣ
ΟΙ ΕΝ ΜΑΙΧΕΣΤΡΙΑ, ΕΛΛΗΝΕΣ
STRATFORD CANNING
MARTIN WILLIAM LEAKE
ΜΑΝΑΚΗΣ
DUC DE MONTRENSIER
ΜΑΝΤΖΟΥΡΑΝΗΣ
ΚΟΝΣΤΑΝΩΙΤΣ ΓΕΡΜΑΝΙ
ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΟΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΩΣ
ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΙΩΝΙΔΗΣ
DUC A. DE LUYNES
ΝΙΚΟΛΑΟΣ ΑΘ. ΜΑΚΡΗΣ
ΕΠΙΣΚΟΠΟΣ ΕΥΔΟΞΙΑΔΟΣ
Σ. Ν. ΦΡΑΓΚΟΠΟΥΛΟΣ
ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ ΜΠΕΝΑΡΔΑΚΗΣ
ΑΠΟΣΤΟΛΟΣ ΑΡΣΑΚΗΣ
ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ ΣΤΟΥΡΝΑΡΗΣ
ΣΙΜΩΝ Γ. ΣΙΝΑΣ
ΙΩΑΝΝΗΣ ΡΩΜΑΣ
ΙΩΑΝΝΗΣ ΧΑΤΖΗΠΕΤΡΟΣ
ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΓΡ. ΣΟΥΤΣΟΣ
ΙΩΑΝΝΗΣ ΚΟΝΤΟΓΙΑΝΝΑΚΗΣ
ΑΝΔΡΕΑΣ ΣΥΤΤΡΟΣ
ΚΥΡΙΑΛΛΟΣ ΙΕΡΟΣΟΛΥΜΩΝ
ΜΗΤΡΟΦΑΝΗΣ ΜΑΖΟΥΡΙΝΗΣ
ΚΥΡΙΑΛΛΟΣ ΠΑΤΡΩΝ
ΙΩΑΝΝΗΣ Α. ΚΟΥΜΑΝΟΥΔΗΣ

ΙΩΑΝΝΗΣ ΛΑΔΟΠΟΥΛΟΣ
HILARION ROUX
ΕΜΜΑΝΟΥΗΛ Γ. ΒΟΥΤΣΙΝΑΣ
ΑΝΔΡΕΑΣ ΒΑΛΛΙΑΝΟΣ
ΙΩΑΝΝΗΣ ΑΝΤΩΝΙΑΔΗΣ
ΟΔΥΣΣΕΥΣ ΝΕΓΡΟΠΟΝΤΗΣ
ΜΕΝΕΛΑΟΣ ΝΕΓΡΟΠΟΝΤΗΣ
HEINRICH SCHLIEMANN
ΙΕΡΩΝΥΜΟΣ ΒΑΛΛΙΕΡΗΣ
ΣΤΕΦΑΝΟΣ ΖΑΦΕΙΡΟΠΟΥΛΟΣ
ΧΡΗΣΤΑΚΗΣ ΖΩΓΡΑΦΟΣ
ΕΥΑΓΓΕΛΟΣ ΑΧΙΛΛΟΠΟΥΛΟΣ
ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ ΗΦΑΙΣΤΙΔΗΣ
ΦΙΛΙΠΠΟΣ ΙΩΑΝΝΟΥ
ΓΕΩΡΓΙΟΣ Α. ΜΑΥΡΟΚΟΡΔΑΤΟΣ
ΣΟΛΩΝ ΧΡΗΣΤΑΚΗ ΖΩΓΡΑΦΟΣ
ΣΤΑΜΑΤΙΟΣ Ι. ΠΡΩΙΟΣ
ΟΘΩΝ Α. ΚΟΝΤΟΣΤΑΥΛΟΣ
ΠΑΥΛΟΣ ΠΑΥΛΟΠΟΥΛΟΣ
BENIAMIN ΑΡΧΙΜΑΝΔΡΙΤΗΣ
Ν. ΚΟΝΤΟΓΙΑΝΝΑΚΗΣ
ΘΕΟΔΩΡΟΣ Π. ΔΗΛΙΓΙΑΝΝΗΣ
ΝΙΚΟΛΑΟΣ ΖΑΡΙΦΗΣ
ΔΗΜΟΣΘΕΝΗΣ ΤΣΙΒΑΝΟΠΟΥΛΟΣ
ΧΑΡΙΛΑΟΣ ΤΡΙΚΟΥΠΗΣ
GEORGES CLEMENCEAU
Α. Ε. Η. ΓΟΕΚΟΟΡ
ΙΩΑΝΝΗΣ ΜΑΡΚΟΠΟΥΛΟΣ
ΔΗΜΟΦΙΛΟΣ ΧΟΣΤΕΒΑΣ
WILLIAM RATON
ΑΔΕΛΦΟΙ ΠΑΠΑΣΤΡΑΤΟΥ
ΠΕΤΡΟΣ ΣΤ. ΚΟΥΜΑΝΟΥΔΗΣ
ΜΙΧΑΗΛ ΒΛΑΣΤΟΣ
ΦΟΙΒΟΣ ΦΑΡΜΑΚΟΠΟΥΛΟΣ
ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΣ ΟΡΑΝΔΟΣ
ΙΔΡΥΜΑ ΨΥΧΑ
ΕΛΠΙΣ ΜΑΝΤΖΩΡΟΥ
ΓΕΩΡΓΙΟΣ Ε. & ΛΕΑ ΜΥΛΩΝΑ

Ὁ Δημήτριος Φίλιος (1844 - 1907). Ἐφορος τῆς Ἐταιρείας καὶ Σύμβουλος.
Πρῶτος ἀνασκαφεὺς τῆς Ἐλευσίνας (1882 - 1892).

Ἀπὸ τὸ Ἀρχεῖον τῆς Ἐταιρείας. Ἐδημοσιεύθη διὰ πρώτην φοράν εἰς τὸ
Λεύκωμα τῆς Ἐκατονταετηρίδος.

ΑΙ ΑΝΑΣΚΑΦΑΙ ΤΗΣ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΗΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ

Με τὴν εὐκαιρίαν τῆς συμπληρώσεως τῶν 150 χρόνων ἀπὸ τῆς ἰδρύσεως τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἐταιρείας τὸ Συμβούλιον κρίνει σκόπιμο νὰ δημοσιεύσῃ εἰς τὸ πανηγυρικὸν τοῦτο τεύχος τοῦ «Ἔργου κατὰ τὸ 1986» πίνακα τῶν τόπων, ὅπου ἔχουν γίνῃαι αἱ ἀνασκαφαί της*.

Ἀθῆναι:

Ἅγιος Δημήτριος Κατηφόρης, Ἀγορὰ παλαιά, Ἀγορὰ Ρωμαϊκή, Ἀδριανοῦ Βιβλιοθήκη, Ἀδριανοῦ Πύλη, Ἀθηνᾶς Ἀρχηγέτιδος Τετρακίονιον, Ἀκαδημία, Ἀνδρόνικου Κυρρήστου Ὁρολόγιον, Ἀττάλου στοά (Παναγία Πυργιώτισσα), Ἄρειος Πάγος, Ἀστεροσκοπεῖον, Βουλευτήριον, Γιγάντων Στοά, Θησεῖον, Ἱερὰ ὁδός, Ἰλισός, Κεραμεικός, Κολωνός, Λυσικράτους Μνημεῖον, Ὀλυμπιεῖον, Πνύξ, Φιλοπάππου Μνημεῖον.

Ἀκρόπολις καὶ κλιτύς:

Ἀκροπόλεως ἀνασκαφή, Ἀγρίππα βάσις, Ἀθηνᾶ Πρόμαχος, Ἀθηνᾶς Νίκης ναός, Ἀθηνᾶς Πολιάδος ναός, Ἀσκληπιεῖον, Βεulé Πύλη, Βαθμίδες ἀνόδου, Βραυρωνίας Ἀρτέμιδος ναός, Διονυσιακὸν Θέατρον, Ἐρέχθειον, Εὐμένους στοά, Ἡρώδου Ἀττικοῦ Ὁδεῖον, Θρασύλλου μνημεῖον, Πανὸς σπήλαιον, Παρθενών, Περικλέους Ὁδεῖον, Προπύλαια, Ρώμης καὶ Αὐγούστου ναός, Χαλκοθήκη.

* Πλήρη βιβλιογραφία τοῦ ἔργου τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἐταιρείας, ἀναλυτικὸν κατάλογον τῶν δημοσιευμάτων της καὶ τὸ ἀρχαιολογικὸν περιεχόμενον τῶν περιοδικῶν *Φιλίστωρ*, *Ἀθήναιον* καὶ τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἐφημερίδος, βλ. εἰς Β. ΠΕΤΡΑΚΟΥ, *Ἡ ἐν Ἀθήναις Ἀρχαιολογικὴ Ἐταιρεία. Ἡ ἱστορία τῶν 150 χρόνων της. 1837-1987* (ὑπὸ ἐκτύπωσιν).

Ἄττική:

Αἴγινα, Αἰγόςθενα, Αἰξωνή, Ἄλυκή, Ἄμαρούσιον, Ἄμφι-
άρειον Ὠρωποῦ, Ἄνάβυσσος, Ἄραφήν, Βραυρών, Δαφνί,
Ἐλευσίς, Ζέα, Θορικός, Καισαριανῆς Μονή, Καλύβια Κου-
βαρᾶ, Κοκκινιά (Παλαιά), Λαύρειον, Λαυρεωτικὸς Ὀλυμπος,
Λιόσια, Μαραθῶν, Μέγαρα, Μενίδιον, Μεσόγεια, Μοσχᾶτον,
Μουνιχία, Μυρρινοῦς, Νέα Μάκρη, Πανὸς Σπήλαιον (Μαρα-
θῶν), Πανὸς Σπήλαιον (Πάρνης), Πειραιεύς, Περατὴ, Πρα-
σιαί, Ραμνοῦς, Σαλαμίς, Σούνιον, Σπάτα, Τράχωνες,
Ἵμηττός, Φάληρον, Φυλή, Χασιά.

Πελοπόννησος:

Ἄγιος Βασίλειος (Ἀχαΐα), Ἄγιος Ἰωάννης Γουργουμίσης
(Ἀχαΐα), Ἄγιος Σώστης (Τεγέα), Αἴγιον, Ἄκροκόρινθος,
Ἄμύκλαι, Ἄνάληψις, Ἄνδάνεια, Ἄνθεια (Ἀχαΐα), Ἄργος,
Ἄρκαδία, Ἄρκιναι (Λακωνική), Ἄφυσός, Ἀχαΐα, Βάθος
(Χούνη, Ἄρκαδίας), Βαφειό, Βάλλια (Ἄρκαδία), Βίγλα
(Τεγέα), Βρωμοσέλλα (Ἄρκαδία), Γεράκι, Γκράβες (Σικυ-
ῶν), Γουρζούμισα (Ἀχαΐα), Γορτυνία, Γύθειον, Διβρίτσα
(Ἄρκαδία), Δίοικος, Ἐλος (Λακωνική), Ἐπίδαυρος, Ἐπί-
δαυρος Λιμηρά, Ἐρμιόνη, Ἡλις, Ἡραῖον (Ἄργος), Θισόα
(ἢ πρὸς Ὀρχομενῶ Ἄρκαδίας), Ἰσθμία, Ἰμπραῆμ Ἐφέντη
(Τεγέα), Καμάραι (Ἀχαΐα), Κάμπος (Λακωνική), Κατσίγ-
κρι (Ἄργολίς), Κάτω Γουμενίτσα (Καλάβρυτα), Κιάτον,
Κοράκου Βρύση, Κορινθία, Κόρινθος, Κόρινθος Παλαιά, Κο-
ρώνη, Κουτρέϊκα (Ἀχαΐα), Κράνειον (Κόρινθος), Κυλλήνη,
Κυνόρτιον, Κυνουρία, Κυπαρισσία, Κυπάρισσος (Μάνη), Κυ-
ρᾶς Βρύση (Ἰσθμός), Κωστή Ράχη (Ἄρκαδία), Κώτιλον
(Φιγάλεια), Λαλούσι (Τριταία), Λεβέτι (Πελλήνη), Λέχαι-
ον, Λυγιά (Ἄρκαδία), Λύκαιον, Λυκόσουρα, Μαγούλα (Λα-
κεδαιμονία), Μάζι (Σκιλλουντία), Μαμουσιά, Μάνεσι
(Ἀχαΐα), Μάνη, Μαντίνεια, Μαυρίκι (Τεγέα), Μεγάλη
Πόρτα (Κόρινθος), Μεγαλόπολις, Μεθύδριον (Ἄρκαδία), Με-

θάνη, Μέλανα-Τυρός (Κυνουρία), Μενελαία ὄρη (Λακωνική), Μέντζενα (Ἀχαΐα), Μεσσήνη, Μητόπολις (Ἀχαΐα), Μονεμβασία, Μπάμπες (Μακρύσια), Μπέλεκα (Ἀρκαδία), Μποντιὰ (Ἀχαΐα), Μυκῆναι, Μυστράς, Ναυπλία, Ναύπλιον, Ὀλυμπία, Ὀσμάναγα (Πύλος), Παλαιομαγουλάς (Λακωνική), Παληόπυργος (Λακωνική), Παλάντιον, Πάτραι, Παυλόκαστρον (Ἀχαΐα), Πελλήγη (Κορινθία), Πιαλί (Τεγέας), Πουρναράκια (Ἀρκαδία), Προστοβίτσα (Ἀχαΐα), Πύλος, Ρακίτα (Παναχαϊκόν), Σαμακιά (Πάτραι), Σικυών, Σικυωνία, Σολίγεια, Σπάρτη, Στύμφαλος, Τεγέα, Τηγάνι (Μάνη), Τίρυνς, Τραγάνα (πλ. Σικυῶνος), Τρίπολις, Τσαούσι (Λακωνική), Τσαπλανέικα (Ἀχαΐα), Φαραί (Ἀχαΐα), Φιγάλεια, Φιλιατρά (Τριφυλία), Φοινίκι (Λακωνική), Χαλανδρίτσα (Ἀχαΐα), Χώνικα (Ἀργολίς), Ψωφίς.

Στερεὰ Ἑλλάς:

Ἄβαι (Φωκίς), Ἀγία Μαρίνα (Φωκίς), Ἅγιος Βασίλειος (Ἀκαρνανία), Ἅγιος Βασίλειος (Φωκίς), Ἅγιος Ἡλίας (Μεσολόγγι), Ἅγιος Νικόλαος (Θῆβαι), Ἅγιος Πολύκαρπος (Βοιωτία), Ἀγρίνιον, Ἀλυζία, Ἀμβρακία, Ἄρνη Κωπαΐδος (Γκλᾶ), Ἀταλάντη, Αὐλίσ, Βλοχός (Ἀγρίνιον), Βρανέζι (Βοιωτία), Βράτσι (Τανάγρα), Γκέλιαζι (Βοιωτία), Γούβα (Λοκρίς), Δαδίον (Φωκίς), Δαυλία (Φωκίς), Δελφοί, Δένδρα (Λοκρίς), Δίστομον, Δραχμάνι (Φωκίς), Δρίτσα (Βοιωτία), Δρυμαία (Φωκίς), Θερμοπύλαι, Θέρμος (Αἰτωλία), Θεσπιαί, Θῆβαι, Θίσβη (Λοκρίς), Ἐλάτεια (Βοιωτία), Ἐλευθεραί (Βοιωτία), Καλαπόδι (Λοκρίς), Καλυδὼν (Αἰτωλία), Κεφαλόβρυσον (Φωκίς), Κέφαλος (Ἀμβρακικός), Κλαύσειον (Εὐρυτανία), Κοκκάλι (Βοιωτία), Κορόντα (Ἀκαρνανία), Κορώνεια (Βοιωτία), Κρύο νερό (Θέρμος), Κυτίνιον (Φωκίς), Λεβάδεια, Λεῦκτρα, Λιάτανη (Βοιωτία), Μάνεσι (Φωκίς), Μάραθος (Ἅγ. Θεόδωροι Βοιωτία), Μαυροβούνι (Βοιωτία), Μοκίστα (Τριχωνίς), Μουσταφᾶδες (Βοιωτία), Μουσταφούλι

Ἐλευσίς, 1883. Ὁ Δημήτριος Φίλιος παρακολουθεῖ τὴν ἀνασκαφὴν τοῦ Τελεστηρίου τῆς Ἐλευσίως.
Ἀνεκδόστη φωτογραφία ἀπὸ τὸ Ἄρχειον τῆς Ἐταιρείας.

Ἐρέτρια, 1900. Θησεὺς καὶ Ἀντιόπη (Μουσεῖο Χαλκίδος). Ἀνασκαφὴ τοῦ ναοῦ τοῦ Δαφνηφόρου Ἀπόλλωνος ἀπὸ τὸν Κ. Κουρουνιώτην (ΠΑΕ 1900, σ. 54).

Ἀνέκδοτη φωτογραφία ἀπὸ τὸ Ἀρχεῖον τῆς Ἐταιρείας.

(Ἄγρινιον), Μπαλῆ (Βοιωτία), Μύτικας (Ἄκαρνανία), Νταβελάικα (Φωκίς), Ὀμὲρ Ἐφέντη (Λοκρίς), Ὀρχομενός, Παλιοανίβτσα (Φωκίς), Πλαταιαί, Σουλὲ (Λοκρίς), Στράτος (Ἄκαρνανία), Σωληνάρι (Βοιωτία), Τανάγρα, Τάχυ (Θῆβαι), Τιθορέα (Βελίτσα, Φωκίς), Τριχόνιον (Γαβαλοῦ Δήμου Μακρυνείας), Χαιρώνεια, Χόστεια (Βοιωτία).

Θεσσαλία:

Ἄμφαναι, Βελεστῖνον, Βόλος, Γόννοι, Γονοκονδυλῶν, Γυρτώνη, Δημητριάς, Διμήνη, Δούπιανη (Μετέωρα), Δρανίτσα, Θῆβαι Φθιώτιδες, Ἴτωνος, Ἴωλκός, Καίτσα-Σμόκοβον, Καλαμπάκα - Καστράκι, Κιλελέρ, Κοιλὰς Θεοτόκου, Κουφοβούνιον, Κραννῶν, Λάρισα, Λέστιανη, Λωτός, Μαρμάριανη, Μετέωρα, Μηλέαι, Μητρόπολις (Ἔστιαιωτίς), Μικρὸ Κεσερλί, Ὀλυμπιάς, Ὀμόλιον, Ὀσσα, Παλαιὸν Γαρδίκι, Παλαιοχώρα (Λάρισα), Παληαλκές, Παλιοκκλήσι, Πασπαλιά, Πήλιον, Πίνδος, Πτελεός, Πύρασος, Ραφάνη (Τύρναβον), Σακαλὰρ (Μέλισσα), Σέσκλον, Σπαρτιά, Τρίκκη, Τύρναβος, Ὑπέρεια, Φάρσαλος, Φεραί.

Ἥπειρος:

Γλυκὴ (Παραμυθία), Δωδώνη, Ἐφύρα, Ἥπειρος Βόρειος, Θεσπρωτία, Κασσώπη, Καρδίτσα, Ἰωάννινα, Μάζωμα (πλ. Νικοπόλεως), Νικόπολις, Παραμυθία, Ροδοτόπι, Φιλιππιάς.

Μακεδονία:

Ἅγιος Ἀθανάσιος (Δ. Μακεδονία), Ἅγιος Ἀχίλειος, Ἅγια Βαρβάρα, Ἅγιος Ἡλίας (Δ. Μακεδονία), Ἅγιος Μηνᾶς (Δ. Μακεδονία), Ἅγιος Χριστόφορος (Σοχός), Ἄισωτῆρα (Δ. Μακεδονία), Ἀκροπόταμος, Ἀμφίπολις, Ἀναρράχη (πρῶην Δέβρη, Δ. Μακεδονίας), Ἄνω Κλειναί (Κλέστενα, Δ. Μακεδονία), Ἄνω Μπάνιτσα (Ἄνω Κώμη), Ἄρσαλιὰ (Δ. Μακεδονία), Βελίτσι (Ἄσπρούλα Δ. Μακεδονίας), Βέλος (Πο-

ταμὸς Δ. Μακεδονίας), Βεργίνα, Βουδουρίνα (Δ. Μακεδονίας), Δῖον, Δράμα, Ἐράτυρα (Σελίτσα Δ. Μακεδονίας), Ζλάτινο (Χρυσή Δ. Μακεδονίας), Θεσσαλονίκη, Θοδωρία (πλησίον Σοχοῦ), Ἰτέα (Δ. Μακεδονία), Καβάλα, Καλαμίτσα (Καβάλα), Καρύτσα (Πιερία), Καρυώτισσα, Καστοριά, Κοζάνη, Κοσσυφηνείσης Μονή, Κούλα (Δ. Μακεδονίας), Δεβνία, Λευκάδια (Νάουσα), Λικνάδες (Δ. Μακεδονία), Λουκόμι (Δ. Μακεδονία), Μαργαρίτα (Δ. Μακεδονία), Μπουφάρι (Δ. Μακεδονία), Μραβίτα (Σοχός), Νάουσα, Νησί Ἀλεξανδρείας, Νικήσιανη (Δ. Μακεδονίας), Ντικιλί Τάς, Ὀμαλή-Ἀγίασμα (Πλάζομη), Παλαιογουλάς (Δ. Μακεδονία), Παλαιόκαστρον (Ἄνω Μακεδονία), Παλαιίστρα (Δ. Μακεδονία), Πέλλα, Πέτραι, Πετράλωνα, Πόρτες τῶν Σερβίων (Δ. Μακεδονία), Πράβιον (Δ. Μακεδονία), Πρέσπα (Μικρά), Πρόδρομος (Δ. Μακεδονία), Σβατός (Ἄνω Μακεδονία), Σέρραι, Σιανίτσι (Δ. Μακεδονία), Σίνδος, Σταυρὸς (Δ. Μακεδονία), Σύνδενδρον (Τιβέني Ἄνω Μακεδονία), Τορώνη, Τσοτύλιον (Δ. Μακεδονία), Τσοτυλίου Καστοριάς (περιοχή), Τσοῦρχλι (Ἅγιος Γεώργιος), Φίλιπποι, Φλώρινα, Χαλκιδική, Πέλλα, Λευκάδια, Λευκόπετρα.

Θράκη:

Ἄβδηρα, Μαρώνεια, Μεσημβρία, Πολύστυλον, Σταυρόπολις (Ξάνθη).

ΝΗΣΟΙ

Ἄμοργος

Ἄνδρος:

Γαύριον, Ζαγορά.

Ἀντικύθηρα

Ἀντίπαρος

Δεσποτικὸν (Κυκλάδες)

Δῆλος

Εύβοια:

Ἅγιος Κωνσταντῖνος, Αἰδηψός, Ἀναθώνη, Ἀσμιλάκη, Αὐλωνάριον, Βάθεια (Ἐρέτρια), Βατώνας, Βρυσάκι (Καρυστία), Βρωμοῦσα, Δύστος, Ἐρέτρια, Θαρούνια, Κάρυστος, Λειβάδι, Λίμνη, Μακρυχώραφον, Μάνικα, Μαυρόπουλον, Μπελλούσια (Καρυστία), Ὀξύλιθος (Καρυστία), Πεί, Πλατανιστός, Ποταμιά, Πελέα (Καρυστία), Στενή, Ταμαλά, Τοῦρκος, Τροχάλες, Ὑψηλαὶ Καμάραι, Χαλκίς, Ψαχνά.

Θήρα:

Ἀκρωτήρι, Σελλάδα, Καμάρι.

Ἰθάκη**Ἰκαρία****Κάρπαθος****Κέα****Κέρκυρα:**

Καρδάκι, Κέρκυρα, Παλαιόπολις, Ρόδα.

Κεφαλληνία:

Ἀργοστόλιον, Βίγλα, Δασκαλειό, Διακᾶτα, Δολίχιον, Καγκέλισσα, Καμπάνα, Καστρί, Κεραμιές, Κομποθεκράτα, Κοντογενάτα, Λακκύθρα, Μαζαρακᾶτα, Μηνιές, Παρισᾶτα, Προκοπᾶτα, Πύλαρος, Ράχη, Σάμη, Σπηλαιοβούνι, Χρυσόστομος.

Κρήτη:

Ἅγία Πελαγία, Ἅγιοι Θεόδωροι, Ἀμάριον, Ἀμνισός, Ἀρκαλοχώρι, Ἀρχάνες, Ἀχλαδιές (Σητεία), Βαθύπετρον, Βασιλική (Ἱεράπετρα), Βεράν (Ἐπισκοπή), Βυζάριον, Γάζι, Γιούχτα, Γόρτυς, Γουλεδιανὰ (Ρέθυμνον), Δρῆρος, Ζάκρος, Ζοῦ (Σητεία), Ἰδαῖον Ἄντρον, Καστέλλι (Χανιά), Καστρί Χερσονήσου, Κατσαμπᾶς, Λύκαστος, Μάλεμε, Μάλια, Μεσαρά, Νίρου Χάνι, Ὀλοῦς, Ὀνουθὲ Γουλεδιανῶν (Ρέθυμνον), Πάνορμον (Μυλοπόταμος), Πεδιάδα (Ἡράκλειον), Περιβόλια

Κυδωνίας (Χανιά), Πόρος (Ἡράκλειον), Πραισός, Πρασᾶς (Ἡράκλειον), Σητεία, Σύμη (Βιάννου), Φουρνί, Χανιά, Χερσόνησος, Χόνδρος Βιάννου.

Κῶς:

Κῶς, Μαστιχάρη.

Λέσβος:

Ἐρεσός, Κλοπεδή, Κράτηγος, Μέσα Μήθυμνα, Μυτιλήνη.

Λευκάς

Νάξος:

Ἀθάλασσος, Ἀιλᾶ, Ἀφεντικά, Καμένο Μιτᾶτο, Καμινάκι, Κάμπος τῆς Μάκρης, Καρβουνόλακκοι, Καστράκι, Κλειδός, Κωμιακή, Λοῦρος, Λυγαρίδα, Μέλανες, Μνημούρια, Νάξος, Πάνορμος, Πολίγνι, Ριζοκαστελλιά, Σπεδός, Φυρρόγες, Ψαρά.

Πάρος

Πάτμος

Ρήνεια

Ρόδος:

Ρόδος, Ἀρνίθα.

Σάμος

Σίφνος:

Ἅγιος Ἀνδρέας, Ἅγιος Νικήτας, Πύργοι τῆς Σίφνου.

Σπέτσαι

Σύρος

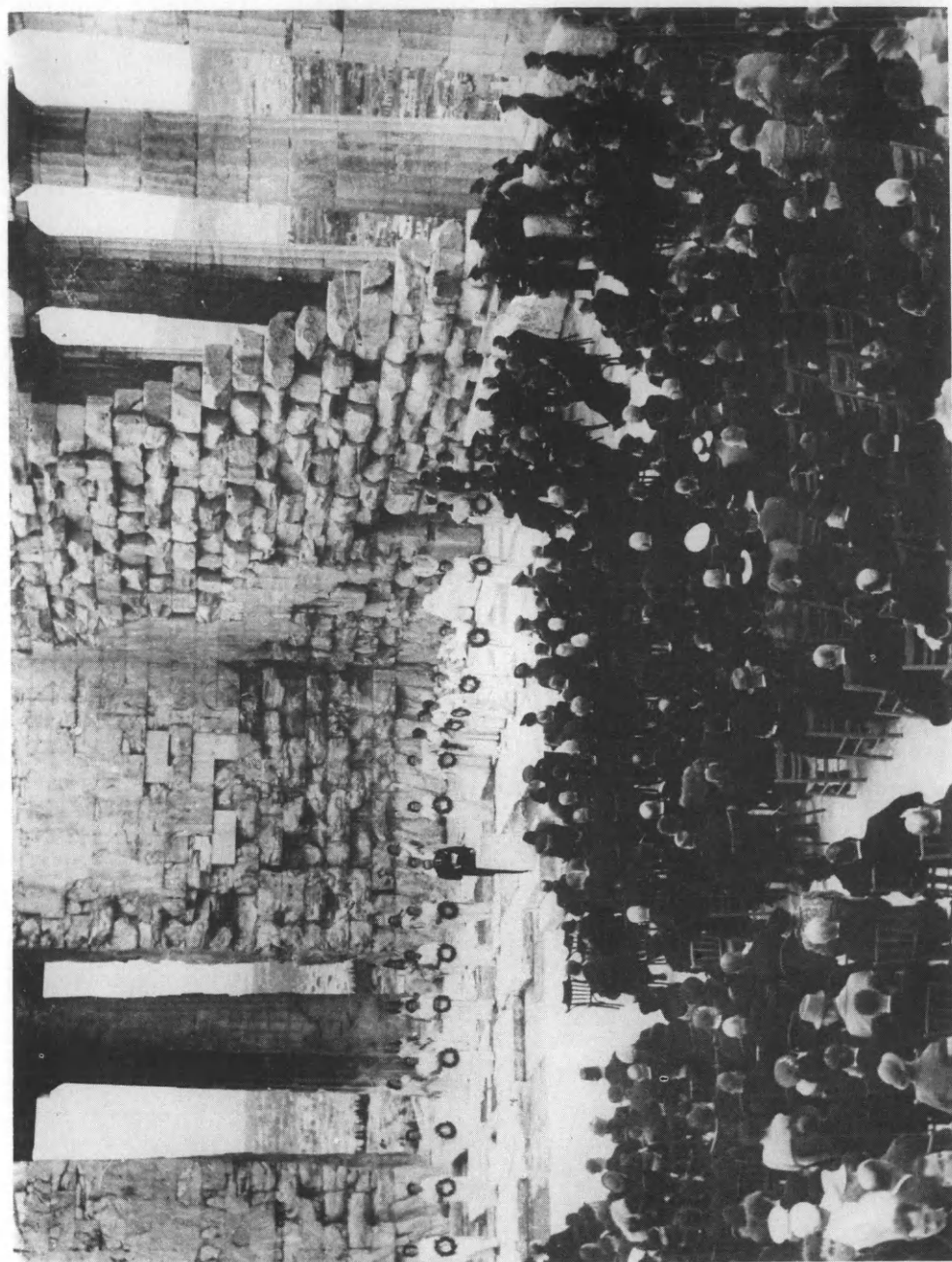
Τήνος

Χίος:

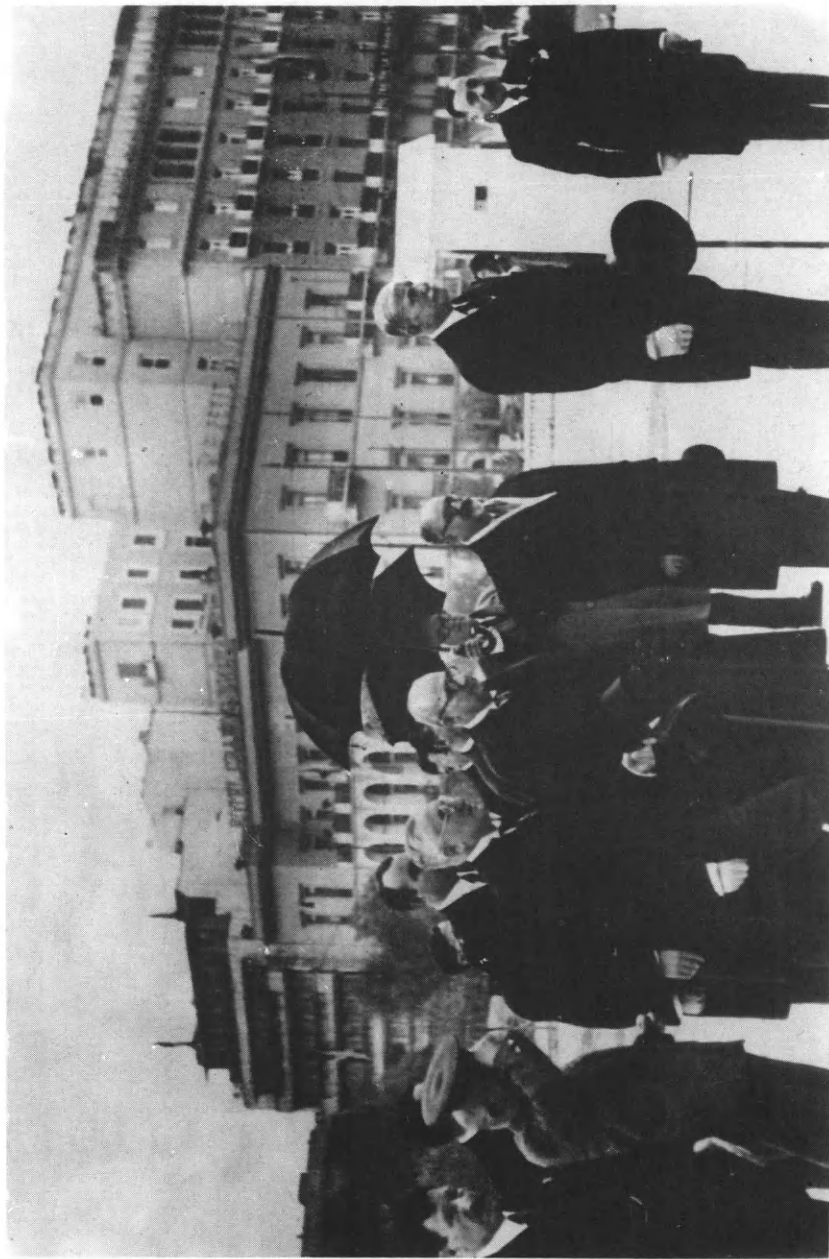
Ναγός, Χίος.

Μικρὰ Ἀσία:

Ἅγιος Ἰωάννης (Κλαζομεναί), Ἐφεσος, Κλαζομεναί.

Κυριακή, 23 Ὀκτωβρίου 1938, ὥρα 3.30 μ.μ. Ἡ πανηγυρική συνεδρία διὰ τὰς ἐφορὰς τῆς Ἐξακονταετηρίδος εἰς τὸν Παρθενῶνα.

Δευτέρα, 24 Ὀκτωβρίου 1938. «Στέψις τοῦ Μνημείου τοῦ Ἀφανοῦς Στρατιώτου» ὑπὸ τοῦ Διοικητικοῦ Συμβουλίου τῆς Ἐταιρείας. Εἰς τὴν πρώτην σειράν ἐκ δεξιῶν πρὸς τὰ ἀριστερὰ ἀπεικονίζονται ὁ σύμβουλος Γεώργιος Βέλτσος, ὁ πρόεδρος Ἀντώνιος Μπενάκης, ὁ γεν. γραμματεὺς Γεώργιος Οἰκονόμος, ὁ σύμβουλος Νικόλαος Κυπαρίσσης. Εἰς τὸ ἄριστ. ἄκρον ὁ σύμβουλος Μιχαὴλ Βολονάκης.

Τὸ μετάλλιον Winckelmann, ἀπονεμηθὲν εἰς τὴν Ἀρχαιολογικὴν Ἐταιρείαν ἀπὸ τοῦ Γερμανικοῦ Ἀρχαιολογικοῦ Ἰνστιτούτου Ἀθηνῶν ἐπὶ τῇ Ἐκατονταετηρίδι.

Τὸ χρυσοῦν μετάλλιον τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν ἐπιδόθη ἐν τῇ Συναίᾳ Ἀκαδημία τὴν 24ην Ὀκτωβρίου, ἡμέραν Δευτέραν καὶ ὥραν 10 π.μ. 1938 ἐπὶ τῇ Ἐκατονταετηρίδι (συμφώνως πρὸς τὸ πρόγραμμα τῶν ἐορτῶν τῆς Ἐκατονταετηρίδος).

Η ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΗ ΕΤΑΙΡΕΙΑ

ΕΚΑΤΟΝΠΕΝΤΗΚΟΝΤΑΕΤΗΡΙΣ

1837 - 1987

Κυρίαί καί Κύριοι,

Χαρμόσυνον ἐπέτειον ἐορτάζομεν ἐφέτος. Εἰς τὰς 6 Ἰανουαρίου συνεπληρώθησαν 150 ἔτη ἀπὸ τὴν ἡμέραν, κατὰ τὴν ὁποίαν κάτοικοι τῶν Ἀθηνῶν, Ἕλληνες καὶ ξένοι, καθηγηταί, πολιτικοί, ἱερεῖς, διδάσκαλοι, νομικοί, ἰατροί, ἀπεφάσισαν, μὲ τὴν προτροπὴν τοῦ μεγαλεμπόρου Κωνσταντίνου Μπέλιου, νὰ ἰδρῦσουν τὴν Ἀρχαιολογικὴν Ἐταιρείαν τῶν Ἀθηνῶν. Ὀλίγας ἡμέρας ἀργότερον, τὴν 18ην Ἰανουαρίου 1837, ἐνεκρίθη ἡ ἰδρυσίς της καὶ τὸ καταστατικὸν της ὑπεγράφη ὑπὸ τοῦ βασιλέως τῶν Ἑλλήνων Ὀθωνος. Εἰς τὰς 28 Ἀπριλίου τοῦ 1837, θρυλουμένην ἡμέραν τῆς ἀρχῆς τῆς οἰκοδομήσεως τοῦ Παρθενῶνος ὑπὸ τοῦ Περικλέους, 24 ἀπὸ τοὺς ἰδρυτὰς τῆς Ἐταιρείας συνῆλθον εἰς σύσκεψιν ἐπ' αὐτῆς τῆς Ἀκροπόλεως διὰ νὰ ὀργανωθοῦν εἰς σῶμα. Τὴν ἡμέραν ἐκείνην ἐν μέσῳ γενικοῦ ἐνθουσιασμοῦ ἐξέλεξαν τὸν Ὑπουργὸν τῆς Παιδείας Ἰάκωβον Ρίζον Νερουλὸν ὡς πρῶτον πρόεδρον τῆς Ἐταιρείας καὶ ὡς Γενικὸν Γραμματέα τὸν πολὺν Ἀλέξανδρον Ρίζον Ραγκαβῆν: αἱ μαρμάριναι προτομαὶ τῶν πρωτεργατῶν αὐτῶν, καθὼς καὶ ἄλλων, σήμερον κοσμοῦν τὸ κτίριον τῆς Ἐταιρείας. Πολλὰ ἔτη ἐπέερασαν ἀπὸ τότε καὶ ἐφέτος μὲ ὅλους τοὺς ἐταίρους μας, τοὺς τρισεγγόνους τῶν ἰδρυτῶν, τὸ φθινόπωρο θὰ ἐορτάσωμεν τὴν μεγάλην ἐπέτειον, πὸ στεφανῶνει τὴν πορείαν 150 χρόνων ἐνὸς ἐνδόξου ἐθνικοῦ πνευματικοῦ ἰδρύματος.

Ἀναπολόντας τὸ ἔργον τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἐταιρείας αἰσθανόμεθα ὑπερήφανοι διὰ τὰ ὅσα ἡ Ἐταιρεία μας προσέφερε εἰς τὸ Ἔθνος. Ἐξεκίνησε χωρὶς πόρους, μὲ μόνην δημοιουργὸν δύναμιν τὴν ἐτησίαν συνδρομὴν τῶν 15 δραχμῶν, τὴν θέλησιν καὶ τὴν πίστιν τῶν ἐταίρων καὶ τῶν Συμβούλων της, ἀπεκάλυψε σπουδαίας ἐλληνικὰς ἀρχαιοτήτας, ἀνεστήλωσε μνημεῖα, ἰδρυσεν μουσεῖα, καὶ μὲ τὴν συνεργασίαν τοῦ ΥΠΠΟ ἐμόρφωσε τὴν ἐλληνικὴν ἀρχαιολογικὴν ἐπιστήμην.

Ἦτο εὐτυχῆς ἡ σύμπτωσις τῆς ιδρύσεως τῆς Ἑταιρείας κατὰ τὰ πρῶτα ἔτη τοῦ ἐλευθέρου πλέον βίου τοῦ Ἑλληνικοῦ Κράτους. Μὲ τὸ ἔργον τῆς, τὰς ἀνασκαφὰς καὶ τὰς δημοσιεύσεις, μὲ τὴν δρᾶσιν τῶν συμβούλων τῆς, ἐβοήθησε εἰς τὸν σχηματισμὸν τῆς ἐθνικῆς ἰδεολογίας καὶ τὴν πνευματικὴν στήριξιν τοῦ νέου κράτους.

Οἱ ὀλίγοι αὐτοὶ λόγοι μου ἄς θεωρηθοῦν ὡς ἐμβατήριον τῆς γενεθλίου πνευματικῆς καὶ ἐθνικῆς μας ἑορτῆς, τῆς 24ης Σεπτεμβρίου τοῦ 1987, εἰς τὴν ὁποίαν παρακαλεῖσθε νὰ μετᾶσχετε βραβεύοντας καὶ συνεχίζοντας τὸ ἔργον τῶν προτέρων μας.

Μὲ ἴσην ὑπερηφάνειαν στρέφομεν τὴν προσοχήν μας εἰς τὰ ἐπιτεύγματα τῆς Ἑταιρείας κατὰ τὸ 1986. Μὲ τὴν βοήθειαν τοῦ Θεοῦ, τὴν ἀκάματον ἐργασίαν συναδέλφων ποὺ διηύθυναν τὰς ἀνασκαφὰς καὶ ἐρεῦνας τοῦ ἔτους, μὲ τὴν προσπάθειαν τῶν μελῶν τοῦ Συμβουλίου καὶ τὴν βοήθειαν τῶν εὐεργετῶν καὶ δωρητῶν μας, τὸ 1986 θὰ μείνῃ εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς Ἑταιρείας ἔτος ἔργου καρποφόρου καὶ συμβολῆς εἰς τὴν ἔρευναν τοῦ πατρώου πολιτισμοῦ. Ἡ συμβολὴ αὐτὴ καὶ πάλιν διετήρησε τὴν Ἑταιρείαν εἰς τὸ προσκῆνιον τῆς διεθνοῦς ἐπιστημονικῆς ἀρχαιολογικῆς προσπάθειας καὶ ἐπιδόσεως. Τοὺς ἄρχοντας τῆς πολιτείας τοὺς μετασχόντας εἰς τὸ ἔργον μας, καὶ ὅσους μὲ σταθερὰν βοήθειαν ἐνίσχυσαν καὶ κατέστησαν δυνατὸν τὸ ἔργο αὐτό, εὐχαριστῶ θερμῶς ἀπὸ τοῦ βήματος τούτου. Πρὸς τούτοις τοὺς νέους ἐταίρους ποὺ πυκνώνουν τὰς τάξεις μας καὶ μὲ τὸ ἐνδιαφέρον τους περιβάλλουν τὰς προσπάθειάς μας, καλῶς ὀρίζω.

Προτοῦ ἐξιστορήσω τὸ ἐπιτελεσθὲν ἔργον καὶ κατὰ πανάρχαιον ἔθος τῆς Πατρίδος, ὀφείλω νὰ ἀποτίσω τὸν ὕστατον φόρον τιμῆς εἰς τοὺς ἐκλιπόντας ἐταίρους καὶ συνεργάτας, οἱ ὅποιοι ἐπὶ σειρὰν ἐτῶν ἐστήριξαν καὶ ἐπλούτισαν τὴν ζωὴν τῆς Ἑταιρείας. Μὲ λύπην ἀλλὰ καὶ εὐγνωμοσύνην ἀναφέρομαι εἰς τοὺς ἀποθανόντας κατὰ τὸ ἔτος 1986.

Κατὰ τὸ ἔτος αὐτὸ ἡ Ἑταιρεία ἐθρήνησε τὸν θάνατον πολυτίμου, ἰσοβίου ἐταίρου καὶ πνευματικοῦ πρωτεργάτου τῶν σκοπῶν της, τοῦ Παναγιώτη Κανελλοπούλου, ἀνδρὸς σοφοῦ, ἐμπορουμένου ὑπὸ θείας ἀγάπης πρὸς τὴν Πατρίδα, τοὺς συνανθρώπους του καὶ τὴν Ἑταιρείαν, ὁ ὁποῖος ἀφιέρωσε τὴν μακρὰν ζωὴν του καὶ εἰς τὰ γράμματα καὶ τὴν ἐπιστήμην, ἐλάμπρυνε δὲ τὰ ἰδρύματα μὲ τὰ ὁποῖα συνεδέθη, ἰδίᾳ τὴν Ἀκαδημίαν καὶ τὴν Ἑταιρείαν. Πρὸ ἡμερῶν ἐθρηνήσαμεν καὶ τὸν θάνατον τοῦ Ἀντωνίου Ξυλᾶ, τοῦ καλοῦ κάγαθοῦ ἀνδρὸς ποῦ ἐν τῇ ζωῇ ἐδείχθη ὑπέρμαχος τοῦ καθήκοντος καὶ ὑποστηρικτῆς τοῦ ἀγαθοῦ. Ἀκόμη, μὲ λύπην προσθέτω εἰς τὸν κατάλογον τῶν θανόντων τὰ ὀνόματα τῶν μελῶν μας Ἀντωνίου Κριεζῆ, Χαραλάμπους Διαπούλη καὶ Ἐλευθερίου Συνοδινού. Πρέπει ἐδῶ νὰ ἀναφέρω καὶ τὸ ὄνομα τοῦ ἀρχιτεχνίτου τῆς Ἑταιρείας Χαριλάου Σφακιανάκη, ποῦ ἐπὶ τριακονταετίαν εἰργάσθη μὲ ζῆλον εἰς ὅλας τὰς ἀνασκαφὰς της. Αἰωνία ἡ μνήμη των.

Θὰ μοῦ ἐπιτραπῆ νὰ ἀναφέρω καὶ ἐφέτος ὅτι αἱ ἀνασκαφαὶ καὶ ἔρευναι τῆς Ἑταιρείας διακρίνονται εἰς τρεῖς κατηγορίας: εἰς ἐρέυνας καὶ ἀνασκαφὰς αἱ ὁποῖαι χρηματοδοτοῦνται ὑπὸ τῆς Πολιτείας διὰ τοῦ Ἰπουργείου Πολιτισμοῦ, εἰς ὅσας χρηματοδοτοῦνται ἀπὸ δωρητὰς, ἀπὸ Νομαρχιακὰ Συμβούλια, Πανεπιστήμια, καὶ τὰς ἐρέυνας ἐκ τῶν ἰδίων πόρων τῆς Ἑταιρείας.

Αἱ χρηματοδοτούμεναι ὑπὸ τῆς Πολιτείας ἀνασκαφαὶ συνεχίζονται μὲ τὸν αὐτὸν ρυθμὸν, τὸν ἴδιον ἐνθουσιασμὸν καὶ τὴν αὐτὴν ἐπιτυχίαν ὑπὸ τοῦ ΥΠΠΟ, μὲ τὴν προσωπικὴν διευθύνσιν καὶ ἐπίβλεψιν τῆς Ἰπουργοῦ κυρίας Μελίνας Μερκούρη, πρὸς τὴν ὁποίαν ὀφείλονται χάριτες. Εὐχαριστίαι ἀκόμη ὀφείλονται καὶ εἰς τοὺς δωρητὰς ποῦ εὐτυχῶς ἀυξάνονται, καὶ ἰδίᾳ εἰς τὸ Ἴδρυμα Ψύχα καὶ τὴν Πρόεδρον τοῦ Συμβουλίου της κυρίαν Χριστῖναν Σταθάτου, ὅχι μόνον διὰ τὴν οἰκονομικὴν πρὸς τὴν Ἑταιρείαν ἀρωγὴν ἀλλὰ καὶ διὰ

διάφορα βοηθήματα τὰ ὁποῖα παρέχει εἰς ἀρχαιολόγους, ποὺ ἐπιτρέπουν τὴν συνέχισιν τοῦ ἔργου των.

Πρέπει καὶ πάλιν νὰ ἐπισημάνω ὅτι αἱ γενόμεναι ἀνασκαφαὶ καὶ ἔρευναι φέρουν εἰς φῶς τὴν ὅλην ὄψιν τῆς ζωῆς καὶ τῆς πολιτιστικῆς δράσεως τοῦ Ἑλληνισμοῦ ἀπὸ τῶν προϊστορικῶν, μυθολογικῶν ἀκόμη μέχρι καὶ τῶν πρωτοχριστιανικῶν χρόνων. Καλύπτουν δὲ ὁλόκληρον τὸν ἐλεύθερον ἑλλαδικὸν χῶρον ἀπὸ τῆς Μακεδονίας καὶ Θράκης πρὸς Βορρᾶν, μέχρι τῆς Κρήτης πρὸς Νότον, καὶ ἀπὸ τοῦ Ἰονίου πρὸς Δυσμᾶς μέχρι τοῦ Αἰγαίου πρὸς Ἀνατολάς.

Αἱ γενόμεναι ἀνασκαφαὶ καὶ ἔρευναι ἀνέρχονται εἰς 34 καὶ εἶναι αἱ ἀκόλουθοι:

ΓΝΩΣΤΟΠΟΙΗΣΙΣ

Ἐντολῇ τοῦ Συμβουλίου τῆς Ἀρχ. Ἐταιρείας ἢ σύνταξις τοῦ Ἔργου ὑπενθυμίζει, ὅτι ὁ χαρακτήρ τῶν ἐν τῷ Ἔργῳ δημοσιευομένων εὐρημάτων ἀνασκαφῶν εἶναι προσωρινός, τοῦ οἰκείου ἀνασκαφῆς ἐπιφυλασσομένου παντὸς δικαιώματος ἐπὶ τῆς περαιτέρω μελέτης καὶ ὀριστικῆς δημοσιεύσεως τῶν εὐρημάτων του.

ΑΝΑΣΚΑΦΑΙ

1. Κατά τή φετινή ανασκαφική περίοδο συνεχίστηκαν οί έρευνες στο ιερό και στο θέατρο τής αρχαίας Μαρωνείας δια τού έφόρου 'Αρχαιοτήτων κ. Εύ. Πεντάζου (είκ. 1 - 2).

Στό θέατρο δέν έγινε ανασκαφή αλλά ολοκληρώθηκαν τά έργα διαμόρφωσης τού περιβάλλοντος χώρου και έπιχωματώθηκαν δύο μικροί χώροι στά πρανή, ανατολικά και δυτικά του, από όπου είναι δυνατόν οί επισκέπτες νά έχουν μία γενική άποψη τού θεάτρου (είκ. 3).

'Επίσης ολοκληρώθηκαν τά έργα προστασίας από βροχοπτώσεις με δύο περιμετρικές τάφρους, μία μεγάλη και μία μικρή και στερεώθηκαν τά κονιάματα τής σκηνής και τού προσκηνίου από ειδικό τεχνίτη.

Κατά τήν ίδια περίοδο με τή συνεργασία τών καθηγητών τού Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης κ. Δ. Βλάχου και Γ. Λάββα και τών συνεργατών τους πραγματοποιήθηκε ή τοπογράφηση τής περιοχής τής θεάτρου, τού ιεροῦ, τού συγκροτήματος τών κατοικιών και τών τειχών τής πόλης σέ κλίμακα 1: 200. 'Επίσης τοπογραφήθηκαν οί ανασκαφικές τομές τού θεάτρου μετά τις έρευνες τού 1985, και σχεδιάστηκε ή ύπάρχουσα κατάσταση τών έδωλιών, τής σκηνής και τού προσκηνίου καθώς και τού κεντρικού άγωγού με τις αντίστοιχες τομές σέ κλίμακα 1:50.

'Εξάλλου έγινε φωτογραμμετρική αποτύπωση τής ύπάρχουσας κατάστασης τού θεάτρου.

'Η ανασκαφική έρευνα στόν χώρο τού 'Ιεροῦ από τήν αρχαιολόγο κ. 'Ηλέκτρα 'Αναγνωστοπούλου-Χατζηπολυχρόνη με χρηματοδότηση τού Νομαρχιακού Ταμείου Ροδόπης διεξήχθη στά πλαίσια τού ολοκληρωμένου αναπτυξιακού προγράμματος για τή ΝΑ περιοχή τού Νομού.

α. Ἀνασκάφηκε ὡς τὸν φυσικὸ βράχο τὸ ὀρθογώνιο κτίριο πὺ εἶχε ἀποκαλυφθεῖ τὸ 1982 βόρεια τοῦ Ἱεροῦ (Ἑ. Πεντάζος, ΠΑΕ 1982) καὶ διασαφηνίστηκε ἡ κάτοψή του (εἰκ. 3).

Ἡ μικρὴ ἐπίχωση καὶ ἡ συνεχῆς καλλιέργεια τῆς περιοχῆς εἶχαν ὡς ἀποτέλεσμα τὴν καταστροφή τοῦ κτιρίου σὲ μεγάλη ἔκταση. Στὸ καλύτερα σωζόμενο ΝΑ τμήμα του, τὸν μεγαλύτερο χῶρο καταλαμβάνει στενόμακρη αἴθουσα μὲ ἐσωτερικὲς ἀντηρίδες πὺ ἐπικοινωνεῖ πρὸς τὰ Δ. μὲ δύο συνεχόμενα δωμάτια, ἐνῶ ἕνας μικρὸς χῶρος εἶναι προσκολλημένος στὴν ἐξωτερικὴ βόρεια πλευρὰ τοῦ δεύτερου πρὸς τὰ Δ. δωματίου.

Στὸ ΒΔ τμήμα τοῦ κτιρίου ἡ καταστροφή εἶναι σχεδὸν ὀλοκληρωτικὴ. Τὰ θεμέλια τριῶν τοίχων πὺ σώζονται ἀποσπασματικὰ σὲ διάταξη διπλοῦ Γ καὶ γωνιόλιθοι στὸν ἴδιο χῶρο, ἀποτελοῦν ἐνδείξεις γιὰ τὴν ὑπαρξὴ τριῶν δωματίων. Μὲ τὴν ἐπέκταση τῆς ἀνασκαφῆς πρὸς Β. ἀποκαλύφθηκαν θεμέλια τοίχων ἄλλου κτιρίου, πὺ βρίσκεται σὲ ἐπαφή μὲ τὸ προηγούμενο, καὶ συνεχίζεται πρὸς Β. πέρα ἀπὸ τὰ ὄρια τῆς ἀνασκαφῆς.

Βρέθηκαν ἄφθονα ὄστρακα ἀπὸ ἀβαφὴ καὶ μελαμβαφὴ ἀγγεῖα χρονολογούμενα ἀπὸ τὰ μέσα τοῦ 4ου ὡς τὸν 2ο αἰ. π.Χ., ὄστρεα, σιδερένια καρφιά, χάλκινα, μολύβδινα καὶ σιδερένια μικροαντικείμενα, θραύσματα πήλινων εἰδωλίων, μικρὴ μολύβδινη μάσκα Σιληνοῦ καὶ κεφαλὴ μαρμάρινου γυναικείου ἀγαλματίου σωζ. ὕψους 0.066 μ. Ἀπὸ τὰ 16 χάλκινα νομίσματα πὺ βρέθηκαν ἕνα εἶναι Ἀδαίου, ἕνα Ὀρθαγορίας ± 350 π.Χ. καὶ τὰ περισσότερα Μαρωνείας 4ου - 3ου αἰ. π.Χ.

β. Ἡ ἀνασκαφικὴ ἔρευνα πὺ πραγματοποιήθηκε νότια τοῦ Ἱεροῦ, ἀποκάλυψε θεμέλια τεσσάρων τοίχων καὶ ἡμικυκλικὴ κατασκευὴ, πὺ ἀνήκουν σὲ κτίριο παράλληλο πρὸς τὸ Ἱερό.

Ἐρευνήθηκε τὸ στρώμα καταστροφῆς πὺ κάλυπτε ὅλους τοὺς χῶρους καὶ βρέθηκαν ἐκτὸς ἀπὸ τὰ κεραμίδια στέγης

ἄφθονα ὄστρακα ἀπὸ μελαμβαφῆ καὶ ἀβαφῆ ἀγγεῖα χρονολογούμενα ἀπὸ τὰ μέσα τοῦ 4ου ὡς τὸν 2ο αἰ. π.Χ., ὄστρεα, θραύσματα πήλινων εἰδωλίων, χάλκινα καὶ σιδερένια καρφία, μολύβδινα, σιδερένια καὶ χάλκινα μικροαντικείμενα, καθὼς καὶ 29 χάλκινα νομίσματα μεταξὺ τῶν ὁποίων ἓνα Σεύθου III, Δημητρίου Β', Φιλίππου Ε', Ζώνης τοῦ 4ου αἰ. π.Χ., Ὁρθαγορίας ± 350 π.Χ. καὶ Μαρωνείας 4ου - 3ου αἰ. π.Χ.

Ἀνάμεσα στὰ εὐρήματα ξεχωρίζουν τέσσερις μαρμάρινες πλάκες ποὺ ἀνήκουν σὲ ἐσχάρα, μικρὴ μαρμάρινη βάση μὲ κυμάτιο πάνω καὶ κάτω, μαρμάρينو περιρραντήριο ποὺ βρέθηκε σχεδὸν ἀκέραιο καὶ ἰδιαίτερα τμῆμα μαρμάρινης ἀναθηματικῆς στήλης σὲ δεύτερη χρῆση, ποὺ φέρει χαρακτὴ ἐπιγραφῆ σὲ τρεῖς στίχους. Τὸ κείμενο τῆς ἐπιγραφῆς ἀναφέρεται στὸν Φίλιππο Ε' καὶ ἔχει ὡς ἐξῆς:

*Διὶ
καὶ βασιλεῖ
Φιλίππῳ σωτῆρι*

γ. Στὴν ἀνασκαφικὴ τομῆ ποὺ πραγματοποιήθηκε δυτικὰ τοῦ Ἱεροῦ διαπιστώθηκε ἡ πρὸς τὰ Δ. συνέχεια τοῦ Ἱεροῦ μὲ τὴν ἀποκάλυψη τμήματος τοῖχου παράλληλου πρὸς τὸν τοῖχο τῆς δυτικῆς πλευρᾶς του. Ὁ τοῖχος ἔχει θεμελιωθεῖ στὸν φυσικὸ βράχο καὶ εἶναι πολὺ κατεστραμμένος.

δ. Ἐκτὸς ἀπὸ τὶς ἀνασκαφικὲς ἐργασίες ἔγινε στερέωση τῶν τοίχων τοῦ κτιρίου βόρεια τοῦ Ἱεροῦ καὶ καθαρισμὸς ἀπὸ τὰ πουρνάρια Β - ΒΔ τοῦ ἀναλημματικοῦ τοῖχου γιὰ τὴ μελλοντικὴ ἔρευνα στὸν χώρο αὐτό.

2. Συνεχίστηκε καὶ γιὰ φέτος ἀπὸ τὴ 12ῃ Ἐφορεία Βυζαντινῶν Ἀρχαιοτήτων Καβάλας καὶ μὲ τὴ διεύθυνση τοῦ ἐφόρου Ἀρχαιοτήτων κ. Χ. Μπακιρτζῆ ἡ ἀνασκαφὴ στὴ Σύναξη Μαρωνείας, ποὺ ἐντάσσεται στὸ πρόγραμμα τοῦ Ὑπουργείου Ἐθνικῆς Οἰκονομίας γιὰ τὴν ἀνάπτυξη τοῦ ΝΑ τμήματος τοῦ Νομοῦ Ροδόπης καὶ χρηματοδοτεῖται ἀπὸ τὸ

Νομαρχιακὸ Ταμεῖο Ροδόπης μέσῳ τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας.

Ἡ Σύναξη βρίσκεται 7 χλμ. ἀνατολικά τῆς Μαρωνείας. Στὴ θέση αὐτὴ ἐντοπίστηκε πέρυσι (Ἔργον 1985, σ. 13) μετόχι μεσοβυζαντινῶν χρόνων, ἰδρυμένο ἐπάνω στὰ ἐρείπια παλαιοχριστιανικῆς βασιλικῆς τοῦ βου αἰ., τῆς ὁποίας τὸ ἀνατολικὸ τμήμα εἶναι τρίκογχο καὶ κτισμένο μὲ μαρμάρινους καμπύλους δόμους λαμπροῦ μαυσωλείου τοῦ 2ου αἰ. μ.Χ.

Σκοπὸς τῆς φετινῆς ἔρευνας ἦταν ἡ καταγραφή καὶ ταξι-νόμηση τῶν διάσπαρτων ρωμαϊκῶν καὶ παλαιοχριστιανικῶν ἀρχιτεκτονικῶν μελῶν, ἡ μεταφορὰ τους ἔξω ἀπὸ τὸν ἀνασκαφικὸ χῶρο, ἡ συμπλήρωση τῆς κάτοψης τῆς παλαιοχριστιανικῆς βασιλικῆς καὶ τοῦ μεσοβυζαντινοῦ μετοχίου ὡς καὶ ἡ ἀνασκαφικὴ ἔρευνα ὀρισμένων χώρων του. Ἀνασκάφηκε ἡ μονόχωρη μὲ νάρθηκα ἐκκλησία, ἡ ὁποία δὲν παρουσιάζει ἰδιαιτέρο ἀρχιτεκτονικὸ ἐνδιαφέρον (εἰκ. 4). Οἱ τοῖχοι τῆς εἶναι κτισμένοι μὲ λίθους μεσαίου κυρίως μεγέθους σὲ στρώσεις, ἀνάμεσα στίς ὁποῖες παρεμβάλλεται συνήθως μονὴ σειρὰ πλίνθων, ἐνῶ στοὺς κατακόρυφους ἀρμούς τῶν λίθων εἶναι τοποθετημένα ὀριζόντια πλινθία. Ἡ ἐπιμελημένη αὐτὴ τοιχοδομία χρησιμοποιοεῖ τὴ λάσπη ὡς συνδετικὸ κονίαμα, γι' αὐτὸ καὶ οἱ τοῖχοι ἔφεραν ἔξωτερικὰ καὶ ἐσωτερικὰ ἐπίχρισμα ἀσβεστοκονιάματος, χωρὶς τοιχογραφίες. Ὁ κυρίως ναός, ὁ ὁποῖος μετρᾷ μῆκος 9.40 μ. καὶ πλάτος 4 μ., ἔχει δύο εἰσοόδους, δυτικὴ καὶ νότια. Ἀπολήγει πρὸς Α σὲ προεξέχουσα ἡμικυκλικὴ ἀψίδα τοῦ ἱεροῦ βήματος καὶ σὲ δύο μικρὲς κόγχες προθέσεως καὶ διακονικοῦ, ἀνοιγμένες στὸ πάχος τοῦ ἀνατολικοῦ τοίχου. Παρόμοια κόγχη στὸ μέσο περίπου τοῦ νότιου τοίχου χρησίμευε γιὰ τὴν τοποθέτηση τῆς εἰκόνας τοῦ ἀγίου ἢ τῆς ἑορτῆς, στὸ ὄνομα τῆς ὁποίας ἐτιμᾶτο ἡ ἐκκλησία. Κατὰ μῆκος τοῦ βόρειου, δυτικοῦ καὶ ἐν μέρει νότιου τοίχου ὑπάρχει κτιστὸ ἔδρανο. Τὸ δάπεδο εἶναι στρωμένο μὲ μαρμάρινους δόμους ἀπὸ ἀρχαιότερα κτίρια σὲ δεύτερη χρῆση.

Τὸ δάπεδο τοῦ ἱεροῦ βήματος εἶναι ἐλαφρῶς ὑπερυψωμένο. Στὸ στυλοβάτη τοῦ τέμπλου ὑπάρχουν οἱ ὀπές γιὰ τὴν πάκτωση τῶν μαρμάρινων κιονίσκων, οἱ ὁποῖοι δὲν βρέθηκαν. Βρέθηκαν ὅμως τὰ δύο μαρμάρινα θωράκια τοῦ τέμπλου, ἡ ἀγία τράπεζα μὲ χαραγμένο διπλὸ σταυρὸ καθὼς καὶ δύο τετράπλευροι πεσσίσκοι τέμπλου παλαιοχριστιανικῶν χρόνων, μεταποιημένοι σὲ ὀκτάπλευρα ὑποστυλώματα τραπεζῶν προθέσεως καὶ διακονικοῦ.

Ὁ νάρθηκας τῆς ἐκκλησίας εἶναι εὐρύχωρος ἀλλὰ μεταγενέστερος τοῦ κυρίως ναοῦ. Ἡ τοιχοδομία του εἶναι παρόμοια μὲ τὴν τοιχοδομία τοῦ κυρίως ναοῦ ἀλλὰ ἀμελῆς χωρὶς τοποθέτηση λίθων καὶ πλίνθων σὲ στρώσεις. Ὁ νάρθηκας φέρει δύο εἰσόδους, δυτικὴ καὶ βόρεια. Ὡς παραστάδα τῆς δυτικῆς εἰσόδου χρησιμοποιεῖται σὲ δεύτερη χρῆση ἐπιτύμβια ἐπιγραφή ΠΑΥΛΟ(Υ) ΚΥΜΗ(ΤΗΡΙΟΝ), παλαιοχριστιανικῶν χρόνων. Τρίτη εἴσοδος στὴ νότια πλευρὰ ἔχει ἐντοιχισθεῖ μεταγενέστερα καὶ κτίστηκε μπροστὰ σ' αὐτὴ τράπεζα προσφορῶν.

Παράλληλα μὲ τὴν ἀνασκαφὴ τοῦ ναοῦ ἐρευνήθηκε καὶ ἓνα δωμάτιο (Δ) τῆς νότιας πτέρυγας τοῦ μεσοβυζαντινοῦ μετοχίου. Διαπιστώθηκε ὅτι οἱ τρεῖς τοῖχοι τοῦ δωματίου πατοῦν εἴτε ἀπ' εὐθείας στὸ ὑπόστρωμα τοῦ δαπέδου τοῦ νότιου κλίτους τῆς παλαιοχριστιανικῆς βασιλικῆς, εἴτε πάνω στὸ στυλοβάτη τῆς νότιας κιονοστοιχίας, πὺν ἀποτελεῖται ἀπὸ ἀρχαιότερα τριταινιωτὰ ἐπιστύλια τοποθετημένα στὴ σειρά, εἴτε πάνω στὸν νότιο ἐξωτερικὸ τοῖχο. Ὁ τέταρτος τοῖχος τοῦ δωματίου, ὁ δυτικὸς, εἶναι μεταγενέστερος καὶ γιὰ τὴ θεμελίωσή του καταστράφηκε μέρος τοῦ ὑποστρώματος τοῦ δαπέδου τῆς παλαιοχριστιανικῆς βασιλικῆς.

Γιὰ τὴ συμπλήρωση τῆς κάτοψης τῆς παλαιοχριστιανικῆς βασιλικῆς καὶ τοῦ μεσοβυζαντινοῦ μετοχίου ἔγιναν τομῆς καὶ καθαρισμοὶ στὸ Δ καὶ ΒΔ τμήμα τοῦ συγκροτήματος, ὅπου ἀποκαλύφθηκε ὁ δυτικὸς περίβολος τοῦ μετοχίου μὲ δύο εἰς-

όδους, ιδρυμένος επάνω στον δυτικό τοίχο της παλαιοχριστιανικής βασιλικής. Βρέθηκε επίσης βορείως του νάρθηκα της βασιλικής παρεκκλήσι με ημικυκλική άψίδα.

Κατά τη φετινή περίοδο καταγράφηκαν όλα τα διάσπαρτα στον ανασκαφικό χώρο ρωμαϊκά και παλαιοχριστιανικά μαρμάρινα μέλη και ταξινομήθηκαν είτε βορείως είτε νοτίως του σκάμματος, είτε μεταφέρθηκαν σε αρχαιολογική αποθήκη στον Άγιο Χαράλαμπο Μαρωνείας. Άνασκηώθηκαν επίσης και καθαρίστηκαν οι μαρμάρινοι δόμοι του νότιου περυγίου της βασιλικής (εικ. 5). Από την εργασία αυτή προέκυψε το συμπέρασμα ότι οι μαρμάρινοι δόμοι του νότιου περυγίου συνδέονται μεταξύ τους σε όλες τις στρώσεις με κουρασάνι, πράγμα που μαρτυρεί ότι η τοποθέτησή τους στη θέση αυτή έγινε στους παλαιοχριστιανικούς χρόνους.

Επισκόπηση σε τρεις θέσεις στη δυτ. πλευρά του βραχώδους βουνού του Αγίου Γεωργίου Μαρωνείας Τσαϊρλίκι, Κουβούκι και Πάτος έδωσε ενδιαφέροντα εύρηματα (ερείπια παρεκκλησίων, μαρμάρινα μέλη, τμήμα θωρακίου άμβωνα, τμήμα κτητορικής επιγραφής και επιφανειακή κεραμεική), χρήσιμα για την ιστορία της Μαρωνείας στα βυζαντινά χρόνια.

Κατά τη διάρκεια των εργασιών στη Σύναξη έγινε καθαρισμός ερειπίων, που βρέθηκαν μετά από εκχέρσωση στη θέση «Μάνα», 1 χλμ. ανατολικά του χωριού Προσκυνητές, κοντά στη Μαρώνεια. Διαπιστώθηκε στη θέση αυτή η ύπαρξη βυζαντινής εκκλησίας, η οποία είναι δυνατό να ανασκαφεί σε έρχόμενη περίοδο, έτσι ώστε να αύξηθεί ο αριθμός των βυζαντινών μνημείων στο ΝΑ τμήμα του Νομού Ροδόπης.

3. Η ανασκαφή στον Άγ. Χαράλαμπο Μαρωνείας συνεχίστηκε από τον επιμελητή Βυζ. Αρχαιοτήτων κ. Θεολόγο Άλιπράντη και κατά το 1986, τα αποτελέσματα δέ της έρευνας υπήρξαν σημαντικά.

Ἀπὸ τὰ ἀποκαλυφθέντα ἐρείπια διαπιστώθηκαν τρεῖς οἰκοδομικὲς φάσεις: Ἡ πρώτη ἐντοπίζεται στὸ μέρος, ὅπου εἶχε βρεθεῖ ἀρχικὰ τὸ 1974 τὸ μεγαλύτερο τμῆμα τοιχογραφημένης ἀψίδας ἐκκλησίας, πὺ ὅπως φαίνεται, πρέπει νὰ ἀνάγεται στὴν εἰκονομαχικὴ περίοδο. Ἡ ἀψίδα κοσμεῖται μὲ ἓνα μεγάλο διάλιθο σταυρό, ἀπὸ τὴ βαθμιδωτὴ βάση τοῦ ὁποῖου ἐκφύονται φύλλα ὑπὸ μορφήν ἡμιανθεμίων. Στὸ κάτω μέρος τῆς ὅλης παραστάσεως τοῦ σταυροῦ σώζεται διακοσμητικὴ ταινία, πὺ πλαισίωνε πιθανὸν τὸ ἀνεικονικὸ θέμα. Ἡ ἔρευνα μπροστὰ ἀπὸ τὴν ἀψίδα προχώρησε περισσότερο ἀλλὰ σὲ μικρὴ ἔκταση μὲ ἀποτέλεσμα νὰ ἔλθει στὸ φῶς πλινθόστρωτο δάπεδο σὲ βάθος 8 μ. ἀπὸ τὴν ἐπιφάνεια τοῦ ἐδάφους καὶ μία ἡμικυκλικὴ κτιστὴ βαθμίδα πρὸ τῆς ἀκόσμητης κόγχης.

Τὰ εὐρήματα αὐτὰ μᾶς ὀδηγοῦν στὴν ὑπαρξὴ ἐκκλησίας, ἴσως τῆς πρώτης, τῆς ὁποίας ἡ ἀποκάλυψη, ἂν καὶ συγκεντρώνει ἰδιαιτέρο ἐνδιαφέρον, δὲν εἶναι εὐχερῆς λόγῳ τῆς μεγάλης ἐπιχώσεως, ἀλλὰ συγχρόνως καὶ τῶν ὑπερκειμένων τοίχων, πὺ ἀνήκουν σὲ μιὰ ἄλλη μεταγενέστερη ἐκκλησία, ἐπίσης βυζαντινῆς ἐποχῆς. Τῆς νεώτερης αὐτῆς ἐκκλησίας, πὺ ἀποτελεῖ τὴ δεύτερη οἰκοδομικὴ φάση, δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ προσδιοριστοῦν ἐπακριβῶς τὸ σχέδιο καὶ ἡ μορφή, παρ' ὅλο πὺ ἐπεκτάθηκε φέτος ἡ ἀνασκαφὴ καὶ φάνηκε μέρος τοῦ νάρθηκα καὶ τοῦ κυρίως ναοῦ.

Στὸ τμῆμα τοῦ κυρίως ναοῦ διακρίνονται ὄχι μόνον ἡ ἀρχὴ τοῦ νότιου πλάγιου κλίτους ἀλλὰ καὶ ἓνα ὀρθογώνιο διαμέρισμα τοῦ μέσου κλίτους, πὺ ὀρίζεται μὲ τοὺς ἰδιαίτερα μεγάλου πάχους τοίχους.

Λεῖψανα δαπέδων, πὺ βρέθηκαν στὸ νάρθηκα καὶ τὸ μέσο κλίτος, ἀποτελοῦνται ἀπὸ μεγάλες μαρμάρινες πλάκες (εἰκ. 6). Ἡ ἐπίχωση μεταξὺ τῶν δαπέδων τῶν δύο ναῶν ἔχει πάχος 5 μ.

Τὴν τρίτη οἰκοδομικὴ φάση ἀντιπροσωπεύουν οἱ προσθήκες πὺ ἔγιναν γιὰ ἄγνωστους λόγους μετὰ τὶς καταστροφὲς προ-

φανώς πού θά εἶχε ὑποστεί ἡ νεώτερη ἐκκλησία ἀπό ἀνεξαρκρίβωτη μέχρι σήμερα αἰτία. Εἰδικότερα τοιχίστηκαν ἡ θύρα ἐπικοινωνίας μεταξύ τοῦ νάρθηκα καί τοῦ νότιου πλάγιου κλίτους, ὅπως ἐπίσης καί τὰ τοξωτά κατὰ πᾶσα πιθανότητα ἀνοίγματα στό ὀρθογώνιο διαμέρισμα τοῦ μέσου κλίτους μέ τή διαφορά, ὅτι τὸ μὲν πρὸς Ν ἀνοίγμα κλείστηκε ἐντελῶς, τὸ δὲ ἄλλο πρὸς Δ σμικρύνθηκε κατὰ τὰ δύο τρίτα καί ἀφέθηκε μία θύρα, μπροστὰ στήν ὁποία σώζεται μαρμάρينو σκαλοπάτι μήκους 1.90 μ. (εἰκ. 7).

Κινητὰ εὐρήματα τῆς φετινῆς ἀνασκαφικῆς περιόδου, πού ἀξίζει νὰ ἀναφερθοῦν, εἶναι: κιονίσκοι, ἀμφικιονίσκοι, ἐπιθήματα μέ ἀνάγλυφους σταυρούς, τμήματα μαρμάρινου ἐπιστυλίου τέμπλου μέ ἀνάγλυφες συμβολικῆς παραστάσεις, βυζαντινὰ νομίσματα, μία λάρνακα, ἀρκετὰ σπαράγματα τοιχογραφιῶν κ.ἄ.

Ἡ περαιτέρω συνέχιση καί ὀλοκλήρωση τῆς ἀνασκαφῆς σέ συνδυασμὸ μέ τή μελέτη τῶν εὐρημάτων θά ἐπιλύσει ὅπως-δήποτε προβλήματα πού ἔχουν ἀνακύψει, καί θά φέρει στό φῶς ἄγνωστα καί ἐνδιαφέροντα στοιχεῖα γιὰ τὴν ἱστορία τῆς βυζαντινῆς Μαρωνείας.

4. Ἄρχισε φέτος γιὰ πρώτη φορά δοκιμαστικὴ ἀνασκαφικὴ ἔρευνα στὸν προϊστορικὸ οἰκισμὸ **Προσκυνητῶν Ροδόπης** ἀπὸ τὸν ἐπιμελητὴ Ἄρχαιοτήτων κ. Διαμαντῆ Τριαντάφυλλο καί τοὺς συνεργάτες του ἀρχαιολόγους κ. Νίκο Εὐστρατίου καί Κωνσταντῖνα Καλλιντζῆ. Ἡ ἔρευνα πραγματοποιήθηκε στὰ πλαίσια τοῦ πενταετοῦς προγράμματος ἀνασκαφῶν Μαρωνείας καί ΝΑ. περιοχῆς Νομοῦ Ροδόπης τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας, τὸ ὁποῖο χρηματοδοτεῖται ἀπὸ τὸ Νομαρχιακὸ Ταμεῖο Ροδόπης. Πρέπει νὰ σημειωθεῖ ὅτι εἶναι ἡ πρώτη φορά πού ἐπιχειρεῖται ἔρευνα σέ νεολιθικὸ οἰκισμὸ τῆς ἐλληνικῆς Θράκης μετὰ τὶς ἀνασκαφές στήν τούμπα τῆς Παραδημῆς.

Ἡ θέση τοῦ οἰκισμοῦ βρίσκεται στήν τοποθεσία Κοκκινό-
χωμα μόλις 400 μ. ΝΔ τῶν Προσκυνητῶν καί 5 χλμ. Β τῆς
θάλασσας τοῦ Αἰγαίου. Τά ὄριά του δέν ἔχουν καθοριστεῖ
ἀκόμα μέ ἀκρίβεια, ἡ ἐπιφανειακή κεραμεική ὅμως, πολὺ ἐν-
τυπωσιακὴ σέ ποσότητα, καλύπτει μεγάλη ἔκταση πού ὑπο-
λογίζεται γύρω στὰ 90-100 στρέμματα περίπου. Τὸ κέντρο
τοῦ οἰκισμοῦ βρίσκεται πάνω σέ χαμηλὸ γήλοφο-τράπεζα πού
δεσπόζει στή γύρω περιοχή.

Μετὰ τὴν τοπογραφικὴ ἀποτύπωση τοῦ ΒΔ τμήματος τῆς
ἐπίπεδης κορυφῆς τοῦ γηλόφου, ἄρχισε ἡ ἀνασκαφὴ ἐνὸς τε-
τραγώνου πλευρᾶς 4 μ. μέ στόχο τὸν ἔλεγχο τῆς ἐπίχωσης,
τὴν ἀνίχνευση καὶ τὴ μελέτη τῆς στρωματογραφίας ὡς τὸ
φυσικὸ ἔδαφος καὶ τὴ συστηματικὴ συλλογὴ καὶ καταγραφὴ
τοῦ ὑλικοῦ κατὰ συμβατικὲς ἐνότητες στρωματοποίησης.
Διαπιστώθηκε ὅτι τὸ πάχος τῆς ἀρχαιολογικῆς ἐπίχωσης εἶ-
ναι ± 1.65 μ. καὶ ὅτι τὰ στρώματα παρουσιάζουν κλίση πρὸς
τὰ νότια καὶ νοτιοδυτικά. Ἀπὸ τὶς ἀρχιτεκτονικὲς κατα-
σκευές πού διατηρήθηκαν σέ ἀποσπασματικὴ κατάσταση, ἐξ-
αιτίας διαδοχικῶν καταστροφῶν, μνημονεύονται ἐδῶ τὰ τμή-
ματα δύο ἐπαλλήλων ἐστιῶν ἀπὸ πηλὸ καὶ μικρὲς πέτρες, τὰ
τμήματα δαπέδων ἀπὸ πηλὸ, ἀσβεστολιθικὸ ὑλικὸ καὶ χαλί-
κια καὶ τὰ τμήματα λιθοστρώτων πού ἦταν κατασκευασμένα
μέ μικρὲς πέτρες καὶ ἀνῆκαν πολὺ πιθανῶς σέ ὑπαίθριους χώ-
ρους. Σκαμμένοι στὸ φυσικὸ ἔδαφος βρέθηκαν ἀρκετοὶ λάκκοι,
ἡ χρῆση τῶν ὁποίων δέν ἔχει μέ ἀκρίβεια προσδιοριστεῖ. Ὁ
σημαντικότερος ἀπ' αὐτοὺς ἦταν στεγανοποιημένος μέ λεπτὸ
στρῶμα καθαροῦ πηλοῦ καὶ περιεῖχε ἄφθονα ὄστρακα, ὅστὰ
ζῶων, ὄστρεα, λεπίδες πυριτολίθου καὶ λίγα θραύσματα μυ-
λολίθων. Φαίνεται ὅτι ὁ λάκκος αὐτὸς ἦταν σέ μία πρώτη
φάση ἀποθηκευτικός, ἐνῶ ἀργότερα χρησιμοποιήθηκε ὡς
λάκκος ἀπορριμμάτων. Ἡ χρῆση τῶν ἄλλων λάκκων πού
περιεῖχαν λιγότερα εὐρήματα εἶναι ἀρκετὰ αἰνιγματικὴ. Με-
ρικὲς βαθιὲς τρύπες ἐπίσης πού ἐντοπίστηκαν στὰ τοιχώματα
τῆς βόρειας καὶ ἀνατολικῆς πλευρᾶς τοῦ τετραγώνου μόνο μέ

μεγάλη ἐπιφύλαξη θὰ μπορούσαν νὰ χαρακτηριστοῦν ὡς πασσαλότρυπες.

Τὰ εὐρήματα μιᾶς τόσο περιορισμένης σὲ ἔκταση ἀνασκαφῆς εἶναι πλούσια καὶ ἐντυπωσιακά. Ἀπὸ τὰ λίθινα ἀντικείμενα ἀναφέρονται οἱ ἀξίνες σὲ διάφορα σχήματα καὶ μεγέθη, μία σμίλη, στιλβωτῆρες, τὰ θραύσματα τριπτῆρων καὶ μυλολίθων, τὰ θραύσματα λιθίνων ἀγγείων, οἱ μικροὶ πυρῆνες καὶ τὰ θραύσματα λεπίδων ὄψιανου, τὰ ἀπολεπίσματα πυριτολίθου καὶ οἱ περίτεχνες λεπίδες μὲ τὴν ἐπιμελημένη ἐπεξεργασία. Τὰ ὄστρεα εἶναι ἄφθονα. Ὅρισμένα εἶναι τρυπημένα στὸ ἄκρο τους, γιὰτὶ χρησιμοποιοῦντο ὡς κοσμήματα. Ἀπὸ τὸ πλῆθος τῶν ὀστέων ποὺ δὲν ἔχουν καθαριστεῖ ἀκόμα, ξεχωρίζουν λίγα ἐργαλεῖα, κυρίως βελόνες καὶ μερικὲς χάντρες κοσμημάτων. Ὁ ἀριθμὸς τέλος τῶν πηλίνων ἀντικειμένων εἶναι μικρὸς καὶ περιλαμβάνει λίγα σφοντύλια, ἓνα πεσσὸ (βλῆμα) καὶ δύο θραύσματα εἰδωλίων.

Ἡ κεραμεικὴ παρουσιάζει μεγάλη συγγένεια καὶ ὡς πρὸς τὰ σχήματα καὶ ὡς πρὸς τὴν ποιότητα τῶν ἀγγείων μὲ τὴν κεραμεικὴ τῆς γειτονικῆς Παραδημῆς. Ὑπάρχουν τὰ μονόχρωμα ἀγγεῖα, κυρίως μαῦρα, τὰ Black-Topped, τὰ ἀμφικωνικά σχήματα, οἱ τράπεζες προσφορῶν μὲ τὰ τέσσερα κυλινδρικά πόδια, οἱ μικρὲς φιάλες μὲ τὸ γωνιώδες περίγραμμα, τὰ ἀγγεῖα μὲ τὴν ὑψηλὴ καὶ ἀνοικτὴ κυλινδρική βάση, οἱ χαρακτηριστικὲς κομβίοςχημες ἀποφύσεις στὶς λαβὲς καὶ πολλὰ ὄστρακα μὲ ἐγγάρακτη γραμμικὴ διακόσμηση καὶ ἐνθετὴ λευκὴ ὕλη. Ἄν καὶ εἶναι ἀκόμα νωρὶς γιὰ νὰ διατυπωθοῦν ἀσφαλῆ συμπεράσματα, ὥστόσο στὴν κεραμεικὴ τῶν Προσκυνητῶν εἶναι δυνατὸ νὰ διακριθοῦν χαρακτηριστικοὶ τύποι ποὺ ἀντιστοιχοῦν στὶς τέσσερις πολιτιστικὲς φάσεις (I-IV) τῆς Παραδημῆς.

Ἡ συνέχιση τῶν δοκιμαστικῶν ἐρευνῶν στὸν οἰκισμὸ τῶν Προσκυνητῶν, ἀλλὰ καὶ σὲ ἄλλες νεολιθικὲς θέσεις τῆς Δυτικῆς Θράκης παρουσιάζει μεγάλη σημασία γιὰ τὴν ἔρευνα

τῆς προϊστορίας ὄλων τῶν περιοχῶν τῆς νοτιοανατολικῆς Βαλκανικῆς. Οἱ ἔρευνες αὐτὲς ἀνάμεσα στὰ ἄλλα θὰ διαφωτίσουν περισσότερο τὶς ἰδιαιτερότητες τοῦ πολιτισμοῦ τῆς Παραδημῆς καὶ θὰ ἐντοπίσουν τὶς ρίζες τῆς καταγωγῆς του. Συγχρόνως θὰ θεμελιώσουν, καθὼς πιστεύουν οἱ ἀνασκαφεῖς, τὴν ἄποψη τῶν Γ. Μπακαλάκη καὶ Δ. Θεοχάρη ὅτι ὁ πολιτισμὸς τῆς Παραδημῆς δὲν κατάγεται ἀπὸ τὸ Καρανονο τῆς Βουλγαρίας ἢ ἄλλα βόρεια κέντρα, ἀλλὰ εἶναι ἡ συνέχεια μιᾶς ντόπιας πολιτιστικῆς παράδοσης ποὺ γεννήθηκε στὸν χῶρο τῆς αἰγαιακῆς Θράκης.

5. Στὸν προϊστορικὸ οἰκισμὸ τῆς Δικέλλης («Ντικιλί Τάς»), ποὺ βρίσκεται 2 χλμ. ἀνατολικά τῶν ἀρχαίων Φιλίππων, ἄρχισε φέτος μιὰ νέα ἀνασκαφικὴ περίοδος μὲ κοινὸ ἐρευνητικὸ πρόγραμμα τῆς Ἐφορείας Προϊστορικῶν καὶ Κλασικῶν Ἀρχαιοτήτων Καβάλας καὶ τῆς Γαλλικῆς Ἀρχαιολογικῆς Σχολῆς, χρηματοδοτούμενο ἀντίστοιχα ἀπὸ τὴν Ἀρχαιολογικὴ Ἐταιρεία, τὴν Γαλλικὴ Ἀρχαιολογικὴ Σχολή, καὶ τὸ Ὑπουργεῖο Ἐξωτερικῶν τῆς Γαλλίας*.

Ἡ συστηματικὴ ἀνασκαφικὴ ἔρευνα αὐτοῦ τοῦ σημαντικοῦ προϊστορικοῦ οἰκισμοῦ τῆς Ἀνατολικῆς Μακεδονίας, ποὺ εἶχε ἀρχίσει στὰ 1961 μὲ κοινὴ πάλι συνεργασία τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἐταιρείας (Δημήτρης Θεοχάρης) καὶ τῆς Γαλλικῆς Ἀρχαιολογικῆς Σχολῆς (Jean Deshayes), εἶχε διακοπεῖ στὰ

* Μόνιμα μέλη ἀνασκαφῆς: Ἑλληνικὴ ὁμάδα: Χ. Κουκούλη-Χρυσανθάκη, Αἰκ. Ρωμιοπούλου, Ἀλ. Χριστοπούλου, Αἰκ. Περιστέρη, ἀρχαιολόγοι. Γαλλικὴ ὁμάδα: R. Treuil, P. Darqué, J.P. Demoule, Ἴ. Καραλή-Γιαννακοπούλου, ἀρχαιολόγοι. Γιὰ τὰ σχέδια ἀνασκαφῆς: R. Etienne, τοπογράφος, Β. Ἀναγνωστόπουλος σχεδιαστής.

1969 μετά από τέσσερεις ανασκαφικές περιόδους (1961¹, 1967², 1969³, 1972⁴).

Το νέο πρόγραμμα επιχειρεί να προχωρήσει πέρα από τη μελέτη της στρωματογραφίας του οικισμού, όπου κινήθηκε το πρώτο ανασκαφικό πρόγραμμα, στη μελέτη της οικιστικής οργάνωσης του οικισμού στις διάφορες περιόδους της προϊστορίας και στην έρευνα των σχέσεων του οικισμού με το άμεσο φυσικό περιβάλλον του. Ειδικότερος στόχος της έρευνας όριστηκε ή μελέτη της οικιστικής φυσιογνωμίας του οικισμού στη Μέση Νεολιθική Έποχή. Τα οικιστικά θέματα αυτής της περιόδου της προϊστορίας, ή οποία, όπως προκύπτει από την ως τώρα στρωματογραφική έρευνα του οικισμού, αντιπροσωπεύεται με ένα παχύ στρώμα κατοίκησης, δέν έχουν ακόμα συστηματικά έρευνηθεί στον βορειοελλαδικό χώρο και στα ήπειρωτικά Βαλκάνια.

Το νέο ανασκαφικό πρόγραμμα άρχισε φέτος με έργασίες ύποδομής, όπως τη συντήρηση του εργαστηρίου της ανασκαφής, την ταξινόμηση του αρχαιολογικού υλικού των παλαιών ανασκαφών στην αποθήκη του Μουσείου Φιλίππων και στο κτίριο της ανασκαφής και τη σύνταξη νέου λεπτομερειακού τοπογραφικού σχεδίου· το νέο σε κλίμακα 1:500 τοπογραφικό σχέδιο αποτύπωσε τις ανασκαφικές τομές των παλαιών ανασκαφών (Renaudin, Θεοχάρη, Deshayes) και εντόπισε την ύπαρξη σημαντικών ρωμαϊκών και βυζαντινών εγκαταστά-

1. Το πρώτο ανασκαφικό πρόγραμμα είχε πραγματοποιηθεί σε δύο χωριστούς ανασκαφικούς τομείς: Έλληνικός Τομέας: ΔΗΜΗΤΡΗΣ ΘΕΟΧΑΡΗΣ, ΠΑΕ 1961, 81 - 69, BCH 86 (1962), 912 - 921. Γαλλικός Τομέας: JEAN DESHAYES, BCH 86 (1962), 922 - 933.

2. Έλληνικός τομέας: ΔΗΜΗΤΡΗΣ ΘΕΟΧΑΡΗΣ - ΚΑΤΕΡΙΝΑ ΡΩΜΠΟΠΟΥΛΟΥ, ΑΑΑ 1 (1968) 48 - 50, ΑΔ 23 (1961) 355, BCH 92 (1968), 1062. Γαλλικός τομέας: JEAN DESHAYES, BCH 92 (1968), 1062 - 1077.

3. Γαλλικός τομέας: JEAN DESHAYES, BCH 94 (1970), 799 - 808.

4. BCH 97 (1973), 468 - 473.

σεων ὄχι μόνο στὴν κορυφὴ τοῦ γήλοφου, ἀλλὰ καὶ στὶς πλαγιές του. Στὸ τοπογραφικὸ σχέδιο συμπεριλήφθηκε ἐπίσης τὸ σωζόμενο τμῆμα τοῦ ἔλους τῶν Φιλίππων, πολύτιμο γιὰ τὴν παλαιογεωγραφία τοῦ οἰκισμοῦ.

I. Γεωμορφολογικὴ ἔρευνα

Προκαταρκτικὲς ἐργασίες γιὰ τὴ γεωμορφολογικὴ ἔρευνα τοῦ οἰκισμοῦ καὶ τοῦ ἄμεσου περιβάλλοντός του πραγματοποιήθηκαν φέτος. Στὸς πρόποδες τῆς νοτιοδυτικῆς πλαγιάς τοῦ λόφου καὶ ἔξω ἀπὸ τὰ ὅρια τοῦ προϊστορικοῦ οἰκισμοῦ ἀνοίχθηκαν δύο τομές, μὲ τὶς ὁποῖες ἐξακριβώθηκε τὸ βάθος τοῦ φυσικοῦ ὑποβάθρου στὸν λόφο τοῦ οἰκισμοῦ καὶ ἡ σχέση τοῦ οἰκισμοῦ μὲ τὸ ἔλος. Ἡ γεωμορφολογικὴ ἔρευνα θὰ συνεχισθεῖ τὸ ἐπόμενο ἔτος μὲ γεωτρήσεις, οἱ ὁποῖες θὰ συμπεριλάβουν καὶ παλινολογικὴ ἔρευνα.

II. Ἀνασκαφικὴ ἔρευνα

Βασικὸς στόχος τῆς φετινῆς ἀνασκαφικῆς ἔρευνας εἶχε τεθεῖ ἡ ὀλοκλήρωση τῆς στρωματογραφικῆς ἔρευνας τοῦ οἰκισμοῦ, ἡ ὁποία δὲν εἶχε πραγματοποιηθεῖ στὶς παλιές ἀνασκαφές γιὰ νὰ ἐξακριβωθεῖ ἂν ὑπάρχει στὸν οἰκισμό περίοδος κατοίκησης ἀρχαιότερη ἀπὸ τὴ Μέση Νεολιθικὴ Ἐποχὴ. Γιὰ τὴν ὀλοκλήρωση τῆς ἔρευνας ἐπιλέχθηκε ἡ τομὴ δυτ. τῆς AA28 τοῦ γαλλικοῦ ἀνασκαφικοῦ τομέα, ὅπου ἡ στρωματογραφία εἶχε σταματήσει σὲ στρώματα Μέσης Νεολιθικῆς Ἐποχῆς⁵ χωρὶς νὰ φθάσει ὡστόσο στὸ φυσικὸ ἔδαφος τοῦ γήλοφου (τομὴ I), καθὼς καὶ ἡ χάραξη μιᾶς νέας ἀνασκαφικῆς τομῆς στὰ νότια ὅρια τῆς περιφέρειας τοῦ λόφου - τούμπας, ὅπου μὲ βάση τὰ γνωστὰ ἀνασκαφικὰ δεδομένα κρίθηκε εὐκολότερη ἢ προσέγγιση σὲ ἀρχαιότερα στρώματα τοῦ οἰκισμοῦ, ἀντίστοιχα μὲ τὰ ἀρχαιολογικὰ στρώματα τῆς Μέσης Νεολιθικῆς περιόδου τῆς τομῆς AA28 = Τομὴ I.

5. Ὁ.π.

Τομή I (δυτικά τῆς τομῆς AA28) (συντεταγμένες νέου τοπογραφικοῦ σχεδίου: 289 - 291 / 100 - 104)

Μετὰ τὴν ἀπομάκρυνση τῶν φερτῶν χωμάτων, μὲ τὰ ὁποῖα εἶχε καλυφθεῖ γιὰ λόγους προστασίας τὸ τελευταῖο στρώμα τῆς Μέσης Νεολιθικῆς Ἐποχῆς - τὸ ὁποῖο εἶχε ἐρευνήσει ἡ ἀνασκαφὴ τοῦ ἀείμνηστου J. Deshayes στὰ 1962⁶, ἡ ἔρευνα προχώρησε σὲ βαθύτερα στρώματα. Φέτος ἐρευνήθηκαν ἀρχαιολογικὰ στρώματα τῆς Μέσης Νεολιθικῆς Ἐποχῆς ἐπίσης, στὰ ὁποῖα ἐντοπίστηκαν δύο φάσεις: Ἡ πρώτη φάση ἀντιπροσωπεύεται ἀπὸ ἓνα τμήμα τοῖχου μὲ κατεύθυνση Β - Ν, πὺ σὴζεται στὴν παρεῖα τῆς ΝΔ γωνίας τῆς τομῆς (εἰκ. 8) καὶ ἡ δεύτερη φάση ἀπὸ ἓνα στρώμα καταστροφῆς, πάνω στὸ ὁποῖο πατᾶ ὁ πλινθόκτιστος τοῖχος (εἰκ. 9). Ἀπὸ τὰ σωζόμενα κτιριακὰ λείψανα δὲν εἶναι δυνατὸ νὰ ἐξακριβωθεῖ μὲ ἀσφάλεια τὸ εἶδος τῶν κτισμάτων στὶς δύο φάσεις, φαίνεται ὡστόσο ἀρκετὰ καθαρὰ ὅτι ὁ πλινθόκτιστος τοῖχος ἀνήκει σὲ κάποιον κτίσμα ἢ κατασκευή, πὺ ἔχει πατήσει πάνω στὸ στρώμα καταστροφῆς μιᾶς ἐστίας πιθανότατα. Ἡ ὑπαρξὴ τῆς τελευταίας βεβαιώνεται ἀπὸ τὰ διάσπαρτα θραύσματα πηλῶν, τὰ ὁποῖα συγκεντρώνονται κυρίως στὴ ΝΑ γωνία τῆς τομῆς, τὰ θραύσματα καμένων πηλῶν καὶ ἀγγείων πὺ διακρίνονται καὶ κάτω ἀπὸ τὸν πλινθόκτιστο τοῖχο (εἰκ. 9) καὶ προπαντὸς τὰ διάσπαρτα λείψανα καμένων ξύλων καὶ τὰ ἐπάλληλα στρώματα τῆς τέφρας, πὺ σημειώνεται στὰ ΒΑ τοῦ τοῖχου σὲ χαμηλότερο φυσικὰ ἀπὸ τὴν εὐθυνηρία τοῦ ἐπίπεδο.

Ἡ ἀνασκαφικὴ ἔρευνα στὰ βαθύτερα στρώματα τῆς τομῆς I ὡς τὸ φυσικὸ ἔδαφος θὰ συνεχισθεῖ τὸ ἐπόμενο ἔτος.

Τομή II (συντεταγμένες νέου τοπογραφικοῦ σχεδίου: 288 - 289 / 070 - 073)

Στήν τομή αυτή, πού βρίσκεται στήν πρὸς Νότο ἐπέκταση τῆς τομῆς I, στὰ νότια ὄρια τῆς περιφέρειας τοῦ λόφου - τούμπας τοῦ οἰκισμού, ἐρευνήθηκαν ἀρχικά ἐπιφανειακὰ στρώματα, διαταραγμένα ἀπὸ τὴν ἄροση, μὲ κεραμεικὴ Νεολιθικῆς Ἐποχῆς καὶ Πρώιμης Ἐποχῆς τοῦ Χαλκοῦ, καθὼς καὶ ἀραιὲς ἐμφανίσεις ὀστράκων ρωμαϊκῶν χρόνων.

Κάτω ὡστόσο ἀπὸ τὸ ἐπιφανειακὸ στρώμα ἐντοπίσθηκε τὸ πρῶτο ἀρχαιολογικὸ στρώμα, στὸ ὁποῖο ἐμφανίσθηκε ἓνα στρώμα λίθων. Τὸ στρώμα αὐτὸ τῶν μικρῶν καὶ μὲ χαλαρὴ μεταξύ τους συνοχὴ λίθων, πού διασχίζει τὸ νότιο τμήμα τῆς τομῆς μὲ ἄξονα περίπου Α - Δ, δίνει τὴν ἐντύπωση ἐνὸς τοίχου (;) μὲ μεγάλο πλάτος κατεστραμμένου καὶ διαταραγμένου, ὁ ὁποῖος θὰ ἦταν δυνατὸ νὰ ἀκολουθοῦσε τὴν περιμετρικὴ καμπύλη τῆς περιφέρειας τοῦ λόφου τοῦ οἰκισμού. Ὁ ἀρχικὸς προορισμὸς ὡστόσο, ὅπως καὶ ἡ χρονολόγηση αὐτοῦ τοῦ λιθοστρώματος, τὸ ὁποῖο ἀποδεικνύει τὴν ἐπέκταση τῶν ἀρχαιολογικῶν στρωμάτων τοῦ προϊστορικοῦ οἰκισμού ὡς τοὺς χαμηλοὺς πρόποδες τῆς νότιας πλαγιάς τοῦ λόφου σὲ μικρὴ ἀπόσταση ἀπὸ τὸ σωζόμενο ἔλος, θὰ τεκμηριωθεῖ μὲ τὴ συνέχιση τῆς ἀνασκαφῆς κατὰ τὸ ἐπόμενο ἔτος.

Τὸ πρόβλημα τῆς κατοίκησης τοῦ λόφου στήν Ἀρχαιότερη Νεολιθικὴ Περίοδο δὲν διαλευκάνθηκε μὲ τὴ φειτινὴ ἀνασκαφικὴ ἔρευνα, ἡ χρονικὴ διάρκεια τῆς ὁποίας ἦταν ἐξαρχῆς πολὺ περιορισμένη, ἀπὸ τὸ πάχος ὡστόσο τῆς ἐπίχωσης πού φαίνεται νὰ μεσολαβεῖ ἀνάμεσα στὰ βαθύτερα μέσα νεολιθικὰ στρώματα τῆς Τομῆς I καὶ στὸ φυσικὸ ὑπόβαθρο, ὅπως αὐτὸ διαπιστώθηκε στὶς δύο τομὲς τῆς γεωμορφολογικῆς ἔρευνας, ἡ ὑπαρξὴ Ἀρχαιότερης Νεολιθικῆς Φάσης στὸν οἰκισμό τοῦ Ντικιλὶ Τὰς δὲν εἶναι δυνατὸ πρὸς τὸ παρὸν νὰ ἀποκλεισθεῖ.

6. Συνεχίστηκε καὶ κατὰ τὸ 1986 στήν Ἀμφίπολη ἡ ἀνασκαφὴ τῆς Ἑταιρείας στὸ ἀρχαῖο Γυμνάσιο (εἰκ. 10 - 11), ἀπὸ τὴν ἐπιμελήτρια Ἀρχαιοτήτων κ. Καλλιόπη Δημ. Λαζαρίδη.

Α. Ἡ ἐσωτερικὴ ἔρευνα τοῦ κτιρίου ἀποκάλυψε:

α. Τὴν ὑποθεμελίωση τοῦ στυλοβάτη μιᾶς ἀκόμα στοᾶς στὴν ἀνατ. πλευρά, ἀντίστοιχης τῆς δυτικῆς στοᾶς.

β. Τὸ λάξευμα στὸ βράχο γιὰ τὴν ὑποδοχὴ τοῦ δυτικοῦ στυλοβάτη τῆς ἐσωτερικῆς αὐλῆς, ὁ ὁποῖος εἶναι τελείως κατεστραμμένος, ἐκτὸς ἀπὸ μερικὲς μόνο πωροπλίνθους ποὺ βρέθηκαν στὴ θέση τους.

γ. Τὸ φυσικὸ βράχο, στὸ μεγαλύτερο τμῆμα τοῦ κτιρίου, μέσα στὸν ὁποῖο εἶναι θεμελιωμένοι οἱ τοῖχοι. Ἔτσι ἔγινε δυνατὸς ὁ συσχετισμὸς τῶν διαφόρων οἰκοδομικῶν φάσεων. Στὴ στοὰ ποὺ σχηματίζεται μεταξὺ τοῦ δυτικοῦ στυλοβάτη τῆς αὐλῆς καὶ τῆς κιονοστοιχίας τῆς δυτικῆς στοᾶς, καθὼς καὶ στὸν χῶρο βόρεια τῆς δυτικῆς πύλης, ἀποκαλύφθηκαν κυκλικὰ λαξεύματα στὸ βράχο σὲ ἄνισες ἀποστάσεις καὶ διαφορετικῆς διαμέτρου (0.12 - 0.45 μ.) καὶ βάθους (0.15 - 0.37 μ.), τὰ περισσότερα σκεπασμένα μὲ πέτρες καὶ κεραμίδες. Τὸ σχῆμα τους καὶ ἡ ὑπαρξὴ στάχτης καὶ κάρβουνου σὲ ἀρκετά, κάνουν πιθανὴ τὴ χρῆση ξύλινων ὑποστυλωμάτων σὲ μιὰ μεταγενέστερη πρόχειρη ἐπισκευή, πιθανῶς ὅταν καταστράφηκε ὁ δυτικὸς στυλοβάτης τῆς αὐλῆς.

Τώρα τὸ Γυμνάσιο, τὸ ὁποῖο ἀνασκάφηκε σὲ τέσσερις περιόδους (1982, 1984 ἀπὸ τὸν ἀνασκαφέα τῆς πόλης, ἀλησμόνητο Δημήτρη Λαζαρίδη καὶ 1985, 1986 ἀπὸ τὴν ὑπογράφουσα), ἔχει σχεδὸν τὴν πλήρη μορφὴ του (βλ. Ἔργον 1982, 1984, 1985 καὶ ΠΑΕ 1982). Ἡ ὀνομασία του εἶναι συμβατικὴ, ἐξαιτίας τοῦ μεγάλου ἀριθμοῦ τῶν σχετικῶν ἐπιγραφῶν ποὺ βρέθηκαν, ἀλλὰ ἡ μορφὴ του εἶναι τυπικὸ δεῖγμα Παλαιστρας¹. Πρέπει νὰ ιδρύθηκε στὴν ἑλληνιστικὴ ἐποχὴ (πιθανῶς τὸν 3ο π.Χ. αἰ.) καὶ νὰ λειτούργησε μὲ προσθήκες καὶ ἀλλαγές, ἕως τοὺς πρώιμους αὐτοκρατορικοὺς χρόνους

1. Τὸ κτίριο βρίσκεται στὸ στάδιο ἔρευνας καὶ μελέτης γιὰ δημοσίευση καὶ δὲν μπορεῖ νὰ γίνῃ ἀναδημοσίευση τοῦ σχεδίου καὶ τῶν ἀναφερομένων στοιχείων.

(πιθανώς τὸν 1ο μ.Χ. αἰ.), ὁπότε καταστράφηκε βίαια, κά-
ηκε καὶ ἐγκαταλείφθηκε.

Τὸ κτίριο ἔχει διαστάσεις 46.80×36.10 μ. Στὴν κύρια εἴσοδό του, πὺ εἶναι στὴν ἀνατολικὴ πλευρά, ὁδηγεῖ μία μνημειακὴ κλίμακα (πλάτους 8.70 μ.), πὺ διασώζει 12 βαθμίδες. Στὴ δυτικὴ πλευρὰ ἀποκαλύφθηκε πύλη, στὴν ὁποία ὁδηγοῦσε λιθόστρωτος δρόμος. Στὸ κέντρο τοῦ κτιρίου σχηματίζεται ὀρθογώνια αὐλὴ πὺ πρέπει νὰ ἦταν περίστυ-
λη. Σώζεται μόνο ἡ βόρεια κιονοστοιχία (εἰκ. 12).

Ἡ αὐλὴ πρέπει νὰ πλαισιωνόταν ἀπὸ μία στοὰ βόρεια καὶ νότια καὶ ἀπὸ διπλὲς στοᾶς ἀνατολικά καὶ δυτικά (εἰκ. 13). Ἐκτὸς ἀπὸ τὴ βόρεια στοὰ, σώζεται μόνο ἡ κιονοστοιχία τῆς δυτικῆς ἐξωτερικῆς στοᾶς. Ἡ αὐλὴ, ἡ Β. στοὰ, καὶ ἡ Δ. ἐξωτερικὴ στοὰ, φαίνεται ὅτι ἦταν οἱ πιὸ πολυσύχναστοι χώ-
ροι καὶ χρησίμευαν ὡς τόποι ἄσκησης τῶν ἀθλητῶν (ὅπως μαρτυροῦν τέσσερις ἐλλειψοειδεῖς χώροι ἄθλησης στρωμένοι μὲ πήλινες πλάκες ἢ τμήματα κεραμίδων, μήκους 3 - 4 μ.), ἀλλὰ καὶ ὡς τόποι ἀνίδρυσης Ἑρμαιϊκῶν στηλῶν, ἐπιγραφῶν (τιμητικῶν ψηφισμάτων, διαταγμάτων, ἀναθηματικῶν στοὺς προστάτες τῶν ἀγῶνων Ἑρμῆ καὶ Ἡρακλῆ) καὶ ἀγαλμά-
των.

Στὴ βόρεια στοὰ βρέθηκαν οἱ δύο πιὸ σημαντικὲς ἐπιγρα-
φές, δηλ. ὁ ἐφηβαραχικὸς νόμος πὺ χρονολογεῖται στὸ β' μισὸ
τοῦ 1ου π.Χ. αἰ., στὸν ὁποῖο πρέπει νὰ κωδικοποιήθηκαν πα-
λαιότεροι νόμοι καὶ διατάξεις, καὶ τὸ ἀρχαιότερο διάταγμα
πὺ βρέθηκε κοντὰ του, πιθανῶς τοῦ Φιλίππου Ε' (βλ. Ἔργον
1984, 23-24).

Στὴ βόρεια καὶ νότια πλευρὰ τοῦ κτιρίου δημιουργοῦνται 8
χώροι. Στὶς δύο γωνίες τῆς βόρειας πλευρᾶς ἐντοπίστηκαν
δύο πλακόστρωτες αἴθουσες λουτροῦ, μὲ μαρμάρινα βάρθρα πὺ
στὴν α' οἰκοδομικὴ φάση τοῦ κτιρίου θὰ στήριζαν λουτῆρες
(βρέθηκαν 4 μαρμάρινοι σὲ β' χρῆση στὸ δάπεδο τῆς μεγάλης
αἴθουσας λουτροῦ). Στὸ βόρειο τοῖχο τῶν δύο αἰθουσῶν ὑπάρ-

χει αὐλάκι μὲ κρουνούς γιὰ τὴν τροφοδότηση τῶν λουτήρων μὲ νερό, πὺ ἀνέβαινε ἐξωτερικὰ ἀπὸ δύο κάθετα αὐλάκια μὲ πίεση, μὲ μολύβδινους πιθανῶς σωλῆνες, πὺ τμήματά τους βρέθηκαν ἐκεῖ κοντά. Στὴν ἀνατολικὴ πλευρὰ τοῦ κτιρίου, νότια τῆς κλίμακας, σχηματίζεται ἐξέχων χώρος, πὺ ἀποτελεῖται ἀπὸ δύο μέρη, δυστυχῶς κατεστραμμένος σὲ διάφορα τμήματα μέχρι καὶ τὴν ὑποθεμελίωση.

Σὲ μικρὸ δωμάτιο νότια τῆς δυτικῆς πύλης βρέθηκε στὴ θέση του βάθρο ἀγάλματος τοῦ Γυμνασιάρχου Ἀπελλά τοῦ Διογένη, τῶν ἀρχῶν τοῦ 1ου μ.Χ. αἰ.

Στὰ ρωμαϊκὰ χρόνια καταργεῖται ἀπὸ μεταγενέστερο κτιστὸ ἀγωγὸ τῆς αὐλῆς ἢ ἀνατολικὴ εἴσοδος (εἰκ. 14) μὲ τὴν κλίμακα καὶ δημιουργεῖται στὸ μέσο τῆς βόρειας πλευρᾶς εἴσοδος μὲ ἰωνικὸ πρότυλο πὺ ἐπικοινωνεῖ ἐσωτερικὰ μὲ κλιμακοστάσιο.

Οἱ πῆλινοι ἀγωγοὶ τῆς Παλαίστρας, πὺ ἀποχέτευσαν τὰ νερὰ ἀπὸ τὶς δύο αἴθουσες λουτροῦ, ἐκβάλλουν σὲ μεγάλο συλλεκτῆριο λιθόκτιστο ἀγωγὸ (1.60×1.70 μ.), σύγχρονο ἢ καὶ ἀρχαιότερο τῆς α' φάσης τοῦ κτιρίου, ὁ ὁποῖος περνάει μπροστὰ ἀπὸ τὴν ἀνατολικὴ κλίμακα. Στὴ φετινὴ ἀνασκαφὴ ἀποκαλύφθηκε ἐπιφανειακὰ ἢ συνέχειά του καὶ πρὸς Βορρὰ τοῦ κτιρίου.

Β. Ἐρευνώντας ἓνα κάθετο τοῖχο πὺ ἐφάπτεται ἐξωτερικὰ στὴ ΒΔ. γωνία τῆς Παλαίστρας (εἰκ. 15) καὶ εἶναι κατασκευασμένος ἀπὸ ἀργούς λίθους ἐναλλασσόμενους κατὰ διαστήματα ἀπὸ πωροπλίνθους καὶ ἐνισχυμένος μὲ ἀντηρίδες, ὅπως καὶ πολλοὶ ἐσωτερικοὶ τοῖχοι τοῦ κτιρίου, ἀποκαλύφθηκε στὴ συνέχειά του τμήμα συγκροτήματος, πὺ ἔχει ἄμεση σχέση μὲ τὴ λειτουργία τῆς Παλαίστρας καὶ τὴν ὑδροδότησή της.

Τὸ κτίσμα κατασκευασμένο ἀπὸ μεγάλες πωροπλίνθους σώζεται σὲ ὕψος ἑνὸς ἢ δύο δόμων μὲ ἐντορμίες γιὰ τὴν ὑποδοχὴ μιᾶς τρίτης σειρᾶς. Ἡ τοιχοποιία καὶ τὰ εὐρήματά του

δείχνουν ὅτι τὸ κτίσμα εἶναι σύγχρονο μὲ τὴν α' οἰκοδομικὴ φάση τῆς Παλαιστρας. Ἀποκαλύφθηκε ὁ δυτικὸς τοῖχος ποὺ ἔχει μῆκος 7.60 μ., ὁ βόρειος ποὺ εἶναι κατεστραμμένος κατὰ τὸ μεγαλύτερο τμήμα του, συνολικοῦ μήκους 15.95 μ., καὶ ὁ ἀνατολικὸς σὲ μῆκος 6.50 μ.

Στὴ ΒΔ. πλευρὰ τοῦ κτίσματος σχηματίζονται δύο ὀρθογώνιοι συνεχόμενοι χώροι (διαστάσεων 4.60 - 4.75 μ. × 2.50 μ. καὶ βάθους 0.42 μ.), ἐπιχρισμένοι ἐσωτερικὰ μὲ ὑδραυλικὸ κονίαμα καὶ μὲ δάπεδα ἀπὸ πολύχρωμα βότσαλα, ποὺ πιθανῶς νὰ εἶναι κρήνες-λουτρὰ (εἰκ. 16). Στὶς τέσσερις γωνίες τῶν στενῶν πλευρῶν σχηματίζονται τέσσερις δεξαμενές (ἐπιφανειακὲς διαστάσεις 2 - 2.58 μ. × 1.15 - 1.27 μ., μῆκος θεμελίων 3 μ. - 3.15 μ. καὶ βάθος 0.85 μ.).

Δύο ἄλλοι χώροι, ποὺ δὲν ἐρευνηθήκαν ἀκόμη, δημιουργοῦνται στὴν ἀνατολικὴ πλευρὰ τοῦ συγκροτήματος. Τὸ κτίσμα, τοῦ ὁποῖου ἡ ἔρευνα δὲν ὀλοκληρώθηκε σὲ βάθος, πρέπει νὰ κλείνει μὲ ἓνα τοῖχο στὰ νότια.

Ἐνας πῆλινος ἀγωγὸς περιτρέχει ἐξωτερικὰ τὴ ΒΔ. πλευρὰ τοῦ συγκροτήματος (εἰκ. 17), ὅπως καὶ τὸν ΒΔ. τοῖχο ἐξωτερικὰ τῆς Παλαιστρας (εἰκ. 18), ποὺ μὲ διάφορες διακλαδώσεις παρεῖχε νερό.

Ἐνας μολύβδινος σωλήνας (διαμέτρου 0.085 μ.), ποὺ βρέθηκε στὴ θέση του - μολύβδινοι πρέπει νὰ ἦταν ἐπίσης καὶ οἱ ὑδραγωγοὶ (πλάτος λαξεύματος 0.17 μ., διάμ. ὑδραυλ. κονιάματος 0.07 μ.) τῶν δύο αἰθουσῶν λουτρῶν τῆς Παλαιστρας - πιθανῶς ἔπαιρνε νερὸ μὲ πίεση ἀπὸ τὸν πῆλινο ἀγωγὸ καὶ τὸ διοχέτευε κάτω ἀπὸ τὸν βόρειο τοῖχο τοῦ συγκροτήματος στὴ ΒΔ. μικρὴ δεξαμενὴ (εἰκ. 19).

Ἐνας ἄλλος ἀγωγὸς ἀνοιγμένος στὸ θεμέλιο τοῦ ἀνατολικοῦ τοίχου τοῦ συγκροτήματος, διοχέτευε τὸ νερὸ μάλλον στὸ μεγάλο συλλεκτῆριο λιθόκτιστο ἀγωγό, τοῦ ὁποῖου ἀποκαλύφθηκε τὸ βόρειο ἄκρο κατεστραμμένο, πιθανῶς ἀπὸ δύο μεγάλες λίθινες σφαῖρες βαλλιστικῆς μηχανῆς (εἰκ. 20).

Γ. Καθαρίστηκε όλο τὸ κτίριο ἀπὸ τὶς ἐπιχώσεις τῆς βροχῆς καὶ κατασκευάστηκε ἐξωτερικὸς περίπατος γύρω ἀπὸ τὴν Παλαιστρα, γιὰ νὰ εἶναι ἐπισκέψιμη χωρὶς νὰ κινδυνεύουν τὰ ἐσωτερικὰ εὐαίσθητα σημεῖα τῆς.

Ἐκ τῶν κινητῶν εὐρήματα ἀξίζει νὰ ἀναφερθοῦν:

— Ἀρκετὰ χάλκινα νομίσματα ἀπὸ τὸν 4ο - 1ο π.Χ. αἰ., Φιλίππου Β', Ἀλεξάνδρου Γ', Κασσάνδρου, Δημητρίου Πολι-
ορκητῆ, Ἀντιγόνου Γονατᾶ, Δημητρίου Β', Φιλίππου Ε',
Περσέως, Αὐγούστου, ὅπως καὶ διαφόρων πόλεων ἐκτὸς τῆς
Ἀμφιπόλεως, δηλαδὴ Μαρωνείας, Θεσσαλονίκης, Πέλλας,
Παρίου Μυσίας.

— Πολλὲς ἐνσφράγιστες λαβὲς ἀμφορέων, κυρίως Θασίων,
ἀπὸ τὴν ἐπίχωση τοῦ συλλεκτήριου ἀγωγοῦ στὴ ΒΑ. γωνία
τοῦ «Γυμνασίου», ἀπὸ τὶς «Δεξαμενές», ἀλλὰ κυρίως ἀπὸ
τὴν περιοχὴ μετὰ τὸ ΒΔ. ἐξωτερικοῦ τοίχου καὶ κλιβάνου.

— Δύο μεγάλες πήλινες ἀγνύθες ἀπὸ τὸ «Γυμνάσιο», πέντε
ἀπὸ τὴν περιοχὴ τοῦ κλιβάνου, μία ἀπὸ τὸν ἀνατολικὸ τοῖχο
τῶν «Δεξαμενῶν».

— Δύο μελαμβαφὴ λυχνάρια ἀπὸ τὴ ΒΑ. γωνία τοῦ συγκρο-
τήματος τῶν «Δεξαμενῶν».

— Γυναικεῖο κεφάλι μαρμάρινου ἀγαλματιδίου (εἰκ. 22) ἐλ-
ληνιστικῆς ἐποχῆς, ὕψους 0.13 μ., καὶ ἀγκῶνας, ἀπὸ τὸ κα-
τεστραμμένο τμήμα τοῦ βόρειου τοίχου τῶν «Δεξαμενῶν».

Ἐξωτερικὰ τοῦ βόρειου τοίχου τοῦ «Γυμνασίου»:

— Πήλινη προτομὴ γυναίκας μὲ πόλο, διαβρωμένη, ὕψους
0.09 μ.

— Κεφάλι εἰδωλίου, μὲ λευκὸ ἐπίχρισμα, ὕψους 0.025 μ.

Ἀπὸ τὴν ἐπίχωση τοῦ συλλεκτήριου ἀγωγοῦ στὴ ΒΑ. γω-
νία τοῦ «Γυμνασίου»:

— Ἀσημένιο κόσμημα, διαμέτρου 0.01 μ., μὲ ἐλεφαντοστέινο
πλακίδιο ἔνθετο διακοσμημένο μὲ ἀράχνη καὶ τὸν ἰστό τῆς.

— Χάλκινη περόνη, διακοσμημένη στὸ κεφάλι μὲ σφαιρίδια
καὶ κύκλους, ὕψους 0.085 μ.

Ἐκ τῆν ἐπιφάνεια τοῦ συλλεκτῆριου ἀγωγοῦ, ἔξω ἀπὸ τῆ ΒΑ. γωνία τοῦ Γυμνασίου»:

– Ὅστρακα ἀπτικῆς ἐρυθρόμορφης ὑδρίας, ρυθμοῦ Κέρτς, ἀπὸ τὸν λαϊμὸ καὶ τὸν ὦμο τοῦ ἀγγείου (σωζ. ὕψους 0.12 μ., διαμ. 0.09 - 0.21 μ.), μὲ παράσταση ἔξι θεοτήτων κατὰ παράθεση (εἰκ. 21).

Μετὰ τὴν ἀποκάλυψη τοῦ τόσο σημαντικοῦ αὐτοῦ κτιρίου, πρέπει νὰ ὀλοκληρωθεῖ ἡ ἔρευνα στοὺς παρακάτω χώρους:

α. Στὸ ἐσωτερικὸ τῆς Παλαίστρας, μέχρι τὸ φυσικὸ βράχο, μέσα στὸν ὁποῖο εἶναι θεμελιωμένη, γιὰ τὴν πιθανὴ εὕρεση οἰκοδομικῶν λειψάνων τῆς α' φάσης καὶ γιὰ τὸν τελικὸ συσχετισμὸ τῶν φάσεών της· συγκεκριμένα στὴν ἐσωτερικὴ αὐλὴ, σὲ τμῆμα τῆς ἀνατ. πλευρᾶς τοῦ κτιρίου καὶ στὰ δωμάτια τῆς νότ. πλευρᾶς.

β. Μπροστὰ στὴν κεντρικὴ εἴσοδο τοῦ κτιρίου, ὅπου συνεχίζει ὁ βόρ. ἀναλημματικὸς τοῖχος τῆς κλίμακας καὶ ὁ μεγάλος λιθόκτιστος συλλεκτῆριος ἀγωγὸς – πιθανῶς κεντρικὸς ἀποχετευτικὸς τῆς περιοχῆς –, τοῦ ὁποῖου ἡ ἔρευνα θὰ δώσει σημαντικὰ στοιχεῖα γιὰ τοὺς χώρους γύρω ἀπὸ τὴν Παλαίστρα.

γ. Στὸ συγκρότημα τῶν δεξαμενῶν-κρηνῶν-ἀγωγῶν, στὰ βόρ. τῆς Παλαίστρας, πού ἔχει ἄμεση σχέση μὲ τὴν ὑδροδότηση καὶ λειτουργία τοῦ κτιρίου.

δ. Στὴ ΝΔ ἐξωτερικὴ γωνία τοῦ κτιρίου, ὅπου ὑπάρχει κάθετος τοῖχος, ἀντίστοιχος τοῦ ΒΔ ἐξωτερικοῦ τοίχου, πού ὀδηγεῖ στὸ συγκρότημα ὑδροδότησης τῆς Παλαίστρας.

7. Οἱ ἀνασκαφῆς στὴν Τορώνη τῆς Σιθωνίας συνεχίστηκαν τὸ 1986 μὲ ἐξαιρετικὴ ἐπιτυχία ὡς συνεργασία τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας καὶ τοῦ Αὐστραλιανοῦ Ἰνστιτούτου ὑπὸ

τῆ διεύθυνση τοῦ καθηγητοῦ τοῦ Πανεπιστημίου τοῦ Sydney κ. Ἀλεξάνδρου Καμπίτογλου. Οἱ προσπάθειες τῶν ἀνασκαφῶν ἐπικεντρώθηκαν αὐτῇ τῇ φορᾷ στοῦ ἀκρωτήριο τῆς Ληκύθου, (εἰκ. 23), ὅπου ἡ ἀνασκαφή ἔγινε σὲ τέσσερις τάφρους, στὶς ὁποῖες δόθηκαν οἱ ἀριθμοὶ 61, 65, 67 καὶ 69 (εἰκ. 24 - 25).

Τὰ εὐρήματα χρονολογοῦνται ἀπὸ τὴν πρώιμη ἐποχὴ τοῦ Χαλκοῦ ἕως τὴν ἐποχὴ τῆς Τουρκοκρατίας, ἀποτελοῦν δὲ ἀπόδειξη ὅτι ἡ Λήκυθος ἔπαιξε σημαντικώτατο μέρος στὴν ἱστορία τῆς Τορώνης καὶ τοῦ ἐλληνικοῦ Βορρᾶ ἀπὸ τὴν τρίτη χιλιετηρίδα π.Χ. μέχρι τουλάχιστον καὶ τὸν 17ο αἰώνα.

Στὴν τάφρο 61 ἀνασκάφηκε σὲ μεγάλο βάθος τὸ ἐσωτερικὸ ἐνὸς ἡμικυκλικοῦ κτιρίου, τὸ ὁποῖο πρέπει νὰ εἶναι σύγχρονο μὲ τὸ νεώτερο τεῖχος τῆς Ληκύθου. Ἡ θέση του κοντὰ στοῦν ἰσθμὸ ὑποδηλώνει ὅτι μπορεῖ νὰ ἦταν ἀμυντικὸς πύργος, τὰ δὲ κεραμεϊκὰ εὐρήματα τὸ χρονολογοῦν στὴν ὕστερη βυζαντινὴ ἐποχὴ ἢ μάλλον στὴν ἐποχὴ τῆς Τουρκοκρατίας.

Τὰ στρώματα κάτω ἀπὸ τὸ δάπεδο τοῦ ἡμικυκλικοῦ κτιρίου ἦταν πολὺ ἀρχαιότερα, ἀπ' αὐτὰ δὲ προέρχεται ἓνα ἀργυρὸ νόμισμα τῆς Τορώνης ποὺ χρονολογεῖται στοῦ ἀ' ἡμισυ τοῦ 5ου αἰώνα π.Χ. (εἰκ. 28). Ἀπὸ τὰ ἀκόμη πιὸ βαθιὰ στρώματα στὰ ὁποῖα ἔφθασε ἡ ἀνασκαφή προέρχονται πρωτογεωμετρικὰ καὶ προϊστορικὰ κεραμεϊκὰ εὐρήματα.

Στὴν Τάφρο 65 ἡ ἀνασκαφή δὲν προχώρησε σὲ βάθος, τὰ δὲ περισσότερα ἀρχιτεκτονικὰ στοιχεῖα ἦταν μεταβυζαντινοὶ τοῖχοι. Ἀξίζει ὅμως ν' ἀναφερθοῦν ἐδῶ δύο ἐνδιαφέροντα ἀντικείμενα ποὺ προέρχονται ἀπὸ ἀνάμικτα στρώματα: α) τὸ θραῦσμα μιᾶς κύλικας ποὺ παριστάνει κεφαλὴ γυναικῆς στὴν τεχνικὴ τοῦ Six τοῦ τελευταίου τετάρτου τοῦ 6ου αἰώνα π.Χ. (εἰκ. 27) καὶ β) τὴν κεφαλὴ ἐνὸς πήλινου εἰδωλίου ποὺ παριστάνει πτηνό(;) (εἰκ. 29).

Τὰ πιὸ συναρπαστικὰ εὐρήματα ὅμως προέρχονται ἀπὸ τὶς τάφρους 67 καὶ 69. Ἀπὸ τὴν τάφρο 67, παρ' ὅλο ὅτι ἡ

ἀνασκαφή δὲν ἔφθασε σὲ μεγάλο βάθος λόγῳ τῆς παρουσίας νεώτερων ἀρχιτεκτονικῶν στοιχείων, μερικὰ ἀπὸ τὰ μικρὰ εὐρήματα εἶναι ἐξαιρετικῆς σημασίας. Εἰδικὰ ἀναφέρεται ἐδῶ ὄστρακο ἀποθηκευτικοῦ ἀμφορέα πὺ φέρει χαραγμένο τὸ ὄνομα τῆς θεᾶς Ἀθηνᾶς (εἰκ. 30). τοῦτο ἴσως ἀποτελεῖ τὴν πρώτη ἀρχαιολογικὴ μαρτυρία γιὰ τὴν ὕπαρξη ναοῦ στὴ Λήκυθο ἀφιερωμένου στὴ θεά, γνωστοῦ ἀπὸ τὸν Θουκυδίδη. Ἐπίσης ἀναφέρονται ἀπὸ τὰ βαθύτερα στρώματα τοῦ ἀνατολικοῦ τετάρτου τῆς τάφρου πολλὰ προϊστορικὰ ὄστρακα, διάφορες λεπίδες ὄψιανου καὶ κυρίως ἓνας χαρακτηριστικὸς κύαθος. Αὐτὰ τὰ ἀντικείμενα δείχνουν ὅτι σὲ ἓνα τουλάχιστον σημεῖο τῆς τάφρου ἡ ἀνασκαφή εἶχε φθάσει τὸ 1986 σὲ καθαρὸ ἐπίπεδο τῆς πρώιμης ἐποχῆς τοῦ Χαλκοῦ.

Ἡ τάφος 69 εἶχε ἐν μέρει ἀνασκαφῆ τὸ 1978, διαιρέθηκε δὲ τὸ 1986 σὲ τρεῖς τομεῖς. Τὰ ἐπιφανειακὰ στρώματα ἀπέδωσαν ποικίλα εὐρήματα καὶ μεταξύ τους μία ταφή τῆς ὕστερης ρωμαϊκῆς ἐποχῆς. Βαθύτερα τὸ χῶμα στὸν πρῶτο (νότιο) τομέα περιεῖχε θυλάκους ἀποσυντεθειμένων ὠμοπλίνθων. Πιο κάτω μέσα στὴ μάζα ἀποσυντεθειμένων ὠμοπλίνθων ἐμφανίστηκαν δυὸ μακρές, φαρδιές, σχεδὸν παράλληλες μαῦρες ταινίες καὶ στὴν κορυφή τους μία τρίτη πὺ σχηματίζαν ἓνα Π καθὼς καὶ μία δισκοειδῆς μεγάλη κηλίδα. Οἱ ταινίες θεωρήθηκαν ἀπὸ τὸν ἀνασκαφέα ὡς ἀπανθρακωμένοι ξύλινοι δοκοὶ στέγης πὺ κατέρρευσε στὸ δάπεδο κτιρίου λόγῳ πυρκαϊᾶς καὶ ἡ δισκοειδῆς κηλίδα ὡς βάση ξύλινου κίονα, πὺ ὑποβάσταζε τὴ στέγη τοῦ κτιρίου (εἰκ. 26). Ἡ μάζα ἀποσυντεθειμένων ὠμοπλίνθων πρέπει νὰ προερχόταν ἀπὸ τοὺς τοίχους τοῦ δωματίου πὺ κατέρρευσε. Κοντὰ στοὺς δοκοὺς, στὰ ΝΔ τους, βρέθηκε ἓνα σπασμένο ἀγγεῖο *in situ*, ὡς καὶ μία λειασμένη χειροποίητη πρόχους μὲ κάθετη λαβή, τύπου χαρακτηριστικοῦ τῆς πρώιμης ἐποχῆς τοῦ Χαλκοῦ, ἀπὸ τὴν ὁποία χρονολογεῖται τὸ γκρεμισμένο οἰκοδόμημα.

Στὸν δεῦτερο (βόρειο) τομέα ἐνδιαφέρουσες ἦταν μία ἢ δύο

επιφάνειες τῆς ἑλληνικῆς ἢ κλασικῆς ἐποχῆς μὲ ὄστρακα ποὺ κυμαίνονταν ἀπὸ τὴν πρῶιμη ἐποχὴ τοῦ Χαλκοῦ ὡς τὴν ἑλληνιστικὴ ἐποχὴ καὶ ἡ ἀποκάλυψη μιᾶς ἄλλης ὑστερορρωμαϊκῆς ταφῆς.

Στὸν τρίτο (νοτιοδυτικὸ) τομέα βρέθηκε μιὰ τρίτη (ὑστερορρωμαϊκὴ ταφὴ, καθὼς καὶ ἡ βάση ἐνὸς μεγάλου πίθου ποὺ πρέπει νὰ εἶναι πρωτογεωμετρικός. Τὸ πιὸ σημαντικό ὅμως εὔρημα ἦταν ἀριθμὸς μικρῶν ἐργαλείων καὶ ἕνας δίωτος κἀνθαρος τῆς πρῶιμης ἐποχῆς τοῦ Χαλκοῦ. Σημαντικότατη ἐπίσης ἦταν ἡ ἀποκάλυψη σ' αὐτὸν τὸν τομέα τῆς συνέχειας τοῦ στρώματος καταστροφῆς τοῦ οἰκοδομήματος, στὸ δάπεδο τοῦ ὁποίου βρέθηκαν καὶ ἄλλοι ἀπανθρακωμένοι δοκοὶ στέγης.

Ἀπὸ τὰ ἀνωτέρω προκύπτει ὅτι τὸ ἀκρωτήριο κατοικήθηκε ἀπὸ τὴν πρῶιμη ἐποχὴ τοῦ Χαλκοῦ ὡς καὶ τοὺς μεταβυζαντινοὺς χρόνους.

Ἀπὸ τὴν ἐποχὴ τῆς Τουρκοκρατίας ἔχουμε πολλὰ ἀρχιτεκτονικὰ λείψανα καὶ κινητὰ εὔρηματα ποὺ ὑποδηλώνουν τὴν ὑπαρξὴ πυκνοῦ συνοικισμοῦ, τὸ σχέδιο τοῦ ὁποίου ὁ ἀνασκαφῆας ἐλπίζει νὰ ἀνασυγκροτήσῃ βαθμιαία. Ἦδη ἀξιόλογη εἶναι ἡ συλλογὴ κεραμεικῶν καὶ ἄλλων μικρῶν εὔρημάτων, τὰ ὁποῖα ρίχνουν φῶς στὸν πολιτισμὸ μιᾶς ἐποχῆς ποὺ δὲν ἔχει πρὸς τὸ παρὸν μελετηθεῖ ἱκανοποιητικά.

Τὰ εὔρηματα ἀπὸ τὴν βυζαντινὴ ἐποχὴ ἦταν λίγα, πρέπει δὲ νὰ σημειωθεῖ ὅτι παρόλο ποὺ οἱ ἀνασκαφῆς στὴν Τορώνη ἔφεραν στὸ φῶς πολυάριθμα νομίσματα, κανένα ἀπ' αὐτὰ δὲν χρονολογεῖται στὴν περίοδο μεταξύ τοῦ 6ου καὶ τοῦ 15ου αἰῶνα μ.Χ. Ἐλάχιστα ἦταν ἐπίσης τὰ εὔρηματα τῆς ὑστερῆς ρωμαϊκῆς ἐποχῆς. Πρὸς τὸ παρὸν δὲν ἔχουμε ἐνδείξεις ὅτι ὁ συνοικισμὸς τῶν κατοίκων, οἱ ὁποῖοι χρησιμοποίησαν τὸ ἐκτεταμένο ὑστερορρωμαϊκὸ νεκροταφεῖο τῆς Τορώνης ποὺ ἀνασκάφηκε στὸ Ἄνδηρο IV σὲ προηγούμενες ἀνασκαφῆς, βρισκόταν στὴ Λήκυθο.

Ἀντίθετα, τὰ εὔρηματα τῆς ἑλληνιστικῆς ἐποχῆς δείχνουν

ὅτι ἡ Λήκυθος ἦταν κατοικημένη σ' αὐτὴ τὴν ἐποχὴ, ἐρμηνεύουν δὲ τὴ δήλωση τοῦ Λιβίου (XLIV, 12) ὅτι τὸ 169 π.Χ. ὁ Εὐμένης Β' τῆς Περγάμου καὶ ὁ Προυσίας τῆς Βιθυνίας ἀποπειράθηκαν νὰ τὴν καταλάβουν χωρὶς ἐπιτυχία.

Ἡ ἔλλειψη πολλῶν ἀρχιτεκτονικῶν εὐρημάτων τοῦ 4ου καὶ 5ου αἰῶνα π.Χ. ἐξηγεῖται ἴσως ἀπὸ τὸ γεγονός ὅτι ὁ Βρασίδης κατέστρεψε ἓνα μεγάλο μέρος τῆς Ληκύθου ὅταν τὴν κατέλαβε (Θουκυδίδης IV, 11.6). Ἄν τὰ ἀρχιτεκτονικὰ στοιχεῖα ἦταν λίγα, τὰ μικρὰ εὐρήματα ἦταν πολλὰ καὶ σημαντικά, ἀναφέρεται δὲ καὶ πάλι τὸ ὄστρακο ἀποθηκευτικοῦ ἀμφορέα μὲ χαραγμένη ἐπιγραφή τοῦ ὀνόματος τῆς θεᾶς Ἄθηνᾶς (εἰκ. 30).

Τῆς ἀρχαϊκῆς καὶ ὕστερης γεωμετρικῆς ἐποχῆς τὰ εὐρήματα εἶναι περιορισμένα. Ἀντίθετα ὅμως τὰ εὐρήματα τῆς πρωτογεωμετρικῆς ἐποχῆς εἶναι πλουσιότατα καὶ δείχνουν ὅτι ὁ συνοικισμὸς ποὺ χρησιμοποιοῦσε τὸ νεκροταφεῖο ποὺ ἀνασκάφηκε στὸ Ἄνδηρο V κατὰ προηγούμενες ἀνασκαφικὲς περιόδους βρισκόταν στὴ Λήκυθο.

Τὸ πιὸ σημαντικό εὐρημα ὅμως εἶναι ἡ ἀποκάλυψη τοῦ στρώματος καταστροφῆς οἰκίας τῆς πρώιμης ἐποχῆς τοῦ Χαλκοῦ καὶ τὰ σύγχρονα ἀγγεῖα καὶ ἄλλα ἀντικείμενα ποὺ ἀναφέρθηκαν. Ἡ συνέχισις τῶν ἀνασκαφῶν τῆς Τορώνης θὰ δείξει τὸ μέγεθος αὐτοῦ τοῦ συνοικισμοῦ.

8. Ὅπως καὶ στὰ προηγούμενα χρόνια οἱ ἐργασίες στὴ Βεργίνα συνεχίστηκαν ἀπὸ τὸν καθηγητὴ κ. Μαν. Ἀνδρόνικο καὶ τοὺς πανεπιστημιακοὺς συνεργάτες του ἐπικ. καθηγήτρια κ. Στυλιανὴ Δρούγου, καὶ τοὺς λέκτορες κ. Χρυσούλα Σαατσόγλου-Παλιαδέλη καὶ κ. Παναγιώτη Φάκλαρη μὲ τὴν πρόσθετη συνεργασία τῆς παλιάς συνεργάτισσας ἀρχαιολόγου κ. Ἀγγελικῆς Κοτταρίδου.

Ἡ ἀνασκαφικὴ ἔρευνα περιορίστηκε σ' ἓναν τομέα στὰ ὄρια τῆς ἀρχαίας πόλης, ὅπου ἐπισημάνθηκε ἡ ὑπαρξὴ ἀξι-

όλογων οικόδομικῶν λειψάνων. Μὲ τὴν ἄμεση ἐποπτεία τῆς Ἀγγελικῆς Κοτταρίδου ἀνασκάφηκε μία περιοχὴ 288 μ² (18 ἀνασκαφικὰ τετράγωνα 4 × 4 μ.) ΒΑ τοῦ ναοῦ τῆς Εὐκλείας καὶ στὴ μέση περίπου τῆς ἀπόστασης ἀνάμεσα στὸ ναὸ καὶ στὸ μακεδονικὸ τάφο ποῦ εἶχε ἀνασκάψει ὁ Κ. Ἀ. Ρωμαῖος.

Τὸ σπουδαιότερο ἀρχιτεκτονικὸ εὕρημα εἶναι ἓνα κτίριο μνημειακῶν διαστάσεων, δημόσιου πιθανότατα χαρακτήρα (εἰκ. 31). Ἀπὸ τὸ οἰκοδόμημα αὐτό, τοῦ ὁποῦ ἡ λειτουργία δὲν εἶναι δυνατὸ νὰ προσδιοριστεῖ ἀκόμη, ἀποκαλύφθηκε τμῆμα τῆς θεμελίωσης τοῦ ἀνατολικοῦ καὶ τῆς ὑποθεμελίωσης τοῦ βόρειου τοίχου (ἀνατ. τοίχος πλάτ. 1.10 μ., ἀνασκαμμένο μῆκος 17.30 μ., βόρ. τοίχος πλάτος 0.60 μ., ἀνασκαμμένο μῆκ. 6 μ.) καὶ ἓνας ἀποχετευτικὸς ἀγωγὸς ἀπὸ καλοαρμοσμένες πωρολιθικὲς πλάκες, ποῦ συγκέντρωνε τὰ νερὰ ἀπὸ τὸ ἐσωτερικὸ τοῦ κτιρίου καί, τέμνοντας τὸν ἀνατολικὸ τοίχο κατευθυνόταν πρὸς τὰ βορειοανατολικά, παρακρολουθώντας τὴ φυσικὴ κλίση τοῦ ἐδάφους (τομὴ σὲ σχῆμα ἀνεστραμμένου Π, βάθος 0.30 μ., πλάτος 0.27 - 0.49 μ.). Ὁ ἀγωγὸς αὐτὸς σώζεται σὲ συνολικὸ μῆκος 20 μ. καὶ ἦταν σκεπασμένος, τουλάχιστον στὸ τμῆμα τοῦ ποῦ βρισκόταν μέσα στὸ κτίριο. Ἐνας δεύτερος ἀγωγὸς ἀπὸ ἀκέραιες κορινθιακὲς κεραμίδες, ποῦ βρέθηκε στὸ ἐσωτερικὸ τοῦ κτιρίου καὶ σὲ μικρὴ ἀπόσταση ἀπὸ τὸ σημεῖο, ὅπου διακόπτεται ὁ πρῶτος, εἶναι δύσκολο νὰ σχετισθεῖ μὲ αὐτὸν ἐξαιτίας τῆς ὑψομετρικῆς τους διαφορᾶς. Ὡστόσο καὶ ἡ κατασκευὴ αὐτοῦ εἶναι ἐξαιρετικὰ ἐπιμελημένη καὶ βεβαιώνει τὴ σημασία τοῦ κτιρίου (εἰκ. 32).

Ἡ χρῆση τοῦ ἀκριβοῦ πωρολίθου στὴ θεμελίωση τοῦ ἀνατολικοῦ τοίχου καὶ στὸν ἀγωγὸ μαρτυρεῖ τὴ σπουδαιότητα τοῦ κτιρίου, ἐνῶ ἡ ἐπιμελημένη κατασκευὴ καὶ ἡ πολὺ φροντισμένη ἐπεξεργασία τῶν δόμων ἀνακαλοῦν στὴ μνήμη τὴν ἐργασία τοῦ ἀνακτόρου καὶ τοῦ θεάτρου. Ἡ κατασκευὴ τῶν

δύο αὐτῶν δημόσιων οἰκοδομημάτων σὲ συνδυασμὸ μὲ τις στρωματογραφικὲς ἐνδείξεις μᾶς ἐπιτρέπουν νὰ θεωρήσουμε πιθανὴ τὴ χρονολόγησή του πρὸς τὸ τέλος τοῦ 4ου π.Χ. αἰ.

Ἐνα δεύτερο, σημαντικὸ γιὰ τὴ μελέτη τῆς περιοχῆς, εὕρημα ἀποτέλεσε ὁ ἐντοπισμὸς στὸ ἐσωτερικὸ τοῦ παραπάνω κτιρίου, κοντὰ στὴ ΒΑ γωνία, ἐνὸς στρώματος ἀπὸ στάχτη καὶ καμένο χῶμα. Τὸ στρώμα αὐτὸ ποὺ βρισκόταν ἀμέσως ἐπάνω ἀπὸ τὸ φυσικὸ ἔδαφος περιεῖχε κεραμεικὴ τοῦ 5ου π.Χ. αἰ. καὶ ἀποτελεῖ ἔτσι τὸ παλαιότερο ἀνασκαφικὰ βεβαιωμένο στρώμα τῆς πόλης ποὺ ταυτίζεται μὲ τις Αἰγές.

Τὸ κτίριο τοῦ 4ου π.Χ. αἰ. εἶχε ἤδη καταστραφεῖ καὶ ὁ ἀγωγὸς εἶχε ἐπιχωσθεῖ πρὶν ἀπὸ τὰ μέσα τοῦ 2ου π.Χ. αἰ. Ἡ οἰκοδομικὴ ὅμως δραστηριότητα πρέπει νὰ συνεχίστηκε στὴν περιοχὴ αὐτὴ σχεδὸν χωρὶς διακοπὴ ὡς τὸ τέλος τοῦ 1ου μ.Χ. αἰ. Ἀπὸ ἓνα σπῖτι τῶν μέσων τοῦ 2ου π.Χ. αἰ., χτισμένο μέσα στὸ κτίριο τοῦ 4ου π.Χ. αἰ. (νότια ἀπὸ τὸν ἀγωγὸ) ἀνασκάφηκε τὸ νοτιοανατολικὸ δωμάτιο (5.20 × 6.50 μ.) καὶ τμῆμα τοῦ διπλανοῦ – πρὸς τὰ δυτικὰ – χώρου. Οἱ τοῖχοι του εἶναι κατασκευασμένοι ἀπὸ ἀργοὺς λίθους καὶ πωρολίθους σὲ δεύτερη χρῆση καὶ τὰ δάπεδά του ἀπὸ πατημένο πηλό, ἐνῶ μιὰ μονόφυλλη θύρα μὲ πώρινο κατώφλι ἐπέτρεπε τὴν ἐπικοινωνία τῶν δύο χώρων. Στὴν ἐπίχωση αὐτοῦ τοῦ σπιτιοῦ βρέθηκαν ἀρκετὰ ὄστρακα καὶ ἀνάμεσά τους ὄστρακα ἀνάγλυφων σκύφων καλῆς ποιότητος (εἰκ. 33), ἀντικείμενα καθημερινῆς χρήσης καθὼς καὶ τμῆμα μαρμάρινου βωμοῦ μὲ ἀνάγλυφο ρόδακα. Ὑπολείμματα κτιρίου τοῦ 2ου π.Χ. αἰ. ὑπάρχουν καὶ στὸ βόρειο μέρος τῆς ἀνασκαφῆς, τὰ ὁποῖα ὅμως σώζονται σὲ πολὺ κατὰστασι καὶ δὲν ἐπιτρέπουν νὰ σχηματίσουμε σαφὴ εἰκόνα τοῦ κτίσματος.

Τὰ ὑστεροελληνιστικὰ αὐτὰ σπῖτια καταστράφηκαν στὸ τέλος τοῦ 1ου π.Χ. αἰ. Στὴ θέση τους κατασκευάστηκαν διάφορα κτίσματα τοῦ 1ου μ.Χ. αἰ., τῶν ὁποίων σώζονται μόνον τὰ θεμέλια. Φτωχὰ εἶναι τὰ λείψανα τοῦ νότιου κτι-

ρίου αὐτῆς τῆς φάσης, πού ἔχουν διαταραχθεῖ ἀπό τὴν ἄρρωση, ἐνῶ ἀπὸ τὸ βόρειο, πού σώζεται σὲ καλύτερη σχετικὰ κατάσταση, ἐρευνήθηκε ἓνα μεγάλο μέρος (περίπου 110 μ²) μὲ ἐπίκεντρο μιὰ σχεδὸν τετράγωνη αὐλὴ (4.60 × 4 μ.) μὲ δάπεδο ἀπὸ κάθετα τοποθετημένα κεραμίδια καὶ μαρμάρινους δόμους σὲ δευτέρη χρήσι (εἰκ. 34). Σ' αὐτὸ τὸν χῶρο βρέθηκαν πολυάριθμα ὄστρακα ἀπὸ ἀγγεῖα καθημερινῆς χρήσις καὶ συμποσίου πού εἶναι δυνατὸ καὶ μὲ τὴ βοήθεια τριῶν λύχνων νὰ χρονολογηθοῦν στὸν 1ο μ.Χ. αἰῶνα (εἰκ. 35). Μερικὰ ἀπ' αὐτὰ συγκολλήθηκαν· ὅταν ὀλοκληρωθεῖ ἡ συγκόλλησή τους θὰ βοηθήσουν στὴ μελέτη τῆς κεραμεικῆς αὐτῆς τῆς περιόδου, πού δὲν εἶναι ἀκόμη μὲ ἐπάρκεια γνωστή.

Ἐνα ἀκόμη ἰδιαίτερα ἐνδιαφέρον καὶ μοναδικὸ στὸ εἶδος τοῦ εὔρημα ἀποκαλύφθηκε σὲ ἓνα χῶρο αὐτοῦ τοῦ κτίσματος: πρόκειται γιὰ ἓνα σύνολο ἐργαλείων, πού ἀνήκαν προφανῶς σὲ λιθοξόο καὶ διατηροῦνται σὲ πολὺ καλὴ κατάσταση. Στὸ σύνολο αὐτὸ ἀνήκουν πέντε σιδερένια ἐργαλεῖα: ἓνα «βελόνι», ἓνα «πικούνι», ἓνα πλατὺ καμπυλόσχημο «κοπίδι»(;), ἓνα ἐλαφρὰ κυρτὸ στὸ ἄνω πέρασ τοῦ ἐργαλεῖο μὲ ὑποδοχὴ γιὰ ξύλινο στέλεχος (μυλοκόπι;), δύο μολύβδινα βαρίδια σὲ σχῆμα ἀγνύθας καὶ τέλος ἓνα ὀστίνιο κυλινδρικό ἀντικείμενο πού ἔχει στὴν ἐξωτερικὴ τοῦ ἐπιφάνεια ἔνθετο σύρμα σὲ τρεῖς σειρὲς πού τὸ περιβάλλουν σπειροειδῶς. Εἶναι δύσκολο νὰ μιλήσουμε μὲ βεβαιότητα γιὰ τὴ χρήσι τοῦ.

Οἱ ἄλλοι συνεργάτες ἀσχολήθηκαν κυρίως μὲ ἐργασίαι συμπληρωματικῆς τῶν παλαιότερων ἀνασκαφῶν. Μὲ τὴν ἄμεση ἐποπτεία τῆς ἐπικ. καθηγητριάς κ. Στυλ. Δρούγου τοποθετήθηκαν στὴν πιθανὴ θέση τους τὰ τμήματα μιᾶς τράπεζας πού εἶχαν βρεθεῖ διασκορπισμένα μέσα στὸν τάφο τοῦ τύμβου τῶν Παλατιτσιῶν, ὁ ὁποῖος εἶχε ἀνασκαφεῖ τὰ προηγούμενα χρόνια. Ἐπίσης ἐγινε ἀποκατάσταση τῆς κλίνης τοῦ τάφου I τοῦ «τύμβου Μπέλλα», καθὼς καὶ ἡ συντήρηση τῶν ἐπιχρισμάτων τοῦ.

Μὲ τὴν ἄμεση ἐποπτεία τῶν λεκτόρων κ.κ. Χρυσούλας Σαατσόγλου-Παλιαδέλλη καὶ Παναγιώτη Φάκλαρη προχώρησε ἡ ταξινόμηση καὶ καταλογογράφηση ὀστράκων καὶ μαρμάρινων θραυσμάτων ποὺ εἶχαν συγκεντρωθεῖ ἀπὸ τὶς ἀνασκαφές τῶν προηγούμενων χρόνων.

Ὁ Δρ. Γρηγόρης Τσόκας συνέχισε τὴ γαιοφυσικὴ ἔρευνα τῆς περιοχῆς τῆς πόλης δυτικὰ καὶ βορειοδυτικὰ ἀπὸ τὸ θέατρο καὶ κατάρτισε τοὺς σχετικοὺς χάρτες καμπυλῶν.

Ἐγινε τέλος καθαρισμὸς ὅλων τῶν ἀνασκαφικῶν χώρων καὶ ἰδιαίτερα τοῦ θεάτρου καὶ περιφράχθηκε καὶ ἡ περιοχὴ τῶν ἀνασκαφῶν τοῦ 1986.

9. Στὸ Δῖον ὑπὸ τὴ διεύθυνση τοῦ καθηγητῆ κ. Δημ. Παντερμαλῆ, ἀνασκαφικὲς ἐργασίες ἔγιναν ἐφέτος στοὺς ἐξῆς τομεῖς:

Α. Κατὰ μῆκος τῆς ἐξωτ. πλευρᾶς τοῦ βόρ. ὀχυρωματικοῦ τείχους. Ἡ πλευρὰ αὐτῆ τῆς πόλης τοῦ Δίου ἐπιχώσθηκε ἀπὸ τὰ φερτὰ ὑλικά τοῦ χειμάρρου Οὐρλιᾶ. Τὸ χαλίκι καὶ ἡ ἄμμος διαπιστώθηκε ὅτι ἀρχίζουν ἀμέσως πάνω ἀπὸ τὸν ὀρίζοντα τῆς τελευταίας οἰκοδομικῆς φάσης τοῦ τείχους καὶ φτάνουν σὲ ὕψος τὰ 6 μ. Μέσα σ' αὐτὸ τὸ στρώμα βρίσκονται τὰ θεαματικὰ ἐρείπια τοῦ ἐπισκευασμένου τείχους. Τὰ ὑλικά ποὺ χρησιμοποιήθηκαν εἶναι ποικίλα: λίθοι, πλίνθοι ἀλλὰ κυρίως μεγάλοι γωνιόλιθοι, ἀρχιτεκτονικὰ μέλη σὲ δεύτερη χρῆση, ταφικοὶ βωμοί, σαρκοφάγοι καὶ γλυπτὰ (εἰκ. 36). Ἡ πορεία τοῦ τείχους αὐτῆς τῆς φάσης παρακολουθεῖ πιστὰ τὸν ἄξονα τοῦ ἀρχικοῦ τείχους πάνω στὸ ὁποῖο θεμελιώθηκε. Μία ἀπόκλιση διαπιστώθηκε κοντὰ στὴ βόρεια ἔξοδο τοῦ κεντρικοῦ δρόμου. Ὅπως καὶ στὴ νότια πλευρὰ ἔτσι καὶ ἐδῶ τὸ τεῖχος ἔχει ὀρθογώνιους πύργους κάθε 33 μέτρα περίπου. Σὲ ἀπόσταση 175 μέτρων ἀπὸ τὸν γωνιακὸ ΒΔ πύργο ἐντοπίστηκε μιὰ ἄγνωστη ὡς τώρα πύλη μὲ ἄνοιγμα 3.80 μ., ποὺ πλαισιώνεται σὲ ἀπόσταση 5 μ. ἀπὸ τὶς παραστάδες ἀπὸ δύο πύρ-

γους. Ἡ ὑψομετρικὴ διαφορὰ ἀνάμεσα στὸ ἑλληνιστικὸ δάπεδο καὶ τὸ ρωμαϊκὸ κατώφλι τῆς πύλης εἶναι 1.35 μ. Ἰδιαίτερη σημασία ἀπὸ τὰ ἀρχαῖα πρὸς ἐντοιχίστηκαν ἔχουν ἕνας ταφικὸς βωμὸς γιὰ τὸν Μ. Δομήτιο Πυριλάμπη καὶ ἕνα ἀκέφαλο γυναικεῖο ἄγαλμα. Μέσα στὴν ἐπίχωση τοῦ ἑλληνιστικοῦ τείχους εἶχαν ἀνοιχτεῖ λάκκοι γιὰ τὴν κατασκευὴ τάφων στὰ μέσα αὐτοκρατορικὰ χρόνια.

Β. Στὸν ἀνατολικὸ τομέα οἱ ἐργασίες προχώρησαν πρὸς Βορρά. Ἀποκαλύφθηκε ὀλόκληρος ὁ χῶρος τοῦ αἰθρίου μὲ τὸ impluvium καὶ στὴ συνέχεια νέοι χῶροι στρωμένοι κι αὐτοὶ μὲ ψηφιδωτὰ δάπεδα. Μαρμάρινες παραστάδες καὶ ἰωνικὰ ἐπίκρανα χρησιμοποιήθηκαν γιὰ τὸ βόρειο θυραῖο ἀνοίγμα τοῦ κεντρικοῦ δωματίου. Στὸν χῶρο αὐτὸ λίγο πιὸ πάνω ἀπὸ τὸ δάπεδο ἤλθαν στὸ φῶς τρία μαρμάρινα κεφάλια: Τὸ ἕνα εἶναι εἰκονιστικὸ καὶ παριστάνει τὴν Ἀγριππίνα τὴν πρεσβυτέρα, τὸ δεύτερο ἐπίσης εἰκονιστικὸ στὸν τύπο τῆς Φαυστίνας τῆς νεώτερης καὶ τὸ τρίτο ἰδεαλιστικὸ, πιθανῶς τὸ κεφάλι μιᾶς Νίκης, ἃν πράγματι σχετίζεται μὲ τὰ θραύσματα ἀπὸ ἕνα ἄγαλμα Νίκης πρὸς βρέθηκε πέρυσι στὸν χῶρο τοῦ αἰθρίου (εἰκ. 37).

Γ. Στὸ ἱερὸ τῆς Ἴσιδας. Ἐδῶ γιὰ νὰ προχωρήσει ἡ ἀνασκαφὴ τοῦ σηκοῦ τοῦ ναοῦ τῆς Ἴσιδας Λοχίας ἦταν ἀπαραίτητο νὰ μετακινηθεῖ ἡ κοίτη τοῦ Χελοποτάμου κατὰ 12 περίπου μέτρα πρὸς τὰ δυτικά. Στὴ νέα κοίτη βρέθηκε ἕνα μεγάλο μαρμάρينو κεφάλι πρὸς πιθανῶς παριστάνει τὴ θεά. Ἄν εἶναι ἔτσι πρέπει νὰ προέρχεται ἀπὸ τὸ λατρευτικὸ τῆς ἄγαλμα. Οἱ ἀνασκαφικὲς ἐργασίες ἄρχισαν μὲ τὴν ἀποκάλυψη τοῦ ποδίου τοῦ ναοῦ.

Δ. Στὸ ἑλληνιστικὸ θέατρο, ὅπου ἡ ἔρευνα προχώρησε στὸν χῶρο τῆς σκηνῆς. Ἀποκαλύφθηκαν κατεργασμένοι γωνιόλιθοι καὶ ἄλλα στοιχεῖα ἀπὸ τὴ θεμελίωση τοῦ κτίσματος. Μετὰ τὸ τέλος τῆς ἀνασκαφῆς ἔγινε λεπτομερὴς τοπογραφικὴ ἀποτύπωση αὐτοῦ τοῦ ἀνασκαφικοῦ τομέα.

Ε. Στήν κοίτη τοῦ χειμάρρου πού διασχίζει τὸν ἀρχαιολογικὸ χῶρο. Πρὸς Βορρὰ ἀποκαλύφθηκε μέσα στὴν ἐπίχωση τῶν ἐλληνιστικῶν χρόνων ἀποθηκευτικὸς χῶρος μὲ πιθάρια στὴ θέση τους. Στὰ νότια ἢ ἐπίχωση τῶν αὐτοκρατορικῶν χρόνων ἔχει μεγάλο ὕψος. Βρέθηκαν μικρὰ καὶ μεγάλα ἀγγεῖα καὶ διαπιστώθηκαν ἐπάλληλες οἰκοδομικὲς φάσεις χώρων κατοικίας.

ΣΤ. Δυτικὰ ἀπὸ τὸ λεγόμενον Σεβαστεῖο καὶ τὸν χῶρο μὲ τοὺς πεσσίσκους ὑποκαύστου. Πρόκειται γιὰ ἰδιωτικὰ σπίτια. Τὰ εὐρήματα ἀνήκουν στοὺς ὄψιμους χρόνους τῆς ζωῆς τοῦ ἀρχαίου Δίου. Ἕνας στενὸς χῶρος τοῦ κτίσματος συνδέεται ἄμεσα μὲ ὑπόγειο ἀγωγὸ μὲ τὸν κεντρικὸ ὄχετό πού βρίσκεται κάτω ἀπὸ τὸ κατάστρωμα τοῦ δρόμου Β.

Ζ. Σὲ τέσσερις θέσεις (δύο μέσα στὴν πόλη καὶ δύο στὸν χῶρο τῶν ἱερῶν) ἔγιναν σκαπτικὲς δοκιμὲς γιὰ νὰ ἐλεγχθεῖ ἡ μαγνητικὴ διασκοπικὴ ἔρευνα πού προηγήθηκε.

Η. Στὴ θέση Μεσονήσι ἀνάμεσα στὶς χαράδρες τοῦ Ὀλύμπου Οὐρλιάς καὶ Ευδιάς, στὰ δυτικὰ τοῦ Δίου, ὅπου ἐντοπίστηκαν πρόσφατα τύμβοι τῆς πρώιμης ἐποχῆς τοῦ σιδήρου καὶ ἔγιναν ἀνασκαφικὲς δοκιμὲς. Φέτος ἐρευνήθηκαν 6 τύμβοι (ΤΥΣΑ 2 - 7) ἀπὸ τοὺς ὁποίους οἱ μικρότεροι μὲ ἓνα κτιστὸ τάφο στὴ μέση εἶχαν διάμετρο γύρω στὰ 9 μ., ἐνῶ ὁ μεγαλύτερος πού περιεῖχε πέντε τάφους ἐνηλίκων καὶ τριῶν παιδιῶν φτάνει τὰ 15 μέτρα. Ὁ τύμβος ἀρ. 2 εἶχε στὸ κέντρο του περίπου σὲ ὕψος 1 μ. πάνω ἀπὸ τὶς καλυπτῆριες πλάκες ἑνὸς τάφου ὄρθια ἐπιμήκη πέτρα σφηνωμένη στὸν λιθοσωρὸ καὶ ὑποστηριζόμενη στὴ βάση της ἀπὸ μιὰ ἄλλη ὀριζόντια τοποθετημένη. Εἶναι προφανὲς ὅτι πρόκειται γιὰ ταφικὸ σημά. Τὰ κτερίσματα (εἰκ. 38) ἔχουν πολλὲς ὁμοιότητες μὲ ἐκεῖνα ἀπὸ τὸ γειτονικὸ νεκροταφεῖο τύμβων τοῦ Ἀγ. Βασιλείου. Ἰδιαιτέρως ἀξίζει νὰ μνημονευθεῖ ἓνας ἀσυνήθιστα μεγάλος κρατήρας καὶ μιὰ μεγάλη χάλκινη ὀκτώσχημη πόρπη μὲ σιδερένια βελόνη, στὸ ἄκρο τῆς ὁποίας σώζονται σὲ στρώσεις ὑπολείμματα δύο διαφορικῶν ὑφασμάτων.

10. Οί ανασκαφές στην Πέλλα με τήν ἔφορο Ἀρχαιοτήτων κ. Μ. Σιγανίδου διενεργήθηκαν τὸ 1986 ἀποκλειστικὰ με κονδύλια τῶν Δ.Σ. τοῦ Ὑπουργείου Πολιτισμοῦ καὶ με χρηματοδότηση τῶν μορφωτικῶν σχέσεων τῆς ΕΟΚ καθὼς καὶ με τὸ ποσὸ τῶν 2.000.000 δρχ. πὺ χρηρηγήθηκαν ἀπὸ τὸν ΕΟΤ. Τὰ χορηγηθέντα στὸ παρελθὸν κονδύλια τῆς Προεδρίας τῆς Δημοκρατίας εἶχαν ἤδη ἐξαντληθεῖ ἀπὸ τὸ ἔτος 1985.

Ἀνασκαφές διενεργήθηκαν στὸ ἀνάκτορο, στὴν Ἀγορά, στὸ κυκλικὸ κτίριο στὴν περιοχὴ τοῦ καναλιοῦ καὶ σὲ χῶρο ὅπου πρόκειται νὰ κατασκευασθεῖ τὸ parking τοῦ ἀρχαιολογικοῦ χῶρου τῆς Πέλλας ἀπὸ τὸν ΕΟΤ.

Ἀκρόπολη

Ἡ ἀνασκαφὴ στὴν Ἀκρόπολη τὸ 1986 διενεργήθηκε με σκοπὸ τὴν ὅσο τὸ δυνατὸν πληρέστερη ἀποκάλυψη τῆς κάτοψης τοῦ τεράστιου συγκροτήματος, τὸν καθορισμὸ τῆς ἐξωτερικῆς του μορφῆς καὶ τὴν ἐπίλυση τοῦ χρονολογικοῦ προβλήματος.

Δύο ἦταν οἱ κύριοι τομεῖς ἐργασίας, παράλληλα με μικρότερους τομεῖς γιὰ ἐπίλυση κυρίως προβλημάτων κάτοψης. Ὁ πρῶτος, ὁ μεγαλύτερος τομέας, ἀνοίξε στὸ δυτικὸ τμῆμα τοῦ ἀνακτόρου, τοῦ ὁποίου μέχρι τότε ἦταν ἄγνωστη τόσο ἡ μορφή τῆς πρόσοψης ὅσο καὶ ἡ διάταξη τῶν χῶρων στὸ ἐσωτερικὸ του.

Τὸ πιὸ σημαντικὸ εὔρημα ἦταν ἡ ἀποκάλυψη στυλοβάτη μεγάλων διαστάσεων πὺ περιέβαλε κολοσσιαία αὐλή. Τὸ σημεῖο ἐκκίνησης τοῦ στυλοβάτη αὐτοῦ ἦταν γνωστὸ ἀπὸ τὸ παρελθόν, εἶχε ἐντοπισθεῖ δὲ σὲ διάφορα σημεία κατὰ τὴν πρὸς Βορρὰ πορεία του. Τὸ σημεῖο ἐκκίνησης βρίσκεται λίγα μέτρα ἔξω καὶ βορειότερα ἀπὸ τὴ δυτικὴ γωνία τῆς στοᾶς τῆς πρόσοψης. Φέτος ἀποκαλύφθηκε τὸ τελευταῖο πρὸς Βορρὰ τμῆμα τῆς ἀνατολικῆς πλευρᾶς καὶ ἡ ΒΑ γωνία. Ὁ στυλο-

βάτης, μνημειακής κατασκευής, φέρει βαθμιδωτή κρηπίδα αποτελούμενη από τρεις βαθμίδες και καλοδουλεμένες ύποτομες στήν κάτω πλευρά (είκ. 39). Σώθηκαν αρκετοί σφόνδυλοι από το κάτω μέρος των δωρικών κίωνων, όλοι ήμιεργοί. Ήμιεργος είναι και ο σφόνδυλος που βρέθηκε *in situ* στη γωνία του στυλοβάτη, ο οποίος έχει λαξευμένες 20 ραβδώσεις-όδηγους μόνο σε ύψος 0.10 μ. Η διάμετρος της ακατέργαστης επιφάνειας του κίονα είναι 1.30 μ.

Δεν έγινε επίσης η λάξευση του βράχου γύρω από τον στυλοβάτη. Παρατηρήθηκε επίσης ότι το προς Δυσμάς τμήμα του περιστυλίου ούδέποτε κατασκευάστηκε, εκτός από τη λάξευση της κοίτης για την τοποθέτηση της κρηπίδας. Από τα λίγα όστρακα που περισυνελέγησαν από τα θεμέλια του στυλοβάτη, το έργο τοποθετείται από το τέλος του 4ου π.Χ. αιώνα ως τα πρώτα χρόνια του 3ου π.Χ. αι. Ο λόγος για τον οποίο το μεγαλεπήβολο αυτό έργο παρέμεινε ήμιτελές, εφόσον δεν αναφέρεται σε γραπτές πηγές, παραμένει άγνωστος και δεν μπορεί προς το παρόν να εξαχθεί συμπέρασμα από τα ανασκαφικά δεδομένα. Πάνω στο ήμιτελές αυτό έργο δημιουργήθηκε μεγάλη επίχωση πάχους 1-1.5 μ., πάνω στην οποία αργότερα θεμελιώθηκε κτίριο αποτελούμενο από πολλούς χώρους, χωρίς κανονική διάταξη. Προφανώς εδώ είναι χώροι κατοικίας, όπως συμπεραίνεται από τα έγχρωμα κονιάματα που βρέθηκαν μαζί με όστρακα, αγνύθες και μεταλλικά αντικείμενα. Η θεμελίωση των κτισμάτων αυτών μπορεί να τοποθετηθεί στο δεύτερο μισό του 3ου π.Χ. αιώνα (είκ. 40).

Το οικοδόμημα αυτό καταλαμβάνει το μέσο περίπου του δυτικού τμήματος του συγκροτήματος, ο ανασκαφικός τομέας δε έπεξετάθη σε έκταση 3 περίπου στρεμμάτων. Ένδιαφέρον εύρημα επίσης είναι λίθινη κλίμακα με 8 βαθμίδες καλής κατασκευής και σε καλή διατήρηση, που φέρει από το τέρμα διαδρόμου στα δυτικά του στυλοβάτη προς τα βορειότερα οι-

κοδομήματα, πού βρίσκονται σὲ ψηλότερο ἐπίπεδο.

Ὁ δεύτερος ἀνασκαφικὸς τομέας βρίσκεται στὰ βόρεια τοῦ κεντρικοῦ τμήματος τοῦ συμπλέγματος, ὅπου ὑπάρχουν οἱ δύο ἀξονικὰ τοποθετημένες μεγάλες αὐλές. Ἦδη ἀπὸ τὸ 1985 ἔγινε ἔρευνα στὸν χῶρο βόρεια τῆς βόρειας αὐλῆς, ὅπου ἀποκαλύφθηκε τὸ βόρειο πέρασ τοῦ συγκροτήματος, σὲ μικρότερη ἀπόσταση ἀπὸ τὸ ὁποῖο διέρχεται ὀχυρωματικὸς περίβολος.

Φέτος συνεχίστηκε ἡ ἀποκάλυψη τῶν χῶρων μεταξὺ τοῦ βόρειου στυλοβάτη καὶ τοῦ πέρατος τοῦ οἰκοδομήματος στὴν ἀνατολική του πλευρά. Πέρυσι εἶχε διαπιστωθεῖ ἐδῶ ἡ ὑπαρξὴ λαξευμένης στὸ βράχο δεξαμενῆς μὲ κλίμακα καθόδου καὶ σήραγγα ἄγνωστου μήκους. Στὴ συνέχεια τῆς ἔρευνας ἀποκαλύφθηκε δίπλα στὴ σήραγγα μεγάλη πισίνα (κολυμβήθρα) ἐπενδεδυμένη μὲ ἰσχυρὸ ὑδραυλικὸ κονίαμα 7.5×5 μ. καὶ σωζ. βάθος, 0.90 μ.

Ἡ πισίνα βρίσκεται μέσα σὲ αἴθουσα διαστάσεων 13.5×8.5 μ., πού εἶναι διακοσμημένη μὲ ἔγχρωμα κονιάματα, ὁ διάδρομος δὲ γύρω ἀπὸ τὴν πισίνα εἶναι ὄλος μέχρι τὸν βράχο κτισμένος μὲ μεγάλες καλοδουλεμένες λιθόπλινθους. Ἡ ἀνεύρεση τῆς πισίνας ὀδηγεῖ στὸ συμπέρασμα ὅτι ἐδῶ θὰ ἦταν οἱ χῶροι ἄθλησης καὶ ἴσως ἡ μεγάλη αὐλὴ καὶ οἱ βόρεια αὐτῆς χῶροι εἶναι ἡ παλαιότερα τοῦ ἀνακτόρου. Ἡ πισίνα αὐτὴ μπορεῖ νὰ σχετισθεῖ μὲ τὴ μαρτυρία τοῦ Πολυαίνου (IV, 2, 6), ὅπου ἀναφέρεται ἐπεισόδιο τοῦ Φιλίππου Β' μὲ τοὺς στρατιῶτες του τὴν ὥρα πού αὐτὸς βρισκόταν μέσα σὲ πισίνα.

Ἄγορὰ

Στὴν εὐρύτερη περιοχὴ τῆς Ἄγορᾶς τῆς Πέλλας ἐρευνήθηκαν ἕνα τμήμα τῆς Β. στοᾶς, χαράχθηκε σειρὰ δοκιμαστικῶν τομῶν σὲ μικρὸ οἰκοδομικὸ τετράγωνο στὰ ΝΔ τοῦ συγκροτήματος καὶ ἐρευνήθηκε ἡ θέση κατασκευῆς ἀπὸ τὸν ΕΟΤ χῶρου στάθμευσης ὀχημάτων.

Στή Β. στοά έρευνήθηκαν 16 συνολικά χώροι ανατολικά τής μεγάλης κλίμακας τής ΒΑ γωνίας τοῦ συγκροτήματος. Ἰδιαίτερο ενδιαφέρον στήν περιοχή αὐτή παρουσιάζουν ἡ ἀποκάλυψη ἡμικυκλικῆς κρήνης, «Νυμφαίου», ἡ ὁποία διαμορφώνεται σέ δύο συνεχόμενους χώρους, καθὼς καί σειρά ὑποθεμελιώσεων βάρων μνημείων ἀμέσως νότια τοῦ ἀποκαλυφθέντος τμήματος τής Β. στοᾶς (εἰκ. 41-42).

Ἡ έρευνα στό οἰκοδομικό τετράγωνο, διαστ. 25 × 45 μ. περίπου, περιορίστηκε στή χάραξη σειρᾶς δοκιμαστικῶν τομῶν. Σ' αὐτὲς ἐντοπίστηκε μικρὸ ὀρθογώνιο κτίσμα, διαστάσεων 16.25 × 7.10 μ., ὁ προορισμὸς τοῦ ὁποίου δὲν ἔχει ἀκόμα ἀποσαφηνιστεῖ. Ἐκτενέστερη ὅμως ὑπῆρξε ἡ ἀνασκαφικὴ έρευνα στή θέση κατασκευῆς τοῦ χώρου στάθμευσης ὀχημάτων, στὰ ΝΑ τής Ἀγορᾶς, ανατολικότερα τοῦ Τομέα Ι τῶν παλαιότερων ἀνασκαφῶν. Στήν περιοχή αὐτὴ ἀποκαλύφθηκε τμήμα νεκροταφείου τοῦ τέλους τοῦ 5ου καὶ τοῦ 4ου αἰ. π.Χ., πάνω ἀπὸ τὸ ὁποῖο ἐπεκτάθηκε κατὰ τὴν πρῶιμη ἑλληνιστικὴ περίοδο ἡ ἀρχαία πόλη.

Περιοχὴ Καναλιοῦ Πέλλας

Συνεχίστηκεν οἱ έργασίες στὸν ἐσωτερικὸν χῶρον τοῦ μεγάλου κυκλικοῦ κτιρίου, στήν περιοχή τοῦ Καναλιοῦ, πού εἶχε ἀποκαλυφθεῖ στίς περιόδους 1963 - 64, μὲ σκοπὸ τὴ διαλεύκανση προβλημάτων τής παλαιότερης φάσης του. Ἀποκαλύφθηκε ὅτι τὸ «μεγαροειδές» κτίριο τοῦ ἐσωτερικοῦ χώρου, πού εἶχε ἀνασκαφεῖ παλαιότερα, ἀποτελεῖ τμήμα ἐνὸς εὐρύτερου κτίσματος, παλαιότερου τοῦ μεγάλου κυκλικοῦ, πού ἀπλώνεται σέ μεγάλη ἔκταση τοῦ ἐσωτερικοῦ χώρου. Ἀνασκάφηκαν 6 χώροι μὲ ἀμελὴ μάλλον δόμηση. Ἡ κεραμεικὴ μπορεῖ νὰ τοποθετηθεῖ στὸν 4ο αἰ. π.Χ.

Δοκιμαστικὴ τομὴ σέ ἀγροτικὸ δρόμο πού ὀδηγεῖ στό Κανάλι ἔφερε στό φῶς τμήμα μεγάλου κτιστοῦ ἀγωγοῦ, πού διασχίζει τὸ δεῦτερο Α-Δ δρόμο νότια τής Ἀγορᾶς, ἐνῶ ἄλλη

τομή στα δυτικά τῆς Ἀγρᾶς ἀποκάλυψε ὑπολείμματα κεραμεικῶν κλιβάνων, ἐνδεικτικὸ στῖχέιο γιὰ τὴν ὕπαρξη ἐργαστηριακῶν χώρων καὶ στὴν περιοχὴ αὐτῆ.

11. Ἡ συντήρηση τοῦ γραπτοῦ διακόσμου τοῦ τέλους τοῦ 11ου αἰ. στὸν ναὸ τοῦ Ταξιάρχου Μιχαὴλ στὴν Ἄνω Κορακιάνα Κερκύρας, τὴν ὁποία ἐπιχορηγεῖ τὸ Ἴδρυμα Ἰωάννου Φ. Κωστοπούλου, ὑπὸ τὴν ἐπίβλεψη τοῦ καθηγητῆ τοῦ Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης κ. Παναγιώτου Βοκοτοπούλου, δὲν προχώρησε μὲ τὸν ἐπιθυμητὸ ρυθμὸ, διότι καθυστερεῖ ἡ σύνταξη μελέτης στερεώσεως τοῦ κτιρίου, πὺ πρέπει νὰ προηγηθεῖ τῶν ἐργασιῶν συντηρήσεως τῶν τοιχογραφιῶν τοῦ ἀνατολικοῦ τοίχου. Γιὰ τὸν λόγο αὐτὸν οἱ ἐφετινὲς ἐργασίες περιορίσθηκαν στὶς τοιχογραφίες τῶν πλαγίων τοίχων καὶ τῆς κόγχης τῆς προθέσεως.

Στὸν βόρειο τοῖχο τοῦ ἱεροῦ συνεχίσθηκε ἡ ἀποκάλυψη καὶ ὁ καθαρισμὸς τῶν τοιχογραφιῶν, πὺ εἶχε ἀρχίσει τὸ 1985. Παριστάνονται τέσσερις συνολικὰ ὄρθιες μορφές (εἰκ. 44), ἀπὸ τίς ὁποῖες σχετικὰ καλύτερα διατηροῦνται ἡ δεύτερη ἀπὸ τὰ ἀριστερὰ (ιαματική, πιθανῶς ἁγία, πὺ εἶχε μερικῶς ἀποκαλυφθεῖ πέρυσι· βλ. Ἔργον 1985, 36, εἰκ. 32) καὶ λευκογένειος ἅγιος κοντὰ στὴ ΒΑ γωνία. Συνεχίσθηκε ὁ καθαρισμὸς τῆς δυσδιάκριτης τοιχογραφίας τοῦ νότιου τοίχου τοῦ ἱεροῦ, πὺ καλύπτεται ἀπὸ σκληρότατα ἄλατα. Ὁλοκληρώθηκε τέλος ἡ ἀποκάλυψη καὶ ἡ στερέωση ἀδιαγνώστου μυστακοφόρου μάρτυρος στὴν κόγχη τῆς προθέσεως (εἰκ. 43).

Ἐλπίζεται, μετὰ τὴν ἐπικειμένη σύνταξη καὶ ἔγκριση μελέτης στερεώσεως τοῦ κτιρίου, νὰ προχωρήσουν παράλληλα καὶ μὲ ταχὺ ρυθμὸ οἱ ἀναστηλωτικὲς ἐργασίες καὶ ἡ συντήρηση τῶν τοιχογραφιῶν.

12. Οἱ ἀνασκαφές στὴ θέση Ἄετὸς Ἰθάκης συνεχίσθηκαν γιὰ τρίτο χρόνο ὑπὸ τὴ διεύθυνση τοῦ καθηγητῆ κ. Σαράντη

Συμεώνογλου. Οί ἐργασίες φέτος πραγματοποιήθηκαν σὲ μικρὴ περιοχὴ, ὅπου στὸ παρελθὸν εἶχαν ἐντοπισθεῖ βαθιὰ στρώματα. Κατὰ τὴ διάρκεια τῆς ἀνασκαφῆς καὶ ἐνῶ ἡ ἔρευνα γινόταν στὰ τρία μεγάλα σκάμματα στὰ τετράγωνα I 15/1, I 15/3, J 15 ἐξαιτίας δύο ἀσυνήθιστων γιὰ τὸ νησι βροχῶν, διακόπηκαν οἱ ἐργασίες σ' αὐτὰ καὶ μεταφέρθηκαν σὲ πέντε μικρότερα σὲ γειτονικὲς τοποθεσίες. Τὰ φετινὰ εὐρήματα ἦταν ἀρκετὰ πλούσια καὶ μποροῦν νὰ μᾶς βοηθήσουν τόσο στὴ μελέτη τῆς ἐξέλιξης τῆς πόλης ὅσο καὶ στὴν ἐξακρίβωση τῶν λόγων γιὰ τοὺς ὁποίους ἄλλοι ἀρχαιολόγοι δὲν εὐτύχησαν μέχρι σήμερα νὰ τὴν ταυτίσουν.

Σημαντικὴ ἔνδειξη γιὰ τὴν ἱστορία τῆς πόλης ἦταν ἡ ἀνεύρεση μυκηναϊκῆς κεραμεικῆς ποὺ βρέθηκε καὶ στὰ τρία κύρια σκάμματα. Τὰ ὄστρακα ἦταν ὅλα φθαρμένα καὶ ἀναμιγμένα συνήθως μὲ ἀντικείμενα τῆς γεωμετρικῆς ἐποχῆς. Τὰ μυκηναϊκὰ ὄστρακα χρονολογοῦνται στὴν ἀρχὴ τῆς ΠΠΓ, ἐκτὸς ἀπὸ ἓνα ποὺ ἀνήκει σὲ ζωγραφισμένη κύλικα καὶ χρονολογεῖται στὴν ΠΠΒ:Ι· ἔτσι μαρτυρεῖται γιὰ πρώτη φορὰ ἡ μυκηναϊκὴ παρουσία στὸν Ἄετό. Ἐλπίζεται ὅτι μελλοντικὲς ἔρευνες θὰ εὐρύνουν τὶς γνώσεις μας γύρω ἀπὸ τὸν μυκηναϊκὸ πολιτισμὸ στὴν Ἰθάκη.

Φέτος, ὅπως καὶ πέρυσι, βρέθηκε πολλὴ κεραμεικὴ καὶ λίγα χάλκινα ἀντικείμενα τῆς γεωμετρικῆς καὶ ἀνατολιζουσας ἐποχῆς. Καὶ αὐτὰ τὰ εὐρήματα ἦταν θρυμματισμένα σὰν τὰ μυκηναϊκὰ, γεγονός τὸ ὁποῖο δείχνει ὅτι ἡ συνεχὴς χρῆση τοῦ χώρου προξένησε τὴν καταστροφὴ τῶν πρώιμων στρωμάτων. Ἐπίσης διαπιστώθηκε ὅτι ὁ χώρος ὑπέστη μεγάλης ἐκτάσεως φθορὲς κατὰ τὸν 16ο αἰῶνα μὲ τὴν κατάληψη τοῦ νησιοῦ ἀπὸ τοὺς Ἐνετούς. Τότε οἰκοδομήθηκαν στὸν Ἄετό οἱ μεγάλοι ἀναλημματικοὶ τοῖχοι γιὰ καλλιέργεια, ἀφοῦ προηγουμένως ἀνασκάφηκε ὁ χώρος σὲ βάθος μὲ συνέπεια νὰ ἀναμιχθοῦν τὰ στρώματα.

Τὰ πλεόν ἀξιόλογα εὐρήματα τῆς φετινῆς ἐργασίας ἀνή-

κουν στήν ἀρχαϊκή περίοδο. Στό σκάμμα J 15 4B βρέθηκε ἓνα μαγειρεῖο μέ τήν ἐστία του, μαγειρικά σκεύη καί ὑπολείμματα τροφῶν. Τμήμα μεγάλου κτιρίου παρουσιάσθηκε στίς τομές I 151 καί 1 153. Διατηροῦνταν μόνον οἱ κατώτερες στρώσεις τῶν θεμελίων του σέ μήκος 12 περίπου μέτρων. Δύο παράλληλοι τοῖχοι σχημάτιζαν ἓνα στενὸ διάδρομο. Ὁ χώρος τῶν θεμελίων ἦταν πλήρης μέ κεραμεικὴ καλῆς ποιότητος τοῦ τέλους τῆς ἀρχαϊκῆς ἐποχῆς. Ἀφενὸς τὸ μέγεθος τοῦ κτιρίου καί ἀφετέρου ἢ μὴ ἀνεύρεση ἀντικειμένων οἰκιακῆς χρήσης ὁδηγοῦν στό συμπέρασμα ὅτι πρόκειται γιὰ δημόσιο. Προφανῶς κτίσθηκε στό τέλος τοῦ 6ου αἰ. π.Χ. καί καταστράφηκε ἀπὸ φοβερὸ σεισμὸ στίς ἀρχές τοῦ 4ου αἰ. Παράξενη ἦταν ἡ ἀνακάλυψη κιβωτιόσχημου τάφου κτισμένου ἐγκάρσια πρὸς τὸν ἀνατολικὸ τοῖχο τοῦ κτιρίου (εἰκ. 45). Ἦταν σκεπασμένος μέ δύο μεγάλες κεράμους πού δὲν εἶχαν παραβιασθεῖ, εἶχαν ὅμως σπάσει μέ τὴν κατάρρευση τοῦ κτιρίου συμπιέζοντας ἔτσι τὸ σκελετό. Τὰ θρυμματισμένα ὅστ' ἀνῆκαν σὲ ἄνδρα μεσήλικα, ὕψους 1.79 μ. περίπου, ὁ ὁποῖος ἔπασχε ἀπὸ τὴν κοινὴ μεσογειακὴ ἀσθένεια μεσογειακὴ ἀναιμία (Thalassaemia). Ἡ περίεργη αὐτὴ ταφὴ δὲν περιεῖχε κανένα κτερίσμα.

Τὸ πιὸ ἐνδιαφέρον ἀρχαϊκὸ κτίριο ἀνακαλύφθηκε σὲ μία μικρὴ τομὴ κοντὰ στό παρεκκλήσιο τοῦ Ἀι-Γιώργη. Οἱ βρετανοὶ ἀρχαιολόγοι εἶχαν ἀνακαλύψει ἐδῶ ἓνα μεγάλο κτίριο μέ ὀρθογωνισμένες πέτρες πού τὸ ὀνόμασαν «hellenic tower» (κλασικὸ πύργο). Οἱ δικές μας ἀνασκαφές ἀπέδωσαν κλασικὲς οἰκίες γύρω ἀπὸ τὸ κτίριο αὐτό. Γεννήθηκε λοιπὸν τὸ ἐρώτημα πῶς στὴ μέση τῆς πόλης ὑπάρχει πύργος. Γιὰ νὰ ἐξακριβωθεῖ ἡ ταυτότητα τοῦ κτιρίου ἀνοίχθηκε τομὴ 2.5 τ.μ. στό ἐσωτερικὸ του (τετράγωνο D 19). Ἐμφανίσθηκε ἓνα σταυροειδὲς θεμέλιο, τὸ ὁποῖο σὲ συνδυασμὸ μέ τὸν «κλασικὸ πύργο» σχηματίζει τὰ θεμέλια ναοῦ. Μέσα στὰ θεμέλια βρέθηκε κεραμεικὴ πού χρονολογεῖ τὴν κατασκευὴ τοῦ κτιρίου

στο τέλος του 6ου αι. π.Χ. Φαίνεται ότι το κτίριο αυτό αντικατέστησε το υπαίθριο ιερό που είχαν ανακαλύψει οι βρετανοί σε απόσταση είκοσι μέτρων προς Νότο και το οποίο δεν χρησιμοποιήθηκε μετά τον 6ο αι. π.Χ. Το ιερό αυτό ταυτίστηκε προσφάτως από τον συνάδελφο κ. Πέτρο Καλλιγιά με το ιερό του 'Απόλλωνος. Ο Όμηρος αναφέρει στην 'Οδύσσεια το ιερό του 'Απόλλωνος στην πόλη 'Ιθάκη (υ 278). Ο ναός που αντικατέστησε ίσως το ιερό δεν αναφέρεται σε καμία αρχαία πηγή αλλά η ανεύρεσή του παρουσιάζει τεράστιο ενδιαφέρον σχετικά με τη συνέχιση της λατρείας και την ταύτιση της πόλης του 'Αετού με την όμηρική 'Ιθάκη. Η ανασκαφή του πιθανόν να παρουσιάσει εκπλήξεις, οι οποίες θα βοηθήσουν στη μελέτη της πόλης.

Τα υπόλοιπα εύρηματα χρονολογούνται στην ελληνιστική περίοδο. Κοντά στο κτίριο με τον κιβωτιόσχημο τάφο βρέθηκε τμήμα άλλου μεγάλου κτιρίου (είκ. 46). Τα οικοδομικά υλικά του αποτελούσαν τετραγωνισμένες πέτρες από προγενέστερα κτίσματα και τουβλά. Τόσο ο τρόπος κατασκευής όσο και τα εύρηματα από το στρώμα καταστροφής — νομίσματα, κεραμική, γυάλινα άγγεϊα — χρονολογούν το κτίριο στον 1ο αι. π.Χ., την τελευταία δηλαδή περίοδο του οικισμού του 'Αετού. Πρέπει να ήταν δημόσιο κτίριο, του οποίου η χρήση δεν είναι προς το παρόν γνωστή.

'Επίσης ανακαλύφθηκαν δύο ελληνιστικές οικίες. Η μία διατηρούνταν αρκετά καλά (τετράγωνο J 15 4A). Το δάπεδο του κυρίου δωματίου ήταν από χαλίκια. Τα εύρηματα στο στρώμα καταστροφής ήταν αρκετά: δύο νομίσματα, ένα σιδερένιο κλειδί, μία μολύβδινη ζυγαριά, άγνύθες, σκεύη μαγειρικής και πολλή κεραμική. Μεταξύ των εύρημάτων συγκαταλέγονταν και μία ενδιαφέρουσα μυλόπετρα από μαύρο ήφαιστειακό υλικό. Η άλλη οικία δεν είχε διατηρηθεί καλά και απέδωσε μόνο τέσσερα νομίσματα και μία γεωμετρική πόρπη που μάλλον είχε κυλήσει από ύψηλότερα.

Παράλληλα με τις ανασκαφές πραγματοποιήθηκαν και

ἄλλες ἐργασίες. Ἡ ομάδα τῶν Wilson καὶ Eleanor Myers ἀεροφωτογράφησε τὸν χώρο. Τρεῖς συντηρητὲς ἐργάστηκαν μὲ τὰ ἀντικείμενα στὸ Μουσεῖο, ἐνῶ ἄλλοι ἀσχολήθηκαν μὲ τὴν κεραμεικὴ, σχέδιο καὶ καταγραφή σὲ ἐνοικιασμένο οἶκμα ἐκτὸς Μουσείου.

Τὰ ἕως σήμερα ἀποτελέσματα τῶν ἀνασκαφῶν δείχνουν καθαρὰ ὅτι ὁ χώρος κατοικήθηκε συνεχῶς ἀπὸ τὸν 13ο ἕως καὶ τὸν 1ο αἰ. π.Χ. Ἡ διατήρηση τῶν ἀρχαίων στρωμάτων γενικὰ εἶναι κακὴ. Καὶ εἶναι αὐτὸς ἕνας ἀπὸ τοὺς λόγους πού τὰ φετινὰ κτίρια δὲν κρίνονται διατηρητέα. Οἱ πληροφορίες ἐντούτοις πού παρέχουν οἱ ἀνασκαφὲς ἀξιολογοῦνται ὡς πολὺ σημαντικὲς γιὰ τὴν ἱστορία τοῦ νησιοῦ. Δεδομένου δὲ ὅτι γιὰ τὴν ἐποχὴ πού ἐξετάζεται δὲν ἀναφέρεται, οὔτε στὶς πηγὲς οὔτε καὶ ἔχει διαπιστωθεῖ ἀρχαιολογικὰ ἢ ὑπαρξὴ παρὰ μιᾶς μόνον πόλης στὸ νησί, ἢ ἀντιστοιχία τῆς πόλης στὸν Ἄετὸ μὲ τὴν ὀμηρικὴ Ἰθάκη καθίσταται προφανὴς. Ὁ Ὅμηρος ἀναφέρει μόνον μία πόλη καὶ δύο ἀγροτικὲς ἐγκαταστάσεις. Τοποθετεῖ τὴν πόλη στὸ μέσο τοῦ νησιοῦ, ὅπως προκύπτει καθαρὰ ἀπὸ πολλὰ ἐδάφια, ἰδιαίτερα δὲ στὴ ραψωδία π 138 - 153. Ἄλλοι ἐρευνητὲς πού κατὰ τὸ παρελθὸν ἀναζήτησαν τὴν ὀμηρικὴ πόλη στὸν Ἄετὸ πλανήθηκαν ἀπὸ τὴν παρουσία τῆς κλασικῆς πόλης, ἢ ὁποῖα ἐπικάλυψε τὴν ὀμηρικὴ καὶ ἐγκατέλειψαν τὴν ἀναζήτηση. Ἀκόμα καὶ ἡ ἀλλαγὴ τῆς ὀνομασίας τῆς κλασικῆς πόλης — ἀπὸ Ἰθάκη σὲ Ἀλαλοκομεναὶ —, ὅταν ἔγιναν τὰ μεγάλα ὀχυρωματικὰ ἔργα στὴν κορυφὴ καὶ στὶς πλαγιὲς τοῦ λόφου τοῦ Ἄετοῦ, συνέβαλε στὸ ὅτι ἐγκαταλείφθηκε ἢ προσπάθεια. Ἡ ἀνακάλυψη ὅμως τῶν προκλασικῶν ἐρείπιων, περιλαμβανομένου καὶ τοῦ ναοῦ, ἀποτελεῖ σοβαρὴ ἔνδειξη ὅτι ὁ Ὅμηρος γνώρισε καὶ περιέγραψε τὴν πόλη στὴ θέση αὐτή. Ὁ συσχετισμὸς τοῦ Ἀπόλλωνος μὲ τὴν ἐποχὴ τοῦ Ὀδυσσεῆ εἶναι βεβαίως ἕνας ἀπὸ τοὺς ἀναχρονισμοὺς τοῦ Ὀμήρου. Ἀλλὰ ἡ ὑπαρξὴ μυκηναϊκῶν εὐρημάτων στὸν Ἄετὸ ἀποτελεῖ μία πρώτη ἔνδειξη ὅτι ἡ Ὀδύσ-

σεια θεμελιώνεται σὲ ἱστορικά γεγονότα.

Ἐλπίζεται ὅτι οἱ συστηματικὲς ἀνασκαφὲς ποὺ θὰ συνεχι-
σθοῦν στὸν Ἄετό, θὰ πλουτίζουν ὄλο καὶ περισσότερο τὶς
γνώσεις μας γύρω ἀπὸ τὸν πολιτισμὸ τῆς ἀρχαίας Ἰθάκης
καὶ θὰ βοηθήσουν οὐσιαστικὰ σὲ ἓναν πληρέστερο συσχετισμὸ
τῆς μὲ τὴν Ὀδύσεια.

Ἡ ἀποστολὴ Ἰθάκης ἔχει προγραμματίσει περίοδο μελέ-
της γιὰ τὸ ἔτος 1987 καὶ θὰ ἐπανεέλθει στὸν Ἄετό γιὰ ἀνα-
σκαφὲς τὸ 1988.

13. Ἡ ἀνασκαφὴ στὴν προϊστορικὴ ἀκρόπολη τῆς Ἐφύρας
συνεχίστηκε γιὰ ἐνδέκατη περίοδο, ὑπὸ τὴν αἰγίδα τῆς Ἀρ-
χαιολογικῆς Ἐταιρείας μὲ χρηματοδότηση τοῦ Πανεπιστη-
μίου Ἰωαννίνων ὑπὸ τὴν διεύθυνση τοῦ ἀναπληρωτῆ καθη-
γητῆ κ. Θαν. Παπαδοπούλου.

Ἀποφασίστηκε νὰ ἐρευνηθεῖ ὁ χῶρος ἐσωτερικὰ τῆς νότιας
κύριας πύλης τῆς ἀκρόπολης, ἡ ὁποία εἶναι γκρεμισμένη
(εἰκ. 47) καὶ πρέπει νὰ ἀναστηλωθεῖ μὲ σκοπὸ τὴν ἐπίλυση
προβλημάτων κατασκευῆς καὶ χρονολόγησής της.

Ὁ χῶρος διαιρέθηκε σὲ ἕξι τετράγωνα συνολικῆς ἔκτασης
 16.50×10 μ. Τὸ ἔδαφος εἶναι ἀνώμαλο καὶ ἡ ἐπίχωση
λεπτὴ κυμαινόμενη μεταξὺ 0.10 - 0.45 μ. Ἡ ἀδυναμία ἀνα-
στήλωσης τῆς πύλης λόγῳ ἐλλείψεως χρημάτων, δυσχέρανε
τὴν ἔρευνα σημαντικὰ καὶ ἐμπόδισε τὴν ἀναγνώριση τοῦ τρό-
που θεμελίωσης, κατασκευῆς καὶ τὴν ἐξακρίβωση τῶν δια-
στάσεών της.

Ἀπὸ τὰ ἐρευνηθέντα τετράγωνα τὰ III, V καὶ VI ἀπέδω-
σαν τὰ περισσότερα εὐρήματα, κυρίως προϊστορικὴ χειροποί-
ητη ντόπια κεραμικὴ μὲ πλαστικὴ, ἐγγάρακτη καὶ ἐμπίεστη
διακόσμηση, λιγότερη ἐπίσακτη μυκηναϊκὴ ἢ μυκηναϊζούσα
καὶ τῶν ἱστορικῶν χρόνων, τεμάχια κονιάματος μὲ ἐρυθρὸ
ἐπίχρισμα, πῆλινα σφονδύλια, ἀπότμημα σιδερένιου δρεπανο-
ειδοῦς μαχαιριδίου, ὑπολείμματα καμένου ξύλου, λίθινους τρι-

πτῆρες καὶ ἀκόνια, διάσπαρτα ὄστὰ ζώων (αἰγοπροβατοειδῶν, βοοειδῶν καὶ ἐλάφου) καὶ ὑπολείμματα σπόρων δημητριακῶν. Ἀξιοσημείωτη εἶναι ἐπίσης ἡ πολυάριθμη παρουσία πυριτολιθικῶν ἐργαλείων σὲ ὅλα τὰ τετράγωνα, πολύτιμη μαρτυρία γιὰ τὴ μελέτη τῆς λιθοτεχνίας τῆς περιοχῆς καὶ ἡ ἀνεύρεση στὸ τετράγωνο VI/Γ5 χάλκινου νομίσματος Ἐλέας τῶν 342 - 340 π.Χ. χρόνων (χρονολόγηση κ. Ἡ. Κούλη).

Μὲ βάση τὴν κεραμεικὴ τῶν προϊστορικῶν χρόνων ἀπὸ τὸ πλησιέστερο πρὸς τὴν Πύλη τετράγωνο III, αὐτὴ μπορεῖ μὲ ἐπιφύλαξη νὰ χρονολογηθεῖ στὴν ὙΕ IIIA - Γ ἐποχῇ.

Τέλος, σὲ ἀπόσταση π. 300 μ. ΒΔ τῆς Ν. Πύλης καὶ ἐσωτερικὰ τοῦ σωζόμενου κυκλώπειου τείχους, ἀναγνωρίστηκαν λείψανα θεμελίων ἀκανόνιστου ὀρθογώνιου κτιρίου, ἡ ἔρευνα τοῦ ὁποίου, ὅπως καὶ ἡ ἀναστήλωση τῆς Ν. Πύλης, ἀναβλήθηκαν γιὰ τὴν ἐπόμενη ἀνασκαφικὴ περίοδο.

14. Οἱ ἐργασίες στὴ Δωδώνη ὑπὸ τὴν διεύθυνση τοῦ καθηγητῆ κ. Σ. Δάκαρη περιορίστηκαν φέτος στὴ στερέωση τῶν ἀσβεστόχτιστων τοίχων ρωμαϊκῶν χρόνων, πού ἀποκαλύφθηκαν στὸ οἰκοδόμημα Ο (Πρυτανεῖο) κατὰ τὴν ἀνασκαφὴ τοῦ ἔτους 1985, μὲ δαπάνες τοῦ Πανεπιστημίου Ἰωαννίνων. Πραγματοποιήθηκε ἐξάλλου ἡ ἐπισκευή, συντήρηση καὶ διαμόρφωση τῶν ἐσωτερικῶν χώρων τοῦ οἰκίσκου ἀνασκαφῆς στὸν ἀρχαιολογικὸ χώρο τῆς Δωδώνης, ὁ ὁποῖος εἶχε κατασκευασθεῖ τὸ ἔτος 1953 μὲ δαπάνη τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας.

15. Συνεχίστηκαν καὶ τὸ 1986 ἀπὸ τὸν ἐπικ. καθηγητῆ τοῦ Πανεπιστημίου Ἰωαννίνων κ. Ἀθανάσιο Παλιούρα οἱ ἀνασκαφές στὴν Κάτω Βασιλικὴ τῆς Αἰτωλίας, (ὅπου ἡ ὀμηρικὴ «ἀγγιᾶλος Χαλκίς»), πού ἐντάχθηκαν στὸ πρόγραμμα τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας καὶ χρηματοδοτοῦνται ἀπὸ τὸ Πανεπιστήμιο Ἰωαννίνων.

Κατὰ τὴν περίοδο αὐτή: α) ἀνασκάφηκε τὸ δυτικὸ τμήμα τῆς παλαιοχριστιανικῆς βασιλικῆς καὶ ὁ νάρθηκας (εἰκ. 48), β) ἔγιναν στερεωτικὲς ἐργασίες στοὺς ἐτοιμόρροπους τοίχους τοῦ παλαιοχριστιανικοῦ (εἰκ. 49), ἀλλὰ καὶ τοῦ μεταγενέστερου μεσοβυζαντινοῦ ναοῦ, γ) ἐκπονήθηκε, μὲ τὴ βοήθεια ἠλεκτρονικοῦ ὑπολογιστῆ, τοπογραφικὸ σχέδιο τοῦ λόφου τῆς Ἁγίας Τριάδος, ὅπου ἀναδεικνύεται τὸ ἑλληνιστικὸ τεῖχος ποῦ περιτρέχει τὰ ριζὰ τοῦ λόφου καὶ τὸ μεσοβυζαντινὸ — μὲ ἐπισκευὲς τῆς ἐποχῆς τῆς βενετοκρατίας — ποῦ περικυκλώνει τὸν λόφο στὸ ἀνώτερο σημεῖο κλείνοντας στὸ ἐσωτερικὸ του τὴν παλαιοχριστιανικὴ βασιλική.

Ἀπὸ τὴ νεώτερη αὐτὴ φάση τῆς ἀνασκαφῆς ἐπιβεβαιώθηκε τὸ σχῆμα καὶ οἱ διαστάσεις τῆς βασιλικῆς τῶν παλαιοχριστιανικῶν χρόνων: Τρίκλιτη μὲ ἡμικυκλικὴ ἀψίδα, τὴν ὁποία στηρίζουν πέντε ἀντηρίδες ἀκτινωτὰ τοποθετημένες, καὶ ἐγκάρσιο νάρθηκα, ποῦ ἐγγράφεται στὶς μακρὲς πλευρὲς τοῦ κτιρίου. Μῆκος κυρίως ναοῦ 28 μ. χωρὶς τὴν ἀψίδα καὶ πλάτος 18.70 μ. Ὁ βαθμὸς τῆς καταστροφῆς τοῦ μνημείου εἶναι τόσο μεγάλος ὥστε ἐντυπωσιάζει ἡ παντελὴς ἀπουσία μαρμάρου καθὼς ἐπίσης καὶ ἡ ἔλλειψη ψηφιδωτοῦ δαπέδου. Τὸ πλῆθος τῶν λιθοπλίνθων ποῦ χρησιμοποιήθηκαν σὲ δευτέρη χρήση προέρχεται πιθανότατα ἀπὸ ἀρχαῖο ἱερὸ ποῦ ὑπῆρχε στὴν κορυφὴ τοῦ λόφου, γεγονός ποῦ ἐπιβεβαιώνει καὶ ὁ μεγάλος ἀριθμὸς εὐρημάτων, κυρίως ἑλληνιστικῆς περιόδου.

Ἀπὸ τὰ εὐρήματα, πέρα ἀπὸ αὐτὰ ποῦ ἀνήκουν σὲ προχριστιανικὲς περιόδους (ὄψιανοί, ὄστρακα χειροποίητων προϊστορικῶν σκευῶν, κεραμεικὴ, νομίσματα, ἀγγεῖα καὶ εἰδῶλια ἑλληνιστικῆς ἐποχῆς) ξεχωρίζει ὁ μεγάλος ἀριθμὸς χτενωτῶν ὄστράκων παλαιοχριστιανικῶν, τὰ θραύσματα, οἱ λαβὲς καὶ οἱ βάσεις ἀπὸ γυάλινα ἔγχρωμα δοχεῖα, νομίσματα βου, θου καὶ 15ου αἰ. ποῦ βοηθοῦν στὴ χρονολόγησι τῶν διαδοχικῶν φάσεων τοῦ μνημείου (παλαιοχριστιανικὴ — βος αἰ., μεσοβυζαντινὴ — 10ος καὶ ἐποχὴ Βενετοκρατίας — 15ος αἰ.).

Στὸ τμήμα Ο ἀποκαλύφθηκε ἀποθηκευτικὸς χώρος μὲ δύο μεγάλα πιθάρια, 45 πήλινες ἀγνύθες καὶ μία μολύβδινη. Οἱ ἀγνύθες εἶναι ἐλληνιστικές, μία μάλιστα ἀπὸ αὐτὲς φέρει ὡς σφράγισμα τὴν παράσταση τοῦ Ἡρακλῆ ἀπὸ αἰτωλικὸ νόμισμα ἐλληνιστικῆς ἐποχῆς, ὅμοιο τοῦ ὁποῖου βρέθηκε στὴν πρώτη φάση τῆς ἀνασκαφῆς. Ὅπως εἶναι γνωστὸ ἡ χρῆση τῶν ἴδιων ἀγνύθων φθάνει ὡς τὴ βυζαντινὴ περίοδο, γεγονός πὸς δηλώνει ὅτι βρισκόμαστε σὲ ἐργαστήριο ὑφαντικῆς.

Ἐντυπωσιάζει ἡ πληθώρα τῶν τάφων πὸς βρίσκονται διασπαρμένοι σ' ὅλο τὸν χώρο τῆς παλαιοχριστιανικῆς βασιλικῆς. Πέρα ἀπὸ αὐτοὺς πὸς εἶχαν ἀποκαλυφθεῖ στὴν πρώτη φάση, προστέθηκε τώρα πλῆθος ἄλλων. Πρόκειται γιὰ ἀπλοὺς στὴν κατασκευὴ κιβωτιόσχημους ἢ λακκοειδεῖς τάφους. Μερικοὶ ἀπὸ αὐτοὺς εἶχαν ξαναχρησιμοποιηθεῖ καὶ ὀρισμένοι εἶναι τάφοι παιδιῶν. Δὲν ὑπάρχουν εὐρήματα στοὺς τάφους ἐκτὸς ἀπὸ ἐκεῖνα τῶν παιδιῶν καὶ αὐτὰ πενιχρὰ (περιδέραια μὲ χάντρες ἀπὸ φθηνὸ ὕλικό, συρμάτινες πόρπες, περόνες καὶ θηλυκωτῆρες).

Οἱ πολλὲς ταφὲς δημιουργοῦν πολλὰ προβλήματα, ἰδαίτερα χρονολόγησης, πὸς δὲν ἀποκλείεται νὰ διαλευκανθοῦν μὲ τὴν ἐξέταση τῶν ὀστέων σὲ εἰδικὰ ἐργαστήρια.

Παράλληλα μὲ τὴ συνεχιζόμενη ἐπεξεργασία τοῦ ὕλικου μπορούμε σ' αὐτὴ τὴ φάση νὰ διαπιστώσουμε ὅτι: α) Τὸ μέγεθος τῆς παλαιοχριστιανικῆς βασιλικῆς, παρὰ τὴ σιωπὴ τῶν πηγῶν, μᾶς δίνει κάποια ἔνδειξη γιὰ τὴν πυκνότητα τοῦ πληθυσμοῦ στὴν περιοχὴ καὶ β) ἡ μεγάλη καταστροφὴ τῆς εἶναι ἀψευδῆς μάρτυς τῶν φοβερῶν περιπετειῶν πὸς πέρασε ἡ Δυτικὴ Στερεὰ ἀπὸ τίς καθόδους τῶν βαρβάρων, ἰδαίτερα κατὰ τὸν λεγόμενον σκοτεινὸ μεσαίωνα τοῦ Βυζαντίου.

16. Συνεχίσθηκε τὸ 1986 μὲ πίστωση τοῦ Πανεπιστημίου Ἰωαννίνων ἀπὸ τὸν καθηγητὴ τοῦ Πανεπιστημίου Ἰωαννίνων κ. Ἰ. Ἀ. Παπαποστόλου ἡ ἀνασκαφὴ τῆς δυτικῆς στοᾶς

στο Θέρμον, πού είχε αρχίσει επιφανειακῶς καὶ ἐπὶ μήκους 40 μ. τὸ 1984 (εἰκ. 50). Ἡ ἀνασκαφὴ προχώρησε μέχρι τοῦ βάθους στὸ ὁποῖο ἐδράζονται οἱ ἀκανόνιστες βάσεις τῆς ἐσωτερικῆς, ἀραιότερης κιονοστοιχίας, στὸν κατὰ μήκος ἄξονα τῆς στοᾶς. Σημαντικὸ εὗρημα ἦταν σποραδικὰ τμήματα πώρινων κιόνων καὶ δωρικοῦ κιονοκράνου, κάποτε μὲ ἴχνη πυρᾶς. Δὲν εἶναι ἀκόμη γνωστὸ σὲ ποιά κιονοστοιχία ἀνήκουν. Φαίνεται ὅτι ἡ στοὰ αὐτὴ δὲν εἶχε λιθόστρωτο δάπεδο. Ἡ πρόσοθια κιονοστοιχία τῆς δὲν ἔφθανε ἕως τὰ ἄκρα τῆς πρόσοψης, ὅπου ὑπῆρχαν κλειστὰ δωμάτια. Τὸ σχῆμα αὐτό, ἀλλὰ καὶ ἡ λιτότης τοῦ σχεδίου καὶ τῆς κατασκευῆς εἶναι χαρακτηριστικὰ πού ἔχουν διαπιστωθεῖ καὶ ἄλλοτε σὲ στωϊκὰ οἰκοδομήματα τῆς Δυτικῆς Ἑλλάδας, π.χ. στὴν ἠπειρωτικὴ Κασσώπη. Ὁ ἀγωγὸς πού διέρχεται σὲ ἀπόσταση 1 μ. κατὰ μήκος τοῦ στυλοβάτη εἶχε προφανῶς διακεκομμένη κάλυψη ἀπὸ ἐπιμήκεις λιθοπλίνθους (εἰκ. 51).

Στὰ κινητὰ εὗρηματα περιέχονται πολλές κεραμίδες καὶ ἄλλα πήλινα ἀρχιτεκτονικὰ μέλη, μικρὰ τμήματα χαλκῶν ἀγαλμάτων καὶ λίγα νομίσματα.

17. Ἡ ἀνασκαφικὴ ἔρευνα τῆς Ἑταιρείας συνεχίστηκε καὶ τὸ 1986 ἀπὸ τὸν τέως Διευθυντὴ τοῦ Βυζαντινοῦ Μουσείου κ. Παῦλο Λαζαρίδη στὴν ἀρχαία πόλη τῶν Φθιωτίδων Θηβῶν, τὴ σημερινὴ Νέα Ἀγχίαλο.

Ἀποκαλύφθηκαν τὰ τμήματα τοῦ βαπτιστηρίου, τοῦ ἀψιδωτοῦ κτίσματος καὶ τοῦ ἀρχαίου τείχους σ' ὅλη τὴν ἔκταση (29.50 × 25.50 μ.) τοῦ ἀπαλλοτριωμένου οἰκοπέδου, νότια τοῦ αἰθρίου τῆς βασιλικῆς τοῦ ἀρχιερέως Πέτρου.

Ἦλθε στὸ φῶς τὸ μαρμαρόστρωτο πάτωμα τοῦ ἐξώτερου ἢ αὐλίου οἴκου, δυτικὰ τοῦ φωτιστηρίου. Ἐδῶ βρέθηκαν τμήματα ἀρραβδῶτων κιόνων καὶ σχηματοποιημένα ἰωνικὰ κιονόκρανα μὲ σύμφυτα ἐπιθήματα, ὄχι καλὰ δουλεμένα, τὰ ὁποῖα μαζὶ μὲ τρεῖς βάσεις τῆς κάθε μακρᾶς πλευρᾶς,

πού σώζονται στίς θέσεις τους, βοηθοῦν στή σχεδιαστική ἀποκατάσταση τῶν κιονοστοιχιῶν. Σημειώνεται ὅτι οἱ ἐσωτερικὲς ἐπιφάνειες τῶν τοίχων τοῦ αὐλίου οἴκου εἶχαν ὀρθομαρμάρωση προσαρμοσμένη σὲ παχὺ στρώμα κορασανιοῦ, ὅπως εἶχαν καὶ οἱ ἐσωτερικὲς ἐπιφάνειες τοῦ φωτιστηρίου. Σημειώνεται ἀκόμη ὅτι ἡ ἐξωτερικὴ ἐπιφάνεια τοῦ δυτικοῦ τοίχου τοῦ φωτιστηρίου, πού βλέπει πρὸς τὸν αὐλιεὸ οἶκο, εἶχε ἀρχικὰ ἐπίχρισμα, πράγμα πού σημαίνει ὅτι ἦταν ἐλεύθερη καὶ ὄρατῆ.

Ἡ διαπίστωση αὐτὴ καθὼς καὶ ἄλλα τεχνικὰ καὶ κτιριακὰ στοιχεῖα πού ἤλθαν στὸ φῶς, βοηθοῦν στὸν καθορισμὸ τριῶν οἰκοδομικῶν φάσεων. Στὴν πρώτη (Α) ἀνήκει τὸ τετράγωνο κτίσμα, ἐσωτ. διαστ. 9.20×9.20 μ., μὲ τὸ περιστύλιο, τὴν ὀκτάγωνη κολυμβήθρα καὶ τὸν ἀποχετευτικὸ ἀγωγό, πού κατέληγε στὴν ἐξωτερικὴ πλευρὰ τοῦ νότιου τοίχου (εἰκ. 53). Στὴ δεύτερη (Β) προστέθηκε, νότια, ἡ ἐστία καὶ ὁ ἀγωγὸς πού διοχέτευε θερμὸ νερὸ στὴν κολυμβήθρα. Ὁ νότιος τοίχος τοῦ τετραγώνου χώρου τῆς ἐστίας συνεχίστηκε δυτικά, προφανῶς, γιὰ νὰ ἀπομονώσει τὸ βαπτιστήριο ἀπὸ τὸ παρακείμενο τεῖχος τῆς ἀρχαίας πόλης.

Στὴν τρίτη φάση (Γ) προστέθηκε ὁ ἐξώτερος ἢ αὐλιεὸς οἶκος, δυτικά, μὲ τίς δύο πλευρικὲς τοξοστοιχίες, τὸ μαρμαρόστρωτο πάτωμα καὶ τὴν ὀρθομαρμάρωση στοὺς τοίχους, διαλύθηκε ὁ δυτικὰ τῆς ἐστίας τοίχος, κατασκευάστηκαν τρεῖς στοές, βόρεια, δυτικὴ καὶ νότια καὶ προστέθηκε, κάπως ἀσύμμετρα ἓνα τετράγωνο διαμέρισμα στὴ ΒΑ γωνία, ἀντίστοιχο τῆς ἐστίας. Στὴ φάση αὐτὴ ὁ ἀποχετευτικὸς ἀγωγός, πού ἔπαιρνε τὰ νερὰ ἀπὸ τὴν κολυμβήθρα, ἐπιμηκύνθηκε καὶ κατέληξε μὲ χωνευτήρι, στὴ βόρεια πλευρὰ τοῦ ἀρχαίου τεύχους. Τὸ χωνευτήρι καλύφθηκε, καλά, μὲ πλάκα ($0.90 \times 0.80 \times 0.06$), ἀπὸ ροδόχρωμο μάρμαρο. Στὴ μακρὰ πλευρὰ τῆς πλάκας, πού διαμορφώνεται σὲ κοῖλο κυμάτιο, διαβάζεται ἡ ἐπιγραφή (εἰκ. 52):

[ΑΡΙ;]ΣΤΙΩΝ ΚΑΙ ΡΟΥΦΕΙΝΑ ΤΗ ΕΚΚΛΗCΙΑ

Μὲ τὴν κατασκευὴ τῶν στοῶν, τὸ βαπτιστήριον ἔγινε ἀρχαϊκὸ στὸ σχέδιό του ἀκολουθώντας τὸ δρομικὸ ρυθμὸ τῶν ἐκκλησιαστικῶν κτιρίων, πὺ ἐπικρατοῦσε κατὰ τὸν 4ο αἰ. μ.Χ.

Ἐντύπωση θὰ προκαλοῦσε στοὺς νεοφώτιστους τὸ ἐσωτερικὸ τοῦ φωτιστηρίου μὲ τὴν ὀρθομαρμάρωση στοὺς τοίχους, τὰ ψηφιδωτὰ στὴν ἀνωδομία, τὸ περιστύλιο μὲ τοὺς ραδινοὺς ραβδωτοὺς κίονες καὶ τὰ ἰωνικὰ κιονόκρανα, τὰ τόξα, τὴν ὀκτάπλευρη κολυμβήθρα καὶ τὰ πολύχρωμα μαρμαροθετήματα στὸ πάτωμα.

Ἔργασίες πὺ ἔγιναν ἀπὸ τὴν Κοινότητα γιὰ τὴν ἀντικατάσταση τοῦ ἀγωγοῦ τῆς ὕδρευσης στὴν ὁδὸ Τσιτσίνια, ἔδωσαν τὴ δυνατότητα γιὰ μικρὴ ἔρευνα, κατὰ τὴν ὁποία βρέθηκαν λείψανα τοίχων, πὺ βοηθοῦν κάπως στὸν προσδιορισμὸ τῆς ἐπικοινωνίας τοῦ βαπτιστηρίου μὲ τὸ αἶθριον τῆς βασιλικῆς (εἰκ. 54). Τώρα εἶναι δυνατό νὰ περιγραφεῖ σὲ γενικὲς γραμμὲς ἢ διακίνηση τῶν νεοφωτίστων, κατὰ τὴν τρίτη οἰκοδομικὴ φάση τοῦ βαπτιστηρίου. Ἀπὸ τὰ κατηχομενεῖα, πὺ ἦταν στὸ αἶθριον τῆς πρώτης βασιλικῆς, ἔμπαιναν ἀπὸ τὶς δυτικὲς εἰσόδους στὸν ἐξώτερον ἢ αὐτεῖον οἶκον τοῦ βαπτιστηρίου, ὅπου ἐγίνοντο οἱ ἐξορκισμοὶ καὶ ἡ λοιπὴ ἀκολουθία πρὸ τοῦ βαπτίσματος. Στὴ συνέχεια, γυμνοί, ἔμπαιναν στὸ φωτιστήριον γιὰ νὰ βαπτιστοῦν στὴν κολυμβήθρα. Μετὰ ἔβγαιναν ἀπὸ τὴν ἀνατολικὴν πυλίδαν τοῦ περιστυλίου, περνοῦσαν τὴν ἀνατολικὴν ἢ τὴν βόρειαν θύραν τοῦ βαπτιστηρίου καὶ μετέβαιναν στὸ ναὸ γιὰ τὴν λειτουργία καὶ τὴν θεῖαν κοινωνία.

Στὸ ἀψιδωτὸ κτίσμα, πὺ κτίστηκε ἀργότερα ἀνατολικὰ τοῦ βαπτιστηρίου, βρέθηκαν: κίονες διαφορετικοῦ ὕψους, βάσεις δύο μεγεθῶν, ἰωνικὰ κιονόκρανα μὲ σύμφυτον ἐπίθημα διαφορετικῶν διαστάσεων καὶ τμήματα διαφορετικῶν θωρακίων (εἰκ. 55-57). Ἀπὸ τὰ στοιχεῖα αὐτὰ ἐξάγεται ὅτι ἡ νότια πλευρὰ τοῦ κτίσματος εἶχε διώροφον τοξοστοιχία, πι-

θανή μορφή τῆς ὁποίας δίνει ἡ σχεδιαστική ἀναπαράσταση τῆς εἰκ. 58.

Περισυλλέχτηκαν πολλὰ μαρμάρινα μέλη, ἀκέραια ἢ σέ κομμάτια, σπαράγματα τοιχογραφιῶν καὶ ἐντοίχιων ψηφιδωτῶν, χάλκινα κοσμήματα καὶ 125 νομίσματα.

Κατὰ τὸν καθαρισμὸ τοῦ φρέατος, πὺ βρίσκεται στὴ βόρεια γένεση τῆς ἀψίδας τοῦ κτίσματος μπροστὰ ἀπὸ τὸ βαπτιστήριον, περισυλλέχτηκαν δύο ἐκάντοντάδες περίπου θραύσματα μαρμάρινων μελῶν, ἀρκετὰ ἀπὸ τὰ ὁποῖα παρουσιάζουν ἐνδιαφέρουσα τεχνικὴ (εἰκ. 59).

18. Ἡ ἀνασκαφὴ στὴν τούμπα Μπαλωμένου Χαιρωνείας ὑπὸ τὴ διεύθυνση τῆς καθηγητρίας Χαράς Τζαβέλλα - Evjen καὶ μὲ τὴν ἐθελοντικὴ ἐργασία φοιτητῶν καὶ ἀποφοίτων τοῦ πανεπιστημίου τοῦ Colorado καὶ τοῦ Ἀρχαιολογικοῦ Σουηδικοῦ Ἰνστιτούτου Ἀθηνῶν σκοπὸ εἶχε τὴ στρωματογραφικὴ ἔρευνα τῆς τούμπας πὺ θὰ ἐπιτρέψει, μὲ βάση τὸ στρωματογραφημένο ὕλικό, νὰ καταταγοῦν τὰ εὐρήματα τῆς παλαιᾶς ἀνασκαφῆς Σωτηριάδης, νὰ διευκρινισθεῖ ὁ χαρακτήρας τῆς τούμπας καὶ νὰ μελετηθεῖ τὸ περιβαντολογικὸ ὕλικό τῆς Νεολιθικῆς Χαιρωνείας. Ἐγιναν ἐπίσης οἱ μετρήσεις τῆς τούμπας πὺ ἔχει μέγιστες διαστάσεις: Β - Ν 114 μ. καὶ Α - Δ 89 μ. Μία τομὴ, α, 6.25 × 2 μ. ἀνοίχτηκε στὸ ἐσωτερικὸ τῆς Α. πλευρᾶς τῆς τούμπας καὶ τρεῖς μικρότερες, β - δ, ἀνοίχτηκαν στὸ βυθὸ τῆς ἀνασκαφῆς Σωτηριάδης. Ἡ τομὴ α σκάφτηκε ὡς τὰ 3.80 μ. καὶ οἱ τομὲς β - δ σκάφτηκαν ὡς τὰ 4.40 μ. Τὰ εὐρήματα σταματοῦν στὸ βάθος 4.30 μ., δηλαδὴ ἡ τούμπα ἐρευνήθηκε σὲ στρώματα βαθύτερα κατὰ ἓνα μέτρο ἀπὸ τὸ σημεῖο πὺ εἶχε σταματήσει ὁ Σωτηριάδης. Τὸ κεραμικὸ ὕλικό, σὲ πρόχειρη ἐξέταση, παρουσιάζει τὴν ἐξέλιξη τῆς νεολιθικῆς ἀγγειοτεχνίας ἀπὸ τὶς πρώιμες φάσεις τῆς ἕως τὶς ἀρχὲς τῆς τελευταίας ἐποχῆς τοῦ λίθου. Στὰ βαθύτερα στρώματα τῆς ἐπίχωσης (ca 3 - 4 μ.) τὸ 85% ἀπὸ τὰ

ὄστρακα εἶναι μονόχρωμα ἐρυθρά, μαύρα καὶ ἐλάχιστα μὲ λευκὴ ἐπάλειψη, πολὺ λίγα εἶναι καὶ τὰ ἄβαφα. Τὰ γραπτὰ ἀποτελοῦν τὸ 10% μὲ σχέδια ἀπλὰ σὲ καστανέρυθρο χρῶμα πάνω σὲ λευκὴ ἐπάλειψη ἢ κατευθεῖαν πάνω στὸν πηλὸ (ρυθμὸς Α3α). Τὸ 5% ἀνήκει σὲ ὄστρακα μὲ πλαστικὴ διακόσμηση (εἰκ. 60). Σ' αὐτὸ τὸ βᾶθος βρέθηκαν ἀκόμη πέντε τμήματα ἀπὸ ἀνθρώπινα εἰδῶλια, ἐλάχιστα ἐργαλεῖα ἀπὸ ὀψιδιανὸ καὶ ἓνα ὀστέينو. Στὸ ἐπόμενο μέτρο τῆς ἐπίχωσης (ca 2 - 3 μ.) τὰ μονόχρωμα ὄστρακα ἀποτελοῦν τὸ 50%, τὰ γραπτὰ τὸ 35% καὶ τὰ ὄστρακα μὲ πλαστικὴ διακόσμηση ἀποτελοῦν τὸ 15%. Τὰ γραπτὰ εἶναι τοῦ τύπου τῆς Χαιρῶνειας (ρυθμὸς Α3β) (εἰκ. 60). Τὰ ὄστρακα μὲ πλαστικὴ διακόσμηση προέρχονται ἀπὸ ἀγγεῖα ἀμαυρόχρωμα ἢ γκρίζα καὶ σὲ ἐλάχιστες περιπτώσεις ἀπὸ ἄβαφα. Βρέθηκαν ἐπίσης κεφάλι ἀνθρώπινου εἰδῶλιου, «κουβαρίστρες», ὀστέινα καὶ λίθινα ἐργαλεῖα καὶ δύο περιήπτα ἀπὸ στεατίτη. Στὰ ἀνώτερα δύο μέτρα τῆς ἐπίχωσης τὰ μονόχρωμα ἀγγεῖα ἐξακολουθοῦν νὰ ἀποτελοῦν τὸ 50%, τὰ γραπτὰ ἀποτελοῦν τὸ 40% καὶ τὰ ὑπόλοιπα εἶναι ὄστρακα μαύρα μὲ πλαστικὴ διακόσμηση. Τὰ γραπτὰ ἔχουν συνήθως συστήματα ἀπὸ γραμμές, πὺ κατὰ κανόνα περιέχονται κατὰ μῆκος σὲ πλατύτερες γραμμές - ταινίες, ὀφιοειδεῖς γραμμές καὶ σχέδια ρομβοειδῆ καὶ δικτυωτά. Στὸ βᾶθος 1.60 μ. βρέθηκε ἀκέφαλο εἰδῶλιο γυναικᾶς σὲ θέση γονατιστή.

Ἡ τούμπα ἔχει σχηματισθεῖ ἀπὸ ἀλλεπάλληλα στρώματα ὕψους περίπου 0.30 - 0.40 μ., πὺ ἔχουν δύο εἰδῶν διαφορετικὲς συνθέσεις· στὰ στρώματα πὺ περιέχουν πολὺ ὀργανικὸ καὶ ἀπανθρακωμένο ὑλικό, ἄφθονα ὄστρακα καὶ ὀστὰ καὶ στὰ στρώματα μὲ χῶμα πηλῶδες πὺ περιέχουν ἐλάχιστα εὐρήματα. Ὁ Σωτηριάδης νόμισε πῶς ἡ τούμπα ἦταν ἔργο ἀνθρώπου, δηλαδὴ τὰ καθαρὰ χῶματα τὰ ἔριχναν μετὰ τὴ χρῆση τοῦ χώρου, πὺ τὸν εἶχε θεωρήσει ὡς τόπο καύσης νεκρῶν. Οἱ στρωματογραφικὲς παρατηρήσεις ὀδηγοῦν σὲ διαφο-

ρετικά συμπεράσματα. Τὰ στρώματα τοῦ πηλοῦ εἶναι μάλλον τὸ ἀποτέλεσμα τῶν περιοδικῶν πλημμυρῶν τοῦ γειτονικοῦ Κηφισοῦ ποταμοῦ καὶ ὄχι τεχνητὲς ἀποθέσεις χώματος. Τὰ στρώματα μὲ τὴν ἔντονη παρουσία τοῦ ὀργανικοῦ ὑλικοῦ περιέχουν ὅστὰ ζῶων καὶ σὲ μικρότερη ἀναλογία ὅστὰ ἀνθρώπων. Καμιᾶς προέλευσης ὅστὰ δὲν ἔχουν σημάδια καύσης, παρ' ὄλο πού βρέθηκαν σὲ περιβάλλον ἀνθράκων καὶ στάχτης. Τὰ κατάλοιπα ζῶων καὶ ἀνθρώπων παρουσιάζουν παρόμοια εἰκόνα, εἶναι ἀνακατεμένα διάσπαρτα ἢ συγκεντρωμένα σὲ μικροὺς σωροὺς καὶ σπασμένα. Σὲ καμιὰ περίπτωση δὲν βρέθηκε ὀλόκληρος ἢ ἀδιατάρακτος σκελετός. Ἡ μελέτη τοῦ ὀστεολογικοῦ ὑλικοῦ γιὰ σημάδια τεμαχισμοῦ, ἀπόξεσης σάρκας καὶ γιὰ σημάδια ἀπὸ δόντια σαρκοβόρων δὲν ἔχει ὀλοκληρωθεῖ. Ἡ ἀναγνώριση τοῦ φύλου καὶ τῆς ἡλικίας τῶν σκελετῶν καὶ ὁ προσδιορισμὸς τῶν τμημάτων ἀπὸ τὰ σώματα πού παρουσιάζονται σὲ μεγαλύτερη συχνότητα θὰ βοηθήσουν στὴ σωστὴ ἀναγνώριση τῆς χρήσης τῆς τούμπας. Ἴσως πρόκειται γιὰ ἔθιμο δεύτερης ταφῆς (secondary burial), ἀλλὰ δὲν ἀποκλείεται καὶ ἡ περίπτωση κανιβαλισμοῦ.

19. Κατὰ τὴ δωδέκατη περίοδο τῆς ἀνασκαφῆς τοῦ Ραμνοῦντος, πού γίνεται ἀπὸ τὸν ἔφορο Ἀρχαιοτήτων Ἀττικῆς κ. Βασίλειο Πετράκο, ἐρευνήθηκε μὲ τομές, στὴν ἀνατολική, τὴ βόρεια καὶ τὴ δυτικὴ πλευρὰ ἢ θεμελίωση τοῦ μεγάλου ναοῦ τῆς Νεμέσεως. Ἀπὸ τὴν ἀνασκαφὴ ἀποδείχτηκε ὅτι ὁ ναὸς κατασκευάστηκε ἐπὶ τοῦ σχιστολιθικοῦ μαρμαρυγιακοῦ βράχου τοῦ νοτίου μέρους τοῦ ἀνδῆρου τοῦ ἱεροῦ καὶ ἡ θεμελίωση τοῦ μνημείου (εἰκ. 61) ἀκολούθησε τὴν ὀμαλὴ κατωφέρεια τοῦ λόφου. Στὰ ἀπείρακτα ἀπὸ τὸν Στάη ἢ τοὺς ἀρχαιοκάπηλους χώματα τῶν τομῶν βρέθηκαν ἐλάχιστα θραύσματα νεολιθικῶν καὶ πρωτοελλαδικῶν, τὰ ὀποῖα ἀποδεικνύουν ὅτι ὁ τόπος συχνάζοταν τὶς περιόδους αὐτές, ὄχι ὀμως ὅτι ὑπῆρχαν στὸν ἄντρο τοῦ ἱεροῦ τῆς Νεμέσεως μόνιμες

ἐγκαταστάσεις. Μὲ τὴν ἀνασκαφὴ τοῦ 1986 συμπληρώθηκε ἡ ἔρευνα τοῦ ἱεροῦ τῆς Νεμέσεως, τοῦ ὁποίου τὴν ἱστορία μποροῦμε πλέον νὰ διαγράψουμε μὲ ἀρκετὴ ἀκρίβεια.

Μὲ τὴν ἔρευνα τοῦ ἀνδῆρου τοῦ ἱεροῦ τῆς Νεμέσεως καθορίστηκε, μὲ ἀνασκαφικὰ κριτήρια πλέον, ἡ σειρὰ κατασκευῆς τῶν κτισμάτων του. Πρώτη ἔγινε ἡ κρήνη μὲ τὸν κρυπτὸ ἀγωγό, ἀκολούθησε ἡ οἰκοδόμησις τῶν ἀναλημμάτων καὶ τελευταῖος κατασκευάστηκε ὁ μέγας ναός. Μὲ τὴν ὀλοκλήρωσι τῆς ἀνασκαφῆς, τὴν ἀναστήλωσι τοῦ ἄνω μέρους τῆς κρήνης καὶ τὴν ἀπομάκρυνσι τῶν μελῶν τοῦ μεγάλου ναοῦ καὶ τὴ φύλαξή τους σὲ μέγαλο ὑπόστεγο πού κατασκευάστηκε γι' αὐτὸν τὸν σκοπὸ, τὸ ἱερὸν ἀπόκτησε νέα ὄψη. Μὲ τὴν τακτοποίησι ἐξάλλου τῶν ἀρχιτεκτονικῶν μελῶν τοῦ ναοῦ ἡ μελέτη τους ἔγινε εὐχερῆς.

Μεγαλύτερης ἐκτάσεως ἀνασκαφὴ ἔγινε στὸ φρούριον τοῦ Ραμνοῦντος, τὸ ὁποῖον εἶχε ἐρευνήσει ὁ Στάης καὶ εἶχε ἀποκαλύψει πολλὰ οἰκήματα γιὰ τὰ ὁποῖα ὅμως οἱ πληροφορίες πού ἔδωσε εἶναι μηδαμινές. Ἡ ἀνασκαφὴ ἄρχισε καὶ στὸ φρούριον ἀπὸ τὴν ἔρευνα χώρων πού εἶχε ἤδη ἀποκαλύψει ὁ Στάης. Ἐρευνήθηκε τμῆμα τῆς ἀνατολικῆς τοῦ θεάτρου περιοχῆς, μέγα μέρος τῆς ὁποίας καλυπτόταν ἀπὸ τὰ μπάζα τῶν ἀνασκαφῶν τοῦ Στάη καὶ ἀποκαλύφθηκαν οἰκήματα καὶ ἐργαστήρια πού χωρίζονταν μὲ στενὰ δρομάκια (εἰκ. 62). Μέσα στὰ οἰκήματα βρέθηκαν δύο πηγάδια-δεξαμενές στὴν κατασκευὴ τῶν ὁποίων ἔδειχναν ἰδιαίτερη φροντίδα οἱ Ραμνούσιοι. Εἶναι γνωστὴ ἡ ἔλλειψη νεροῦ στὸν Ραμνούντα καὶ ὁ ἀριθμὸς τῶν δεξαμενῶν πού ὑπάρχουν στὸ φρούριον εἶναι ἀνάλογος.

Ὅπως καὶ τὰ προηγούμενα χρόνια βρέθηκαν στὸ φρούριον καὶ νέες ἐπιγραφές, λείψανα τῶν πολλῶν ψηφισμάτων πού ἦταν ἰδρυμένα στὴν περιοχὴ τοῦ θεάτρου. Ἀπὸ αὐτὲς ἀξίζει νὰ μνημονευθεῖ ψήφισμα τῶν παροίκων τῶν τεταγμένων ἐν Ραμνούντι ἐπὶ Εὐάνδρου ἄρχοντος, τὸ 212/1 π.Χ., τιμητικὸ γιὰ ἕναν νέο στρατηγὸ τῆς παραλίας, τὸν Λάχητα Χαιροπό-

λιδος καὶ τὸν τεταγμένον ἐπὶ τοὺς παροίκους Ἀντίβιον Προβαλίσιον. Μὲ ἄλλο ἐλλιπέστερο ψήφισμα τῶν Ἀθηναίων τῶν στρατευομένων Ραμνοῦντι, πού βρέθηκε ἐπίσης στὴν ἀνασκαφή, τιμήθηκε ἄγνωστος στρατηγὸς τῆς παραλίας καὶ ὁ γνωστός Ἐπιμελητῆς Λέων Ἀγνωνος Ὁαθεν.

Ἄλλη ἐπιγραφή σώζει τιμητικὸ στέφανο θαλλοῦ γιὰ τὸν γνωστὸ ἐπὶ τοὺς παροίκους Ἀντίμαχο Οἰναῖο. Ἰδιαίτερο ἐνδιαφέρον παρουσιάζουν δύο θραύσματα ὑποβάθρου μὲ ἐλλιπῆ ἀναθηματικὴ ἐπιγραφή τοῦ 4ου αἰ. π.Χ., ὅπου εἶναι χαραγμένο τὸ ὄνομα Ἡγ[έ]λεως. Πρόκειται πιθανῶς περὶ τοῦ γιοῦ τοῦ Τυρσηνοῦ, ἐγγονοῦ τοῦ Ἡρακλέους, ὁ ὁποῖος ἴδρυσε τὸ ἱερὸ τῆς Ἀθηνᾶς σάλπιγγος στὸ Ἄργος. Ἀξιοσημεῖωτη εἶναι ἀκόμη ἡ εὕρεση πυλίδος στὸ ἀνατολικὸ σκέλος τοῦ τείχους τοῦ φρουρίου. Ὑπενθυμίζεται ὅτι πρὸ ἐτῶν εἶχε βρεθεῖ πυλίδα καὶ στὸ δυτικὸ σκέλος τοῦ τείχους τοῦ φρουρίου, χωρὶς ἀμφιβολία δὲ θὰ ὑπῆρχε καὶ ἄλλη στῆ βόρεια πλευρά, ἡ ὁποία θὰ συντόμευε τὴν ἀπόσταση γιὰ ἐκείνους πού ἤθελαν νὰ φθάσουν στὴν ἀκτὴ.

Στὸν χώρο τοῦ θεάτρου βρέθηκαν θραύσματα τοῦ ἔκτου θρόνου, ὁ ὁποῖος ἀποκαταστάθηκε σχεδὸν ἐντελῶς. Στὴν ἐπιφάνειά του εἶναι χαραγμένα στεφάνια καὶ ἐπιγραφές (εἰκ. 63).

Ἐρευνα τῶν χωμάτων τῆς ἀνασκαφῆς τοῦ Στάη ἔγινε στὸ μικρὸ ἱερὸ τοῦ Ἀμφιαράου, ΝΔ τοῦ φρουρίου, μὲ ἐξαίρετα ἀποτελέσματα. Βρέθηκαν κομμάτια ἀγάλματος, τῶν ὁποίων ἡ συγκόλλησις μὲ ἐλλιπὲς ἀγάλμα Ἀμφιαράου-Ἀσκληπιοῦ στὴν ἀποθήκη τοῦ Ραμνοῦντος ἔλυσε τὸ πρόβλημα τῆς προέλευσός του. Πρόκειται περὶ τοῦ ἀγάλματος τὸ ὁποῖο εἶχε βρεῖ ὁ Στάης τὸ 1981 στὸ Ἀμφιάρειο ἀλλὰ εἶχε ἐγκαταλείψει ἐκεῖ ὡς ἀσήμαντο. Πιθανῶς πρόκειται περὶ τοῦ λατρευτικοῦ ἀγάλματος τοῦ μικροῦ ἱεροῦ. Βρέθηκαν ἐπίσης θραύσματα ἀναθηματικοῦ ἀναγλύφου, τὰ ὁποῖα συγκολλήθηκαν μὲ ἄλλα τοῦ Ἐθνικοῦ Μουσείου πού εἶχε βρεῖ ὁ Στάης. Εἰκονίζεται ὁ Ἀμφιάραιος καθισμένος ἀριστερὰ καὶ δεξιὰ ἰκέτες. Τὸ σπου-

δαιότερο ὅμως εὕρημα ἀπὸ τὸ Ἀμφιάρειο εἶναι θαυμασίας διατηρήσεως κεφαλὴ πού προέρχεται ἀπὸ ἀναθηματικὸ ἄγαλμα κοριτσιοῦ, ὅπως τῶν γνωστῶν ἄρκτων τῆς Βραυρωῶνος (εἰκ. 64). Μὲ τὰ εὐρήματα τῶν ἀπὸ τοῦ 1975 ἀνασκαφῶν πλουτίστηκαν οἱ γνώσεις μας γιὰ τὸ μικρὸ ἱερὸ καὶ ὁ χαρακτήρας του διαγράφεται πλέον σαφέστερος.

Συνεχίστηκε ἐπίσης ἡ ἀποκατάσταση τῶν ταφικῶν μνημείων. Στὴν αἴθουσα τοῦ ναοῦ ἐκτέθηκε στὴν ἀρχικὴ του βάση ὁ μεγάλος ναῖσκος τοῦ περιβόλου τοῦ Ἱεροκλέους μὲ τὸ ἀνάγλυφο 4796 τοῦ Ἐθνικοῦ Μουσείου, τὸ ὁποῖο συμπληρώθηκε μὲ πολλὰ νέα θραύσματα (εἰκ. 65). Κοντὰ του ἐκτέθηκε καὶ τὸ μοναδικὸ σὲ μέγεθος ἀνάγλυφο τοῦ περιβόλου τοῦ Μενεστίδου, τὸ ὁποῖο συμπληρώθηκε μὲ κομμάτια πού βρέθηκαν σὲ νέες ἔρευνες. Ὅπως ἀποκαταστάθηκε τώρα μὲ τὸ ἐνεπίγραφο ἀέτωμά του ἀποτελεῖ, ὅπως παρατηρήθηκε κατὰ τὴν εὐρεσί του, σπάνιο τύπο ἐπιτυμβίου ἀναγλύφου τῶν πρώτων δεκαετιῶν τοῦ 4ου αἰ. π.Χ. (εἰκ. 66).

20. Τὰ ἔργα πού ἐκτελοῦνται ἀπὸ τὸ Ἰπουργεῖο Δημοσίων Ἔργων στὴν Ψυττάλεια γιὰ τὴ δημιουργία μεγάλων ἐγκαταστάσεων ἐπεξεργασίας τῶν λυμάτων τοῦ λεκανοπεδίου τῶν Ἀθηνῶν, ἐπέβαλαν τὴν ἀρχαιολογικὴ τῆς ἔρευνα, ἡ ὁποία ἔγινε ἀπὸ τὸν ἔφορο Ἀρχαιοτήτων Ἀττικῆς κ. Βασίλειο Πετράκο.

Ἡ Ψυττάλεια εἶναι κυρίως γνωστὴ ἀπὸ τὰ γεγονότα τῆς ναυμαχίας τῆς Σαλαμίνας. Κατὰ τὴ διεξαγωγὴ τῆς σημαντικὸς ἀριθμὸς Περσῶν πού ἀποβιβάστηκαν σ' αὐτὴν ἐξοντώθηκαν ἀπὸ τὸν Ἀριστείδη καὶ τοὺς πολεμιστὲς του.

Γιὰ τὴ μάχη τὴν τόσο φονικὴ καὶ τὸ νησὶ σώζονται οἱ μνεῖες τοῦ Αἰσχύλου (Πέρσαι, στ. 447 - 464), τοῦ Ἡροδότου (Θ', 76, 2 καὶ 95), τοῦ Πλουτάρχου (Ἀριστείδης IX) καὶ τοῦ Πausανίου (I.36, 2). Μετὰ τὴ νίκη τῶν Ἑλλήνων στή-

θηκε και στην Ψυττάλεια τρόπαιο του οποίου λείψανα δεν έχουν ακόμη διαπιστωθεί.

Η ταύτιση της Ψυτταλείας αποτέλεσε θέμα περισπούδαστων μελετών ήδη από πολλού χρόνου (Ρεδιάδης, ΑΕ 1909, 45· Beloch, ΑΕ 1910, 388). Το 1967 ο Ευγένιος Vanderpool και Paul W. Wallace επισκέφθηκαν με ειδική άδεια το νησί και η επίσκεψή τους αυτή αποτέλεσε πηγή πλούσιων πληροφοριών (AJA 73, 1969, 293 - 303). Ήδη ο L. Ross είχε δώσει σύντομες πληροφορίες.

Οι ανασκαφές του 1986 είναι οι πρώτες έρευνες που γίνονται στο νησί, το οποίο χρησίμευε ως χώρος διαμονής των ποινικών κρατουμένων του πολεμικού ναυτικού και λίγων φαρφυλάκων. Το μεγαλύτερο μέρος είναι βραχῶδες, δεν υπάρχουν επιχώσεις και ο χώρος όπου υπάρχει χώμα καλύπτεται με την άγρια φυτεία της Ἀττικής. Η έλλειψη νερού, οι ισχυροί άνεμοι που το πλήττουν, οι ύψηλές θερμοκρασίες κατά το θέρος, το κάνουν δυσάρεστο κατά τη διαμονή. Έτσι εξηγείται η έλλειψη αρχαίων λειψάνων.

Στη βόρεια πλευρά του ΒΔ τμήματος του νησιού, όπου ο Ross είχε παρατηρήσει αρχαία λείψανα, αποκαλύφθηκε με τις ανασκαφές, σε μία όμαλως άνωφερική χερσόνησο, απέναντι από την Κυνόσουρα της Σαλαμίνας με την οποία χωρίζεται από θαλάσσιο στενό, αρκετά μεγάλο οικοδομικό συγκρότημα του οποίου σώζονται άνω των 20 δωματίων (είκ. 67-68). Η χρήση τους δεν εξακριβώθηκε ακόμη και τούτο γιατί το συγκρότημα αυτό δεν καταστράφηκε, αλλά στα μεταγενέστερα χρόνια της ρωμαιοκρατίας, κατά τον 5ο ή τον 6ο αιώνα μ.Χ., εγκαταλείφθηκε από τους ενοίκους του. Αφθονα υπήρξαν τα θραύσματα αγγείων του 5ου και 6ου αι. μ.Χ. και κεραμίδων της στέγης που βρέθηκαν στην ανασκαφή, δείγματα δραστηριότητας. Η συνέχιση της ανασκαφής ελπίζεται ότι θα λύσει το πρόβλημα του προορισμού των ανασκαφέντων οικοδομημάτων, ίσως ένδαιιτήματος κτηνοτρόφων. Η

σημαντική έκταση του νησιού στο όποιο μπορούσαν να τραφούν πολλά αίγοειδή και ή μικρή απόσταση από τή Σαλαμίνα, είναι ισχυροί λόγοι για τήν παραδοχή αὐτῆς τῆς ἄποψης.

Ἡ Ψυττάλεια παρουσιάζει ἐνδιαφέρον γιά τόν μελετητή τῆς νεώτερης ἑλληνικῆς ἱστορίας καί τῆς ταφικῆς ἀρχιτεκτονικῆς. Πολύ κοντά στόν χώρο τῆς ἀνασκαφῆς σώζονται τρεῖς τάφοι στοὺς ὁποίους ἐνταφιάστηκαν, κατὰ τόν 19ο αἰώνα, ξένοι ἀξιωματικοὶ τοῦ ναυτικοῦ. Ὁ πρῶτος τάφος μορφῆς πυραμιδοειδοῦς ὀβελίσκου ἀνήκει στόν Γάλλο πλοίαρχο Michel Joseph Guillaume de Rabaudy, πού πέθανε στή Σαλαμίνα στίς 10 Ἰουλίου τοῦ 1837. Ὁ δεύτερος τάφος, ἀναστηλωμένος ἀπό τὸ συνεργεῖο τῆς ἀνασκαφῆς, ἀνήκει στόν Théodore - Thomas Vrenière, διοικητὴ μοίρας τοῦ γαλλικοῦ στόλου, ὁ ὁποῖος πέθανε στή φρεγάτα Minerve στίς 11 Σεπτεμβρίου τοῦ 1845. Τρίτος τάφος, πού κοσμεῖται μόνο μὲ ἐνεπίγραφη στήλη, ἀνήκει στόν δεκαπεντάχρονο Samuel Pragg, μέλος τοῦ πληρώματος τοῦ ἀγγλικοῦ πλοίου Βελλερεφῶν. Ὁ νεαρότατος Samuel πέθανε στίς 22 Φεβρουαρίου τοῦ 1850.

Στὸ ΒΑ μέρος τοῦ νησιού, κοντά στόν ὠραῖο φάρο ὁ ὁποῖος κατασκευάστηκε τὸ 1854, σώζονται δύο ἀκόμη μνημειώδεις τάφοι ἐξαιρετικὰ ἐνδιαφέροντες γιά τὴ μορφὴ τους. Ὁ ἕνας πού κοσμεῖται μὲ ὑψηλὴ στήλη (εἰκ. 69) ἀνήκει πιθανότατα σὲ ξένο ἀξιωματικὸ τοῦ ναυτικοῦ, ὅπως ὑπονοεῖ ἀνάγλυφο βυθιζομένου πλοίου στή στήλη τῆς ὁποίας ἡ ἐπιγραφή δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ διαβαστεῖ. Ὁ δεύτερος τάφος, μεγαλοπρεπῆς, κρύβει τὰ λείψανα τῆς Λουίζας, κόρης τοῦ ἀντιβασιλέως τῆς Ἑλλάδος von Armansberg (εἰκ. 70). Ἡ νεόνυμφη Λουίζα, σύζυγος τοῦ πρίγκιπος Στεφάνου Καντακουζηνοῦ, πέθανε ἀπὸ τύφο στὸ λοιμοκαθαρτήριο τῆς Σαλαμίνας γυρίζοντας ἀπὸ τὴν Κωνσταντινούπολη, τὸ 1835. Ὁ θάνατός της συγκίνησε τὴ μικρὴ ἀθηναϊκὴ κοινωνία.

21. Διὰ τοῦ ἀκαδημαϊκοῦ κ. Γεωργίου Μυλωνᾶ καὶ μὲ ἐπιστημονικὸ καὶ τεχνικὸ προσωπικὸ τῆς Γ' Ἐφορείας Προϊστορικῶν καὶ Κλασικῶν Ἀρχαιοτήτων ὑπὸ τὴν ἐποπτεία τῆς ἐφόρου κ. Θεοδώρας Καράγιωργα ἄρχισαν στὴν Ἐλευσίνα ἐργασίες στερεώσεως τῶν μνημείων τοῦ Ἱεροῦ.

Συντηρήθηκε τὸ ψηφιδωτὸ δάπεδο τῆς κεντρικῆς αἰθούσης τοῦ λεγομένου «Ἱεροῦ τοῦ Δολίχου», ΒΑ τοῦ ναοῦ τῆς Ἀρτέμιδος Προπυλαίας. Ἀποσπᾶσθηκε ψηφιδωτὸ ἐκτάσεως 25 μ² καὶ ἀφοῦ καθαρίσθηκε ἀπὸ τὰ σαθρὰ κονιάματα τῆς ὀπισθίας πλευρᾶς του, στερεώθηκε κατὰ τμήματα ἐντὸς πλαισίων ἐξ ἀλουμινίου καὶ εἰδικοῦ κονιάματος καὶ ἐπανατοποθετήθηκε σὲ ὑποδομὴ ὀπλισμένου σκυροδέματος.

Τὰ ἀπειλούμενα νὰ καταρρεύσουν ἐδώλια τῆς νοτίας καὶ τῆς νοτιοανατολικῆς πλευρᾶς τοῦ περικλείου Τελεστηρίου, λόγῳ τῆς διαβρώσεως τοῦ χώματος ἐπάνω στὸ ὁποῖο ἐδράζονται, ὑποστηρίχθηκαν μὲ σειρὰ ὑποστυλωμάτων ἀπὸ συμπαγῆ τοῦβλα καὶ κονίαμα, ἐπάνω σὲ βάση ἀπὸ σκυρόδεμα ἐλαφρῶς ὀπλισμένο. Ἡ ὄλη κατασκευὴ καλύφθηκε μὲ ἐπίχωση ἀπὸ καθαρὸ χῶμα, ἡ ὁποία καὶ ἰσοπεδώθηκε μέχρι τοῦ ἐπιπέδου ἐδράσεως τῶν ἐδωλίων.

Μὲ ἀνάλογο τρόπο συμπληρώθηκε ἡ διαβρωμένη ὑποδομὴ καὶ ὑποστηρίχθηκαν μετέωρα τμήματα τοίχων σὲ διάφορα σημεία τῆς νοτίας περιοχῆς τοῦ Ἱεροῦ.

Στὴν ἀνατολικὴ γωνία τοῦ μεταξὺ Καλλιχόρου φρέατος καὶ Ἀνατολικῆς ἀψίδος τετραγώνου πύργου, ἔγινε συγκόλλησις δύο μεγάλων τμημάτων τῆς γωνιαίας πλίνθου τοῦ ἀνωτέρου δόμου, πού εἶχαν ἀποσπασθεῖ λόγῳ ρηγματώσεως τοῦ λίθου. Ἀναλόγως στερεώθηκε καὶ ὑποστυλώθηκε ἡ νοτιοδυτικὴ γωνιαία πλάκα τοῦ στερεοβάτου τῆς Φιλωνείου στοᾶς.

Κατασκευάσθηκαν μεταλλικὰ ἱκρίώματα ὕψους 6.50 μ. κατὰ μῆκος τοῦ νοτίου ἀνδῆρου τῆς Φιλωνείου στοᾶς καὶ ὑποστηρίχθηκαν μὲ συμπαγῆ τοῦβλα καὶ κονίαμα τὰ μετέωρα τμήματα τῶν ἀκραίων δρομικῶν πωροπλίνθων (εἶκ. 71).

Σωληνωτά ικριώματα μήκους 20 μ. καὶ ὕψους 8 μ. τοποθετήθηκαν κατὰ μήκος τῆς ἐξωτερικῆς ὄψεως τοῦ νοτίου σκέλους τοῦ ὀχυρωματικοῦ περιβόλου του 4ου π.Χ. αἰ. μὲ τὴν προοπτικὴ τῆς συνεχίσεως τῶν ἐργασιῶν στὸ σημεῖο αὐτὸ κατὰ τὸ ἐπόμενο ἔτος (εἰκ. 72).

22. Μετὰ ἀπὸ διακοπὴ ἀρκετῶν ἐτῶν, μὲ χρηματοδότηση τοῦ Ἰδρύματος Ψύχα, συνεχίστηκε ἡ ἀνασκαφὴ τῆς μηχανοκίνητης νεκρόπολης στὰ Ἀηδόνια Κορινθίας μὲ τὴν ἔφορο Ἀρχαιοτήτων κ. Καλλιόπη Κρυστάλλη-Βότση. Ἡ νεκρόπολη αὐτὴ θεωρεῖται ἀπὸ τὴν ἀνασκαφέα ὡς τὸ κύριο νεκροταφεῖο τῆς ὀμηρικῆς «Ἀραιθυρέας».

Μετὰ ἀπὸ τὸν καθαρισμὸ τοῦ χώρου ἀπὸ τὰ ἀγριόχορτα στὸν χώρο τοῦ νεκροταφείου, ὅπου βρίσκονται οἱ ἐπτὰ μνημειακοὶ τάφοι, ἐπιχειρήθηκε ἡ ἀνασκαφὴ τοῦ τάφου 20, σὲ ἀπόσταση 9.20 μ. ἀνατολικά τοῦ τάφου 7 (ὅπου μέσα σὲ λάκκο εἶχαν βρεθεῖ τὰ περίφημα δαχτυλίδια: Φίλια Ἐπη, τόμ. Γ' - ὑπὸ ἔκδοση).

Ἦδη ἀπὸ τὴν τελευταία ἀνασκαφικὴ περίοδο φαινόταν λάξευμα παρειᾶς θαλάμου ποῦ ἔδειχνε ὅτι ἡ ὀροφὴ εἶχε καταρρεύσει ἤδη ἀπὸ παλαιά. Στὸ κέντρο τοῦ μικροῦ σχετικὰ θαλάμου ὑπῆρχε ἐλιά ποῦ ἀπομακρύνθηκε μετὰ τὴν πληρωμὴ τῆς νόμιμης ἀποζημίωσης στὸν ἰδιοκτήτη. Τὸν δρόμο τοῦ τάφου 20, μήκους 7.20 μ., μὲ ἐλαφρὰ πρὸς τὰ ἔσω συγκλίνοντα τοιχώματα, κάλυπτε σκληρὴ ἀσύλητη ἐπίχωση μὲ ὄστρακα ΥἚ III1. Ἡ θύρα τοῦ τάφου ἦταν φραγμένη μὲ ξηρολιθιά, ἐνῶ τὸ ἀνώτερο τμήμα τοῦ χτισμένου τμήματος ἔχει πέσει στὸ ἐσωτερικὸ τοῦ θαλάμου.

Ὁ θάλαμος ἔχει ἡμικυκλικὸ σχῆμα χωρὶς νὰ παρουσιάζει τὴ μεγαλοπρέπεια τῶν ἄλλων τάφων τοῦ νεκροταφείου. Ἡ κατάρρευση τῆς ὀροφῆς εἶναι προφανής, ἐνῶ ἡ ἀνεύρεση βυζαντινῶν ὄστράκων δικαιολογεῖ τὴν ὑπαρξὴ βυζαντινοῦ πολιτισματος.

Στὸν ΒΔ τομέα τοῦ θαλάμου σὲ βάθος 3 μ. ἀποκαλύφθηκε σκελετός, μάλλον ἀπὸ ἀνακομιδῆ. Ἀνάμεσα στὰ ὅστὰ βρέθηκαν 5 ζεύγη σιδερένιων σκουλαρικιῶν, τὰ ὁποῖα δὲν εἶναι ἀκόμη δυνατὸν νὰ χρονολογηθοῦν μὲ ἀσφάλεια.

Σὲ βάθος 4 μ. βρέθηκε τὸ μοναδικὸ μυκηναϊκὸ στρώμα μὲ 12 ἀγγεῖα, 3 εἰδῶλια καὶ ἐλάχιστα ὅστὰ (εἰκ. 73). Ὅλα τὰ ἀγγεῖα χρονολογοῦνται στὴν ΥἚ III1 περίοδο.

Ἐπιχειρήθηκε ἐπίσης δοκιμαστικὴ τομὴ ἀνατολικά τῆς συστάδας τῶν τάφων 3 καὶ 4, χωρὶς ὅμως ἀποτελέσματα.

23. Ἡ ἐφετινὴ ἐργασία στὴν ἀκρόπολη τῶν Μυκηνῶν (εἰκ. 74) ὑπὸ τὴν ἐποπτεία τοῦ ἀκαδημαϊκοῦ καθηγητοῦ κ. Γ. Ε. Μυλωνᾶ καὶ τοῦ καθηγητοῦ κ. Σ. Ε. Ἰακωβίδη περιορίστηκε στὴ σπουδὴ τῆς ΝΔ συνοικίας καὶ στὴν προετοιμασία τῆς ἀνασκαφῆς ἑνὸς μέρους τοῦ χώρου τοῦ Β συγκροτήματος. Στὴ ΝΔ συνοικία, πού εἶχε ἀνασκαφεῖ τὸ 1973 καὶ 1974, χρειάστηκε νὰ γίνῃ ἕνας προσεκτικὸς καὶ πλήρης καθαρισμὸς πού ἔφτασε κατὰ τόπους μέχρι σκαφῆς σὲ περιορισμένο βάθος, καὶ πού ἐπέτρεψε τὴ λεπτομερῆ μελέτη τῶν ἀρχιτεκτονικῶν λειψάνων, τὸν ἔλεγχο τῶν παλαιότερων μετρήσεων καὶ τὴν κατὰ σημεῖα διόρθωση καὶ συμπλήρωσή τους.

Ἐξᾴλλου, στὸ Β. συγκρότημα ἢ ἔκταση πρὸς Α τῆς ἀνασκαφῆς τοῦ 1984 - 1985, εἶχε καταχωθεῖ ἀπὸ ἕνα πυκνὸ καὶ ὀγκώδη σωρὸ λίθων, πού εἶχαν στοιβαχτεῖ ἐκεῖ κατὰ τὴ διάρκεια παλαιότερων ἀνασκαφῶν. Μέρος τοῦ λιθωσοροῦ αὐτοῦ μεταφέρθηκε στοὺς χώρους VII καὶ VIII τῆς ἀνασκαφῆς 1984 γιὰ νὰ ἀποκατασταθεῖ ἡ ὑποδομὴ τοῦ δαπέδου τους, πού εἶχε ἀφαιρεθεῖ ἀπὸ τοὺς ἐργάτες τοῦ Τσουντα. Δὲν ὑπάρχει ἀμφιβολία ὅτι ἕνα σημαντικὸ μέρος τοῦ ὕλικου πού χρησιμοποιήθηκε γιὰ τὴν ἀποκατάστασή του προέρχεται ἀπὸ τὸ ἀρχικὸ του γέμισμα.

24. Τὸ Συμβούλιο τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας ἀνέθεσε

στὸν καθηγητὴ Κλασικῆς Ἀρχαιολογίας τοῦ Πανεπιστημίου τῆς Κρήτης κ. Πέτρο Θέμελη τὴ διεύθυνση τῶν ἀρχαιολογικῶν ἐρευνῶν τῆς ἀρχαίας Μεσσηνίας, πού εἶχαν διακοπεῖ τὸ 1975 μὲ τὸν θάνατο τοῦ ἀειμνήστου Γενικοῦ Γραμματέως τῆς Ἑταιρείας, ἀκαδημαϊκοῦ Ἀναστασίου Ὀρλάνδου. Ἡ νέα αὐτὴ περίοδος ἐρευνῶν τῆς Μεσσηνίας ἀποτελεῖ τὴν τέταρτη κατὰ σειρά μέσα σὲ χρονικὸ διάστημα 155 ἐτῶν ἀπὸ τὸ 1831 ὡς τὸ 1986. Στὴν πρώτη περίοδο ἡ expédition scientifique de Morée συνόψισε τὶς παρατηρήσεις παλαιότερων περιηγητῶν, ἀποτύπωσε τὸν περίβολο τῶν τειχῶν, σχεδίασε καὶ ἀναπαρέστησε τὴ δυτικὴ ἀρκαδικὴ πύλη, ἐντόπισε τὴ θέση τοῦ σταδίου, τοῦ θεάτρου καὶ τῶν στοῶν τῆς λεγόμενης ἀγορᾶς (εἰκ. 76), ἡ ὁποία προσφάτως ἀποδείχτηκε πὺς εἶναι τὸ Ἀσκληπιεῖο τῆς πόλεως πού περιγράφει ὁ Πausanias (IV, 31.10). Στὴ δευτέρη περίοδο ἀνήκουν οἱ σύντομες ἀνασκαφικὲς ἐρευνες τοῦ Θ. Σοφούλη τὸ 1895 καὶ τοῦ Γ. Οἰκονόμου τὸ 1909 καὶ τὸ 1925, οἱ ὁποῖες περιορίστηκαν στὴν ἀνατολικὴ πτέρυγα τῆς περιστυλῆς αὐλῆς τοῦ Ἀσκληπιείου καὶ ἔφεραν στὸ φῶς τὸ μικρὸ θέατρο Α, τὸ μνημειακὸ πρόπυλο Β καὶ τὴν ὑπόστυλη αἴθουσα τοῦ Συνεδρίου Γ (εἰκ. 77).

Οἱ μακροχρόνιες ἀνασκαφικὲς ἐρευνες τῆς τρίτης περιόδου 1957-1975 τοῦ ἀειμνήστου Ἀν. Ὀρλάνδου ἀποκάλυψαν πλήρως τὸ ἱερὸ τοῦ Ἀσκληπιοῦ, πού ἔχει τὴ μορφή μιᾶς σχεδὸν τετράγωνης περιστυλῆς αὐλῆς, διαστάσεων 71.91 × 66.87 μ. Ἡ συστέγαση ποικίλων λατρειῶν, ὅπως Ἀπόλλωνος καὶ Μουσῶν, Ἡρακλέους, Θήβας, Ἐπαμεινώνδα, Τύχης, Ἀρτέμιδος, Μεσσηνίας, κυρίως μέσα στοὺς οἴκους Χ, Υ, Ξ, Ν, Μ, Κ κατὰ μῆκος τῆς δυτικῆς πτέρυγας τοῦ ἱεροῦ τεμένους, καθὼς ἐπίσης ἡ παρουσία τοῦ Συνεδρίου Γ μὲ θέσεις γιὰ 76 συνέδρους καὶ τοῦ θεάτρου Α στὴν ἀνατολικὴ πτέρυγα καὶ γενικὰ ὁ πλοῦτος καὶ ἡ πολυμορφία τῶν ἀναθημάτων, ἀναδεικνύουν τὸ ἱερὸ τοῦ Ἀσκληπιοῦ σὲ κέντρο ὄχι μόνο τῆς θρησκευτικῆς, ἀλλὰ καὶ τῆς πολιτικῆς καὶ δημόσιας ζωῆς τῆς

πόλεως, ένα κέντρο που λειτουργούσε παράλληλα με την παρακείμενη (βλ. παρακάτω) αγορά (είκ. 77).

Με την εγκατάλειψη του χώρου από το 1975 ως σήμερα ήταν επόμενο να αρχίσει ραγδαία ή φθορά των μνημείων, λόγω της έκθεσής τους στο ύπαιθρο και της γνωστής καταστροφικής επενέργειας της αὐτοφυοῦς βλάστησης. Τὰ πώρινα ἀρχιτεκτονικά μέλη βρίσκονται ἤδη σὲ προχωρημένο στάδιο ἀποσύνθεσης, ἐνῶ τὰ ἀναλήμματα πὺ σῶζονται σὲ ἱκανὸ ὕψος ὠθοῦνται ἀπὸ τὶς ρίζες τῶν θάμνων καὶ κινδυνεύουν νὰ καταρρεύσουν. Ἐπίσης χώροι γύρω στὸ Ἀσκληπιεῖο, πὺ εἶχαν ἐν μέρει ἀποκαλυφθεῖ με τὶς ἀνασκαφές Ὀρλάνδου, καλύπτονταν πλήρως ἀπὸ τὴν ἄγρια βλάστηση, ἰδιαίτερα τὸ λεγόμενο Καισαρεῖον ἢ Σεβαστεῖον κατὰ μῆκος τῆς βόρειας πτέρυγας, καθὼς καὶ τὸ ἀταύτιστο ἀκόμη κτίσμα σὲ ἐπαφὴ με τὴ νότια πτέρυγα τοῦ Ἀσκληπιείου (είκ. 77).

Γιὰ ὄλους τοὺς παραπάνω λόγους κρίθηκε σκόπιμο καὶ ἀναγκαῖο νὰ μὴν πραγματοποιηθεῖ ἀνασκαφικὴ ἔρευνα κατὰ τὸ πρῶτο αὐτὸ ἔτος (1986) τῆς νέας περιόδου, ἀλλὰ οἱ δραστηριότητές μας νὰ ἔχουν στόχο, ἀφενὸς τὸν καθαρισμό, τὴν προστασία καὶ τὴν στερέωση τῶν μνημείων καὶ ἀφετέρου τὴν πραγματοποίηση ὄλων ἐκείνων τῶν ἐργασιῶν πὺ πρέπει νὰ προηγηθοῦν καὶ πὺ ἀποτελοῦν προϋπόθεση μιᾶς συστηματικῆς ἀνασκαφικῆς ἔρευνας, ὅπως εἶναι ἡ τοπογράφηση τοῦ χώρου καὶ ὁ ὀρισμὸς τοῦ καννάβου τῆς ἀνασκαφῆς ἐπὶ τοῦ ἐδάφους, ἡ φωτογραφικὴ καὶ ἡ σχεδιαστικὴ τεκμηρίωση ὄλων τῶν ὀρατῶν μνημείων τῆς ἀρχαίας πόλεως, ἡ καταγραφή ὄλων τῶν ἀκατάγραφων ἀντικειμένων πὺ φυλάσσονται στὶς ἀποθήκες ἢ ἐκτίθενται στὸ Μουσεῖο.

Μέσα στὰ πλαίσια αὐτοῦ τοῦ πρόγραμματος ὀλοκληρώθηκε ἀπὸ συνεργεῖο ἐργατῶν με τὴν ἐπίβλεψη τοῦ γνωστοῦ γιὰ τὸ ζῆλο καὶ τὶς ἱκανότητές του μεσσήνιου ἀρχαιοφύλακος Γεώργιου Μπαλόπουλου, καθὼς καὶ τοῦ ἀρχιτέκτονος Παναγιώτη Μπίρταχα ἢ ἐπιμελῆς ἀποψίλωση τοῦ χώρου τοῦ Ἀσκληπι-

είου και τῆς γύρω ἀπ' αὐτὸ ἀπαλλοτριωμένης ζώνης, μὲ ἀποτελεσματὰ νὰ ἀποκαλυφθοῦν πλήρως οἱ τομῆς τῆς ἀνασκαφῆς Ὀρλάνδου στὸ Σεβαστεῖον καὶ στὸ νότιο ἀνάλημμα τοῦ ὑπερκειμένου συγκροτήματος. Στὴ ΝΔ ἐξωτερικὴ γωνία τοῦ εἶχε βρεθεῖ τὸ 1960 μαζί μὲ τὴ βάση τοῦ λίθινο παράδειγμα στρωτῆρος καὶ καλυπτῆρος φυσικοῦ μεγέθους, ποὺ ἀποτελεῖ ἔνδειξη ταύτισης τοῦ συγκροτήματος μὲ τὴν ἀγορὰ τῆς πόλεως (εἰκ. 77,Γ).

Ἀποφιλώθηκε ἐπίσης ἐπιμελῶς καὶ ὁ χῶρος τοῦ θεάτρου τῆς πόλεως στὰ ΒΔ τοῦ Ἀσκληπιείου, ἀπὸ τὸ ὁποῖο σώζεται σὲ μῆκος 58 μ. καὶ μέχρις ὕψους 3 μ. τὸ δυτικὸ ἀνάλημμα τοῦ κοίλου μὲ τρεῖς ὀξυκόρυφες πυλίδες, ποὺ ὀδηγοῦσαν ἀκτινωτὰ μὲ κλιμακοστάσια στὸ ἐπάνω διάζωμα τοῦ θεάτρου (εἰκ. 78). Ὁ ἀρχιτέκτων Παναγιώτης Μπίρταχας ἀσχολήθηκε μὲ τὴν ἀποτύπωση (κάτοψη-ὄψη) ὁλόκληρου τοῦ ἀναλήμματος καὶ τὴ φωτογραφικὴ του τεκμηρίωση, ἐνῶ οἱ ἀρχιτέκτονες Ἀθ. Νακάσης, Κ. Τογανίδου καὶ Χρ. Σταματοπούλου μὲ τὴ μελέτη στερέωσης τῆς νότιας πυλίδας ποὺ κινδυνεύει νὰ καταρρεύσει (εἰκ. 79). Ὁ χῶρος τοῦ θεάτρου ἀπαλλοτριώθηκε ἤδη ἀπὸ τὴν Ἀρχ. Ἐταιρεία μὲ εἰδικὴ χρηματοδότηση τοῦ Ε.Ο.Τ. καὶ ἡ ἀνασκαφικὴ ἔρευνα μπορεῖ νὰ πραγματοποιηθεῖ ἀπρόσκοπτα.

Μὲ πρόταση καὶ ἐπίβλεψη τοῦ ἀρχιτέκτονα Π. Μπίρταχα ἔγινε ἀντιστήριξη ἰσόδομου ἀναλήμματος στὸν ἀγρὸ Π. Μπαλοπούλου, ποὺ παρουσίαζε μεγάλη ἀπόκλιση ἀπὸ τὸν κατακόρυφο ἄξονα καὶ θεωρήθηκε ἐπικίνδυνον (εἰκ. 80). Ὁ ἴδιος ἀρχιτέκτων ἐπέβλεψε τὸν καθαρισμὸ τῆς κοίτης καὶ τὴν ἀνακατασκευὴ τῶν παρειῶν ἀποχευτικῆς αὐλάκος ποὺ εἶχε κατασκευάσει τὸ 1970 ἡ Ἀρχαιολογικὴ Ἐταιρεία μὲ σκοπὸ τὴν παροχέτευση τῶν ὑδάτων τοῦ χειμάρρου τῆς μεγάλης πηγῆς τοῦ χωριοῦ, ποὺ πλημμύριζαν τὸ Ἀσκληπιεῖο.

Ἡ γενικὴ τοπογράφηση τῆς ἀρχαίας πόλεως μὲ τὸν περίβολο τῶν τειχῶν, ἐκτάσεως 9.000 στρεμμάτων περίπου,

πραγματοποιήθηκε από τριμελή ομάδα τελειόφοιτων του Τμήματος Τοπογραφίας του Πολυτεχνείου Ἀθηνῶν, συγκεκριμένα από τους: Ἀρτεμη Βακάλη, Γεράσιμο Πολυκαλά και Κωνσταντίνο Ζαρκάδα με επικεφαλῆς τὸν ἐπιμελητὴ τοπογράφο μηχανικὸ κ. Γεώργιο Μακρῆ. Στὴν ταξινόμηση τοῦ ὑλικοῦ τῆς ἀποθήκης, στὴν ταύτιση καὶ τὴν καταγραφή τῶν ἀρχαίων, κυρίως γλυπτῶν, ἐργάστηκαν οἱ φοιτήτριες τοῦ Ἀρχαιολογικοῦ τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν Σοφία Ζουμπάκη, Μαρία Ἀλιφέρη καὶ Σοφία Κράτσα με τὴν ἐπίβλεψη τοῦ ἐπιμελητῆ Ἀρχαιοτήτων Ἀλεξάνδρου Μάντη, ὁ ὁποῖος ἀναγνώρισε ὀρισμένα θραύσματα γλυπτῶν ὡς ἀνήκοντα σὲ ἱερεῖες τοῦ Ἀρτεμισίου.

Κατὰ τὴ διάρκεια ἐργασιῶν διαμόρφωσης τῆς μεγάλης κρήνης τοῦ χωριοῦ Μαυρομάτι, ποὺ πραγματοποιήθηκαν ἀπὸ τὸν ΕΟΤ ὑπὸ τὴν ἐπίβλεψη τῆς Ζ' Ἐφορείας Ἀρχαιοτήτων Ὀλυμπίας, ἤλθε στὸ φῶς τμῆμα δαπεδόστρωσης ἀπὸ ὀρθογώνιους πωρόλιθους, ποὺ καλύπτει ἔκταση 6×12 μ. περίπου καὶ φέρει χαμηλὸ στηθαῖο ἀπὸ ἀσβεστολιθικούς λιθόπλινθους κατὰ μῆκος τῆς ἐξωτερικῆς νότιας πλευρᾶς τῆς. Διαπιστώθηκε ἐπίσης ὅτι τὸ σύγχρονο ἀνάλημμα τῆς κρήνης, ποὺ συγκρατεῖ τὰ χῶματα τοῦ ὑπερκείμενου ἀνδῆρου με τὴν δεξαμενὴ τοῦ νεροῦ, ἐδράζεται κατὰ διαστήματα πάνω σὲ λιθόπλινθους ἀρχαίας κατασκευῆς. Δὲν ὑπάρχει ἀμφιβολία ὅτι πρόκειται γιὰ τὴν ἀρχαία κρήνη Κλεψύδρα τῆς Μεσσήνης (Παυσ. IV, 33, 1), μνημειακῶν διαστάσεων, στὴν ὁποία ὅπως διαπιστώθηκε συγκεντρώνεται τὸ νερὸ τοῦ ὑδροφόρου ὀρίζοντα τοῦ ὀρεινοῦ ὄγκου τῆς Ἰθώμης, μέσω ἑνὸς ἀγωγοῦ με μορφή σήραγγος ποὺ καταλήγει σὲ δεξαμενὴ στὸ πίσω μέρος τοῦ ἀναλήματος. Μετὰ ἀπὸ συνεννόηση με τὸν ἔφορο Ἀρχαιοτήτων κ. Ἀ. Λιάγκουρα προχώρησε ἡ ἀποτύπωση τῶν ἀποκαλυφθέντων ἀρχαίων λειψάνων τῆς κρήνης.

Εἰκόνα ἐγκατάλειψης με ἐμφανεῖς τὶς κατασκευαστικὲς κακοτεχνίες παρουσίαζε τὸ μικρὸ τοπικὸ Μουσεῖο στὸ Μαυρο-

μάτι, πού παραμένει κλειστό για τὸ κοινὸ ἀπὸ τὸ 1979. Στὶς τρεῖς αἵθουσές του ἔχουν ἐκτεθεῖ τὰ γλυπτὰ πού προέρχονται ἀπὸ τὶς ἀνασκαφικὲς ἔρευνες ὄλων τῶν περιόδων, καθὼς καὶ ὅσα ἔχουν παραδοθεῖ κατὰ καιροὺς ἀπὸ κατοίκους τῆς περιοχῆς. Ἡ ἔκθεση εἶναι ἔργο τοῦ τ. καθηγητῆ Κλασικῆς Ἀρχαιολογίας στὸ Πανεπιστήμιο τῆς Θεσσαλονίκης κ. Γιώργου Δεσπίνη, ὁ ὁποῖος καὶ ἔχει ἀναλάβει τὴ δημοσίευση τῶν γλυπτῶν τῆς ἀνασκαφῆς τοῦ Ἀ. Ὁρλάνδου στὸ Ἀσκληπιεῖο. Στὴν ἔκθεση δεσπόζει τὸ μαρμάρينو ἀνδρικό κεφάλι, ἴσως τοῦ Ἀπόλλωνος, ἔργο τοῦ μεσσήνιου γλύπτη Δαμοφώντος τοῦ 2ου αἰ., πού ἀναγνώρισε καὶ δημοσίευσε ὁ καθηγητῆς Δεσπίνης. Μὲ μελέτη καὶ ἐπίβλεψη τοῦ ἀρχιτέκτονα Π. Μπίρταχα κατασκευάστηκε ἀποχευτικὸ αὐλάκι μὲ κάλυψη ἀπὸ εἰδικὲς πλάκες κατὰ μῆκος τῆς ὁδοῦ μπροστὰ στὸ Μουσεῖο, γιὰ τὴ συλλογὴ καὶ παροχέτευση τῶν ἐπιφανειακῶν ὄμβριων ὑδάτων. Ἐνα δεύτερο στραγγιστικὸ αὐλάκι κατασκευάστηκε κατὰ μῆκος τοῦ βόρειου τοίχου τῶν ἰσόγειων ἀποθηκῶν πού ὑπέφεραν ἀπὸ τὴν ὑγρασία.

Ὅλες οἱ παραπάνω προανασκαφικὲς ἐργασίες τοῦ προγράμματος «Ἐρευνες ἀρχαίας Μεσσήνης 1986» πραγματοποιήθηκαν μὲ τὴν πρόθυμο συγκατάθεση τοῦ ἐφόρου Ἀρχαιοτήτων Ὀλυμπίας Ἀ. Λιάγκουρα.

Ἐκφράζονται θερμὲς εὐχαριστίες καὶ ἀπὸ τὴ θέση αὐτὴ πρὸς τὸν μεσσήνιο σύμβουλο τῆς ἐπικρατείας Γ. Κουβελάκη, λάτρη τῆς γενέτειράς του καὶ ὀραματιστῆ τῆς νέας ἀναγεννημένης Μεσσήνης, ὁ ὁποῖος ἐπέδειξε ζωηρὸ ἐνδιαφέρον γιὰ τὴν ἀπρόσκοπτη πρόοδο τῶν ἐργασιῶν καὶ συνέβαλε οὐσιαστικὰ στὴν ἐπιτυχία τῶν στόχων τῆς πρώτης καὶ δύσκολης ὁμολογουμένως αὐτῆς φάσης τοῦ προγράμματός μας.

25. Μὲ ἐπιχορήγηση τοῦ Ἰδρύματος Ψύχα (καὶ τὴν τακτικὴ πίστωση τῆς Ἑταιρείας) ὑπὸ τὴ διεύθυνση τοῦ καθηγ. κ. Γ. Κορρὲ συνεχίσθηκε ἡ μελέτη τοῦ κεραμεικοῦ ἰδίως ὑλί-

κοῦ τῶν Ἀνασκαφῶν Πύλου μὲ ἐπίκεντρο τὴ μελέτη τῶν μικρῶν πηλίνων ἀναγλύφων πλακιδίων ἑλληνιστικῆς ἐποχῆς ἀπὸ τὴν Βοϊδοκοιλιά, τῆς κεραμεικῆς τοῦ ΝΑ - Α καὶ τοῦ ΒΔ τομέως τῆς, τῆς κεραμεικῆς τοῦ ἀψιδωτοῦ ΜΕ/ΥΕ Ι κτίσματος στὸ Καταρραχάκι Κουκουνάρας καὶ τῆς κεραμεικῆς τοῦ τάφου Τουρλιδίτσας.

Ἰδιαιτέρως συγκολλήθηκαν πλῆθος ἀγγείων ἀπὸ τὸν θολωτὸ τάφο Τουρλιδίτσας, ἀπὸ τὸ ἀψιδωτὸ κτίσμα καὶ τὸν ἀποθέτη στὸ Καταρραχάκι Κουκουνάρας καὶ ἀπὸ τὴ Βοϊδοκοιλιά.

Ἐπίσης, συνεχίσθηκε ὁ συντονισμὸς γιὰ τὴ στέγαση διαφόρων ἀνά τὴν Μεσσηνίαν ἀνασκαφῶν τῆς Ἑταιρείας, ὅπως τῆς Βοϊδοκοιλιάς, τοῦ τύμβου Παπουλίων, τῶν θολωτῶν τάφων Τραγάνας καὶ Περιστεριάς.

26. Συνεχίστηκαν οἱ ἀποτυπώσεις τῶν τοίχων στὶς περιοχὲς Ἴνωποῦ καὶ τῆς οἰκίας τοῦ Διαδουμένου τῆς Δήλου μὲ τὴν ἔφορο Ἀρχαιοτήτων κ. Φωτ. Ζαφειροπούλου. Οἱ ἐργασίες ἀναστηλώσεως τοίχων, τῶν ὁποίων ἡ ἐπισκευὴ εἶχε ἐγκριθεῖ, δὲν ἔγινε δυνατὸ νὰ πραγματοποιηθοῦν σὲ εὐρεία κλίμακα ἐξαιτίας τῆς ξαφνικῆς σοβαρῆς ἀσθένειας τοῦ ἀρχιτέκτονα τῆς Ἐφορείας. Περιορίστηκαν οἱ τεχνικοὶ συνεργάτες μὲ τὴ βοήθεια τοῦ ἀρχαιολογικοῦ προσωπικοῦ στὴ συμπλήρωση τῶν τμημάτων ποὺ εἶχαν ἄμεση ἀνάγκη.

Στὴν Ἀγορὰ τῶν Ἰταλῶν συνεχίστηκε ἡ ἀνασυγκρότηση τῶν ἐνεπιγράφων ἐπιστυλίων τῶν στοῶν καὶ στὴ βορεινὴ πλευρὰ (εἰκ. 81).

Σὲ περιορισμένη σχετικὰ κλίμακα ἔγιναν ἐπίσης οἱ ἐργασίες συντήρησης, καθαρίσματος καὶ στερέωσης τῶν ψηφιδωτῶν δαπέδων, πάλι μὲ τὴν ἐπίβλεψη τοῦ κ. Δ. Χρυσόπουλου, ἀλλὰ δυστυχῶς στὸ μεγαλύτερο μέρος τοῦ χρόνου μὲ ἓνα μόνο συντηρητὴ καὶ πρὸς τὸ τέλος μὲ τρεῖς. Οἱ ἐργασίες ἔγιναν στὴν περιοχὴ τῆς συνοικίας τοῦ θεάτρου (εἰκ. 82 - 83), τῆς

όδοῦ πρὸς τὸν ἐμπορικὸ λιμένα καὶ στὴ βόρεια πλευρὰ τῆς Ἀγορᾶς τῶν Ἰταλῶν, καθὼς καὶ στὴν οἰκία τῆς Λίμνης. Στὴν τελευταία ἔγινε γενικὴ τακτοποίηση, καθὼς καὶ συμπλήρωση τοῦ τελευταίου κίονα τοῦ αἰθρίου τοῦ ὁποίου ἔλειπε μεγάλο τμήμα ἀπὸ τὸ ἐπάνω μέρος.

Ἡ ἀνασκαφὴ τοῦ χώρου ἀνατολικά τοῦ Μουσείου ἔδειξε τελικὰ ὅτι πρόκειται γιὰ περιοχὴ καταστημάτων, ὅποτε καὶ ἀπορρίφθηκε ἡ ἐγκατάσταση ἐκεῖ τῶν νέων ἀποθηκῶν καὶ ἐργαστηρίων τοῦ Μουσείου. Ἀποφασίστηκε τελικὰ νὰ γίνουν στὸ μέσο τῆς ἀνατολικῆς πλευρᾶς τοῦ ἀρχαιολογικοῦ χώρου, δηλαδὴ Α. τοῦ σημερινοῦ Μουσείου καὶ Ν. τοῦ Γυμνασίου καὶ τῆς συνοικίας τοῦ Σταδίου. Ὑστερα ἀπὸ τὴν παραπάνω ἀπόφαση ἄρχισε ἡ προπαρασκευαστικὴ ἐργασία μελέτης καθὼς καὶ ἡ ἀνασκαφὴ τοῦ χώρου, πὺ πρὸς τὸ παρὸν περιλαμβάνει λίγα λείψανα ἀρχαίων τοίχων, περισσότερο ἐπιφανειακῶν καὶ μάλλον ὄχι μεγάλης σημασίας.

Στὸ Μουσεῖο μὲ τὴν πρόσληψη ἐποχιακῶν φυλάκων ἄνοιξαν οἱ τρεῖς παλιῆς αἴθουσες ἐκθεσῆς τῶν ἀρχαίων καὶ κλασικῶν γλυπτῶν, παρουσιάστηκαν προσωρινὰ μερικὰ ἀπὸ τὰ κινητὰ εὐρήματα τῶν ἰδιωτικῶν σπιτιῶν τῆς ἐλληνιστικῆς Δήλου (νότια μικρὴ αἴθουσα), καθὼς καὶ ἐλληνιστικὰ γλυπτὰ (βόρεια μικρὴ αἴθουσα). Μαζὶ μὲ τὰ εὐρήματα ἐκτέθηκαν τοιχογραφίες καὶ ψηφιδωτὰ δάπεδα.

Συνεχίστηκαν ἐπίσης οἱ ἐργασίες καθαρισμοῦ καὶ διαμόρφωσης τοῦ ἀρχαιολογικοῦ χώρου, π.χ. ἀνασύρθηκαν ἀπὸ τὰ νερὰ οἱ γρανιτινοὶ πεσσοὶ στὴν προκυμαία τοῦ ἐμπορικοῦ λιμένα, μὲ τὴν προοπτικὴ νὰ τοποθετηθοῦν στὶς βάσεις τους, ὅσο εἶναι δυνατόν.

Τὸ σημαντικότερο ὅμως ἦταν ὅτι καθαρίστηκε καὶ ἀποκαλύφθηκε ἓνα ὀλόκληρο ψηφιδωτὸ δάπεδο τοῦ αἰθρίου μιᾶς οἰκίας πὺ ἦταν μὲν γνωστὴ, ἀλλὰ ὡς σήμερα δὲν εἶχε σχεδιασθεῖ, οὔτε σκαφτεῖ ὀλοκληρωτικά. Βρίσκεται στὸ ὕψωμα Ἀ. τοῦ Μουσείου γύρω στὰ 200 μ. ΒΔ. τοῦ ἀνδῆρου τῶν Συρίων

θεῶν. Τελικὰ καθαρίστηκε καὶ συντηρήθηκε ὅλο τὸ δάπεδο τοῦ αἰθρίου, παίρνοντας τὴ μορφή τῆς εἰκ. 84. Ἐπίσης χαρτογραφήθηκε γιὰ νὰ μπεῖ στὸ γενικὸ σχέδιο.

Στὶς ἐργασίες τῆς Δήλου πῆραν πάλι μέρος συνεργεῖα ἐπικεφαλῆς τῶν ὁποίων ἦταν ὁ γλύπτης κ. Ἄν. Γκιόκας καὶ ὁ ἔμπειρος μαρμαροτεχνίτης κ. Μιχ. Καλλέργης, καθὼς καὶ ὁ τοπογράφος μηχανικὸς κ. Μιχ. Χαλκουτσάκης. Στὶς ἀρχαιολογικὲς ἐργασίες ὑπεύθυνες ἦταν καὶ ἡ ἐπιμελήτρια Ἀρχαιοτήτων κ. Χρ. Τελεβάντου καὶ ἡ ἀρχαιολόγος κ. Σοφία Γιαζιτζή.

Τέλος γιὰ τὶς ἀρχιτεκτονικὲς ἐργασίες ὑπεύθυνοι ἦταν ὁ ἀρχιτέκτονας κ. Χ. Βασιλειάδης (στὸ α' μισό τοῦ χρόνου) καὶ ὁ ἀρχιτέκτονας κ. Παν. Βαρβιτσιώτης.

27. Κατὰ τὸ 1986 συνεχίστηκε μὲ χορηγία τοῦ Ἰδρύματος Ψύχα καὶ ὑπὸ τὴ διεύθυνση τοῦ ἀρχαιολόγου τοῦ ΥΠΠΟ κ. Δημ. Σκιρλάντι, ἡ ἀνασκαφὴ τῆς ἀκρόπολης Κουκουναριῶν Πάρου. Ἡ θέση βρίσκεται κοντὰ στὸν κόλπο τῆς Ναούσης, στὴ ΒΑ Πάρο. Ἡ ἀνασκαφὴ ἄρχισε τὸ 1976 καὶ κατὰ τὴ διάρκεια τῶν ἑνδεκα συνεχῶν περιόδων ἐργασίας ἦλθε στὸ φῶς ἕνας ἀπὸ τοὺς σημαντικότερους ἀρχαιολογικοὺς χώρους τοῦ Αἰγαίου, μὲ ἐνδείξεις κατοίκησης ἀπὸ τὴν 3η χιλ. π.Χ. μέχρι τὸν 4ο αἰ. π.Χ. Σημαντικὴ μεταξὺ ἄλλων ὑπῆρξε ἡ ἀνακάλυψη ἐκτεταμένων ἀρχιτεκτονικῶν ὑπολειμμάτων, ποὺ βεβαιώνουν ὅτι κατὰ τὸν 12ο π.Χ. αἰ. ὁ λόφος ἦταν ἀκρόπολη μὲ ὀργανωμένη ὀχύρωση καὶ μὲ ἐκτεταμένο οἰκοδόμημα στὴν κορυφὴ του. Ἡ ἀνακάλυψη πλήθους ἀγγείων καὶ χαλκῶν ἀντικειμένων μέσα σὲ παχιὲς ἐπιχώσεις τέφρας, ποὺ βρέθηκαν στὸ ἐσωτερικὸ τῶν δωματίων, πιστοποίησε ὅτι τὰ ἐρείπια ἀνήκουν σὲ ἡγεμονικὸ συγκρότημα ποὺ καταστράφηκε στὴ διάρκεια πυρκαϊᾶς κατὰ τὴν ΥἚ ΠΙΓ κεραμεικὴ φάση.

Ἐξίσου σπουδαία ὑπῆρξε καὶ ἡ ἀνακάλυψη στὴ διάρκεια τῆς περιόδου 1976 - 1985, οἰκισμοῦ τοῦ ὁποίου ἡ πρώτη κα-

τοίχηση ανάγεται στους πρωτογεωμετρικούς χρόνους. Μετά την καταστροφή του ήγεμονικού μυκηναϊκού συγκροτήματος και τη μεσολάβηση των λεγομένων σκοτεινών χρόνων, ο λόφος κατοικήθηκε και πάλι περί τὸ 950/900 π.Χ. Ὁ οἰκισμὸς ἐξαπλώθηκε στὴν κορυφὴ τοῦ λόφου. Οἱ οἰκίες ἀνεγέρθηκαν ἐπάνω στὶς ἐπιχώσεις τῆς καταστροφῆς τοῦ μυκηναϊκοῦ συγκροτήματος. Ἡ μεγαλύτερη ἀκμὴ τοῦ οἰκισμοῦ σημειώθηκε στὸς γεωμετρικοὺς χρόνους, κατὰ τὴν περίοδο 750 - 700 π.Χ. Ἀκολούθως ὁ οἰκισμὸς ἐγκαταλείφθηκε καὶ ὅπως διαπιστώθηκε κατὰ τὴ διάρκεια τῶν τελευταίων ἐτῶν, τὸ οἰκιστικὸ συγκρότημα μετατοπίστηκε στὶς νότιες κλιτύς τοῦ λόφου, ἐκατέρωθεν τοῦ ἄξονα τοῦ παλαιοῦ μυκηναϊκοῦ δρόμου. Ὁ πρῶμος ἀρχαϊκὸς οἰκισμὸς παρέμεινε σὲ χρῆση μέχρι τὰ μέσα τοῦ 7ου π.Χ. αἰ., ὅποτε καὶ ἐγκαταλείφθηκε καὶ αὐτὸς μετὰ τὴ σειρά του.

Γεγονὸς ποὺ πρέπει νὰ ὑπογραμμισθεῖ εἶναι τέλος, ἡ ἀνακάλυψη κατὰ τὴ διετία 1983 - 1984, ἱεροῦ τῆς Ἀθηνᾶς καὶ τοῦ ἀποθέτη του, ἡ ἔρευνα τῶν ὁποίων ἀποδείχθηκε ἰδιαίτερα καρποφόρος. Κατὰ τὸ 1986 ἡ ἀνασκαφὴ συνεχίστηκε σὲ μεθοδικὰ ἐπιλεγμένες θέσεις τῶν Κουκουναριῶν, μετὰ στόχο τὴ μελέτη τῶν ἱστορικῶν φάσεων τοῦ χώρου καὶ τὴν πληρέστερη κατανόηση τῆς μορφῆς τῶν ἀρχιτεκτονικῶν ὑπολειμμάτων τῶν μνημείων. Ἡ ἔρευνα στέφθηκε μετὰ ἰδιαίτερη ἐπιτυχία καὶ τὰ ἀποτελέσματά της συγκεφαλαιώνονται στὶς παρακάτω γενικὲς παρατηρήσεις.

Σημαντικὴ γιὰ τὴν κατανόηση τῆς ἀρχαιότερης ἱστορίας τοῦ χώρου ὑπῆρξε ἡ ἀνασκαφὴ τάφρου στὶς ΝΑ κλιτύς τοῦ λόφου. Στὴ θέση αὐτὴ σώζεται πλάκα σχήματος ἀκανόνιστου τετραγώνου, μετὰ μέγιστες διαστάσεις 2.05×2.15 μ. λαξευμένη σὲ τοπικὸ μαλακὸ γρανιτόλιθο. Ἡ ἐπίπεδη ἄνω πλευρὰ φέρει κυκλικὴ αὐλάκα διαμ. 1.50 μ., ποὺ ὑποδηλώνει τὴ χρῆση της ὡς ἐλαιοτριβείου. Οἱ τεράστιες διαστάσεις τῆς πλάκας ὑποδηλοῦν τὴν παραγωγὴ μεγάλης ποσότητας ἐλαιοκάρπου κατὰ τὴ μυκηναϊκὴ ἢ γεωμετρικὴ περίοδο. Μάλιστα

ή χρήση του έντόπιου γρανιτόλιθου σημαίνει ίσως, ότι τὸ εὔρημα ἀνήκει στους μυκηναϊκούς χρόνους, ὅταν μὲ τὴ λατόμηση θέσεων τοῦ λόφου ἐξασφαλίσθηκαν ἀξιόλογοι ὄγκοι γρανίτη γιὰ τὴν ἀνοικοδόμηση τῶν ὀχυρώσεων καὶ τοῦ ἡγεμονικοῦ συγκροτήματος.

Οἱ ὑποθέσεις αὐτὲς ὀδήγησαν στὴν ἐπιλογή χώρου σὲ μικρὴ ἀπόσταση καὶ πρὸς Β τοῦ ἐλαιοτριβείου, ὅπου καὶ ἀνοίχτηκε τάφος μὲ στόχο τὴ μελέτη τῶν ἐπιχώσεων. Ἀναμενόταν ἡ ἀνεύρεση μυκηναϊκῶν λειψάνων. Ὡστόσο, κάτω ἀπὸ τεράστιους κρημμισμένους ὀγκόλιθους βρέθηκαν πενιχρὲς ἐνδείξεις κλασικῶν χρόνων, ἀμέσως ἐπάνω σὲ στρώσεις πρωτοκυκλαδικῶν χρόνων. Σὲ παχιά ἐπίχωση χωμάτων μὲ τέφρα καὶ καμένες ὀργανικὲς ὕλες ἀποκαλύφθηκε πλῆθος θραυσμάτων ἀμαυρῶν ἀγγείων, μερικῶν διακοσμημένων μὲ ἐγχάρακτα κοσμήματα καὶ ἑκατοντάδες λεπίδων ὀψιανοῦ. Ὁ ὄγκος τῶν θραυσμάτων ὀψιανοῦ δηλώνει ὅτι στὸν χῶρο ὑπῆρχε ἐργαστήριο γιὰ τὴν παραγωγή τους, ἂν οἱ λεπίδες δὲν ἔχουν ἀπορριφθεῖ ἐκεῖ ἀπὸ ἄλλη θέση.

Ὡμως ἡ ἔρευνα τοῦ 1986 ὀδήγησε στὴν περισυλλογὴ στοιχείων καὶ γιὰ τὸν πρῶμο ἀρχαῖκὸ οἰκισμὸ τῶν Κουκουναριῶν. Οἰκίες τοῦ οἰκοδομικοῦ συγκροτήματος εἶχαν ἀνακαλυφθεῖ σὲ παλαιότερες φάσεις τῆς ἀνασκαφῆς στὰ νότια ἀναλήμματα τοῦ λόφου, ὅπου ἐλίσσεται ὁ μυκηναϊκὸς δρόμος, στὸ μεσαῖο πλάτωμα καὶ τέλος στὸ ἀνάλημμα τοῦ ἱεροῦ τῆς Ἀθηνᾶς. Σὲ ὅ,τι ἀφορᾷ τὴν ἀνασκαφὴ στὸ μεσαῖο πλάτωμα, ἀνοίχτηκαν τρεῖς νέες τάφοι, ὅπου ἀνακαλύφθηκαν τοῖχοι δωματίων τοῦ οἰκισμοῦ. Σὲ μία ἀπὸ αὐτὲς διερευνήθηκε σὲ βάθος ἡ στρωματογραφία. Ἡ τομὴ σκάφτηκε μέχρι τὸν βράχο. Διαπιστώθηκε ὅτι τὸ μεσαῖο πλάτωμα δὲν στερεῖται ἐνδείξεων παλαιότερων ἀπὸ τὴν πρῶμη ἀρχαῖκὴ περίοδο. Πιθανῶς, στὰ κατώτατα στρώματα περιλαμβάνονται καὶ ἐρείπια τῶν μυκηναϊκῶν χρόνων.

Ὅπως εἶναι φυσικό, ἰδιαίτερα μεγάλη σημασία δόθηκε τὸ

1986 στην ανασκαφή του ανάλημματος με τὸ ἱερὸ τῆς Ἀθηνᾶς. Τὸ ἱερὸ βρίσκεται στὸ ἀνατολικὸ τμήμα ἐπιμήκους ἀναλήμματος, πὺ ἐκτείνεται Α - Δ πρὸς ΝΑ καὶ χαμηλότερα ἀπὸ τὴν κορυφὴ τῆς ἀκρόπολης. Στὸ δυτικὸ ἄκρο τοῦ ἀναλήμματος διευκρινίσθηκε τὸ περίγραμμα μεγάλης οἰκίας με τέσσερις θαλάμους. Χρονολογεῖται στους πρώιμους ἀρχαῖκους χρόνους καὶ πρέπει νὰ ἀνήκε σὲ πλούσια οἰκογένεια, ἀφοῦ ἕνας ἀπὸ τοὺς θαλάμους ἔχει διαστάσεις 6.78 × 3.60 μ. Στὸ ἴδιο ἀνάλημα καὶ πρὸς Β τοῦ ἱεροῦ ἐκτείνεται ἄλλο σημαντικὸ οἰκοδόμημα, σχήματος παραλληλογράμμου, τὸ ὁποῖο περιλαμβάνει 4 δωμάτια (εἰκ. 85). Ἡ εἴσοδος βρίσκεται στὴ δυτικὴ πλευρά. Ἰδιαίτερα σημαντικὴ εἶναι ἡ ἀνακάλυψη σὲ μικρὸ δωμάτιο τῆς ΒΑ γωνίας, 7 συνολικὰ πήλινων σφραγισμάτων (εἰκ. 86). Πρόκειται γιὰ πήλινα κυκλικὰ δισκία διαμ. 0.020 μ. περίπου, με ἀμυγδαλόσχημο ἐμπέστο χῶρο, στὸ μέσο τοῦ ὁποῖου διαγράφεται ἀνάγλυφη μικρὴ ἀνθρώπινη μορφή. Τὸ οἰκοδόμημα ὑπέστη μετατροπὴς σὲ δευτέρη φάση. Κάτω ἀπὸ τὸ νεώτερο δάπεδο βρέθηκε ἀγωγὸς ὑδάτων καὶ συσσωματωμένη στὸ παλαιότερο δάπεδο, παραλληλόγραμμη κιβωτιόσχημη κατασκευὴ γιὰ τὴν ἀποθήκευση ἀντικειμένων ἢ καρπῶν. Τὸ οἰκοδόμημα χρονολογεῖται στους ἀμέσως μετὰ τὸ τέλος τῆς γεωμετρικῆς περιόδου χρόνους. Ἡ γειτνίαση με τὸν ναὸ καὶ ἡ ἀνεύρεση τῶν σφραγισμάτων προσδίδουν ἰδιαίτερη σπουδαιότητα στὸ κτίριο.

Ἡ ἀνασκαφή τοῦ ἱεροῦ τῆς Ἀθηνᾶς ἄρχισε τὸ 1984. Τὸ ἱερὸ περιλαμβάνει τὸν ναὸ, σχήματος ἀπλοῦ «οἴκου» με ζεύγος κιόνων κατὰ τὸν μακρὸ ἄξονα γιὰ τὴ στήριξη τῆς σκεπῆς (εἰκ. 87), καθὼς ἐπίσης καὶ παραλληλόγραμμο χῶρο πρὸς Α., προφανῶς τὸ τέμενος. Ἡ ἀνασκαφή στὸ ἐσωτερικὸ τοῦ ναοῦ ἔδειξε ὅτι τὸ δάπεδο χρονολογεῖται μετὰ τὸν σηκό. Προφανῶς τὸ δάπεδο ἀνανεώθηκε στὸν 6ο π.Χ. αἰ., μετὰ τὴν ἀφαίρεση τοῦ παλαιοῦ ἀρχικοῦ δαπέδου. Ἡ νεώτερη ἐπέμβαση δὲν ἔθιξε ὡστόσο ἀρχαῖες κατασκευὲς πὺ βρίσκονταν

κάτω από τή στάθμη τοῦ ἀρχαϊκοῦ δαπέδου. Ἔτσι, σέ τομές πού ἀνοίχτηκαν στό ἐσωτερικό τοῦ σηκοῦ, ἀνακαλύφθηκαν κάτω ἀπό τή στάθμη του, τοῖχος κατεύθυνσης Β - Ν καί παραλληλόγραμμη κατασκευή ἀπό σχιστολιθικές πλάκες, μέ μορφή παρόμοια μέ τοῦ κτιρίου τῶν σφραγισμάτων.

Μέσα στήν ἐπίχωση ὑπῆρχαν καί θραύσματα πρωτοκυκλαδικῶν καί μυκηναϊκῶν ὙΕ ΠΠ ἀγγείων. Ἀποκλειστικά στό δυτικό τμήμα, ἡ στάθμη τοῦ σηκοῦ ταπεινώθηκε κατά τόν 40 π.Χ. αἰ., ὅπως ἔδειξε ἡ ἀνεύρεση ἀγγείων σέ δάπεδο ἐκτεινόμενο σέ ἐπίπεδο χαμηλότερο ἀπό τὸ προαναφερθέν.

Γενικά, τὰ χρονολογικά στοιχεῖα ἐνισχύουν τήν ὑπόθεση ὅτι ὁ ναός ἀνεγέρθηκε περί τὸ 700 π.Χ. καί ὅτι κατά τή μακρόχρονη χρήση του τὸ ἐσωτερικό του ὑπέστη μεταβολές. Ἡ χρονολόγηση τοῦ ναοῦ ἐπιβεβαιώθηκε ἀπό τήν ἀνασκαφή μέρους τῆς ἐπίχωσης πού ἐφάπτεται στόν δυτικό ἀναλημματικό τοῖχο τοῦ ναοῦ. Στρωματογραφικά ὁ τοῖχος ἀνάγεται στό πρῶτο τέταρτο τοῦ 7ου π.Χ. αἰ. Ἐπειδὴ ἀπό ἀρχιτεκτονικές ἐνδείξεις ὁ τοῖχος οἰκοδομήθηκε μετὰ τὸν ναό, ὁ ναός εἶναι σαφῶς παλαιότερος καί ἡ χρονολόγησή του κατά τή μετάβαση ἀπό τὸν 8ο στόν 7ο π.Χ. αἰ., θεωρεῖται μάλλον ἀσφαλής.

Ὅμως τὸ σημαντικότερο εὔρημα τῆς φετινῆς ἀνασκαφῆς ἔχει σχέση μέ τίς ἔρευνες στό τέμενος τοῦ ἱεροῦ.

Διαπιστώθηκε ὅτι ἡ παραλληλόγραμμη κατασκευή πού ἐφάπτεται τοῦ βόρειου τοίχου τοῦ τεμένους ἦταν βωμός. Γύρω του βρέθηκαν παχιές στρώσεις τέφρας, ἐνῶ κάτω ἀπό τοὺς λίθους πού τὸν ἀποτελοῦν ἐντοπίσθηκε ἡ θεμελίωση παλαιότερου βωμοῦ, ἴσως ἡμικυκλικοῦ σχήματος. Σέ τομὴ πού ἀνοίχτηκε ἐμπρὸς στόν ναό μελετήθηκε ἡ στρωματογραφία τοῦ χώρου. Βρέθηκαν ἐπάλληλες στρώσεις χωμάτων μέ στάχτες, ὅσθι καί θραύσματα ἀγγείων, ἀπό τίς τελετουργίες πού διενεργοῦνταν στόν ὑπαίθριο χώρο. Ὑπογραμμίζεται εἰδικότερα ἡ ἀνεύρεση, κάτω ἀπό στρώσεις τῶν ἀρχαϊκῶν, γε-

ωμετρικῶν καὶ πρωτογεωμετρικῶν χρόνων, παχιάς ἐπίχωσης μὲ μυκηναϊκὰ ἀγγεῖα. Τὰ ἀντικείμενα ἀποκαλύφθηκαν κατὰ χώραν, κατακερματισμένα μαζί μὲ πυκνὴ τέφρα καὶ πεσμένους ὄγκολίθους. Μεταξὺ τῶν ἀγγείων περιλαμβάνονται τριποδικὴ χύτρα, σκύφοι καὶ μόνωτα κύπελλα. Ἡ κεραμεικὴ χρονολογεῖται στὴν προχωρημένη ΥἼΕ ΠΙΓ φάση καὶ τυπολογικά, διαπιστώνεται ἀντιστοιχία μὲ τὴ φάση ἐπανακατοίκησης τοῦ πλατώματος ἀμέσως μετὰ τὴν καταστροφὴ τοῦ μυκηναϊκοῦ ἡγεμονικοῦ συγκροτήματος. Παρότι δὲν εἶναι δυνατόν νὰ ὑποτεθεῖ συνέχιση τῆς λατρείας ἀπὸ τὴν ΥἼΕ ΠΙΓ στὴ γεωμετρικὴ περίοδο, ἐπιτρέπεται νὰ διαπιστωθεῖ συνεχῆς κατοίκηση στὴν ἴδια θέση, ὅπως βεβαιώνουν τὰ εὐρήματα τοῦ τεμένους (εἰκ. 88).

Ἡ συνέχιση τῆς ἀνασκαφῆς τοῦ ἱεροῦ ἀποθέτη, ἔφερε στὸ φῶς καὶ νέα ἐνδιαφέροντα εὐρήματα. Ἀνακαλύφθηκαν καὶ πάλι πολλὰ θραύσματα λύχνων, ἀγάνωτων λεκανῶν καὶ ἀγγείων μὲ ἐγγάρακτες ἐπιγραφές. Σημειώνεται ἡ ἀνεύρεση κεραμεικῆς τῶν γεωμετρικῶν, ἀρχαϊκῶν καὶ κλασικῶν χρόνων καὶ εἰδωλίων ποὺ παριστάνουν τὴ θεὰ καθισμένη σὲ θρόνο καὶ μὲ τὰ χέρια στὰ γόνατα (εἰκ. 89). Στὴν ὁμάδα διακρίνονται ἀρκετὰ θραύσματα ἀπὸ εἰσηγμένα ἀττικὰ ἀγγεῖα τοῦ 6ου καὶ 5ου π.Χ. αἰ. Ἐνδιαφέρον προκαλεῖ ἀνάγλυφη προτομή, ἴσως ἀπὸ διακόσμηση ἀγγείου, μὲ πλαστικὴ ἀπόδοση γυναικείου προσώπου μὲ ἐγχρωμὴ διακόσμηση. Τὸ εὐρημα χρονολογεῖται στὶς ἀρχές τοῦ 6ου π.Χ. αἰ.

Τέλος, ἄλλη ἐντυπωσιακὴ ἐπιτυχία τοῦ ἐγχειρήματος τοῦ 1986 ἀφορᾷ τὴν ἀνεύρεση τοῦ μυκηναϊκοῦ νεκροταφείου τῶν Κουκουναριῶν. Παρόλες τὶς προσπάθειες ἀπὸ τὸ 1976 ἕως καὶ πέρυσι δὲν εἶχε κατορθωθεῖ νὰ ἐντοπισθεῖ τὸ νεκροταφεῖο τῆς ἀκρόπολης. Ἡ μεθοδικὴ μελέτη τῆς περιοχῆς στράφηκε τελικὰ σὲ μικρὴ κοιλάδα ποὺ ἐκτείνεται πρὸς Δυσμᾶς τοῦ λόφου. Ἡ κοιλάδα ὀρίζεται πρὸς Β καὶ Ν ἀπὸ τὰ κάθετα μέτωπα ὄγκων βράχου ποὺ ἐκτείνονται ἐκατέρωθεν τοῦ ἀνοίγ-

ματος. Ἐμπρὸς στὰ κάθετα μέτωπα ἐντοπίσθηκαν τρεῖς τάφοι, ἓνας πρὸς Β. καὶ δύο πρὸς Ν. τῆς κοιλάδας. Οἱ τάφοι ἔχουν μικρὴ εἴσοδο καὶ θάλαμο σχήματος παραλληλογράμμου μὲ ἀποστρογγυλωμένες γωνίες (εἰκ. 90). Οἱ θάλαμοι ἔχουν οἰκοδομηθεῖ ἐπάνω σὲ κατάλληλα διευθετημένες βάσεις πού σήμερα ἐξέχουν ἀπὸ τὸ ἔδαφος.

Οἱ τάφοι καλύπτονταν μὲ θολωτὴ ὀροφή, ὅπως συνάγεται ἀπὸ τὰ σωζόμενα τμήματα ὀροφῆς πού διαπιστώθηκε καὶ στὶς τρεῖς περιπτώσεις. Δυστυχῶς καὶ οἱ τρεῖς βρέθηκαν συλημένοι. Ὡστόσο, ἡ μορφή τους καὶ ἡ τεχνικὴ τῆς κυκλώπειας τοιχοδομίας τους δὲν ἀφήνουν ἀμφιβολίες ὅτι χρονολογικὰ ἀνήκουν στὴ μυκηναϊκὴ περίοδο.

Ἡ ἀνακάλυψη τοῦ νεκροταφείου τῶν Κουκουναριῶν καὶ ἡ συστηματικὴ, ὅπως ἐλπίζεται, ἀνασκαφὴ του, θὰ προσφέρουν σημαντικὰ στοιχεῖα γιὰ τὴν κατανόηση τῆς ἱστορίας τῆς ἀκρόπολης.

28. Ἡ εἰσαγωγὴ τοῦ ἠλεκτρονικοῦ ὑπολογιστῆ στὴν ἀνασκαφὴ τοῦ Ἀκρωτηρίου τῆς Θήρας, πού ἤδη ἀνακοινώθηκε τὸν περασμένο χρόνο, ἀπαιτεῖ ἀλλαγὴ τοῦ ὅλου συστήματος καταγραφῆς καὶ τήρησης τῶν ἡμερολογίων, ὥστε οἱ πληροφορίες νὰ εἰσάγονται ἀμέσως σ' αὐτόν. Ἔτσι, τὸ ἐπιστημονικὸ ἐπιτελεῖο τῆς ἀνασκαφῆς ὑπὸ τὴ διεύθυνση τοῦ καθηγητοῦ τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν κ. Χρίστου Ντούμα σὲ συνεργασία μὲ τὸν καθηγητὴ κ. Ἄντ. Κωνσταντινίδη συνέχισε κατὰ τὴ διάρκειά του 1986 τὴν ἐκπόνηση τῶν σχετικῶν προγραμμάτων. Ἦδη γιὰ τὰ κινητὰ εὐρήματα (κεραμεικὴ, λίθινα ἐργαλεῖα καὶ σκεύη, μετάλλια, μικροαντικείμενα κλπ.) τὸ πρόγραμμα εἶναι ἔτοιμο καὶ ἔχει κιόλας ἀρχίσει ἡ τροφοδότηση τοῦ ὑπολογιστῆ (εἰκ. 91). Ἰδιαίτερα προγράμματα ἐτοιμάζονται γιὰ τὶς τοιχογραφίες, τὶς ὀργανικὲς ὕλες, τὴν ἀρχιτεκτονικὴ καθὼς ἐπίσης καὶ γιὰ τὸ ἡμερολόγιο τῆς ἀνασκαφῆς.

Ἡ μέχρι σήμερα παντελής ἀπουσία καννάβου στὴν ἀνασκαφὴ καθιστᾶ δύσκολο τὸν ἀντικειμενικὸ προσδιορισμὸ τῆς ἀκριβοῦς θέσης κάθε εὐρήματος. Αὐτὸ δυσχεραίνει ἀκόμη περισσότερο τὴν ἐπεξεργασία τῶν ἀνασκαφικῶν πληροφοριῶν καὶ τὴν ἐξαγωγή συμπερασμάτων γιὰ τὴ χρήση καὶ λειτουργία τῶν κτιρίων καὶ γενικὰ γιὰ τὴν κοινωνία τοῦ Ἀκρωτηριοῦ. Οἱ μέχρι σήμερα ἀπόπειρες γιὰ τὴ δημιουργία καννάβου μὲ συμβατικὰ μέσα προσέκρουσαν σὲ ἀντικειμενικὰ ἐμπόδια ποὺ δημιουργεῖ ἢ ἴδια ἢ φυσιογνωμία τῆς ἀνασκαφῆς. Τὸ ὕψος στὸ ὁποῖο διατηροῦνται τὰ μνημεῖα διακόπτει τὴν ὀπτική ἐπαφὴ ἀπὸ τὴ μία ἄκρη τῆς ἀνασκαφῆς ὡς τὴν ἄλλη, ἢ ἀκόμη καὶ ἀπὸ τὸ ἓνα δωμάτιο τοῦ ἴδιου κτιρίου στὸ ἄλλο. Γιὰ τὸ λόγο αὐτὸ κατὰ τὴν περίοδο τοῦ 1986 ἐκπονήθηκε κἀνναβος μὲ τὴ βοήθεια ἠλεκτρονικοῦ θεοδόλιχου, ποὺ παρέχει τὴ δυνατότητα προσδιορισμοῦ τῆς θέσης τῶν εὐρημάτων μὲ μεγάλη ἀκρίβεια καὶ ταχύτητα.

Γιὰ τοὺς παραπάνω λόγους, ἀλλὰ καὶ γιὰ νὰ ἐξασφαλιστεῖ χρόνος στὸ ἐπιστημονικὸ ἐπιτελεῖο νὰ μελετήσῃ παλαιότερα εὐρήματα, δὲν ἔγιναν ἀνασκαφικὲς ἐργασίες κατὰ τὸ 1986, πρακτικὴ ποὺ μάλλον θὰ ἐφαρμοστεῖ καὶ μελλοντικά: ἐναλλαγὴ ἀνασκαφικῶν περιόδων μὲ περιόδους μελέτης.

Γιὰ δεύτερη κατὰ σειρά χρονιὰ τὸ ΥΠΠΟ δὲν διέθεσε πιστώσεις γιὰ τὴν ἐκτὸς ἔδρας μετακίνηση τοῦ συνεργεῖου συντήρησης τοιχογραφιῶν. Ἡ ἀνάγκη ἐπέβαλε νὰ συνεχιστεῖ ἡ συντήρηση καὶ γι' αὐτὸ ἡ σχετικὴ δαπάνη καλύφθηκε ἀπὸ τὶς πιστώσεις τῆς ἀνασκαφῆς. Ἔτσι προχώρησε ἡ συναρμολόγηση κονιαμάτων ἀπὸ τὸν χῶρο 3B τῆς Ἐεστῆς 3. Ἡ τοιχογραφία μὲ τὴν παράσταση ἀνδρικών μορφῶν ἄρχισε νὰ γίνε-ται περισσότερο κατανοητὴ καὶ κατὰ τὴν ἀποψη τοῦ ἀνασκαφέα εἶναι πολὺ πιθανὸ νὰ εἰκονίζει σκηνὴ μύησης.

Στὰ ἐργαστήρια τῆς ἀνασκαφῆς συνεχίστηκε ἡ συντήρηση ἀγγείων, πολλὰ ἀπὸ τὰ ὁποῖα μεταφέρθηκαν στὸ νεότευκτο Μουσεῖο τῶν Φηρῶν.

Στὰ ἐργαστήρια τοῦ Ἐθνικοῦ Ἀρχαιολογικοῦ Μουσείου, χάρις στὴ φροντίδα τοῦ διευθυντῆ, ἐφόρου Ἀρχαιοτήτων κ. Πέτρου Καλλιγᾶ, ὀλοκληρώθηκε ἀπὸ τὸν ἄξιο τεχνίτη κ. Σταῦρο Κασσανδρῆ ἡ συντήρηση πενήντα περίπου μεταλλικῶν μικροαντικειμένων ποὺ ἐπεστράφησαν ἤδη στὶς ἀποθήκες τῆς ἀνασκαφῆς.

Στὸν χώρο τῆς ἀνασκαφῆς κατασκευάστηκαν μικρὸ στέγαστρο καὶ ρυμοὶ ἀπὸ ὀπλισμένο σκυρόδεμα γιὰ τὴν ἀποθήκευση τῶν βαριῶν λίθινων σκευῶν καὶ ἐργαλείων, ἐνῶ μὲ πιστώσεις τοῦ ΕΟΤ καὶ τῆ συμπαράσταση τῆς Ἐφορείας Ἀρχαιοτήτων Κυκλάδων ἄρχισαν διαμορφώσεις τοῦ περιβάλλοντος χώρου. Κατὰ τὸ 1986 λιθοστρώθηκε μὲ τὸν παραδοσιακὸ τρόπο ἓνα σημαντικό τμήμα τῶν προσβάσεων πρὸς τὴν ἀνασκαφή (εἰκ. 92). Μὲ τὴ διαμόρφωση αὐτὴ ἀφ' ἑνὸς εὐτρεπίστηκε ἓνα σημαντικό τμήμα τοῦ χώρου καὶ ἀφ' ἑτέρου προστατεύτηκαν τὰ πιὸ εὐαίσθητα σημεῖα τῶν προσβάσεων ἀπὸ τὶς βαθιὲς ἐτήσιες διαβρώσεις ποὺ προκαλοῦσαν τὰ νερὰ τῆς βροχῆς.

29. Συνεχίστηκαν καὶ κατὰ τὸ 1986 οἱ ἀνασκαφικὲς καὶ ἐπιφανειακὲς ἐρευνες στὴ Μινῶα Ἀμοργοῦ μὲ χρηματοδότηση τοῦ Πανεπιστημίου Ἰωαννίνων καὶ τοῦ Ἰδρύματος Ψύχα ὑπὸ τὴ διεύθυνση τῆς καθηγήτριας τοῦ Πανεπιστημίου Ἰωαννίνων κ. Λίλας Μαραγκοῦ.

Ἀκρόπολη. Κτίσμα Κ. Τὰ περιορισμένα χρηματικὰ κονδύλια καὶ οἱ τεράστιες δυσκολίες ἀπὸ τὴν ἔλλειψη ἐργατῶν καὶ μεταφορικῶν μέσων καὶ τὴν κατάσταση τοῦ ἀγροτικοῦ δρόμου, δὲν ἐπέτρεψαν τὴν πραγματοποίηση ἐκτεταμένων ἐρευνῶν, οὔτε καὶ τὴν ὀλοκλήρωση τῆς προγραμματισμένης γιὰ τὸ 1986 ἀνασκαφικῆς ἐρευνας στὸ κτίσμα Κ, ὅπως στὶς τομὲς Κ/Α3 Κ/Α4 κτλ. (βλ. σχετικὰ Ἔργον 1984, σ. 90, Ἔργον 1985, σ. 67 - 68, πίν. 73 - 74, καὶ λεπτομερέστερα στὰ ΠΑΕ 1985). Ἡ ἀνασκαφὴ περιορίστηκε ἀναγκαστικὰ σὲ ὀρισμένα σημεῖα καὶ ἀπέβλεψε στὸν ἔλεγχο ὀρισμένων ὑποθέ-

σεων σχετικά με τὸν λατρευτικὸ προορισμὸ τοῦ κτίσματος K καὶ τὴν ἐπαλήθευση τῆς χρονολόγησής τῶν τοίχων τοῦ περιβόλου πού περικλείει τὸν τραπεζιόσχημο ναόσχημο «οἶκο» (K1) καὶ τὰ «προσκτίσματα» του (βλ. Ἔργον 1985, εἰκ. 73-74).

Ἀπὸ τὴ συνέχιση τῆς ἔρευνας στὸ K2, βόρεια ἀπὸ τὸ K1 μὲ τὴ συνεργασία τοῦ Ἀρίστιππου Μπλανᾶ καὶ τοῦ Ἀλεξάνδρου Μαζαράκη-Αἰνιάν, συγκεντρώθηκαν σημαντικὲς πληροφορίες γιὰ τὴ στρωματογραφία καὶ τὸν προορισμὸ τοῦ κτιστοῦ «θρανίου», καὶ ἐπιβεβαιώθηκε ἡ χρῆση τοῦ χώρου γιὰ ἔμπυρες θυσίες ἀπὸ τὸ τέλος τοῦ 8ου ὡς τὸν 7ο π.Χ. αἰῶνα. Ἀπὸ τὴν ἔντονη κλίση τοῦ ἐδάφους, ἀπὸ N πρὸς B, φαίνεται ὅτι συμπαρασύρθηκαν μὲ τὰ χῶματα καὶ μερικὲς ἀπὸ τὶς πλάκες καὶ τὶς πέτρες πού κάλυπταν καὶ προστάτευαν τὶς ἐπάλληλες πυρὲς καὶ γι' αὐτὸ ἀρκετὲς δὲν βρέθηκαν στὴν ἀρχικὴ τους θέση. Τὰ κινητὰ εὐρήματα, κεραμεικὴ, μεταλλικὰ ἀντικείμενα, χάλκινα καὶ σιδηρά, ἄνθρακες, τέφρα καὶ ὅστὰ ζώων, δὲν ἀφήνουν περιθώρια ἀμφιβολιῶν γιὰ τὸν λατρευτικὸ χαρακτῆρα τοῦ κτίσματος K.

Τὰ στρωματογραφικὰ στοιχεῖα πού προέκυψαν ἀπὸ τὴ διερευνητικὴ τομὴ σὲ βάθος στὸ K/3 (τομὴ K 3/α) ἔδειξαν ὅτι ὁ τρόπος ἐξομάλυνσης τῶν φυσικῶν κοιλοτήτων τῶν βράχων μὲ ἐξισωτικὸ «μπάζωμα» εἶναι ὅμοιος μὲ τὴ λιθορριπὴ στὴν τάφρο θεμελίωσης τοῦ τείχους (πρβ. τομὲς 83/1, 83/2: ΠΑΕ 1983 Β', 331, τομὴ 83/2 - Δ. προέκτ. 84, Τε 84/1: Ἔργον 1984, 91 καὶ ΠΑΕ 1984). Οἱ βαθιὲς κοιλότητες τοῦ ριζιμοῦ βράχου ἦταν καὶ ἐδῶ γεμάτες μὲ μεγάλους λίθους ἀκανόνιστου σχήματος («μόλους»). Τὸ τεχνητὸ στρώμα τῆς λιθορριπῆς ἦταν ἀδιατάρακτο καί, ὅπως διαπιστώνεται ἀπὸ τὴν ἀμιγῆ γεωμετρικὴ κεραμεικὴ, χρονικὰ ἐνιαῖο. Ἀπὸ τὴν κεραμεικὴ τῶν γεωμετρικῶν χρόνων ἐπιβεβαιώθηκε ὅτι ἡ κατασκευὴ τοῦ νότιου τοίχου τοῦ K3, πού ἀποτελεῖ τὸν ἐσωτερικὸ τοῖχο τοῦ περιβόλου τοῦ λατρευτικοῦ κτίσματος K1

καὶ τῶν «προσκτισμάτων» (Κ2, Κ/Α1, καὶ Κ/Α2), εἶναι σύγχρονη μὲ τὸ τεῖχος πὸ περιβάλλει τὸν οἰκισμό. Γιὰ τὴ μελλοντικὴ, ἀκριβέστερη χρονολόγησι τῶν τοίχων τοῦ περιβόλου σημαντικὸ εἶναι τὸ συμπέρασμα πὸ συνάγεται ἀπὸ τὸν τρόπο θεμελίωσι τοῦ νότιου τοίχου τοῦ Κ/3 καὶ ἀπὸ τὴν κεραμεικὴ, ὅτι ὁ βόρειος ἐξωτερικὸς τοίχος καὶ ὁ ἀνατολικὸς εἶναι νεώτεροι ἀπὸ τὸν νότιο καί, σύμφωνα μὲ ὅλες τὶς ἐνδείξεις, κτίσθησαν γιὰ νὰ στηρίζουν καὶ νὰ προστατεύσουν τὸν προϋπάρχοντα, παλαιότερο νότιο τοῖχο.

Δοκιμαστικὴ τομὴ στὸ δυτικὸ τμήμα, τὸ Κ/Α4 (δυτικὴ τομὴ) ἀπέβλεψε στὴν ἐπαλήθευσι τῆς χρονολόγησι τοῦ ἐξωτερικοῦ καμπυλόγραμμου τοίχου τοῦ περιβόλου καὶ στὴν ἐξακρίβωσι τῆς σχέσι του μὲ τὸν ἀνατολικὸ εὐθύγραμμο τοῖχο τοῦ Κ/3. Διαπιστώθηκε ὅτι καὶ οἱ δύο εἶναι θεμελιωμένοι στὸν ἀνώμαλο ριζιμιὸ βράχο καὶ χρονολογοῦνται ἀπὸ τὴν κεραμεικὴ στοὺς ὕστερους γεωμετρικοὺς χρόνους. Ἀπὸ τὰ κινητὰ εὐρήματα - θραύσματα ἀγγείων ὕστεροελληνιστικῶν χρόνων, λείψανα κονιάματος, κέραμοι καὶ λύχνοι ρωμαϊκῶν χρόνων - ἐπιβεβαιώθηκε ἡ συνέχισι τῆς χρήσι τοῦ λατρευτικοῦ κτίσματος ὡς τοὺς ρωμαϊκοὺς χρόνους.

Ἀπὸ τὴν ὀλιγοήμερη καὶ περιορισμένη σὲ ἔκτασι συνέχισι τῆς ἀνασκαφικῆς ἔρευσι στὴν τομὴ Δ/Α τοῦ Κ/Α3, ἐξωτερικὰ ἀπὸ τὸν τοῖχο τοῦ περιβόλου, προέκυψαν σημαντικὰ στοιχεῖα σχετικὰ μὲ τὴ χρονικὴ διαδοχὴ τῶν στρωμάτων. Ἀπὸ τὴ χρονολογήσιμη κεραμεικὴ εἶναι εὐκρινῆς ἡ διάκρισι τῶν τριῶν πρὸς τὸ παρὸν περιόδων χρήσι τοῦ χώρου: ρωμαϊκὴ - ἐλληνιστικὴ καὶ γεωμετρικὴ. Ἄν καὶ ἡ ἔρευσι σὲ βάθος δὲν ὀλοκληρώθηκε, ὡστόσο ἡ παρουσία μιᾶς λεπίδας ὀψιανοῦ καὶ δύο ὀστών πὸ βρέθησαν στὴν κατώτερη στρώσι πιθανῶς ὑποδηλώνει τὴν ὕπαρξι καὶ τέταρτης, παλαιότερης τῶν γεωμετρικῶν χρόνων, περιόδου.

Γιὰ τὴν ἐξακρίβωσι τῆς σχέσι τοῦ «περιβόλου» τοῦ κτίσματος Κ μὲ τὸν παρακείμενο ριζιμιὸ βράχο, πὸ ἀποτελεῖ ἐν

μέρει τὴν «ὄροφὴ» τοῦ σπηλαιώδους χάσματος (πρβ. ΠΑΕ 1984 καὶ Ἔργον 1985, 84), διευρύνθηκε ἡ τομὴ K/B1 πρὸς τὰ Α καὶ πρὸς Β. Ἐκτὸς ἀπὸ τὰ λιγοστὰ ὄστρακα ποὺ ἐπιβεβαιώνουν τὴ χρονολόγησιν τῆς κατασκευῆς τοῦ «περιβόλου» στοὺς γεωμετρικοὺς χρόνους καὶ τὴ χρῆσιν τοῦ χώρου στοὺς ἐλληνιστικοὺς καὶ ρωμαϊκοὺς, σημαντικὴ εἶναι ἡ ἀποκάλυψιν λαξευμένου τμήματος τοῦ φυσικοῦ βράχου στὸ δυτικὸ ὄριο τῆς τομῆς. Ὁ λαξευμένος βράχος ἀποτελεῖ τὴν παρεῖα τοῦ δρόμου ποὺ ὀδηγεῖ πρὸς τὴν «εἴσοδο» τοῦ σπηλαιώδους χάσματος (εἰκ. 93) καὶ τὸν συνδέει τουλάχιστον οἰκοδομικά, μὲ τὸ λατρευτικὸ κτίσμα Κ. Ἡ λειτουργικὴ ἢ ὅποια ἄλλη σχέση τῶν δύο χώρων – λατρευτικοῦ κτίσματος καὶ σπηλαίου – ὅσο καὶ ἂν φαίνεται πιθανή, σὲ αὐτὴ τὴ φάσιν τῆς ἀνασκαφῆς δὲν μπορεῖ νὰ καθοριστῆ μὲ ἀκρίβεια.

Πολλαπλὸ ὄφελος προέκυψε ἀπὸ τὶς τομῆς δυτικὰ καὶ νότια ἀπὸ τὸν «οἶκο» Κ1· συνοπτικὰ σημειώνεται ὅτι, ἐκτὸς ἀπὸ τὴ στρωματογραφικὴ ἔρευνα καὶ τὴ χρονολογήσιμη κεραμεικὴ ποὺ ἐπιβεβαιώνουν τὴ χρονολόγησιν στοὺς γεωμετρικοὺς χρόνους τοῦ Κ1 καὶ τὶς διαπιστώσεις σχετικὰ μὲ τὴν ἐξομάλυνσιν τοῦ ἀνώμαλου βράχου, ἐπάνω στὸν ὁποῖο εἶναι θεμελιωμένες καὶ ἡ νότια καὶ ἡ δυτικὴ πλευρὰ τοῦ Κ1, ἀποκαλύφθηκε «πεζούλι», μήκους 1.50 μ., λαξευμένο στὸν ριζιμιὸ βράχο τῆς κορυφῆς, δυτικὰ ἀπὸ τὴ ΒΔ γωνία τοῦ Κ1. Ἡ ἀνεύρεσιν ἀγγείων γεωμετρικῶν χρόνων ἐπάνω στὸ «πεζούλι» καὶ στὶς ἐγκοπὲς τοῦ βράχου ἐνισχύει τὴν ὑπόθεσιν γιὰ ὑπαίθρια λατρεία στὸν χώρον Κ/Δ1, ἐκτὸς τοῦ ναόσχημου «οἴκου».

Παρόλο ποὺ ὁ λατρευτικὸς χαρακτήρας τοῦ κτίσματος Κ στὴν κορυφὴ τοῦ ὄρους τῆς Μινώας εἶναι ἀναμφισβήτητος, ὁ καθορισμὸς τοῦ ἀκριβοῦς χαρακτήρα τῆς λατρείας εἶναι ἀκόμα προβληματικὸς. Ἡ σκέψιν ὅτι πρόκειται γιὰ λατρεία ἠρωος, τοῦ ἠρωος κτίστου τῆς πόλεως τῆς Μινώας, ἂν καὶ μπορεῖ νὰ στηριχτῆ μὲ ποικίλα ἐπιχειρήματα, ὅπως ἡ θέσιν τοῦ οἰκοδομήματος, ἡ γειτνίασιν μὲ τὸ σπηλαιώδες χάσμα καὶ

τὴν Β. πυλῖδα τοῦ τείχους, τὸ εἶδος τῶν ἀναθημάτων, οἱ ἐκτὸς τοῦ «οἴκου» ἔμπυρες θυσίαι καὶ ἄλλα, στὴ φάση αὐτὴ τῆς ἀνασκαφῆς παραμένει μιὰ ἐλκυστικὴ ὑπόθεση. Δὲν ἀποκλείεται βέβαια καὶ ἡ δυνατότητα ἀναγνώρισης λατρείας μιᾶς συγκεκριμένης θεότητας, παρόλο πὺ τὰ ἐρεῖσματα ἀπὸ τὰ ἀνασκαφικὰ δεδομένα εἶναι πενιχρά.

Ἡ μόνη ἀδιαμφισβήτητη διαπίστωση ἀφορᾷ στὶς ἔμπυρες θυσίαι ζῶων ἐκτὸς τοῦ κυρίως «οἴκου» (τοῦ Κ1), στὴ βόρεια καὶ στὴν ἀνατολικὴ πλευρὰ ἐντὸς τοῦ χώρου πὺ περικλείεται ἀπὸ τὸν ἀναλημματικὸ τοῖχο τοῦ περιβόλου. Βεβαιωμένη εἶναι καὶ ἡ χρῆση τοῦ χώρου ὡς Ἱεροῦ σὲ τέσσερις περιόδους: 1) στὴν προϊστορικὴ (πρώιμη ΠΚ περίοδος) πιθανῶς χωρὶς κτιστὲς κατασκευές, ὡς «ἀτοίχιστος» χώρος λατρείας, ἓνα εἶδος ἱεροῦ κορυφῆς (προ-οἰκοδομικὴ φάση), 2) στοὺς γεωμετρικοὺς χρόνους, στὸν 8ο π.Χ. αἰ., ὡς πρώτη οἰκοδομικὴ φάση τῆς διαμόρφωσης τοῦ χώρου σὲ τοιχισμένον ἱερὸ μὲ κτιστὲς κατασκευές (ναόσχημος οἶκος μὲ θρανίον, πρῶτος ἀναλημματικὸς περίβολος κτλ.) καὶ στὸ τέλος τῶν γεωμετρικῶν χρόνων ὁ δεῦτερος ἀναλημματικὸς τοῖχος (στὸ Κ3), 3) ἐπανάληψη τῆς λατρείας στοὺς ἑλληνιστικοὺς χρόνους μὲ ἀπόθεση ἀναθημάτων καὶ 4) συνέχιση τῆς λατρείας μὲ πιθανὲς ἐπιδιορθώσεις (κονιάματα) καὶ προσφορὲς ἀναθημάτων.

Ἡ ἐπισταμένη μελέτη τῶν οἰκοδομικῶν λειψάνων (κυρίως στὸ Κ/Α1) καὶ ἡ συνέχιση τῆς ἔρευνας καὶ στὸ σπηλαιῶδες χάσμα, ἡ χρονολόγηση τῆς κεραμεικῆς καὶ τῶν μεταλλικῶν ἀντικειμένων καθὼς καὶ ἡ συνεξέταση ὅλων τῶν ἀνασκαφικῶν στοιχείων, ἐλπίζεται ὅτι θὰ δώσει ἀπάντηση στὰ πάμπολλα ἐρωτήματα πὺ μᾶς ἀπασχολοῦν ἤδη στὴν πρώτη φάση τῆς ἔρευνας.

Στὴν Κάτω πόλη συνεχίστηκε ἡ προγραμματισμένη ἀνασκαφικὴ ἔρευνα μὲ τὴν πολύτιμη συνεργασία τοῦ Δημήτρη Κοκκῶνη στὰ τετράγωνα ΝΔ/3 καὶ ΝΔ/1 (βλ. Ἔργον 1984, σ. 85 - 86, ΠΑΕ 1984, Ἔργον 1985, σ. 66 καὶ ΠΑΕ

1985) και απέβλεψε στην ολοκλήρωση της αποκάλυψης τών κτιριακών λειψάνων και στη χρονολόγησή τους καθώς και στον έλεγχο τής στρωματογραφίας. Η αποκάλυψη ὀρθογωνίου κτίσματος με λείψανα κονιάματος στους τοίχους και κυρίως στο δάπεδο, ὄχι μόνον ἐξασφαλίζει τήν ἀναγνώριση «ἐπιπέδου ζωῆς» στά ρωμαϊκά χρόνια ἀλλά και ἐνισχύει σημαντικά τήν ὑπόθεση για τήν παρουσία ἀρχαίων ἀδιατάρακτων στρωμάτων κάτω ἀπό τὸ δάπεδο. Τὰ στοιχεῖα πού προέκυψαν ἀπὸ τήν τομὴ σὲ βάθος στὸ ρωμαϊκὸ κτίσμα, κάτω ἀπὸ τὸ δάπεδο, και ἀπὸ τὴ συνέχιση τῆς ἔρευνας στὸ τετράγωνο ΝΔ/1, ἐπιβεβαιώνουν τὴ χρήση τοῦ χώρου στους ἑλληνιστικούς και στους γεωμετρικούς χρόνους. Τὰ κινητὰ εὐρήματα και κυρίως ἡ κεραμεικὴ ἀπὸ τὶς στρώσεις «τῆς τέφρας» και «τῆς φωτιάς», ἡ ἀρχιτεκτονικὴ μορφή και ἡ τοιχοποιία τῶν κτιρίων ἐπιτρέπουν τήν ὑπόθεση ὅτι πρόκειται για ἄνθρωπο λατρείας – πιθανῶς βωμός(;) – τῆς γεωμετρικῆς περιόδου.

Γιὰ τήν ἔκταση τῆς χρήσης, τῆς κατοίκησης στὴν Κάτω πόλη κατὰ τὴ γεωμετρικὴ περίοδο, συγκεντρώθηκαν κατὰ τὴν ἐφετινὴ περίοδο και ἄλλα στοιχεῖα. Ἐνδεικτικὰ ἀναφέρεται ὅτι κατὰ τὸν προσεκτικὸ καθαρισμὸ τῶν λαξευμένων ἐγκοπῶν στὸν ἄνθρωπο Ν - Δ1, μεταξὺ τοῦ ναοῦ και τοῦ κτίσματος Δ1 (πρβ. ΠΑΕ 1981, 313 κέ. και 1982, 283 κέ.) βρέθηκαν εὐάριθμα ὄστρακα γραπτῶν και ἀκόσμητων ἀγγείων με μελανὸ γάνωμα γεωμετρικῶν χρόνων.

Ἀπὸ τὴν τομὴ σὲ βάθος στὸ δεῦτερο τοῦ κτίσματος Δ1 με τὴ συνεργασία τοῦ Ἄρ. Μπλανᾶ (βλ. ΠΑΕ 1981, 316 κέ., πίν. 223α) διαπιστώθηκε ὅτι ὄχι μόνον ἡ κεραμεικὴ χρονολογεῖται στους γεωμετρικούς χρόνους, ἀλλά και τὸ ἐξισωτικὸ μπάζωμα, ἡ λιθορριπὴ για τὴν ἐξομάλυνση τοῦ ἀνώμαλου βράχου, εἶναι ἀνάλογη με ἐκείνην πού χαρακτηρίζει τὶς τομὲς στὸ τεῖχος και στὸ κτίσμα Κ στὴν ἀκρόπολη τῶν γεωμετρικῶν. Τὰ νέα στοιχεῖα πού προέκυψαν ἀπὸ τὴν τομὴ στὸ Δ1 βεβαιώνουν ὅτι ἡ πρώτη χρήση τοῦ ἀνάγεται στὴ γεωμετρικὴ περίοδο.

Στήν ίδια χρονικά οικοδομική φάση ανήκει, όπως φαίνεται, και τὸ τοιχάριο στήν τομή Δ6 - α1, δυτικά ἀπὸ τὸν δυτικὸ τοῖχο Δ1 (βλ. ΠΑΕ 1983 - Β', 320 - 321, πίν. 210γ καὶ παρένθ. πίν. ΙΕ'). Στὴ διαπίστωση αὐτὴ ὁδηγεῖ ἡ γεωμετρικὴ κεραμεικὴ πὺ προῆλθε ἀπὸ συμπληρωματικὴ περιορισμένη ἔρευνα καὶ ἡ τοιχοδομία τοῦ τοιχαρίου.

Στὸ ΒΔ κτιριακὸ συγκρότημα μὲ τὴν πολύτιμη συνεργασία τῆς Βασιλικῆς Παπᾶ συνεχίστηκε καὶ ὀλοκληρώθηκε ἡ ἀνασκαφικὴ ἔρευνα στὸ Δ4, ὅπου κατὰ τὸ 1984 εἶχε ἀποκαλυφθεῖ ἐν μέρει κλιβάνος, πιθανῶς κεραμεικὸς (πρβ. Ἔργον 1984, 88 καὶ ΠΑΕ 1984). Ὁ θάλαμος τοῦ κλιβάνου καὶ τὸ στόμιο τροφοδοτήσεως εἶναι λαξευμένα στὸν φυσικὸ βράχο (εἰκ. 94). Ἀπὸ τὰ κινητὰ εὐρήματα διαπιστώνεται ἡ ἐγκατάλειψη καὶ μετασκευὴ τοῦ κλιβάνου στοὺς ὄψιμους ἑλληνιστικοὺς χρόνους. Ἡ χρονολόγηση τῆς λάξευσης καὶ τῆς πρώτης χρήσης τοῦ κλιβάνου δὲν εἶναι πρὸς τὸ παρὸν δυνατὴ ἀπὸ τὴν ἐπανεξέταση ὡστόσο τῶν στοιχείων στήν Κάτω πόλη φαίνεται πιθανόν ὅτι χρονολογεῖται στοὺς γεωμετρικοὺς χρόνους.

Ὁλοκληρώθηκε ἡ ἀνασκαφικὴ ἔρευνα σὲ ἕκταση καὶ σὲ βάθος γιὰ τὴν ἀποκάλυψη τοῦ λαξευμένου στὸν φυσικὸ βράχο ἀγωγοῦ (μέγ. βάθος 0.96 μ.) κατὰ μῆκος τῆς ἐξωτερικῆς παρειᾶς τῆς βόρειας καὶ τῆς δυτικῆς πλευρᾶς τοῦ φυσικοῦ βράχου τοῦ Δ4 (πρβ. Ἔργον 1984, 87 - 88 καὶ ΠΑΕ 1984). Ἡ παρουσία ὀστράκων γεωμετρικῶν χρόνων ὁδηγεῖ στήν ὑπόθεση ὅτι καὶ ἡ λάξευση τοῦ ἀγωγοῦ πιθανῶς ἀνάγεται στήν κατοίκηση τῆς πόλης κατὰ τοὺς γεωμετρικοὺς χρόνους.

Ἡ συνέχιση τῆς ἀνασκαφικῆς ἔρευνας στὸν χῶρο Δ5, δυτικά ἀπὸ Δ4 καὶ νότια ἀπὸ τὸ Β9 (βλ. ΠΑΕ 1984) ἀποκάλυψε κτίσμα ἀγνώστου πρὸς τὸ παρὸν προορισμοῦ, πὺ χρονολογεῖται στοὺς ἑλληνιστικοὺς χρόνους καὶ σώζει λείψανα ζωῆς ὡς τοὺς πρώιμους ρωμαϊκοὺς χρόνους (εἰκ. 95).

Μὲ τὴν, πάντα πολύτιμη, βοήθεια τῶν φυλάκων πραγμα-

τοποιήθηκαν επιφανειακός καθαρισμός, απομάκρυνση λιθωρών και διάλυση μισοκρημισμένων χωραφότοιχων καθώς και περιορισμένη ανασκαφική έρευνα στο «δρόμο προς την ανασκαφή» και οδήγησαν στην επιβεβαίωση της υπόθεσης που είχε διατυπωθεί με έπιφυλάξεις το 1984 (ΠΑΕ 1984) σχετικά με τον προορισμό του σωζόμενου τμήματος, της γωνίας, δύο μνημειακών έλληνιστικών τοίχων με κυφωτή τοιχοδομία στη ΝΑ κλιτύ του όρους της Μινώας. Διαπιστώθηκε ότι η γωνία πράγματι ανήκει σε μνημειακό οικοδόμημα και δέν αποτελεί «τμήμα του έλληνιστικού τείχους της πόλεως», όπως είχε θεωρηθεί ως το 1982 (ΠΑΕ 1981, 322 πίν. 229 και ΠΑΕ 1982, πίν. 197β, 198). Οί διαστάσεις των τοίχων του οικοδομήματος, ανατολικός (μῆκ. 15.90 μ., πάχ. 0.90, μέγ. ύψ. 2.15 μ.), νότιος (μῆκ. 11.20 μ. πάχ. 0.90 και μέγ. ύψ. 2.50 μ.) και κυρίως η αποκάλυψη λιθοκτιστου, σχεδόν άκέραιου στεγασμένου οικίσκου (είκ. 96) «Βεσπασιανών» στη νοτιοδυτική γωνία, έπιτρέπουν την ταύτιση του μνημειακού οικοδομήματος με το γνωστό από τους έλληνιστικούς χρόνους Γυμνάσιο της πόλης της Μινώας (IG XII 7, 235, 254 κ.ά., πρβ. ΠΑΕ 1981, 316) (είκ. 97).

Στο έσωτερικό του οικίσκου, διαστάσεων 2.10×1.60 μ., σώζονται στην αρχική τους θέση, κατά μήκος των τυφλών τοίχων, δυτικού και νότιου, δύο μαρμαρόπλακες μέγ. μήκους 1.84 μ. και μέγ. πλ. 0.38 μ. με δύο άφοδευτήριες ήμικυκλικές όπες σε κάθε πλάκα (διαστ. 0.24×0.12 μ.) (είκ. 98). Το δάπεδο του οικίσκου αποτελεί μονοκόμματη μαρμαρόπετρα, σωζ. διαστάσεων 1.80×1.50 μ., σπασμένη στην ανατολική και νότια απόληξη. Στον φυσικό βράχο, στον πάσπαρο, φαίνονται κάτω από τις πλάκες με τις άφοδευτήριες όπες, λαξευμένες όπες, δύο σε κάθε τοίχο, που πιθανώς έπικοινωνούν με τάφρο αποχετεύσεως. Λείπουν οί όρθιες πλάκες που θα σχημάτιζαν την όψη του «θρανίου» ύψ. 0.45 μ. με τους «θώκους».

Οἱ τυφλοὶ τοῖχοι βόρειος καὶ νότιος διατηροῦνται σὲ πολὺ καλὴ κατάσταση, ἐνῶ στὸν ἀνατ. λείπουν οἱ ἀνώτεροι δόμοι. Σὲ ἀρκετὰ καλὴ κατάσταση σώζεται καὶ ὁ βόρειος τοῖχος μὲ τὸ ἀνοιγμα τῆς θύρας (διαστ. 0.52 καὶ ὕψ. 1.70 μ.). Ἡ βόρεια παραστάδα βρίσκεται στὴ θέση τῆς, ἐνῶ ἡ νότια, σπασμένη σὲ δύο κομμάτια, κλείνει τὴν εἴσοδο (εἰκ. 99). Στὸ λίθινο κατώφλι σώζεται καὶ ἡ ὀπὴ μὲ μολυβδοχόηση γιὰ τὸν στροφέα τοῦ θυρόφυλλου. Ἡ θύρα βρίσκεται στὴν ἐσωτερικὴ παρειαὶ τοῦ νότιου τοῖχου τοῦ ἑλληνιστικοῦ «ἀναλήμματος», ὅπως ὀνομάστηκαν συμβατικὰ οἱ τοῖχοι τοῦ μνημειακοῦ οἰκοδομήματος τοῦ Γυμνασίου. Ἡ τοιχοδομία τῆς ἐσωτερικῆς παρειαῖς τοῦ νότιου τοῖχου τοῦ ἀναλήμματος μὲ τὴ θύρα τοῦ ἀποχωρητηρίου εἶναι διαφορετικὴ ἀπὸ τὴν ἐξωτερικὴ, χωρὶς κύφωση. Ἐντυπωσιακὴ εἶναι ἡ διατήρηση τῆς στέγης μὲ φωτιστικὴ θυρίδα πού πιθανῶς χρησίμευε καὶ γιὰ τὸν ἐξαερισμὸ τοῦ ἐσωτερικοῦ χώρου. Ἡ θυρίδα «ἀερισμοῦ» βρίσκεται ἐπάνω ἀπὸ τὸ ἀνώφλι τῆς θύρας, λαξευμένη στὴ βόρεια πλάκα τῆς στέγης καὶ ἔχει διαστάσεις 0.20 × 0.27 μ. εἶναι ὀρθογώνια καὶ ἔχει βάθος 0.06 μ., πιθανῶς γιὰ τὴν ὑποδοχὴ ξύλινου ἢ ἄλλου κινητοῦ πίνακος γιὰ νὰ κλείνει καὶ νὰ ἀνοίγει κατὰ βούληση. Οἱ ὀρατὲς διαστάσεις τῶν πλακῶν τῆς στέγης εἶναι: βόρεια (μὲ τὴν ὀπὴ ἀερισμοῦ) 1.55 × 1.08 μ. καὶ νότια 1.28 × 1.00 μ. Οἱ πλάκες ἐδράζονται σήμερα στοὺς τρεῖς πλευρικοὺς τοίχους χωρὶς συνδετικὸ ὕλικό (ἐν ξηρῷ). Ἐπάνω στὴ στέγη παρατηρήθηκαν στὴ βόρεια πλευρὰ λείψανα «μονωτικοῦ ὕλικου», στρώση λεπτῶν ἀποπελεκημάτων ἰώχρωμου σχιστόλιθου (πάχ. 0.03 - 0.05 μ.). Κατὰ τὸν Σίμο Γιαννακὸ πρόκειται γιὰ τὸ στεγανωτικὸ ὕλικό πού χρησιμοποιοῦν καὶ σήμερα στὴν Ἀμοργὸ στὶς πλακόστρωτες στέγες καὶ ὀνομάζεται στὴν τοπικὴ γλῶσσα «λεπουριά». Στὸ μέσο τοῦ νότιου τοῖχου ἀποκαλύφθηκε κλεισμένη πρόχειρα μὲ πέτρα τριγωνικὴ διαμπερῆς ὀπὴ (ἀνοιγμα μέγ. 0.44 καὶ ἐλάχιστο 0.15 μ.), ἡ ὁποία συνδέεται μὲ τὸν ἐσω-

τερικὸ χῶρο τοῦ οἰκίσκου, κάτω ἀπὸ τὸ ἐπίπεδο τῆς πλάκας τοῦ δαπέδου. Προφανῶς πρόκειται γιὰ ἀποχετευτικὸ ἀγωγό, γιὰ τὴν ἀπορροή τῶν ἀκάθαρτων ὑδάτων καὶ τῶν λυμάτων. Γιὰ τὸ σύστημα παροχῆς καὶ διοχέτευσης ὕδατος στὸν οἰκίσκο δὲν ὑπάρχουν ἀκόμη ἐπαρκῆ στοιχεῖα, γιατί ἡ ἔρευνα εἶχε σωστικὸ χαρακτήρα καὶ περιορίστηκε μόνον σὲ καθαρισμοὺς καὶ στὴν ἀποκάλυψη τῶν τοίχων.

Ἄπὸ τὴν ἔρευνα κατὰ μῆκος τῆς ἐξωτ. παρεϊᾶς τοῦ νότιου τοίχου τοῦ «ἀναλήμματος» καὶ τοῦ ἀνατ. τοίχου τοῦ ἀποχωρητηρίου διαπιστώθηκε ὅτι οἱ λίθοι τῶν τοίχων μὲ κύφωση «συμπλέκονται» (εἰκ. 100), στοιχεῖο σημαντικὸ γιὰ τὴ χρονολόγησι καὶ τοῦ οἰκίσκου συγχρόνως μὲ τὸν νότιο τοῖχο τοῦ «ἀναλήμματος» στοὺς ἐλληνιστικοὺς χρόνους. Ἡ ἀνασκαφικὴ ἔρευνα κατὰ μῆκος τοῦ νότιου τοίχου τοῦ «ἀναλήμματος» καὶ τοῦ ἀνατολικοῦ τοίχου τοῦ ἀποχωρητηρίου ἀπέδωσε πλῆθος κινητῶν εὐρημάτων μεταξὺ τῶν ὁποίων μεγάλο ἀριθμὸ κονιαμάτων μὲ ἐρυθρό, πράσινο, λευκὸ καὶ κίτρινο ἐπίχρσιμα μερικὰ ἀπὸ τὰ ὁποῖα φέρουν λείψανα αἰθάλης, πλῆθος λύχνων κλασικῶν, ἐλληνιστικῶν καὶ πρώιμων ρωμαϊκῶν χρόνων, κεραμεικὴ διαφόρων ἐποχῶν (ἀπὸ τὴ γεωμετρικὴ ὡς τὴν πρώιμη ρωμαϊκὴ) μεταλλικὰ ἀντικείμενα κλπ., θραύσματα εἰδωλίων, ἀγνύθες, κεραμίδια καὶ ἄλλα.

Κατὰ τὴ μελέτη τῶν ἐπιφανειακὰ ὁρατῶν κτιριακῶν καταλοίπων, ἀνατολικά ἀπὸ τὸ οἰκοδόμημα τοῦ Γυμνασίου, οἱ ἀνασκαφεῖς πιστεύουν ὅτι ἐντόπισαν, χωρὶς ἐπιφανειακὸ καθαρισμό, καὶ τὰ λείψανα τοῦ θεάτρου, πού ἀναφέρεται στὶς ἐπιγραφὰς τῆς Μινώας (βλ. IG XII 7, 221, 228, 237).

Τέλος, παράλληλα μὲ τὶς ἐργασίαι προστασίας τῶν ἀνασκαμμένων κτισμάτων, ὁλοκληρώθηκε καὶ τὸ τοπογραφικὸ σχέδιο καὶ ὁ κἀνναβος τῶν τετραγώνων τοῦ χῶρου τῆς ἀνασκαφῆς στὴν Κάτω πόλη καὶ στὴν ἀκρόπολη.

30. Ἡ ἀνασκαφὴ στὴ Ζάκρο ὑπὸ τὴ διεύθυνση τοῦ καθηγητῆ κ. Νικολάου Πλάτωνος συνεχίστηκε σὲ ἕξι τομεῖς:

1. ΝΑ τομέας τοῦ Ἀνακτόρου (εἰκ. 101)

Ἀνασκάφηκε ἡ παράπλευρη πρὸς τὰ ἀνατολικά ζώνη τοῦ νότιου ἐργαστηριακοῦ συγκροτήματος καὶ τοῦ συγκροτήματος τοῦ κτιστοῦ πηγαδιοῦ τῆς ΝΑ γωνίας τῆς κεντρικῆς αὐλῆς καὶ παρακολουθήθηκε ἡ στρωματογραφία τοῦ χώρου. Καμιὰ ἀρχιτεκτονικὴ κατασκευὴ δὲν παρουσιάστηκε. Ὁ χώρος φαίνεται ὅτι ἀποτελοῦσε μέρος τοῦ ΝΔ ἀνακτορικοῦ κήπου. Ἀνάμεσα στὰ λίγα εὐρήματα ἦταν κοινὴ κεραμεικὴ, κομμάτια πέτρινων ἀγγείων καὶ μακριὰ χάλκινη περόνη μὲ διακόσμητη κεφαλὴ. Ἀνατολικότερα ἀποκαλύφθηκε μακρὺς ἰσχυρὸς διαταραγμένος τοῖχος μὲ κατεύθυνση ἀπὸ τὰ δυτικὰ πρὸς τὰ ἀνατολικά, πὺ σηνμάτιζε τὴ νότια πλευρὰ κεκλιμένης ἀνάβασης ἀπὸ τὴν περιοχὴ τῆς Τυκτῆς κρήνης. Τὴ βόρεια πλευρὰ τῆς ἀποτελοῦσε χαμηλὸ τοιχάκι. Τὰ εὐρήματα τῆς περιοχῆς αὐτῆς δὲν ἦταν σημαντικά. Ἐρευνήθηκε ἀκόμη ἡ βαθμιδωτὴ εἴσοδος τῆς Τυκτῆς κρήνης. Οἱ πρῶτες βαθμίδες ἀνάμεσα στοὺς παράλληλους τοίχους δὲν διασώθηκαν. Στὴν ἔξωτ. ΝΑ γωνία τῆς κρήνης βρέθηκε *in situ* μικρὸ πιθάρι.

2. Σπίτι F τοῦ ΒΔ λόφου (εἰκ. 102)

Ὁλοκληρώθηκε ἡ ἔρευνα τῶν ὑπόγειων δωματίων τοῦ πρώτου ἀνδῆρου. Στὸ ἀνατολικότερο δωμάτιο ἀποκαλύφθηκε διαχωριστικὸς τοῖχος καὶ τὸ ἀρχικὸ δάπεδο ἀπὸ στιβακτὸ πηλόχωμα. Λοξὸς παλαιοανακτορικὸς τοῖχος πλεύριζε τὴ βόρεια πλευρὰ τοῦ δωματίου. Στὸ δεύτερο ἀνδῆρο ἔγινε προσπάθεια νὰ ξεκαθαριστοῦν οἱ διαδοχικὲς ἀρχιτεκτονικὲς φάσεις. Ἀποδείχθηκε ὅτι κατὰ τὴν ΥΜ ΙΑ περίοδο, ἀμέσως βόρεια ἀπὸ τὸν ἀντερεισματικὸ τοῖχο μεταξὺ τοῦ πρώτου καὶ τοῦ δεύτερου ἀνδῆρου, περνοῦσε πλακόστρωτος δρόμος ἀπὸ τὰ ἀνατολικά πρὸς τὰ δυτικά. Διακλάδωσή του πρὸς τὰ βόρεια περνοῦσε ἀνάμεσα σὲ δύο συγκροτήματα δωματίων. Μὲ δύο βαθιὲς το-

μές αποκαλύφθηκαν κάτω από τους τοίχους του ανατολικότερου συγκροτήματος δύο μακροί παράλληλοι τοίχοι. Ἡ κεραμεική πού βρέθηκε στο βάθος αυτό τους χρονολογεί στην παλαιοανακτορική περίοδο. Ἀξιόλογο εὔρημα σέ ΥΜ ΙΑ στρώμα τῆς ἴδιας περιοχῆς ἦταν πέτρινο πῶμα μὲ κομβιόσχημη λαβή καὶ ἀνάγλυφη διακόσμηση ὁμόκεντρων κύκλων. Ὑπόστρωμα δαπέδου ἀπὸ σπαστὴ πέτρα σκέπασε ὅλα τὰ παλαιότερα ἀρχιτεκτονικὰ λείψανα κατὰ τὴν ΥΜ ΙΒ περίοδο. Σ' αὐτὴ τὴν τελικὴ φάση ἀνήκει κλιμακοστάσιο μὲ δύο παράλληλα σκέλη, πού χρησιμοποιήθηκε γιὰ τὴν ἐπικοινωνία τοῦ πρώτου καὶ τοῦ δεύτερου ἀνδῆρου. Μερικὰ πέτρινα σκαλοπάτια τῆς σκάλας βρέθηκαν πεσμένα στοῦ δεύτερο σκέλος. Ἡ εἴσοδος τοῦ κλιμακοστασίου ἦταν στοῦ δυτικότερο δωμάτιο τοῦ πρώτου ἀνδῆρου καὶ ἔκλεινε μὲ πόρτα. Στὴν περιοχὴ αὐτὴ βρέθηκε ἄφθονο ὑλικὸ πεσμένων πλίνθων.

Ἀπὸ τὸ ἀνατολικὸ τμῆμα τοῦ δεύτερου ἀνδῆρου μὲ βαθμιδωτὴ ράμπα ἔφθανε κανεὶς στοῦ τρίτο ἀνδῆρο πού εἶχε μορφὴ μακρόστενης στοᾶς, μὲ ξύλινα κατὰ διαστήματα στηρίγματα. Καλοχτισμένο τοιχάκι περιόριζε νότια τὴ στοᾶ, ἐνῶ κατὰ τὴν τελικὴ φάση πρόχειρος τοῖχος ἀπὸ μεγάλους ὀγκόλιθους πάτησε πάνω στοῦ νότιο πλευρό της. Ἀφθονὴ κεραμεικὴ βρέθηκε κυρίως στοῦ ἀνατολικότερο τμῆμα τοῦ ἀνδῆρου. Στὸ δυτικότερο τμῆμα εἶχε διαμορφωθεῖ εἶδος ὀρθογώνιας κόγχης ἀνοικτῆς πρὸς τὸ Νότο· σ' αὐτὴ βρέθηκαν δύο μεγάλα ἀγγεῖα, μικρὸ πιθάρι καὶ ἀμφορέας. Κάτω ἀπὸ τὸ δάπεδο πού πατοῦσαν βρέθηκε στρώμα μικρότερων ἀγγείων. Ἀμέσως νότια ἀπὸ τὴν κόγχη τετραγωνικὸ δάπεδο ἀπὸ χαλικάσβεστο ἀνῆκε, φαίνεται, σὲ φωταγωγό. Ἀπὸ τὸ δυτικὸ ἄκρο τῆς στοᾶς, στὴν περιοχὴ τοῦ διατοιχίσματος τῆς κόγχης, ὑπῆρχε ἀνοιγμα ἀνόδου στοῦ τέταρτο ἀνδῆρο τοῦ κτιρίου. Τοῦ τελευταίου ἐρευνήθηκε μόνο τὸ ἀνατολικότερο τμῆμα, ὅπου ἀνακαλύφθηκε ὀρθογώνιο δωμάτιο μὲ εἴσοδο ἀπὸ τὸ Νότο. Κι αὐτὸ εἶχε ἐπιχωθεῖ κατὰ τὴν τελικὴ φάση μὲ γέμισμα σπαστῆς

πέτρας ὡς ὑπόστρωμα δαπέδου. Κάτω ἀπὸ τὸ ἀνατολικὸ τμήμα τοῦ δωματίου βρέθηκε τὸ πλακόστρωτο τοῦ ἀρχικοῦ δρόμου ποὺ ἀνέβαινε πρὸς τὰ βόρεια.

3. Σπίτι N τοῦ ΒΔ λόφου

Στὸ σπίτι N τοῦ ΒΔ λόφου συνεχίστηκε ἡ ἀνασκαφὴ μὲ τὴν ἔρευνα τῶν νοτιότερων ὑπόγειων δωματίων. Στὸ μεσαῖο ἀνακαλύφθηκαν δύο διαδοχικὰ δάπεδα, τὸ ψηλότερο στὸ ἐπίπεδο τῆς ΝΔ καὶ τῆς ΒΔ πόρτας, ἡ ὁποία διατήρησε στὴ θέση της καὶ τὸ ἀνώφλι της. Ἡ ἔρευνα προχώρησε ὡς τὸ φυσικὸ βράχο καὶ μελετήθηκε ἔτσι ἡ στρωματογραφία. Πάνω στὸ ΒΑ τοῖχο διατηρήθηκε στὴ θέση του τὸ κατώφλι τοῦ δωματίου τοῦ πάνω ὀρόφου. Στὴ σκευὴ τοῦ δωματίου περιλαμβάνονταν πολλὰ πήλινα σκεύη, πολλὰ τριβεῖα καὶ ἀρκετοὶ τριπτῆρες. Βρέθηκαν σ' αὐτὸ ἀκόμη κομμάτια φυσικῶν τριτώνων, ὄστρεα καὶ ἄφθονα κόκαλα ζώων.

Στὸν ἀμέσως πρὸς τὰ ἀνατολικὰ χῶρο ἀνακαλύφθηκε ὀρθογώνιο περίφραγμα χωρὶς βαθιὰ θεμέλια μὲ φτωχὸ περιεχόμενον καὶ λίγο ἀνατολικότερα καμπυλούμενη βαθμιδωτὴ ἀνάβαση, ποὺ ὀδηγοῦσε στὰ ἀνατολικά καὶ κεντρικά δωμάτια. ΝΔ πόρτα ἔβγαζε στὸ ἐξωτερικὸ νότιο ἄνδρρο. Ἄφθονα πήλινα ἀγγεῖα διαφόρων εἰδῶν, μεγεθῶν καὶ σχημάτων καὶ ἀρκετὰ κομμάτια πέτρινων ἀγγείων συλλέχθηκαν: ἀνάμεσά τους μικρὸ ὁμοίωμα κέρνου σὲ μορφή ταύρου, πολὺ ἀξιόλογο. Δυσερμήνευτα εἶναι ἰδιότυπα ὄστρακα μὲ ἀμφίπλευρες ἐγκοπές.

Στὸ δυτικότερο δωμάτιο τῆς σειρᾶς τῶν ὑπόγειων δωματίων διαλύθηκε τμήμα τοῦ μεταγενέστερου ἀντερεισματικοῦ τοίχου, ποὺ κάθισε πάνω στὸ ΝΔ καὶ τὸ ΒΔ τοῖχο, ὅπου φάνηκαν δύο εἴσοδοι. Τὰ ἀγγεῖα ποὺ βρέθηκαν στὸ δωμάτιο αὐτό, ἰδιαίτερα στὴ Ν γωνία, ἦταν πολυάριθμα καὶ ἂν καὶ σπασμένα διατηροῦσαν τὰ περισσότερα κομμάτια τους: ἦταν πίθοι, κάδοι, ἀμφορεῖς καὶ πρόχοι. Πολυάριθμα ἦταν τὰ τριβεῖα καὶ οἱ τριπτῆρες.

Ὁ ἀμέσως βόρεια ἀπὸ τὸ μεσαῖο δωμάτιο εὐρύχωρος χώρος χωριζόταν μὲ διαχωριστικὸ τοῖχο ἀπὸ τοὺς μικρότερους ἀνατολικούς χώρους, στοὺς ὁποίους κατέληγε ἡ βαθμιδωτὴ καμπυλούμενη ἀνάβαση. Στὸ βόρειο τοῖχο τοῦ βορειότερου χώρου ἀνακαλύφθηκε εἴσοδος μὲ μονολιθικὸ κατώφλι. Σ' ὅλη τὴν ἔκταση διατηρήθηκε τὸ ὑπόστρωμα ψηλότερου δαπέδου ἀπὸ σπαστὴ πέτρα. Κοντὰ στὴ δυτικὴ γωνία βρέθηκε *in situ* μονολιθικὴ πλάκα, ἴσως παλαιότερο κατώφλι ἀπὸ σιδερόπετρα. Στὴν περιοχὴ αὐτὴ συλλέχθηκε ἀρκετὴ κεραμεικὴ τῆς ΥΜ ΙΑ περιόδου. Δυτικὰ τοῦ μεσαίου δωματίου τρεῖς συνεχόμενοι ὀρθογώνιου μικροὶ χώροι ἀπέτελεσαν, φαίνεται, τὸν κλωβὸ κλιμακοστασίου. Ἐρευνήθηκαν ἀκόμη τὰ ἀκραῖα δύο δυτικότερα δωμάτια τοῦ σπιτιοῦ. Κάτω ἀπὸ τὰ δάπεδά τους περνοῦσε ἀποχετευτικὸς ἀγωγός. Τέλος ἐρευνήθηκε τὸ ἄνδρη ἀμέσως νότια ἀπὸ τὰ νότια ὑπόγεια δωμάτια. Ἀνακαλύφθηκαν τοῖχοι ποὺ σχηματίζαν δωμάτια καὶ μακριὰ παρατοίχια κρηπίδα. Ἡ ἔρευνα στὴν περιοχὴ αὐτὴ δὲν ἐτελείωσε.

4. Σπίτι Ε τοῦ ΒΔ λόφου (εἰκ. 103)

Ἀμέσως βόρεια τοῦ Σπιτιοῦ Ν ἄρχισε ἡ ἀνασκαφὴ ἐκτεταμένου σπιτιοῦ πάνω σὲ ἰσοπεδωμένο ἄνδρη. Τοῦ κτιρίου φάνηκαν οἱ παχεῖς ἐξωτερικοὶ τοῖχοι τῆς νότιας καὶ τῆς δυτικῆς πρόσοψης. Ἀνασκάφηκε μόνον ἓνα μέρος ποὺ περιλάμβανε τρία κύρια δωμάτια, ἓνα μεγάλο εἰσαγωγικὸ καὶ δύο ἄλλα μικρότερα, ποὺ παρουσίασαν ἰδιαίτερο στρωματογραφικὸ ἐνδιαφέρον. Ἡ κύρια εἴσοδος ἀνακαλύφθηκε στὴ νότια πρόσοψη, προσιτὴ ἀπὸ διακλάδωση τοῦ κύριου δρόμου ποὺ ἀνέβαινε πρὸς τὰ βόρεια. Στὸ βορειότερο δωμάτιο εἶχαν πέσει μεγάλοι ὀγκόλιθοι, φανερά ἀπὸ σεισμό. Κάτω ἀπὸ τὸ δάπεδο φάνηκε ἰσχυρὸς παλαιοανακτορικὸς τοῖχος. Ἐσωτερικὰ ἀπὸ τὸν τοῖχο τῆς νότιας πρόσοψης διαμορφωνόταν πλατιὰ κρηπίδα, εἶδος θρανίου. Τὸ μεγαλύτερο μέρος τῆς κεραμεικῆς τοῦ κτιρίου ἀνῆκε στὴν ΥΜ ΙΑ περίοδο. Ἡ κεραμεικὴ ὅμως στὸ βαθύτερο

στρώμα ἦταν παλαιοανακτορική. Βρέθηκαν ἀκόμη κομμάτια πέτρινων ἀγγείων καὶ τμήματα ἀπὸ ἄσπρα κονιάματα.

5. Σπίτι Δα τοῦ Λόφου τοῦ Ἀγ. Ἀντωνίου (εἰκ. 104)

Συνεχίστηκε ἡ ἀνασκαφή τοῦ νοτιότερου τμήματος τοῦ Σπιτιοῦ Δα. Διευκρινίστηκε ἡ μορφή τοῦ ἀνατολικοῦ κλιμα-Σπιτιοῦ Δα. Διευκρινίστηκε ἡ μορφή τοῦ ἀνατολικοῦ κλιμακοστασίου, τοῦ τύπου μὲ τὰ δυὸ παράλληλα σκέλη. Εἶχε εἴσοδο ἀπὸ τὸ λιθόστρωτο ἀνατολικὸ δρόμο στὸ βόρειο σκέλος πὺ ἦταν πλατύτερο ἀπὸ τὸ νότιο καὶ εἶχε ἐγκάρσιο τοιχάκι ὑποστήριξης. Ἡ πόρτα τῆς sotto-scala τοῦ νότιου σκέλους βρέθηκε φραγμένη, στὸ νότιο ἄκρο. Πολυάριθμα πήλινα ἀγγεῖα, ἀνάμεσα στὰ ὁποῖα ἦταν μιὰ ψηλὴ στάμνα, βρέθηκαν σ' ὀλόκληρο τὸ μῆκος τοῦ νότιου κλίτους, ὅπως καὶ στὸ δυτικὸ τμήμα τοῦ κλιμακοστασίου. Ἀξιόλογο εὔρημα ἦταν τμήμα ὀρθογώνιας πέτρινης χαμηλῆς τράπεζας προσφορῶν.

Ἀπὸ τὸ ἀμέσως πρὸς τὰ δυτικὰ εὐρύχωρο ὑπόγειο δωμάτιο, πὺ ἀνασκάφηκε πέρυσι, ἦταν προσιτὸ δυτικότερα ἄλλο μικρότερο ὑπόγειο δωμάτιο μὲ πόρτα πὺ βρέθηκε φραγμένη. Κατὰ τὴν ἀφαίρεση τοῦ φράγματος ἀνακαλύφθηκε μικρὸς χάλκινος ὀπέας. Τὸ μακρόστενο αὐτὸ δωμάτιο βρέθηκε γεμάτο ἀπὸ σπαστὴ πέτρα, ὑπόστρωμα δαπέδου. Μέσα σ' αὐτὸ συλλέχθηκε ἄφθονη κεραμεικὴ τῆς ΥΜ ΙΑ περιόδου, σὲ κομμάτια. Ἀνοιγμα στὸ νότιο τοῖχο ἀνέβαζε στὸ ἐπίπεδο τοῦ ἰσοπεδωμένου βράχου. Ἀμέσως δυτικότερα εἶχε στερεωθεῖ πάνω σὲ πέτρινη κρηπίδα βάση κολόνας πὺ βρισκόταν στὸ κέντρο εὐρύχωρου δωματίου τῆς δεύτερης φάσης. Στὴν τελικὴ φάση ἡ βάση αὐτὴ εἶχε σκεπαστεῖ ἀπὸ δάπεδο στιβακοῦ πηλοχώματος δωματίου μὲ εἴσοδο ἀπὸ τὰ ἀνατολικά. Σ' αὐτὴ ὀδηγοῦσε διάδρομος, τοῦ ὁποῖου πέρυσι εἶχε βρεθεῖ τὸ μεγάλο κατώφλι τῆς πόρτας. Στὸ ὑπόστρωμα τοῦ δαπέδου τοῦ νότιου τμήματος τοῦ δωματίου βρέθηκε πήλινη βαθμιδωτὴ πυραμιδικὴ βάση διπλοῦ πέλεκου. Στὴ μέση τοῦ νότιου τοίχου ὑπῆρχε ἄλλη εἴσοδος μὲ κατώφλι.

Ὁ μακρὸς λοξὸς τοῖχος στὸ νότιο κράσπεδο τοῦ κτιρίου ἀποδείχθηκε ὅτι ἀποτελοῦσε τὴ νότια πρόσοψή του (εἰκ. 105). Πίσω ἀπ' αὐτὸν διαμορφώνονταν μικροὶ βοηθητικοὶ χώροι. Ἡ στρωματογραφικὴ ἔρευνα ἔξω ἀπὸ τὸν τοῖχο ἔδωσε σημαντικὴ κεραμεικὴ τῆς ὙΜ ΙΑ καὶ βαθύτερα τῆς παλαιοανακτορικῆς περιόδου.

6. Σπίτι Θ καὶ παρακείμενοι δρόμοι στὸν Λόφο τοῦ Ἀγ. Ἀντωνίου
Στὴν κορυφὴ τοῦ λόφου τοῦ Ἀγ. Ἀντωνίου συνεχίσθηκε ἡ ἀνασκαφὴ τοῦ μικροῦ σπιτιοῦ μὲ δύο δωμάτια (Θ). Ἦταν στὸ τέρμα τοῦ κλιμακωτοῦ δρόμου, ἀνάμεσα στὰ σπίτια Β καὶ Ε. Τὸ νότιο τμῆμα τοῦ σπιτιοῦ αὐτοῦ εἶχε καταστραφεῖ. Ἡ λίγη κεραμεικὴ ποὺ βρέθηκε ἀνῆκε στὴν ὙΜ ΙΑ καὶ ὙΜ ΙΒ περίοδο. Ἀνατολικά τῶν δύοωματίων δύο βαθμίδες ὀδηγοῦσαν σὲ ἰσοπεδωμένη περιοχὴ τοῦ βράχου, ὅπου σχηματιζόταν εἶδος πλατείας. Ἐρευνήθηκε ἐπίσης ἡ ΝΑ γωνία τοῦ Σπιτιοῦ Β, ὅπου ὀρθογώνια κρηπίδα ἀποτέλεσε πιθανῶς τὴ βάση βεράντας. Ὁ πλακόστρωτος δρόμος κατευθυνόταν πρὸς τὰ ἀνατολικά, περνώντας πρῶτα ἀνάμεσα στὰ Σπίτια Θ καὶ Ε (εἰκ. 106). Πιὸ πέρα, μετὰ ἀπὸ χαμηλὸ τοιχάκι-φράγμα, προχωροῦσε ἀνάμεσα στὸ Κτίριο Ε καὶ ἄλλο στὴ νότια πλευρὰ του μὲ καλοκτισμένη κρηπίδα. Τὸ κτίριο αὐτὸ φαίνεται πολὺ σημαντικό, ἀφοῦ ὕστερα ἀπὸ γωνία, ἢ ἀν. πλευρὰ του συνεχίζεται σὲ πολὺ μεγάλο μῆκος. Ἡ ἔρευνά του ἐμποδίστηκε ἀπὸ νεωτερικὴ πετρόκτιστη καλύβα, ποὺ κάθισε πάνω σ' αὐτό.

7. Ἔργασίες στερέωσης, ἀποκατάστασης καὶ ἀποχέτευσης

Παράλληλα μὲ τὴν ἀνασκαφικὴ ἐργασία πραγματοποιήθηκαν τὰ ἀπαραίτητα ἔργα στερέωσης καὶ ἀποκατάστασης τῶν κτιρίων. Γιὰ τὴν ἀποστράγγιση τῶν βρόχινων νερῶν ποὺ πλημμυρίζουν τὸν ἀρχαιολογικὸν χώρον κατὰ τὸν χειμῶνα γίνετο ἡ διάνοιξη τῆς παλαιᾶς ἀποχετευτικῆς τάφρου, ποὺ ἀποστράγγιζε τὰ νερὰ στὴν περιοχὴ τῆς Λίμνης. Ἡ ἐγκατάσταση τοῦ μακροῦ σωλήνα ἀποχέτευσης ἀπὸ τὴ ΝΑ περι-

οχή του ανακτόρου και κάτω από τον σημερινό κοινοτικό δρόμο συνάντησε δυσκολίες και ο σωλήνας χρειάστηκε να περάσει κάτω από ισχυρό τοίχο, ίσως του περιβόλου του ανακτόρου.

8. Αὐτοψία

"Ύστερα από υπόδειξη γίνηκε αὐτοψία σὲ περιοχή νότια τοῦ Φαραγγιοῦ τῶν νεκρῶν, πλησίον τοῦ παλαιοῦ κοινοτικοῦ δρόμου. Ἰδιόρρυθμα τετραγωνικά μικρά κτίρια, ἓνα μὲ ἐσωτερική κυκλική κατασκευή, ἐπισημάνθησαν περικλειστα μέσα σὲ μακρότατο διπλὸ περίβολο. Ἡ λίγη κεραμεική πού περισυλλέχθηκε φαίνεται μινωική, ἀλλὰ ὁ χαρακτήρας τῶν κτιρίων δὲν ἦταν δυνατὸ νὰ προσδιορισθεῖ.

31. Μὲ ἀπροσδόκητη ἐπιτυχία συνεχίσθηκε ἡ ἀνασκαφὴ τῆς Ἑταιρείας καὶ τὸ 1986 στὶς Ἀρχάνες ἀπὸ τὴν ἔφορο Ἀρχαιοτήτων κ. Ἐφη Σακελλαράκη καὶ τὸν καθηγητὴ τοῦ Πανεπιστημίου καὶ διευθυντὴ τοῦ Μουσείου Ἡρακλείου κ. Γιάννη Σακελλαράκη στὸ μινωικὸ νεκροταφεῖο στὸ Φουρνί, στὸ σημαντικότερο νεκροταφεῖο τοῦ προϊστορικοῦ Αἰγαίου, ἡ ἀνασκαφικὴ ἔρευνα τοῦ ὁποίου εἶχε διακοπεῖ τὸ 1982 (εἰκ. 107). Ἡ ἀνασκαφὴ τοῦ 1986 ἀπέβλεψε ἀφ' ἑνὸς σὲ μικρὲς ἐργασίες διαμόρφωσης τοῦ χώρου, πού ἔχει ἤδη ἀπαλλοτριωθεῖ σὲ ἕκταση μεγαλύτερη τῶν εἴκοσι στρεμμάτων – ἀποτελεῖ δηλαδὴ ἓναν ἀπὸ τοὺς μεγαλύτερους ἀρχαιολογικοὺς χώρους τῆς Κρήτης – καὶ ἀφ' ἑτέρου στὴ διερεύνηση τῶν ἀρχιτεκτονικῶν φάσεων τοῦ θολωτοῦ τάφου Β, τοῦ σπουδαιότερου ἀρχιτεκτονήματος τοῦ νεκροταφείου. Ἡ ἀνασκαφὴ περιορίστηκε λοιπὸν σὲ τρεῖς τομεῖς, ἓναν στὴν περιοχή τῶν βράχων καὶ δύο στὸν θολωτὸ τάφο Β, πρῶτα στὸν δρόμο του καὶ ὕστερα στὸ νοτιοδυτικὸ του δωμάτιο.

Στὸν πρῶτο τομέα, στὴν περιοχή τῶν βράχων καὶ δυτικὰ τῶν ταφικῶν κτιρίων 6, 12 καὶ 5, πού ἀποτελεῖ καὶ τὸ ὄριο τοῦ νεκροταφείου πρὸς τὴν κορυφὴ τοῦ λόφου, ἡ ἀνασκαφὴ

ἀπέβλεψε κυριότατα στὴ διευκρίνηση τῶν ἀρχιτεκτονικῶν στοιχείων τοῦ ΜΜ Ια Ταφικοῦ κτιρίου 12, πού εἶχε ἀνασκαφεῖ τὸ 1973. Ἄν καὶ τὸ κτίριο ἦταν ἰσχυρὰ κατεστραμμένο, ἐπιβεβαιώθηκε ὅμως ἡ ὑπαρξὴ πλακοστρώτου ἀπὸ μεγάλες πέτρες σὲ μεγάλη ἔκταση καὶ στὸ ἀνατολικὸ κυρίως τμήμα, κάτω ἀπὸ τὸ ὁποῖο καὶ σὲ διάφορα σημεῖα διακριβώθηκε ἡ ὑπαρξὴ ταφικῶν χώρων τῆς ΠΜ ΙΙ ἤδη περιόδου. Τέλος ἐπισημάνθηκε ὅτι τὸ πλακόστρωτο συνεχιζόταν καὶ στὸν ὀρθογώνιο χώρο μεταξὺ τῶν Ταφικῶν κτιρίων 12, 5, 3 καὶ τοῦ θολωτοῦ τάφου Β, ἐν εἴδει ἐξέδρας.

Στὸν καθαρισμὸ τῶν βράχων δυτικότερα ἀποκαλύφθηκε ἐπιφανειακὰ τμήμα καμπύλου τοίχου, πού ἀνήκει σὲ νέο κτίριο, τὸ κτίριο 23, κυκλικὸ ἢ ἀψιδωτό, ἰσχυρότατα κατεστραμμένο. Ποικίλα ἦταν τὰ εὐρήματα τῶν ταφῶν πού ἀνασκάφηκαν ἀνάμεσα στὶς σχισμὲς τῶν βράχων σ' αὐτὸ τὸ σημεῖο, ὅπως μία ἐλεφάντινη κυλινδρική σφραγίδα μὲ γραμμικὰ θέματα καὶ στὶς δύο σφραγιστικὲς ἐπιφάνειες (εἰκ. 108), ἓνα μικρότατο κύπελλο μὲ βάση ἀπὸ στεατίτη (εἰκ. 109), ἓνα μικρὸ σχηματοποιημένο ἐλεφάντινο εἰδώλιο ἀνθρώπινης μορφῆς πού φέρει τὰ χέρια στὸ στῆθος, κι ἀκόμη ἓνα ἄλλο ἐνδιαφέρον πῆλινο. Πρόκειται γιὰ τὸ κεφάλι ἑνὸς ἀνδρικοῦ εἰδώλου, μὲ μακρὺ, ἀκατέργαστο λαιμό, προφανῶς γιὰ νὰ ἐμπηγεῖ σὲ ξεχωριστὸ σῶμα, μὲ ἴχνη χρώματος καὶ τὸ σημαντικότερο μὲ ἰδιόμορφο κάλυμμα κεφαλῆς, ἢ ἀπόδοση τοῦ ὁποίου τονίζεται καὶ μὲ ἐγχάραξη. Οἱ ταφὲς καὶ οἱ ἀποθέσεις στὶς σχισμὲς τῶν βράχων, πού ἔγιναν ἴσως ὅταν ἦταν ἤδη γεμάτα τὰ ταφικὰ κτίρια, ἐκτὸς ἀπὸ τῆ ΜΜ Ια κεραμεικὴ ἀπέδωσαν καὶ πολλὰ ἄλλα μικροαντικείμενα, ὅπως ἐπίρραπτα χρυσὰ κοσμήματα καὶ ταινίες, κωδωνόσχημα εἰδώλια καὶ χάντρες ἀμεθύστου. Ἰδιαίτερα ἀναφέρεται ἓνα μόνον εὐρημα, ἐννέα ἐλεφάντινα περιάπτα διάφορων σχημάτων, μερικὰ διακοσμημένα μὲ ἐγχάρακτες γραμμὲς, πού πιθανότατα ἀναρτήθηκαν σὲ ἓνα περιδέραιο.

Ἐξαιρετικὰ σημαντικὰ ἦταν τὰ ἀποτελέσματα τῆς φετινῆς ἔρευνας στὸ Φουρνὶ στοὺς ἄλλους τομεῖς τοῦ θολωτοῦ τάφου Β, στὴν εἴσοδο τῆς θόλου καὶ στὴν κρύπτη τοῦ νοτιοδυτικοῦ δωματίου. Ὅπως εἶναι γνωστὸ ὁ θολωτὸς τάφος Β, πού ἐπισημάνθηκε γιὰ πρώτη φορὰ τὸ 1965 καὶ ἀνασκάφηκε σὲ διάφορες χρονικὲς περιόδους, εἶναι ἓνα τεράστιο ὀρθογώνιο οἰκοδομικὸ συγκρότημα, μὲ 11 συνολικὰ χώρους, ἐκτὸς ἀπὸ τὴν θόλο καὶ τὸν δρόμο, μὲ κλίμακα ἀνόδου σὲ δεύτερο ὄροφο, δωματίο μὲ πεσσὸ κλπ. Ἡ ἴδρυση τοῦ συγκροτήματος αὐτοῦ πάνω σὲ προϋπάρχον ταφικὸ κτίριο, τὸ Ταφικὸ κτίριο 7, ἢ χρησιμοποίησή του συνεχῶς μὲ ποικίλες προσθήκες καὶ μετασκευές γιὰ πολλοὺς αἰῶνες καὶ ἀκόμη ἢ διατήρησή του σὲ μεγάλο ὕψος, καθιστοῦσαν ἀδύνατη τὴν ἐξασφάλιση τῶν ἀπαραίτητων τεχνικῶν μέσων στὴ δεκαετία τοῦ '70 γιὰ τὴν πλήρη διερεύνησή του. Μὲ τὴν δημιουργία ὅμως τῆς ἀπαραίτητης ὑποδομῆς καὶ ἀκόμη τὴν ὀλοκλήρωση τῆς συντήρησης τοῦ κτιρίου, ἀναλήφθηκαν οἱ φετινὲς ἐργασίες καὶ πρῶτα μία στρωματογραφικὴ τομὴ πού ἔγινε στὴν εἴσοδο τῆς θόλου.

Ὅπως εἶναι γνωστὸ ἡ εἴσοδος τῆς θόλου εἶχε φραχθεῖ σὲ κάποιες μετασκευές, μὲ ἀλλεπάλληλα φράγματα, τὸ δάπεδο εἶχε ἀνυψωθεῖ καὶ κατὰ μῆκος τοῦ τοιχώματός της εἶχε κτισθεῖ ἓνα θρανίο. Στὴν τομὴ πού ἔγινε καθαιρέθηκε τὸ τελευταῖο φράγμα καὶ μικρὸ τμῆμα τοῦ θρανίου στὴν εἴσοδο (εἰκ. 110). Ὅπως στὴν παλαιότερη ἀφαίρεση τῶν ἄλλων φραγμάτων εἶχαν βρεθεῖ σὲ δεκατρία σημεία λείψανα σκελετῶν σκύλων, ἔτσι καὶ στὴ φετινὴ τομὴ βρέθηκαν πάλι κόκαλα σκύλων, χοίρων καὶ λαγῶν καὶ ἑπτὰ δόντια κάπρου, προφανῶς καὶ αὐτὰ ὑπολείμματα θυσιῶν. Στὸ ἴδιο σημεῖο βρέθηκαν ἀκόμη τμῆμα πηλίνου κεράτου καθιέρωσης, μεγάλος πυρήνας ὀψιανοῦ, λίγα κομμάτια λευκοῦ κονιάματος καὶ δαγκάνες ἀπὸ καβούρι.

Παράλληλα μελετήθηκε καὶ τὸ ἀνώτερο τμῆμα τῆς ἐπίχωσης τοῦ μεταγενέστερου δαπέδου τῆς θόλου (εἰκ. 111). Κάτω ἀπὸ μία ἐπίστρωση πηλοῦ καὶ χώματος εἶχαν τοποθε-

τηθεί σὲ ἀλλεπάλληλες συμπλεκόμενες σειρὲς μεγάλες πλακοειδεῖς πέτρες (εἰκ. 112). Στὴν τομή, κάτω καὶ ἀνάμεσα σ' αὐτὲς βρέθηκαν ἓνα MM Ia κωδωνόσχημο εἰδῶλιο (εἰκ. 113), διακοσμημένο μὲ ταινίες, λίγα ἀνθρώπινα ὅστὰ καὶ δόντια, λίγα κόκαλα ζώων, ἓνα δόντι κάπρου, τμῆμα ἀπὸ μικρὸ τριποδικὸ ἀγγεῖο, τμῆμα μεγάλου καδόσχημου ἀγγείου ἀπὸ στεατίτη, τμῆμα ἄλλου φωλεόσχημου ἀγγείου ἀπὸ μαῦρο στεατίτη, μία λεπίδα ὀφιοῦ καὶ μία χρυσὴ ἀναδιπλωμένη ταινία. Εἶναι ἔτσι πιθανὸ ὅτι ἡ παλαιότερη ἐπίχωση τῆς θόλου δὲν διαταράχθηκε, γι' αὐτὸ ἀναμένεται μὲ ἐνδιαφέρον ἡ συνέχιση τῆς ἔρευνας.

Πολὺ σημαντικότερα ἦταν τὰ ἀποτελέσματα στὸν Χῶρο 8 τοῦ θολωτοῦ τάφου Β, δηλαδὴ τὸ δυτικὸ τμῆμα τοῦ κλιμακοστασίου, πὺ εἶχε ἀφεθεῖ ἄσκαφο στὸ ἐπίπεδο τῆς ΥΜ Ia χρήσης τους. Στὸ νότιο τμῆμα τοῦ Χώρου 8, κατὰ μῆκος τοῦ τοίχου καὶ σὲ βαθύτερο ἐπίπεδο βρέθηκαν ταφὲς στὸ ἔδαφος, μία ἀπὸ τίς ὁποῖες συνοδεύθηκε ἀπὸ ἓνα περιδέριαι ψήφων ἀμεθύστου καὶ σαρδίου (εἰκ. 114). Στὸ βόρειο τμῆμα τοῦ Χώρου 8, κάτω ἀπὸ τὴν ἐπίχωση βρέθηκε πλῆθος λίθων, πολλοὶ ἀπὸ τοὺς ὁποίους ἦταν πεσμένοι. Στὴ βορειοδυτικὴ ὁμως γωνία μεγάλοι πλακοειδεῖς λίθοι ἦταν στὴ θέση τους, τοποθετημένοι κλιμακωτὰ γιὰ τὴ δημιουργία μιᾶς στενῆς σκάλας. Ἡ παρατήρηση ὅτι κάτω ἀπὸ τὴ σκάλα εἶχε κτισθεῖ ἓνας τοῖχος, ὀδήγησε στὴν ἀποκάλυψη μιᾶς κτιστῆς ἀπ' ὅλες τίς πλευρὲς κρύπτης, ὅπου ἦταν σφηνωμένη μία σαρκοφάγος, χαρακτηριστικῶς γιὰ τὰ ΥΜ χρόνια σχήματος (εἰκ. 116). Λόγω τῆς στενότητος τοῦ χώρου ἦταν ἀδύνατη βέβαια ἡ τοποθέτηση τῆς σαρκοφάγου μετὰ τὸ κτίσιμο τῶν τοίχων τῆς κρύπτης, καὶ ἀναμφίβολα εἶχε συμβεῖ τὸ ἀντίθετο, εἶχε δηλαδὴ πρῶτα τοποθετηθεῖ ἡ σαρκοφάγος μὲ τὸ περιεχόμενό της καὶ μετὰ χτίστηκε ἡ κρύπτη μέσα σὲ προϋπάρχον δωμάτιο τοῦ θολωτοῦ τάφου Β. Στὸν στενότερο χῶρο μεταξὺ τῶν τοιχωμάτων τῆς σαρκοφάγου καὶ τῆς κρύπτης βρέθηκε μόνον

μία περίτεχνη κατάκοσμη ψήφος ἀπὸ στεατίτη (εἰκ. 115).

Ἡ πρωτοφανὴς ἀπόκρυψη μιᾶς σαρκοφάγου, ὅχι μόνο γιὰ τὸ πλουσιότατο στὴν ποικιλία τῶν ταφικῶν ἐθίμων νεκροταφεῖο στὸ Φουρνί, ἀλλὰ καὶ γιὰ ὀλόκληρη τὴ μινωικὴ Κρήτη, δικαιολογεῖται ἀπὸ τὸ περιεχόμενό της, ἀφοῦ δὲν περιέλαβε, ὅπως θὰ περίμενε κανεὶς, τὰ λείψανα μιᾶς ταφῆς, ἀλλ' ἀντίθετα χρησίμευσε ὡς λειψανοθήκη περισσοτέρων. Ἡ σαρκοφάγος ἦταν γεμάτη ἕως ἐπάνω ἀπὸ τὰ λείψανα δεκατριῶν τουλάχιστον νεκρῶν. Ἐπειδὴ ἔμεινε κλεισμένη ἀεροστεγῶς γιὰ πολλοὺς αἰῶνες, τὰ κόκαλα βρέθηκαν ἀκριβῶς στὴ θέση πού τοποθετήθηκαν, καὶ εὐκόλα διέκρινε κανεὶς ἀμέσως ὅχι μόνο τμήματα κρανίων καὶ μηριαῖα ὅστα, ἀλλὰ ἀκόμη φάλαγγες χεριῶν καὶ ἱερά ὅστα, πού ποτὲ μέχρι τώρα δὲν διασώθηκαν, ἀκόμη καὶ σὲ ἀδιατάρακτες ταφές στὸ νεκροταφεῖο στὸ Φουρνί καὶ σὲ ἄλλους τάφους τῆς Κρήτης. Πρέπει νὰ σημειωθεῖ ἀκόμη τὸ ἔντονο κόκκινο χρῶμα πού εἶχαν τὰ ὅστα τῆ στιγμῆ τῆς ἀνεύρεσής τους, ὅπως καὶ ἡ προφανὴς ταξινομήσή τους. Γιατὶ στὸν πυθμένα τῆς σαρκοφάγου, κάτω ἀπὸ στρώματα διάφορων μικρότερων ὀστῶν εἶχαν τοποθετηθεῖ ἀκόμη στὸ βόρειο τμήμα τὰ μηριαῖα ὅστα (εἰκ. 117), κατὰ μῆκος καὶ τὸ ἕνα πάνω στὸ ἄλλο καὶ στὸ νότιο, πάλι στὸν πυθμένα τῆς σαρκοφάγου, τὰ κρανία (εἰκ. 118).

Πρόκειται γιὰ ἕνα ἀκόμη σπουδαιότατο ἀνθρωπολογικὸ εὔρημα τῆς ἀνασκαφῆς τῆς Ἑταιρείας στὶς Ἀρχάνες, μετὰ τὴν ἀνεύρεση τῶν δεκάδων κρανίων στὸ νεκροταφεῖο στὸ Φουρνί Ἀρχανῶν, καὶ ἀκόμη τῶν σημαντικῶν σκελετῶν στὸ μινωικὸ ναὸ στὰ Ἀνεμόσπηλια. Ὅπως ἔδειξε ἡ μελέτη, πού ἀναλήφθηκε ἤδη ἀπὸ τὴν κ. Sheillagh Wall τῆς Ἀγγλικῆς Ἀρχαιολογικῆς Σχολῆς, πρόκειται τουλάχιστον γιὰ 19 ἄτομα. Ἀντιπροσωπεύονται ὅλα τὰ τμήματα τοῦ ἀνθρώπινου σκελετοῦ, ἂν καὶ δὲν ἔχει κατορθωθεῖ νὰ ἀνασυγκροτηθοῦν οἱ σκελετοί. Ἐνα ἄτομο εἶναι παιδὶ ἡλικίας περίπου 5 χρόνων, ἕνα ἄλλο εἶναι λίγο μεγαλύτερο, τρία ἄτομα εἶναι μεταξύ 17

καὶ 25 χρόνων, ἑπτὰ εἶναι μεταξύ 25 καὶ 35 καὶ ἓνα ἄτομο εἶναι μεταξύ 33 καὶ 45. Τὰ ὑπόλοιπα ἕξι ἄτομα εἶχαν χάσει τὰ δόντια τους πρὶν τὸν θάνατο καὶ δὲν εἶναι δυνατὴ ἡ διάκριση τῆς ἡλικίας τους. Τὸ φύλο δὲν διακρίθηκε γιὰ ὅλα τὰ ἄτομα, ἀναγνωρίστηκαν ὅμως τουλάχιστον ἕξι ἄνδρες καὶ πέντε γυναῖκες. Μοναδικῆς σημασίας εἶναι τὰ στοιχεῖα τοῦ ὕψους τῶν διαφόρων ἀτόμων, πού ὑπολογίζονται μὲ βάση τὰ μετρήσιμα ὅσταν, δεδομένου ὅτι σπανιότατα διατηροῦνται ἀκέραια, ἀκόμη καὶ σὲ ἀδιατάρακτες ταφές. Πέντε ἄτομα εἶναι ψηλότερα τοῦ 1.70 μ., εἶναι δηλαδή 1.7058, 1.7225, 1.7341 καὶ 1.7457 μ. Ἐνα ἄτομο ἔχει τὸ σημαντικὸ γιὰ τὴν ἐποχὴ ὕψος 1.7636 μ. Τέλος δὲν εἶναι ἀδιάφορες καὶ παρατηρήσεις πού ἔγιναν γιὰ τὴν παθολογία τῶν ἀτόμων. Ἐκτὸς ἀπὸ τὰ ἄτομα πού εἶχαν ἤδη χάσει ὅλα τὰ δόντια τους πρὶν τὸν θάνατο καὶ ἀκόμη ἄλλα ἔπασχαν ἀπὸ ὀστεαρθρίτιδα. Ἡ κλεῖς παρουσίαζε πορωθὲν κάταγμα καὶ τὸ ἱερὸν ὅστον συγγενὴ ἀνωμαλία πού προκάλεσε δισχιδῆ κλειστὴ ράχη. Καὶ βέβαια δὲν εἶναι μόνο τὰ ἀνθρωπολογικὰ στοιχεῖα αὐτοῦ τοῦ μοναδικοῦ εὐρήματος πού πρέπει νὰ ἐξαρθοῦν, ἀλλὰ καὶ τὰ ἀρχαιολογικά. Γιατὶ πρόκειται γιὰ ἓνα σπουδαιότατο εὐρημα γιὰ τὴ λατρεία τῶν νεκρῶν στὴ μινωικὴ Κρήτη, οἱ προεκτάσεις τῆς μελέτης τοῦ ὁποῖου εἶναι μεγάλες, ἀκόμη καὶ γιὰ τὴν ἀνάμεσα στὰ ἀνθρώπινα ὅσταν διακρίθηκαν καὶ λίγα ὅσταν ζώων, βοδιῶν, προβάτων, χοίρων καὶ λαγῶν, ὅπως ἄλλωστε καὶ στὴ φετινὴ ἀνασκαφὴ τῆς Ἑταιρείας, στὴν εἴσοδο τοῦ ἴδιου θολωτοῦ τάφου Β.

Ἔτσι ἡ ἀνασκαφικὴ διερεύνηση τοῦ θολωτοῦ τάφου Β, στὸ μινωικὸ νεκροταφεῖο στὸ Φουρνὶ Ἀρχανῶν ἦταν καὶ πάλι σημαντικὴ, ὄχι μόνο γιὰ τὸ τελευταῖο εὐρημα, πού ἀναφέρθηκε, ἀλλὰ καὶ γιὰ τὸ καταδείχθηκε ὀριστικὰ ὅτι ὁλόκληρο τὸ κτιριακὸ συγκρότημα ἰδρύθηκε πάνω στὸ Ταφικὸ κτίριο 7, ἢ ὁδη-στὰ MM Ia χρόνια καὶ χρησιμοποιήθηκε συνεχῶς γιὰ τὴν ταφὴ καὶ τὴ λατρεία βασιλικῶν πιθανότατα προσώπων

μέχρι και τὰ ΥΜ ΙΙΑ χρόνια, δηλαδή για περισσότερα από ἑξακόσια χρόνια. Λείψανα διαταραγμένων ταφῶν τοῦ παλαιότερου Ταφικοῦ κτιρίου 7, πάνω σὲ ἓνα πλακόστρωτο, μὲ ἐνδιαφέροντα μικροαντικείμενα, χρυσὲς ταινίες καὶ ἔφηλίδες καὶ ἀκόμη μία ἑλεφάντινη πυραμιδική σφραγίδα (εἰκ. 119) ἦλθαν ἄλλωστε στὸ φῶς σ' ἓνα ἄλλο πλευρικό δωμάτιο τοῦ θολωτοῦ τάφου, βόρεια τῆς κρύπτης. Τέλος στὰ εὐρήματα τῆς Ἑταιρείας πρέπει νὰ συγκαταριθμηθεῖ καὶ μία σπουδαιότατη φακοειδῆς σφραγίδα ἀπὸ στεατίτη μὲ τὴν παράσταση μιᾶς γυναικείας μορφῆς (εἰκ. 120), πιθανότατα τῆς μινωικῆς θεᾶς, πού περισυλλέχθηκε ἐπιφανειακὰ ἀπὸ τὸ ἐπιστημονικό συνεργεῖο τῆς ἀνασκαφῆς, σὲ ἐπίσκεψη τοῦ λεγόμενου Unexplored Mansion στὴν Κνωσό.

32. Κατὰ τὸ 1986 πραγματοποιήθηκε μελέτη τοῦ ἀρχαιολογικοῦ ὕλικου τῆς ἀνασκαφῆς στὸ Ἱερὸ τοῦ Ἑρμῆ καὶ τῆς Ἀφροδίτης στὴ Σύμη Βιάννου ἀπὸ τὴν ἔφορο Ἀρχαιοτήτων κ. Ἀγγελικὴ Λεμπέση. Ἡ μελέτη περιορίστηκε στὰ προκαταρκτικὰ στάδια τῆς ἐργαστηριακῆς ἐπεξεργασίας καὶ τῶν παρατηρήσεων γιὰ ὀρισμένες κατηγορίες ἀναθημάτων καὶ ἀγγεῖα, πού δίνουν τὰ ἀναγκαῖα στοιχεῖα γιὰ τὴ σύνταξη περιγραφικοῦ καταλόγου καὶ κεφαλαίου σχετικοῦ μὲ τὴν τεχνικὴ κάθε κατηγορίας.

Συγκεκριμένα τρεῖς ἦταν οἱ ὀμάδες ἔργων ἀπὸ τὸ ἱερὸ τῆς Σύμης, πού μελετήθηκαν τὸ 1986 ἀπὸ τὴν ἀνασκαφέα Ἀγγελικὴ Λεμπέση καὶ τὶς συνεργάτριες Πολύμνια Μεταξά-Muhly καὶ Ἀθανασία Κάντα κατὰ τὴν ἀντίστοιχη σειρά:

α. Τὰ χάλκινα εἰδῶλια ἀνθρώπινων μορφῶν, πού ἀριθμοῦν 42 παραδείγματα – ἀκέραια καὶ ἀποσπασματικὰ διατηρημένα – καὶ χρονολογοῦνται ἀπὸ τὴ νεοανακτορικὴ ἕως τὴ μετανακτορικὴ περίοδο καὶ ἀπὸ τὴν πρωτογεωμετρικὴ ἕως καὶ τὴν ἑλληνιστικὴ ἐποχὴ.

β. Τὰ πήλινα τροχήλατα τετράποδα – κυρίως ταῦροι – τῆς

μετανακτορικής περιόδου, πού ἀριθμοῦν μερικὲς ἑκατοντάδες θραυσμάτων καὶ δίνουν στοιχεῖα γιὰ τὸ ἰδιαίτερα μεγάλο μέγεθος ὀρισμένων παραδειγμάτων (μῆκος 1 μ.), γιὰ τὴ στήριξή τους σὲ ἰδιότυπες βάσεις καὶ τὸν τρόπο τῆς ἀνάθεσής τους στὸ ἱερό.

γ. Ἡ κεραμεικὴ τοῦ ἔτους 1984, τῆς ὁποίας ἡ μελέτη προϋποθέτει τὸ ἐπίπονο ἔργο τῆς διαλογῆς ὄλων τῶν ομάδων, τὴ χρονολόγηση, τὴ σχεδίαση τῶν χαρακτηριστικῶν ὀστράκων καὶ τὴ φωτογράφιση τοῦ συνόλου τῶν ὀστράκων κάθε ομάδας.

Παράλληλα προχώρησε καὶ ἡ καταγραφή τῶν εὐρημάτων στοὺς καταλόγους τοῦ Μουσείου Ἡρακλείου, ἡ ὁποία ἐκκρεμοῦσε ἀπὸ τὸ 1981. Τὸ σημαντικότερο ὡστόσο ἔργο τοῦ 1986 εἶναι ὅτι τὸ ΤΑΠΑ προκήρυξε διαγωνισμό γιὰ τὴ σύνταξη μελέτης ὑδρομάστευσης τῆς γεωλογικῆς ὑδροφόρου λεκάνης, ὅπου ἔχει ἰδρυθεῖ τὸ ἱερό. Μὲ τὴν ὑλοποίηση αὐτοῦ τοῦ ἔργου στὴ διάρκεια τοῦ 1987 καὶ ἡ συνέχιση τῆς ἀνασκαφῆς σὲ καίρια σημεῖα τοῦ ἱεροῦ θὰ εἶναι ἐφικτὴ καὶ τὰ ἀρχιτεκτονικὰ μνημεῖα πού ἔχουν ἔως τώρα ἀποκαλυφθεῖ θὰ διασωθοῦν.

33. Τὸ 1986 ἄρχισε ἀπὸ τὸν καθηγητὴ τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν καὶ διευθυντὴ τοῦ Μουσείου Ἡρακλείου κ. Γιάννη Σακελλαράκη, ἡ συστηματικὴ ἀνασκαφὴ τοῦ σπουδαιότατου μινωικοῦ κτιρίου, τῆς Ζωμίνθου, πού ὅπως εἶναι γνωστὸ ἐντοπίσθηκε τὸ 1982 στὸν ὄρεινὸ ὄγκο τοῦ Ψηλορείτη καὶ ἔγινε μία μικρὴ δοκιμαστικὴ τομὴ ἀπὸ τὴν Ἑταιρεία τὸ 1983. Λόγω τῆς μοναδικῆς διατήρησης τοῦ κτιρίου, μερικοὶ τοῖχοι τοῦ ὁποίου σώζονται σὲ ὕψος μέχρι καὶ 2.50 μ. καὶ τῆς ταυτόχρονης ἐπομένως στερέωσής του, ἀνασκάφηκε μικρὸ μόνο τμῆμα του καὶ μάλιστα μία πτέρυγα τριῶν δωματίων προσκτισμένη στὸν Βορρά, στὸ τεράστιο βασικὸ κτιριακὸ συγκρότημα, πού ὀνομάστηκαν δωμάτια 10, 11 καὶ 12. Καὶ στὰ τρία δωμάτια ἀνασκάφηκε τὸ μεγαλύτερο τμῆμα τῆς ἐπίχω-

σης τοῦ δεύτερου ὀρόφου, πάχους 0.60 - 0.80 μ. δεδομένου ὅτι τὰ εὐρήματα ἔγιναν μέσα σὲ σκληρὸ στρώμα λεπιδοχώματος, μαζί μὲ κομμάτια ἀπὸ σχιστολιθικὲς πλάκες καὶ πολλὰ μεγάλα καμένα ξύλα, πού ἀποτελέσαν τὸ ὑλικὸ κατασκευῆς τοῦ πεσμένου δαπέδου τοῦ ὀρόφου, καὶ πολλὲς πεσμένες πέτρες, 0.80 μ. ψηλότερα ἀπὸ τὸ δάπεδο (εἰκ. 121 - 122). Ἀπὸ τὸν ὀροφο λοιπὸν εἶχαν καταπέσει καὶ στὰ τρία δωμάτια 66 συνολικὰ ἀγγεῖα ΥΜ χρόνων, 9 κάλαθοι μὲ εὐρὺ χωνοειδῆ σῶμα καὶ ψηλὸ κυλινδρικό πόδι, τρεῖς δεκάδες περίπου ἄωτα κωνικὰ κύπελλα, 6 ἡμισφαιρικά, ἓνα ἀπὸ τὰ ὁποῖα ἔχει καὶ προχολή, ἓνα ἄωτο προχοῖδιο, 2 μικρὲς γεφυρόστομες πρόχοι καὶ ἓνα μεσαίου μεγέθους τρίωτο πιθόσχημο ἀγγεῖο. Ἡ κεραμεικὴ τοῦ ὀρόφου ἦταν ὁμοιόμορφη καὶ ἰσόρροπα κατανεμημένη στὸ βόρειο τμήμα τῆς ἐπίχωσης πού ἀνασκάφηκε, στὰ δωμάτια 11 καὶ 12. Στὸ νότιο τμήμα, κυρίως πάνω ἀπὸ τὸ δωμάτιο 10, ἦλθαν στὸ φῶς 10 μικρότατα κωνικὰ κύπελλα καὶ ἓνα ἡμισφαιρικό, πού δὲν ἀποκλείεται νὰ εἶναι λατρευτικά, μαζί μὲ δύο ἀκόμη μικρὰ τριποδικὰ ἀγγεῖα μὲ κωνικὸ σῶμα. Γι' αὐτὸ ἴσως πρέπει νὰ συσχετισθεῖ ὁ χώρος αὐτὸς μὲ τὸν γειτονικὸ πρὸς Νότο χῶρο 9, ὅπου κατ' ἀσφαλεῖς καὶ διακριβωμένες πληροφορίες βρέθηκαν ἀπὸ ἀρχαιοκαπήλους στὴ δεκαετία τοῦ '60 δύο χάλκινα εἰδῶλια λατρευτῶν. Στὴν ἀνασκαφὴ ἐπανειλημμένα καὶ σὲ διάφορα σημεία διαπιστώθηκαν τὰ ἴχνη τοῦ σεισμοῦ πού κατέστρεψε τὸ κτίριο. Παρὰ ταῦτα ὅμως ἡ διατήρησή του εἶναι μοναδική, ἀφοῦ καὶ στὸ τμήμα πού ἀνασκάφηκε διατηρήθηκαν ἀκόμη κομμάτια λευκοῦ κονιάματος στὴ θέση τους πάνω στὸν τοῖχο. Καὶ δὲν πρέπει βέβαια νὰ παραβλεφθεῖ ὅτι τὸ μινωικὸ κτίσμα τῆς Ζωμίνθου εἶναι ἓνα ἀπὸ τὰ μεγαλύτερα γνωστὰ κτίρια, μὲ τὴν ἐξάιρεση βέβαια τῶν ἀνακτόρων, καὶ ἔχει ἰδρυθεῖ σὲ ὑψόμετρο 1187 μ. καὶ σὲ μία σημαντικὴ γιὰ πολλοὺς λόγους θέση, πού διατηρεῖ ἀκόμη καὶ τὸ προελληνικὸ της ὄνομα. Ἔτσι ἡ συνέχιση τῶν δραστηριοτήτων τῆς Ἑταιρείας στὸ

κεντρικό τμήμα του Ψηλορείτη, τόσο στη Ζώμινθο όσο και στο Ίδαίο Άντρο, άλλ' ακόμη και σε άλλες θέσεις, με αὐτοψίες και περισυλλογές, πού θα αναφερθούν ἐκτεταμένα στα Πρακτικά, ἦταν ἐξαιρετικά ἐπιτυχής, ιδιαίτερα γιατί ἀναπτύχθηκε σ' ἓναν ἀπὸ τοὺς σημαντικότερους χώρους τῆς Κρήτης, πού εἶχε λησμονηθεῖ ἀπὸ τὴ σύγχρονη ἔρευνα.

34. Μὲ μεγάλη ἐπιτυχία συνεχίστηκε καὶ φέτος γιὰ τρίτο χρόνο σὸ κοινὸ πενταετὲς πρόγραμμα τῆς Ἑταιρείας μὲ τὸ Ἑργασίον Πολιτισμοῦ ἢ ἀνασκαφῆ τοῦ Ἰδαίου Ἄντρο (εἰκ. 123), τοῦ πανελληνίου λατρευτικοῦ σπηλαίου τοῦ Δία, ὑπὸ τὴ διεύθυνση τοῦ καθηγητῆ τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν καὶ διευθυντῆ τοῦ Μουσείου Ἡρακλείου κ. Γιάννη Σακελλαράκη, ἐπικεφαλῆς πολυμελοῦς συνεργείου ἀρχαιολόγων, ἱστορικῶν, ἀρχιτεκτόνων, γεωλόγων, συντηρητῶν, τεχνιτῶν, φυλάκων καὶ εἰδικευμένων ἐργατῶν. Ἡ ἐξαιρετικὰ ἐπίπονη ἐργασία σὸ ὑψόμετρο τῶν 1500 μ. καὶ σὲ ἀπόσταση 20 χλμ. ἀπὸ τὸν πλησιέστερο κατοικημένο χωρὸ πραγματοποιήθηκε καὶ πάλι μὲ τὴ βοήθεια τῆς σημαντικῆς τεχνικῆς ὑποδομῆς τῶν προηγούμενων χρόνων, πού βελτιώθηκε περισσότερο φέτος, δηλαδὴ τοῦ συστήματος ἀναβατορίου γιὰ τὴν ἀποκομιδὴ λίθων καὶ χωμάτων (εἰκ. 124), σιδηροτροχιῶν καὶ χειροκίνητων βαγονιῶν, ἠλεκτρικῆς γεννήτριας, κρουστικῶν καὶ περιστροφικῶν τρυπανιῶν, ὑγρομέτρων, κλπ. Κατορθώθηκε ἔτσι ἡ ἀπομάκρυνση 470 περίπου κυβ. μ. λίθων καὶ 235 περίπου κυβ. μ. χώματος, πού κοσκινίσθηκε πρὶν ἀπορριφθεῖ.

Στὶς προηγούμενες ἀνασκαφικὲς περιόδους τῆς νέας ἔρευνας τῆς Ἑταιρείας εἶχε ἀφαιρεθεῖ τὸ μεγαλύτερο τμήμα τῶν διαταραγμένων στρωμάτων ἀπὸ τὶς παλαιότερες ἀνασκαφές τοῦ 1885 καὶ τοῦ 1956, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τὶς λαθροανασκαφές καὶ ἀναμοχλεύσεις τῶν βοσκῶν καὶ τῶν διαφόρων ἐπισκεπτῶν στὴν Κεντρικὴ Αἶθουσα, τὸν Νότιο καὶ τὸν Βόρειο Μυχό. Ἔτσι στὴ νοτιοδυτικὴ κλιτὸ τῆς Κεντρικῆς Αἶθουσας εἶχε

ἤδη διαπιστωθεῖ ἡ ὑπαρξὴ ἀδιατάρακτης ρωμαϊκῆς ἐπίχωσης, ἐνῶ στὸ δυτικὸ τμῆμα τῆς Κεντρικῆς Αἴθουσας πάλι δημιουργήθηκε ἰσόπεδο 400 περίπου τ.μ. καὶ στὸν Βόρειο Μυχὸ ἀποκαλύφθηκαν διαταραγμένα ρωμαϊκὰ στρώματα, ἀνάμεικτα μὲ ὑλικὸ παλαιότερων χρόνων, μέχρι καὶ τῆς νεολιθικῆς ἐποχῆς. Οἱ μεγάλης κλίμακας αὐτὲς ἐργασίες προετοίμασαν λοιπὸν τὴ φετινὴ ἀνασκαφικὴ ἔρευνα τῆς Ἑταιρείας στὸς χώρους ποὺ ἀναφέρθηκαν, ποὺ μπορεῖ νὰ θεωρηθεῖ ὡς ἡ πρώτη συστηματικὴ ἀνασκαφὴ ἀδιατάρακτων στρωμάτων τοῦ Ἰδαίου Ἄντρου, ἑκατὸ χρόνια ἀπὸ τὴν ἀνακάλυψή του.

Στὴ νοτιοανατολικὴ κλιτὸ τῆς Κεντρικῆς Αἴθουσας, ποὺ καλύφθηκε σὲ τεράστιο πάχος ἀπὸ ἀδιατάρακτη ρωμαϊκὴ ἐπίχωση, ποὺ ἴσως δημιουργήθηκε ἀπὸ σεισμούς ἢ καὶ ἀλλεπάλληλες κατολισθήσεις καὶ πτώσεις τεράστιων βράχων ἀπὸ τὴν εἴσοδο καὶ τὴν ὀροφὴ τοῦ σπηλαίου, ἔγιναν ἐφέτος ὀριστικὲς ἐργασίες διαμόρφωσης τῶν δύο νοτιότερων ἀπὸ τὰ πέντε ἄνδρα ποὺ δημιουργήθηκαν (εἰκ. 125), ὅχι μόνον γιὰ νὰ ἀποτραπεῖ μελλοντικὰ ἡ πτώση λίθων καὶ χωμάτων, ἀλλὰ καὶ γιὰ νὰ ἐπεκταθεῖ ἀνατολικά ὁ ἰσόπεδος χώρος τῆς Κεντρικῆς Αἴθουσας. Ἡ φετινὴ ἀνασκαφὴ ἐπιβεβαίωσε τὴ δημιουργία τῆς ἐπίχωσης στὰ πρῶιμα αὐτοκρατορικὰ χρόνια. Ἐγίνε φανερὸ ἐδῶ ὅτι σ' αὐτὸν τὸν χώρο καὶ κυρίως στὸ κεντρικὸ τμῆμα ἀλλὰ καὶ στὸ νότιο τοίχωμα τοῦ σπηλαίου, κύλησε, κατὰ τὴ διαδικασία δημιουργίας τῆς ἐπίχωσης, ποὺ διήρκεσε ἐπὶ μεγάλο διάστημα, ὑλικὸ παλαιότερων ἐποχῶν καὶ μάλιστα ἀναθήματα, ποὺ σώζονταν μέχρι τὰ ρωμαϊκὰ χρόνια στὸ στόμιο τοῦ σπηλαίου, ἀλλὰ ἴσως καὶ σὲ ἄλλα ἀνώτερα σημεῖα, μυχοῦς, ἀναβαθμοῦς ἢ κόγχες. Ἐκτὸς ἀπὸ τεμάχια λεπίδων ὄψιανοῦ καὶ πυριτολίθου, λίγα νεολιθικὰ ὄστρακα, ἀρκετὴ μινωικὴ κεραμικὴ ἀκόμη καὶ μιὰ πρῶιμη μινωικὴ σφραγίδα, ἴσως ΠΜ ΙΙΙ χρόνων, ἀπὸ στεατίτη (εἰκ. 132), γεωμετρικὰ ὄστρακα κλπ., βρέθηκαν ἐδῶ ἐπίσης ση-

μαντική κεραμεική και λύχνοι ρωμαϊκῶν χρόνων συχνὰ μαζί με ἀρκετὰ κομμάτια χάλκινων ἀρχαϊκῶν ἀσπίδων. Μία ομάδα τεμαχίων συνανήκει στὴν ἴδια ἀσπίδα, τῶν ἀρχῶν τοῦ 7ου αἰ. π.Χ., με διακόσμηση ἀπὸ ὁμόκεντρες ζῶνες ποὺ κοσμοῦνται με πάνθηρες, ἐλάφια, πλοχμούς καὶ ἔκτυπους κύκλους, ἄλλα κομμάτια τῆς ὁποίας εἶχαν βρεθεῖ σὲ γειτονικὴ περιοχὴ τὸ 1985. Εἶναι χαρακτηριστικὴ ἡ ὠραία πάτινα τῶν χαλκῶν ἀντικειμένων, ποὺ βρέθηκαν σ' αὐτὸ τὸ τμήμα.

Ἰδιαίτερα σημαντικὴ ἦταν ἡ ἀποκάλυψη στὸ βόρειο ὄριο τοῦ βαθύτερου ἀνδῆρου τῆς ΝΑ κλιτύος τῆς Κεντρικῆς Αἴθουσας ἰσχυροῦ τοίχου (εἰκ. 126), τὴν ὑπαρξὴ τοῦ ὁποίου εἶχε σημειώσῃ ὁ Σ. Μαρινᾶτος στὴν ἀνασκαφὴ τῆς Ἑταιρείας τὸ 1956. Ὁ τοίχος ἀποκαλύφθηκε φέτος σὲ μῆκος 9.30 μ., με κατεύθυνση ἀπὸ ΝΔ πρὸς ΒΑ, σχεδὸν στὸ κέντρο τοῦ σπηλαίου καὶ στὸ βαθύτερο δυτικὸ τμήμα καὶ στερεώθηκε σὲ ὕψος δύο δόμων. Οἱ παρειές του εἶναι χτισμένες με πέτρες μεσαίου καὶ μεγάλου μεγέθους, με φυσικὰ διαμορφωμένες ἐπίπεδες ἐπιφάνειες, χωρὶς χρῆση συνδετικοῦ ὕλικου, ἄλλὰ με γεμίματα μόνο μικρότερων λίθων. Τὸ πάχος του φθάνει τὰ 0.62 μ. Εἶναι σημαντικὴ ἡ διαπίστωση ὅτι ὁ τοίχος ἐδράζεται πάνω στὴ ρωμαϊκὴ ἐπίχωση τῶν πρώιμων αὐτοκρατορικῶν χρόνων, ποὺ σημειώθηκε πιὸ πάνω, ἀφοῦ μάλιστα ἀκολουθεῖ τὴν ἰσχυρὴ κλίση τῆς, ἐπομένως ἡ κατασκευὴ του στὴν ὠριμὴ αὐτοκρατορικὴ ἐποχὴ πρέπει νὰ θεωρηθεῖ ἀσφαλῆς. Καὶ βέβαια ἡ ὑπαρξὴ κτισμάτων μέσα στὸ Ἰδαῖο Ἄντρο, ποὺ ἐπιτείνεται καὶ ἀπὸ τὴν ἀνεύρεση πλήθους ρωμαϊκῶν πλίνθων στὰ διαταραγμένα στρώματα τῆς Κεντρικῆς Αἴθουσας, εἶναι στοιχεῖο ἐξαιρετικῆς σημασίας γιὰ τὴ συνέχεια καὶ τὸν τρόπο ἄσκησης τῆς λατρείας. Πρέπει τέλος νὰ ἀναφερθεῖ ὅτι στὶς παρειές τοῦ τοίχου βρέθηκαν μεγάλοι ἀποθέτες κεραμεικῆς καὶ ὀστῶν (εἰκ. 127), ποὺ εἶχαν δημιουργηθεῖ κατὰ τὴν ἀνασκαφὴ τῆς Ἑταιρείας τὸ 1956, δεδομένων τῶν δυσκολιῶν τῆς ἀνασκαφικῆς ἔρευνας, τῆς ἐποχῆς καὶ τῆς ἀδυναμίας

μεταφοράς τους στο Ἡράκλειο. Καὶ εἶναι βέβαιο ὅτι θὰ προχωρήσει μὲ ταχύτατο ρυθμὸ στὰ ἐργαστήρια τοῦ Μουσείου Ἡρακλείου ἢ ἀνασυγκρότηση τῶν μεγάλων αὐτῶν ποσοτήτων ὀστράκων ἀγγείων ὄλων τῶν χρονικῶν περιόδων, καθὼς καὶ τῶν ὑστερομινωικῶν ἕως καὶ γεωμετρικῶν μοναδικῶν πήλινων σκευῶν τοῦ Ἰδαίου Ἄντρου. Τέλος σχετικὰ μὲ τὴν ἐπίχωση τῆς νοτιοανατολικῆς κλιτύος τῆς Κεντρικῆς Αἴθουσας, ἀλλὰ ἀκόμη γιὰ νὰ δοθεῖ μία εἰκόνα τῶν δυσκολότατων ἐργασιῶν τῆς Ἐταιρείας στὸ Ἰδαῖο Ἄντρο ἀναφέρεται ὅτι ἡ ἀνασκαφὴ ἔφθασε στὸ ἀνατολικότατο ἄκρο τῆς κλιτύος καὶ στὸ σημεῖο πού συναντᾶται μὲ τὸν ἰσόπεδο χῶρο τῆς Κεντρικῆς Αἴθουσας σὲ βάθος 4.70 μ. περίπου ἀπὸ τὴν ἀρχικὴ ἐπιφάνεια.

Ἐξαιρετικὰ σημαντικὴ ἦταν ἡ ἐπισήμανση ἀδιατάρακτων στρωμάτων στὸ δυτικὸ τμήμα τῆς Κεντρικῆς Αἴθουσας καὶ μάλιστα στὸν ἰσόπεδο χῶρο. Γιὰ τὴν προσεκτικότερη παρακολούθηση τῆς στρωματογραφίας ὁ χῶρος ἀνασκάφηκε κατὰ ὑποκαννάβους 1×1 μ., σὲ συνολικὴ ἔκταση 102 τ.μ. καὶ σὲ βάθος 0.30 μ. Ἐκτὸς ἀπὸ τὸν ἐντοπισμὸ τῶν δυτικῶν ὀρίων τῆς ἀδιατάρακτης κατωφερικῆς ρωμαϊκῆς ἐπίχωσης στὸν χῶρο αὐτὸ καὶ σὲ ἀπόσταση 12 μ. περίπου ἀπὸ τὸ δυτικὸ τοίχωμα τοῦ σπηλαίου, διαπιστώθηκε ὅτι στὸ ἴδιο βάθος τὸ μὲν νότιο τμήμα τοῦ ἰσοπέδου τῆς Κεντρικῆς Αἴθουσας καταλαμβάνεται σὲ μεγάλη ἔκταση ἀπὸ διαταραγμένα στρώματα, ἐνῶ στὸ βορειοδυτικὸ τμήμα ὑπάρχουν ἀδιατάρακτα μινωικὰ στρώματα καὶ στὸ βορειοανατολικό, στὴν εἴσοδο πρὸς τὸν Βόρειο Μυχό, ἀδιατάρακτα νεολιθικά.

Στὰ διαταραγμένα στρώματα τοῦ νότιου τμήματος τοῦ ἰσοπέδου τῆς Κεντρικῆς Αἴθουσας (εἰκ. 128), πού χαρακτηρίζονταν ἀπὸ τὴν παρουσία χύματος μαύρου καὶ καστανόμαυρου χρώματος, πιθανότατα ἀπὸ στρώματα θυσιῶν διαφόρων ἐποχῶν, προῆλθε καὶ φέτος τεράστιος ἀριθμὸς μικροαντικειμένων ἀπὸ ποικίλες ὕλες. Χαρακτηριστικὰ ἀναφέρεται ὅτι συλλέ-

χθηκαν πολλές εκατοντάδες χάλκινα ἐλάσματα, συχνότατα σὲ ομάδες καὶ ἀριθμήθηκαν 109 χρυσὰ καὶ 62 ἐλεφάντινα ἀντικείμενα ἀπ' αὐτὸν τὸν χῶρο. Κατὰ κύριο λόγο πρόκειται γιὰ ἀφιερώματα ἢ λατρευτικὰ σκευῆ ἀπὸ τὰ μινωικὰ ἕως τὰ ὕστερα ρωμαϊκὰ χρόνια, ἀλλὰ δὲν ἀπουσιάζουν καὶ ἄλλα χρηστικὰ ἀντικείμενα μεταγενέστερων χρόνων, ὅπως νομίσματα τῆς ἐποχῆς τῆς τουρκοκρατίας ἢ καὶ τῆς Κρητικῆς Πολιτείας, πὺ ἀποδεικνύουν τὴ διατάραξη στὸν χῶρο αὐτὸ μέχρι βάθος 3.20 μ. ἀπὸ τὴν ἀρχικὴ ἐπιφάνεια. Ἀπὸ τὰ διαφόρων ἐποχῶν εὐρήματα ἀναφέρονται πολλὰ χρυσὰ κοσμήματα καὶ ἐλάσματα (εἰκ. 131) πὺ ἐπικάλυψαν ξύλινα σκευῆ, ἓνα ἀπὸ τὰ ὁποῖα φέρει ἔκκρουστη διακόσμηση ἀπὸ ὁμόκεντρος ζῶνες μὲ ἄνθη λωτοῦ, ἀστραγάλους καὶ φύλλα (εἰκ. 129), ἀκόμη ἓνα μοναδικὸ διακοσμημένο ἀναθηματικὸ χρυσὸ ἀσπίδιο (εἰκ. 130), ἀργυρὰ ἀντικείμενα, ἀνάμεσα στὰ ὁποῖα ἀναφέρεται ἓνα μινωικὸ ἐνώτιο, σιδηρά, ὅπως αἰχμὲς βελῶν, ἓνα ξίφος καὶ ἄλλα, μολύβδινα καὶ ὀστέινα, τεμάχια γυάλινων ἀγγείων, ψῆφοι ἀπὸ φαγεντιανὴ καὶ ἡμιπολύτιμος λίθος, ἤλεκτρο, χρυσὸ καὶ γυαλί, τεμάχια πῆλινων ζωδίων καὶ χάλκινων εἰδωλίων, ἀνάμεσα στὰ ὁποῖα ἀναφέρονται ἓνα ἀρχαϊκὸ εἰδῶλιο γυναίκας, πὺ φέρει κάλαθο στὴν κεφαλὴ (εἰκ. 133), ἓνα χυτὸ αὐτὶ γρύπα, ἓνα χυτὸ χέρι ἀνθρώπινης μορφῆς κι ἓνα μινωικὸ εἰδῶλιο ταύρου (εἰκ. 134). Στὰ μαῦρα διαταραγμένα χῶματα βρέθηκαν ἐπίσης τμῆμα μινωικοῦ βωμοῦ ἀπὸ πωρόλιθο καὶ διάφορα ἄλλα λίθινα ἀντικείμενα, ἕξι δακτυλῖδια μὲ ἐνθετους δακτυλιόλιθους, ἓνα ἀπὸ τὰ ὁποῖα ἔχει παράσταση ἀετοῦ πὺ κρατεῖ στὸ ράμφος στέφανο (εἰκ. 136), πλῆθος ἀπὸ ὄστρακα λύχνων μὲ εἰκονιστικὲς παραστάσεις, ὅπως ἐνθρονου Δία, ταύρου πάνω σὲ βωμό, ζῶων, ἐρωτικῶν σκηνῶν κλπ., τεμάχια ἀγγείων ἀπὸ φαγεντιανὴ, πολλὰ τεμάχια πῆλινων ὕστερομινωικῶν-γεωμετρικῶν περιτμητῶν σκευῶν καὶ τεράστιος ἀριθμὸς διάφορων χάλκινων ἀντικειμένων, κυρίως τεμάχια ἀσπίδων μὲ διάφορα γραμμικὰ

καὶ φυτικά διακοσμητικά θέματα, ἀλλὰ καὶ εἰκονιστικὲς παραστάσεις, ὅπως χοροῦ γυναικῶν, σειρᾶς ζώων κλπ., ἐπίσης διάφορα τεμάχια χάλκινων ἀγγείων, ἀπὸ τὰ ὁποῖα μία λαβὴ διακοσμεῖται μὲ ἐπίθετο χυτὸ πτηνόν, χάλκινα γοργόνεια, κλπ. Ἀπὸ τὰ χάλκινα μικροαντικείμενα ἰδιαίτερα ἐνδιαφέροντα εἶναι διάφορα νέα τεμάχια τοῦ γνωστοῦ ἀπὸ τὸ 1888 κυπριακοῦ περίτμητου σκεύους, ὅπως μορφὲς πολεμιστῶν καὶ μυθικῶν ζώων (εἰκ. 135). Τέλος ἦλθε καὶ πάλι στὸ φῶς σημαντικὸς ἀριθμὸς ἐλεφάντινων ἀντικειμένων, πολλὰ ἀπὸ τὰ ὁποῖα συγκολλοῦνται μὲ παλαιότερα τεμάχια, ὅπως ἓνα, εἰσηγμένο ἀπὸ τὴν Παλαιστίνη, μὲ ἐγγάρακτη διακόσμηση σειρᾶς τοξοτῶν (εἰκ. 137). Καὶ εἶναι ἐνδιαφέρον νὰ ἐπισημανθεῖ ὅτι στὸ νότιο τμήμα τῆς διαταραγμένης αὐτῆς ἐπίχωσης τῆς Κεντρικῆς Αἴθουσας ὅλα τὰ παραπάνω ἀντικείμενα βρέθηκαν μαζί μὲ κεραμεικὴ ἀπὸ τὰ ὕστερα νεολιθικὰ μέχρι τὰ ὕστερα ρωμαϊκὰ χρόνια, πὺ πιστοποιεῖ τὴ συνεχὴ χρῆση τοῦ σπηλαίου γιὰ περίοδο 4000 χρόνων τουλάχιστον.

Στὸ κέντρο περίπου τῆς Κεντρικῆς Αἴθουσας ἀποκαλύφθηκαν ἀρκετοὶ τεράστιοι βράχοι σταλακτιτικῆς ὕψης, πὺ βυθίζονται στὰ ἄσκαφα ἀκόμη στρώματα καὶ ἀσφαλῶς ἔχουν πέσει ἀπὸ τοὺς μεγάλους κρατῆρες τῆς ὀροφῆς τοῦ σπηλαίου μὲ τὰ κρυσταλλικὰ πετρώματα. Στὸν χῶρο πὺ παρατηρεῖται ἡ συγκέντρωση αὐτῶν τῶν βράχων διαπιστώθηκε σ' ἓνα τμήμα ἡ παρουσία λεπτόκοκκου, καθαροῦ χῶματος, ὅπως ἐπίσης ἐνὸς στρώματος λίθων μικροῦ μεγέθους, πὺ ἴσως προέρχονται ἀπὸ κοσκινίσματα καὶ ἀπόρριψη μπάζων παλαιότερων ἀνασκαφῶν ἢ καὶ συλήσεων. Ὅπως σημειώθηκε ὅμως πὺ πάνω ἐξαιρετικὰ σημαντικὴ ἦταν ἡ ἐπισημανση ἀδιατάρακτων στρωμάτων στὸ Ἰδαῖο Ἄντρο.

Ἀμέσως βορειότερα καὶ δυτικὰ τῶν βράχων ἐντοπίσθηκαν τὰ ὄρια ἀδιατάρακτων πρῶιμων μινωικῶν στρωμάτων, πὺ χαρακτηρίζονται ἀπὸ καστανέρυθρο χῶμα μὲ μεγάλη περι-

εκτικότητα σὲ μικρὲς λατύπες. Ἀπὸ τὰ στρώματα αὐτὰ προέρχεται κυρίως κεραμεικὴ, ἀρκετὰ μινωικὰ ἄωτα κωνικὰ κύπελλα καὶ πρόχοι. Ἡ ὕπαρξη μινωικῶν στρωμάτων στὸ ἴδιο βάθος μὲ τὰ διαταραγμένα στρώματα ἀμέσως νοτιότερα, ἐξηγεῖται βέβαια ἀπὸ τὸ γεγονός ὅτι οἱ σύγχρονες διαταράξεις δὲν προχώρησαν στὸ βόρειο τμήμα τῆς Κεντρικῆς Αἴθουσας σὲ μεγαλύτερο βάθος. Στὸ ἴδιο ἐπίπεδο φθάνει ὅμως καὶ ἡ ρωμαϊκὴ ἐπίχωση, ὅπως ἔχει ἤδη ἀναφερθεῖ. Γι' αὐτὸ πρέπει νὰ σημειωθεῖ ὅτι, ὅπως εἶναι γνωστὸ ἀπὸ τὴ στρωματογραφία τῶν σπηλαίων γενικὰ, λόγῳ τῆς ἰδιομορφίας τοῦ ἐδάφους τους, δὲν βρίσκονται πάντοτε στὸ ἴδιο ἐπίπεδο σύγχρονα στρώματα. Καὶ αὐτὸ βεβαιώνεται καὶ στὸ Ἰδαῖο ἼΑντρο, ἀφοῦ λίγο βορειότερα τῶν μινωικῶν στρωμάτων καὶ σὲ ψηλότερο ἐπίπεδο κατὰ 0.30 μ. ἀποκαλύφθηκαν ἀδιατάρακτα νεολιθικὰ στρώματα. Ἡ παρουσία τῶν παλαιότερων αὐτῶν ἀδιατάρακτων στρωμάτων σ' αὐτὸ τὸ ὕψος ὀφείλεται λοιπὸν σὲ κάποια ἀρχικὴ ἀνωφέρεια τοῦ σπηλαίου στὸν χῶρο αὐτὸ καὶ βέβαια σὲ ἀπουσία σύγχρονων διαταράξεων σὲ μεγάλο βάθος. Ἡ μερικὴ ἀνασκαφὴ τῶν ἀδιατάρακτων αὐτῶν νεολιθικῶν στρωμάτων ποὺ βρίσκονται στὴν Κεντρικὴ Αἴθουσα καὶ στὴν εἴσοδο πρὸς τὸν Βόρειο Μυχὸ ἦταν ἐξαιρετικὰ σημαντικὴ, γιατί διαπιστώθηκαν τὰ ἀρχαιότατα μέχρι τώρα ἴχνη ἀνθρώπινης παρουσίας στὸ Ἰδαῖο ἼΑντρο στὸ τέλος τῶν ὕστερων νεολιθικῶν χρόνων, γύρω στὸ 3000 π.Χ. Καὶ εἶναι βέβαιο ὅτι ἡ παρουσία εἶναι δυναμικὴ, γιατί εἶναι σημαντικὸς ὁ ἀριθμὸς τῶν μεγάλων ἀγγείων ποὺ συλλέχθηκαν σὲ κομμάτια, τῶν λίθινων καὶ τῶν ὀστέινων ἐργαλείων καὶ τῶν λίθινων κοσμημάτων, ὅπως ἀκόμη πλήθους ὀστῶν ζώων, πολλὰ ἀπὸ τὰ ὁποῖα κάηκαν ἐπὶ τόπου, στίς διάφορες πυρὲς ποὺ ἐντοπίσθηκαν. Στὴ μέχρι τώρα ἀνασκαφὴ τῶν νεολιθικῶν στρωμάτων δὲν διαπιστώθηκε κάποια ἄσκηση λατρείας. Ἡ παρουσία ὅμως τόσο σημαντικῆς, ἔστω καὶ περιοδικῆς, λόγῳ ὕψους, ἐγκατάστασης τῶν νεολιθικῶν ἀνθρώπων, ποὺ δὲν ἔχει

βέβαια παράλληλο σὲ ἄλλα κρητικὰ λατρευτικὰ σπήλαια, ἀναμφίβολα σημαδεύει λόγῳ καὶ τῆς παλαιότητάς της καὶ τῆ μεταγενέστερη μινωικῆ λατρεία, ὅπως ἔχει ἀποδειχθεῖ μὲ τῆ νέα ἔρευνα τῆς Ἑταιρείας καὶ βέβαια καὶ τῆ σημαντικότετη ἑλληνικῆ λατρεία.

Μικρὲς ἐργασίες ἔγιναν τέλος στὸν Βόρειο Μυχό, στὸ ἴδιο περίπου βάθος μὲ τὸν ἰσόπεδο χῶρο τῆς Κεντρικῆς Αἴθουσας. Τὸ μεγαλύτερο δυτικὸ τμήμα καταλαμβάνει ἐδῶ μία κατωφερικὴ ἐπίχωση ἀπὸ Δύση πρὸς Ἀνατολή, πού σχηματίστηκε ἀπὸ τὶς καταπτώσεις τῶν σαθρῶν ἀσβεστολιθικῶν τοιχωμάτων τῆς σπηλιάς σ' αὐτὸ τὸ σημεῖο. Στὸ ἀνατολικὸ τμήμα σχηματίζεται μία στενὴ λωρίδα μὲ μαῦρο χῶμα, μεγάλη παρουσία καμένης ὕλης καὶ στρωμάτων στάχτης καὶ ἀνάμειξη ρωμαϊκῆς καὶ νεολιθικῆς κεραμεικῆς καὶ λοιποῦ ὕλικου τῶν δύο αὐτῶν περιόδων, π.χ. χάλκινα ἐλάσματα ἀνάμεικτα μὲ λεπίδες, ἀπολεπίσματα καὶ πυρῆνες ὄψιανου καὶ πυριτόλιθου καὶ ὀστέινα ἀντικείμενα. Πιθανότατα τὸ νεολιθικὸ κύλησε σ' ἓνα ρωμαϊκὸ στρώμα ἀπὸ ψηλότερα σημεῖα ἢ κόγχες τοῦ Βόρειου Μυχοῦ, μετὰ ἀπὸ κάποιους σεισμοὺς καὶ κατολισθήσεις. Εἶναι χαρακτηριστικὸ ὅτι στὴ λωρίδα αὐτῆ βρέθηκε ἀκέραιη ὑπονεολιθικὴ πρόχους (εἰκ. 138), ἀνάμεσα σὲ ὑπερκείμενο καὶ ὑποκείμενο ρωμαϊκὸ στρώμα. Καὶ βέβαια δὲν πρέπει νὰ λησμονηθεῖ ὅτι σ' αὐτὸν τὸν χῶρο ἦταν ἔντονα τὰ ἔχνη τῆς νεολιθικῆς παρουσίας, ἀφοῦ πολὺ κοντὰ, καὶ στὴν εἴσοδο τοῦ Βόρειου Μυχοῦ βρέθηκαν τὰ ἀδιατάρακτα νεολιθικὰ στρώματα, πού σημειώθηκαν πιὸ πάνω.

Παράλληλα ὅμως μὲ τὴν ἀνασκαφὴ ἔγιναν καὶ πολλὲς ἄλλες ἐπιστημονικὲς ἐργασίες σχετικὲς μὲ τὴ λήψη καὶ ἀνάλυση δειγμάτων λίθων καὶ χῶματος ἀπὸ διάφορα σημεῖα τοῦ σπηλαίου, τὶς διαρκεῖς μετρήσεις ὑγρασίας, τὸν ἐντοπισμὸ καὶ χαρτογράφηση τῶν σταγονορροῶν, τῶν χασμάτων κλπ. Γιὰ νὰ καταστεῖ τὸ Ἰδαῖο Ἄντρο ἐπισκέψιμο ὀριστικὰ καὶ μάλιστα μὲ ἀσφάλεια, πραγματοποιήθηκαν σημαντικὲς δια-

μορφώσεις όχι μόνο στον χώρο έξω από το σπήλαιο, αλλά κυρίως στο έσωτερικό του. Έτσι παράλληλα με τη στερέωση διαφόρων βράχων στα τοιχώματα του σπηλαίου, αλλά και την για λόγους ασφαλείας μετακίνηση και θραύση βράχων βάρους μέχρι και 10 τόνων περίπου, κατασκευάστηκε πλατιά ξύλινη κλίμακα, που οδηγεί από την είσοδο μέχρι το βαθύτερο σημείο και το κυριότερο, για να αποφευχθεί ή διατάραξη των στρωμάτων όχι μόνο από την κυκλοφορία των επισκεπτών, αλλά βέβαια κι από την πτώση του χιονιού που το καλύπτει έσωτερικά κάθε χειμώνα και τις θερινές σταγονοροές που μεταβάλλονται πάλι τον χειμώνα σε καταρράκτες, καλύφθηκε μεγάλη έκταση του ισόπεδου χώρου με σανίδωμα (είκ. 139) σε συνδυασμό φυσικά και με πολλά άλλα μέτρα. Ακόμη συνεχίστηκε φέτος ή συντήρηση και μελέτη των μέχρι τώρα εύρημάτων στο Μουσείο Ηρακλείου, από πολυμελή ομάδα έπιστημόνων διαφόρων ειδικοτήτων. Χάρη στη συγκόλληση πολλών εύρημάτων των τελευταίων ανασκαφών με άλλα παλαιότερων, αποκαθίστανται συνεχώς σημαντικότερα έργα τέχνης, που προσφέρουν πλήθος πληροφοριών τόσο για την ιστορία της τέχνης, όσο και για το περιεχόμενο, τη διάρκεια και το εύρος της λατρείας στο Ίδαίο Άντρο από τα μινωικά ως τα ύστερα ρωμαϊκά χρόνια, καθώς και για τη χρήση του σπηλαίου από την ύστερη εποχή του λίθου. Είναι αξιοσημείωτο να αναφερθεί για το μόχθο της εργασίας που αναλήφθηκε από την Έταιρεία τα τελευταία χρόνια και για την ταχύτητα και τον συντονισμό του όλου έργου, ότι με άδεια της Έταιρείας παρουσιάστηκαν τον τελευταίο Αύγουστο στο ΣΤ΄ Κρητολογικό Συνέδριο στα Χανιά πέντε ανακοινώσεις για τα τελευταία εύρηματα του Ίδαίου Άντρου, από τον καθηγητή κ. Γιάννη Σακελλαράκη και μερικούς από τους έπιστημονικούς συνεργάτες του, όπου και πάλι κατεδείχθη ή σημασία της έρευνας στο Ίδαίο Άντρο, το σημαντικότερο λατρευτικό σπήλαιο της αρχαιότητας.

ΜΟΥΣΕΙΑ

Εἰς τὰς Μυκῆνας τὸ κύριον μέρος τῆς προσπαθείας μας συνεκεντρώθη εἰς τὴν συνέχισιν τῆς οἰκοδομῆς τοῦ Μουσείου. Ἦδη ἔχει συμπληρωθῆ ἢ ἐκ σκυροδέματος κατασκευῆ τοῦ κτιρίου, ἤρχισαν δὲ αἱ ἐργασίαι εἰς τὸ ἐσωτερικόν του (εἰκ. 75).

ΔΗΜΟΣΙΕΥΜΑΤΑ ΚΑΙ ΜΟΡΦΩΤΙΚΗ ΔΡΑΣΙΣ

Ἡ Ἑταιρεία δὲν περιωρίσθη μόνον εἰς ἀνασκαφικὸν καὶ ἐρευνητικὸν ἔργον, ἀλλὰ καὶ διὰ τοῦ μὲ δραστήριον καὶ ἐντατικὸν ρυθμὸν συνεχισθέντος δημοσιευτικοῦ της ἔργου, συνέβαλε σπουδαίως εἰς τὸν πλουτισμὸν τῆς διεθνoῦς ἀρχαιολογικῆς βιβλιογραφίας κατὰ τὸ 1986.

Οὕτω διὰ τοῦ Γραφείου Δημοσιευμάτων τῆς Ἑταιρείας ἐξεδόθησαν:

Περιοδικὰ Δημοσιεύματα

- α. Ἐξετυπώθη καὶ ἐκυκλοφόρησε τὸ τεῦχος τοῦ Ἔργου 1985.
- β. Ἐξετυπώθη καὶ ἐκυκλοφόρησε ὁ τόμος τῶν ΠΑΕ 1983 (τεύχη Α' καὶ Β').
- γ. Ἦρχισε καὶ ἐπροχώρησεν ἡ στοιχειοθεσία τῶν ΠΑΕ 1984.
- δ. Ἐξετυπώθη καὶ ἐκυκλοφόρησε ἡ Ἀρχαιολογικὴ Ἐφημερίς 1984.
- ε. Ἦρχισε καὶ ἐπροχώρησεν ἡ στοιχειοθεσία τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἐφημερίδος 1985.
- στ. Ἐξετυπώθη καὶ ἐκυκλοφόρησε τὸ παρὸν πανηγυρικὸν

τεῦχος τοῦ Ἔργου τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἐταιρείας κατὰ τὸ 1986 διὰ τὰς ἐορτὰς τῶν 150 χρόνων ἀπὸ τῆς ἰδρύσεώς της.

«Βιβλιοθήκη τῆς ἐν Ἀθήναις Ἀρχαιολογικῆς Ἐταιρείας»

α. Ἐκυκλοφόρησε τὸ ὑπὸ τὴν ἐποπτεῖαν τοῦ ἀειμνήστου ἀντιπροέδρου τῆς Ἐταιρείας Ἰωάννου Τραυλοῦ «Λεξικὸν τῶν ἀρχαίων ἀρχιτεκτονικῶν ὄρων» τοῦ Ἀναστασίου Ὀρλάνδου (ὑπ. ἀρ. 94).

β. Ἐξετυπώθη καὶ ἐκυκλοφόρησε τὸ τεῦχος Α' τοῦ ὑπ' ἀριθ. 103 τιμητικοῦ τόμου «Φίλια Ἔπη εἰς Γεώργιον Ἐ. Μυλωνᾶν» καὶ ἐπροχώρησεν ἡ στοιχειοθεσία τοῦ τεύχους Β'.

γ. Ἦρχισε καὶ ἐπροχώρησεν ἡ στοιχειοθεσία τοῦ ὑπ' ἀριθ. 104 βιβλίου τοῦ ἐφόρου Ἀρχαιοτήτων Ἀττικῆς κ. Βασιλείου Χ. Πετράκου, «Ἡ ἐν Ἀθήναις Ἀρχαιολογικὴ Ἐταιρεία. Ἡ ἱστορία τῶν 150 χρόνων της. 1837-1987».

δ. Ἦρχισε καὶ ἐπροχώρησεν ἡ στοιχειοθεσία τοῦ ὑπ' ἀριθ. 105 βιβλίου τοῦ καθηγητοῦ Γεωργίου Μπακαλάκη, «Ἀνασκαφὴ στὸν λόφο Γιόρκους».

Ἡ δαπάνη διὰ τὰ ἀνωτέρω ἀνῆλθεν εἰς δραχ. 9.725.657.

Ἡ κατὰ τὸ ἔτος 1986 κίνησις τῆς Βιβλιοθήκης ὑπῆρξεν ἀξιόλογος. Ἀπὸ Ἰανουαρίου μέχρι 31ης Δεκεμβρίου εἰσῆχθησαν 1217 τόμοι βιβλίων. Ἐξ αὐτῶν 186 τόμοι προέρχονται ἐκ δωρεῶν, 499 τόμοι ἐξ ἀνταλλαγῆς ἐκδόσεων τῆς Ἐταιρείας μὲ δημοσιεύματα ἄλλων ἰδρυμάτων, καὶ 533 ἐξ ἀγορᾶς. Πρέπει νὰ σημειωθῇ ἀκόμη ὅτι κατὰ τὸ 1986 ἐξυπηρετήθησαν ἀπὸ τὴν βιβλιοθήκην 6150 ἀναγνώσται.

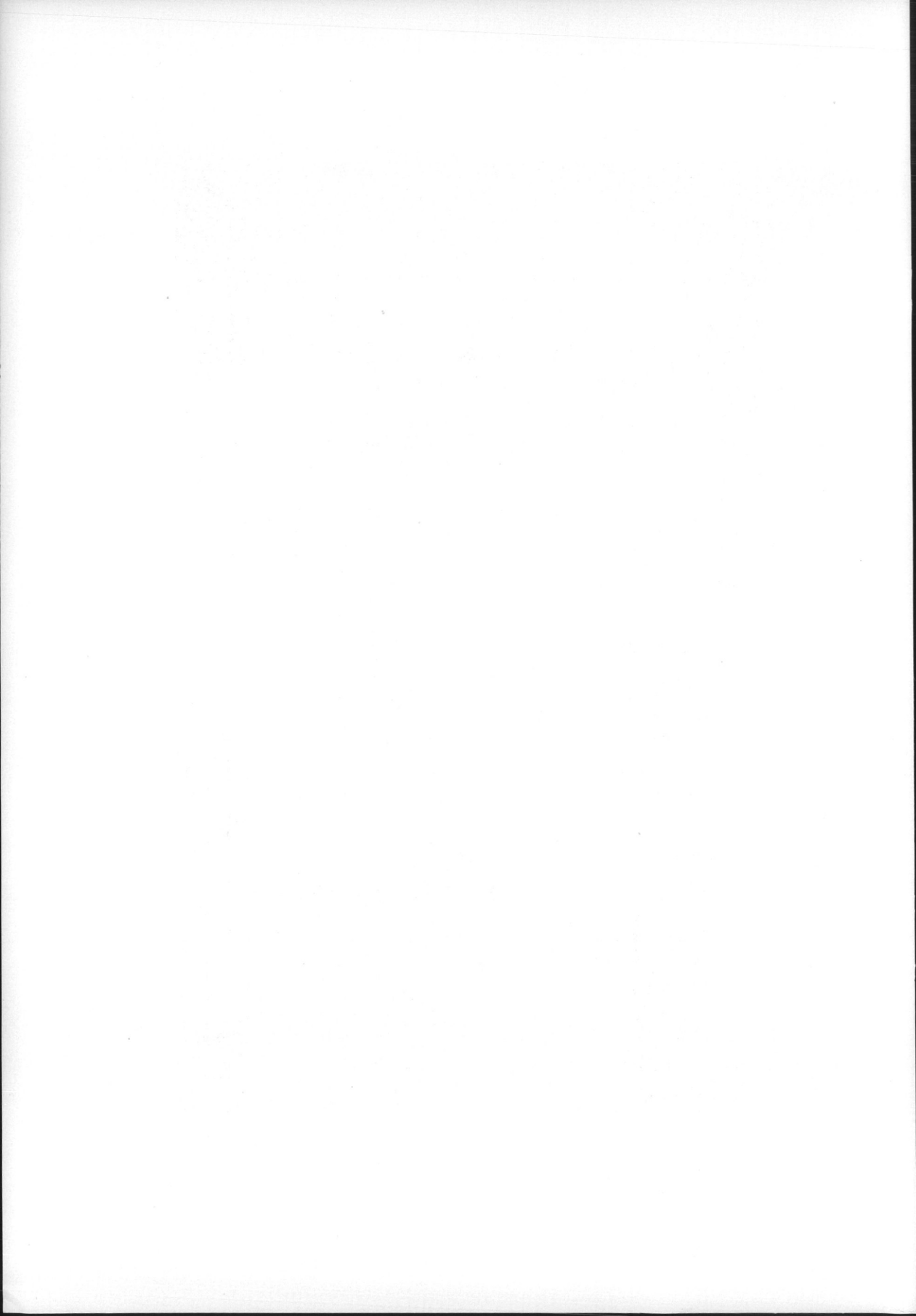
Ἡ δαπάνη διὰ τὴν ἀγορὰν βιβλίων ἀνῆλθεν εἰς δραχ. 3.294.470.

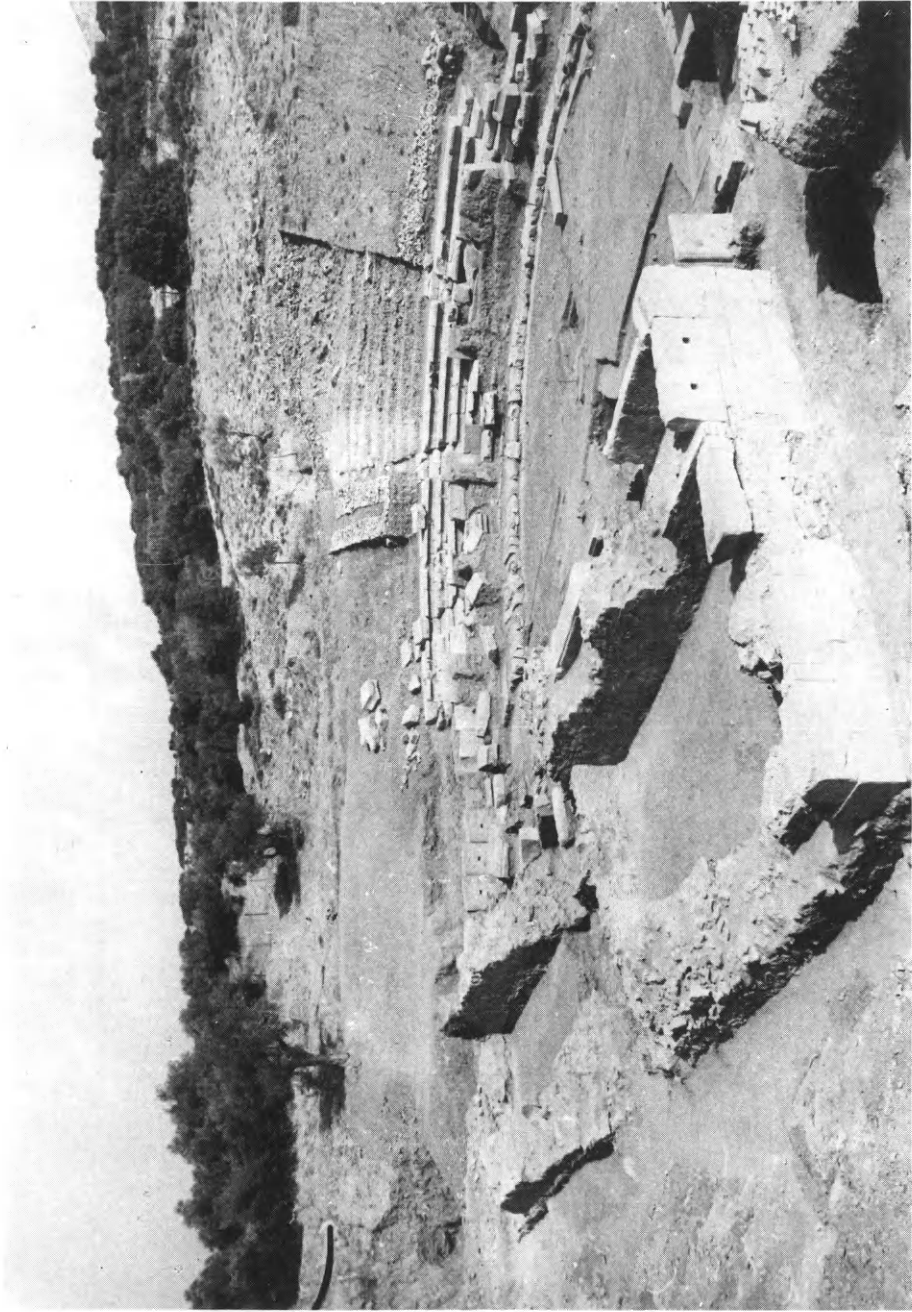
Πρέπει νὰ ὑπενθυμίσω ἐξάλλου ὅτι εἰς τὸν ξενῶνα τῆς Ἐταιρείας, πού περιωρίσθη εἰς δύο μόνον δωμάτια, ἐφιλοξενήθησαν πάλιν ξένοι, ἰδίως ἀρχαιολόγοι ἐπισκεπτόμενοι διὰ

ἀρχαιολογικὰς μελέτας τὴν Ἑλλάδα. Ἐνα ἀπὸ τὰ δωμάτια διετέθη εἰς τὴν Γραμματεῖαν τοῦ Μυθολογικοῦ Λεξικοῦ (LIMC). Καὶ οἱ ὀλίγοι ὅμως φιλοξενηθέντες καὶ χρησιμοποιήσαντες τὴν βιβλιοθήκην μας μὲ συγκίνησιν ἐνθυμοῦνται καὶ ἀναφέρουν ἐπισήμως τὴν παραμονὴν των εἰς τὸ κτίριον τῆς Ἑταιρείας, τὴν ὁποῖαν ἀποκαλοῦν «τὸ δεύτερο σπίτι τους».

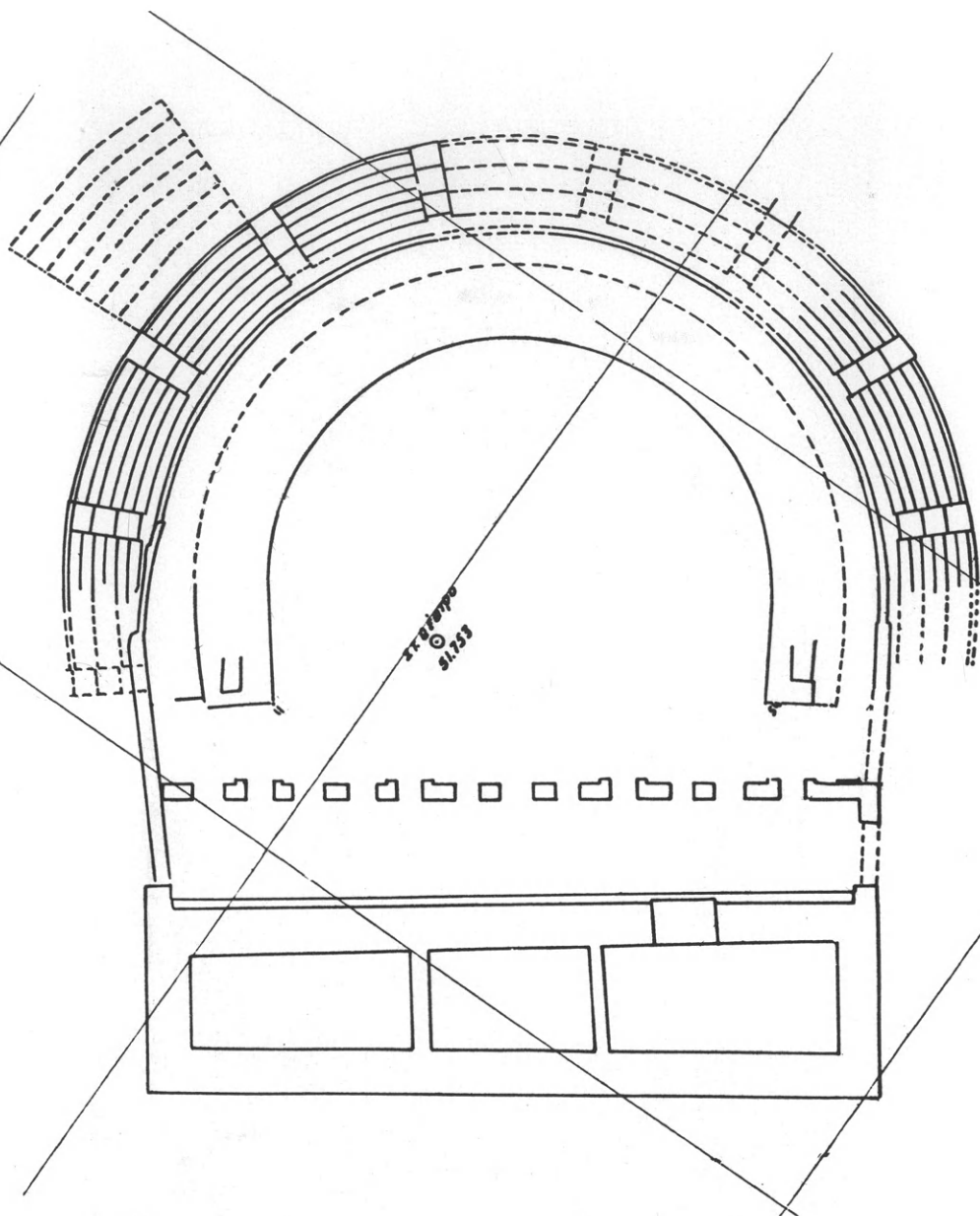
Ἐν κατακλείδι τῆς σημερινῆς περιγραφῆς τοῦ ἔργου τῆς Ἑταιρείας πρέπει νὰ ἐκφράσω τὰς θερμὰς εὐχαριστίας τοῦ Συμβουλίου εἰς τὸ ἐπιστημονικόν, τὸ διοικητικόν, καὶ λοιπὸν προσωπικὸν τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας διὰ τὴν ἀξιόλογον συμβολὴν των, τὸν ἐπιδειχθέντα ζῆλον καὶ τὴν ἀγάπην μὲ τὴν ὁποῖα περιβάλλουν τὸ ἔργον τῆς Ἑταιρείας, ἄνευ τῆς βοήθειας τῶν ὁποίων θὰ ἦτο ἀδύνατον νὰ πραγματοποιηθῇ.

EIKONEΣ

1. Μαρώνεια. Τὸ ἀρχαῖο θέατρο ἀπὸ Ν.

2. Μαρόνεια. Τὸ ἀρχαῖο θέατρο.

3. Μαρόνεια. Τὸ ὀρθογώνιο κτίριο.

4. Σύναξη Μαρωνείας. Ἀνασκαφή ἐκκλησίας μετοχίου.

5. Σύναξη Μαρωνείας. Στερέωση και καθαρισμός τῶν δόμων τοῦ νοτίου περυγίου τῆς βασιλικῆς.

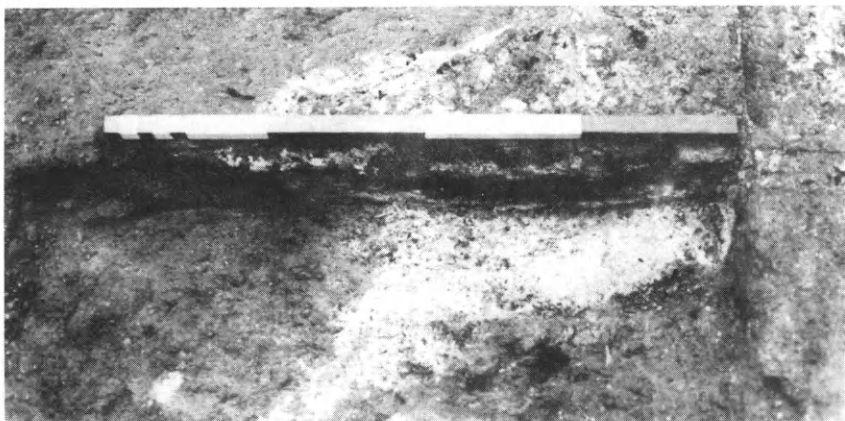
6. Ἁγ. Χαράλαμπος Μαρωνείας. Ἀποψη τμήματος τοῦ κυρίως ναοῦ.

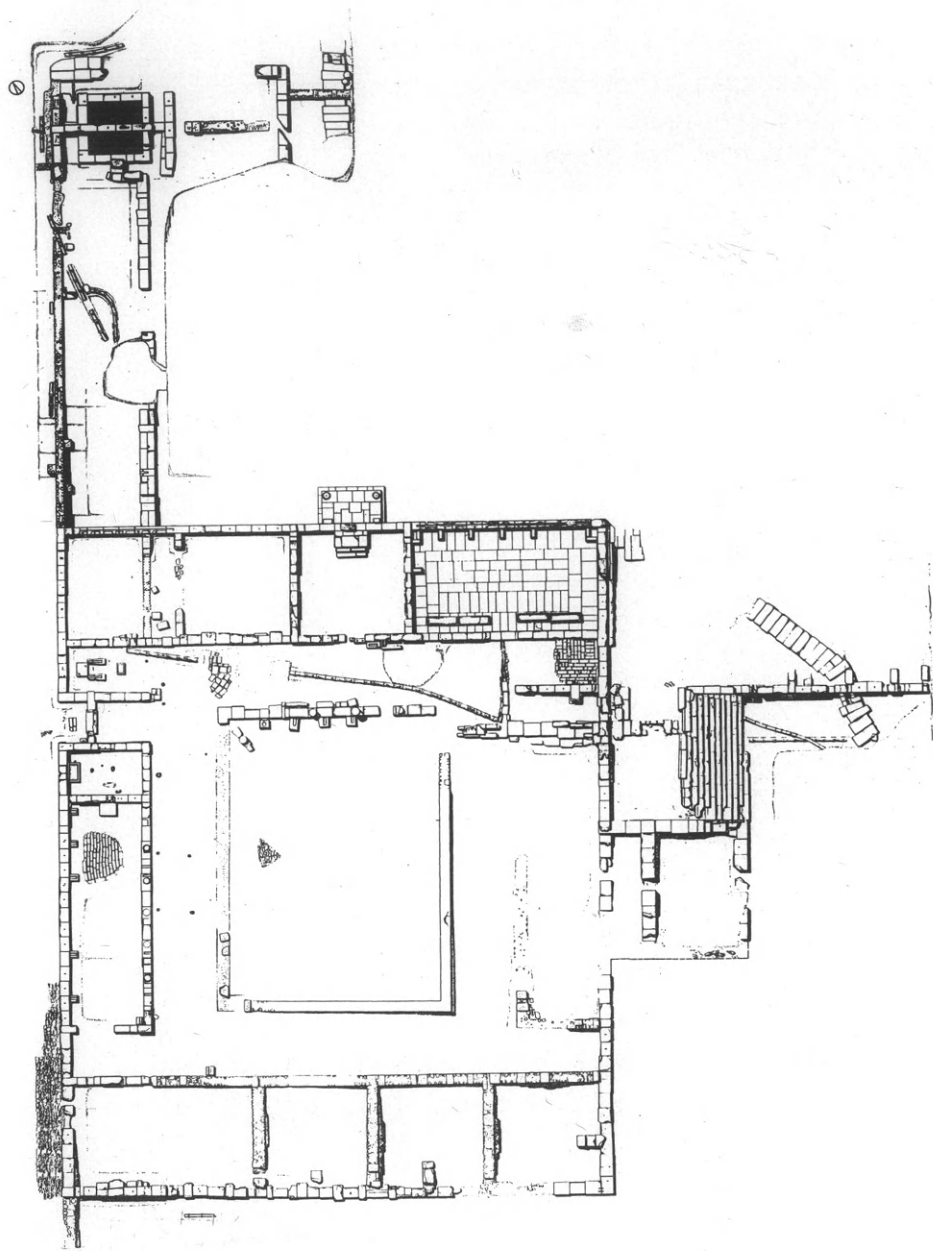
7. Ἁγ. Χαράλαμπος Μαρωνείας. Ἐποψη τοῦ χώρου τοῦ νάρθηκα.

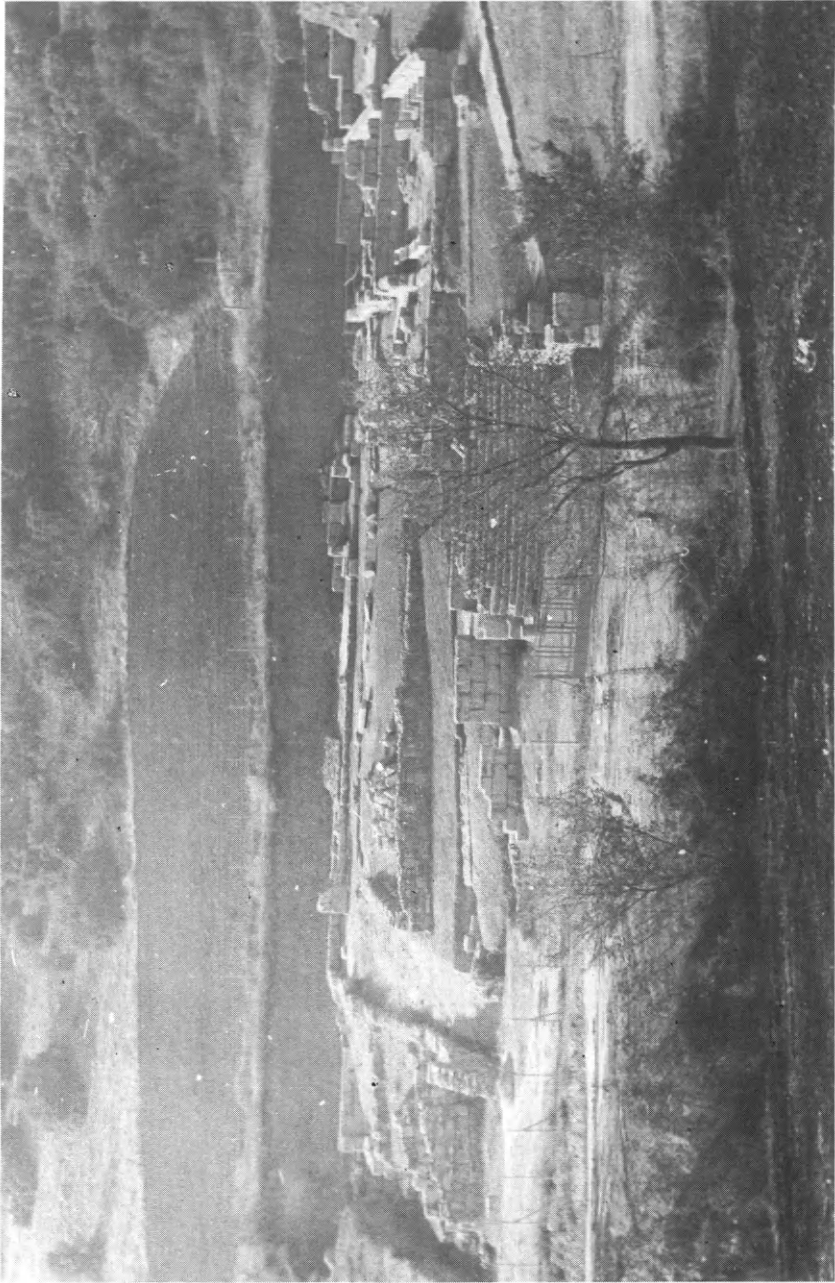
8. Δίκελλα («Ντικιλί-Τάζ»). Τομή Ι. Ἐποψη ἀπὸ Β. Πλινθόκτιστος τοίχος.

9. Δίκελλα («Ντικιλί-Τάζ»). Τομή Ι. Ἐποψη τῶν στρωμάτων τέφρας, ἀπὸ Α.

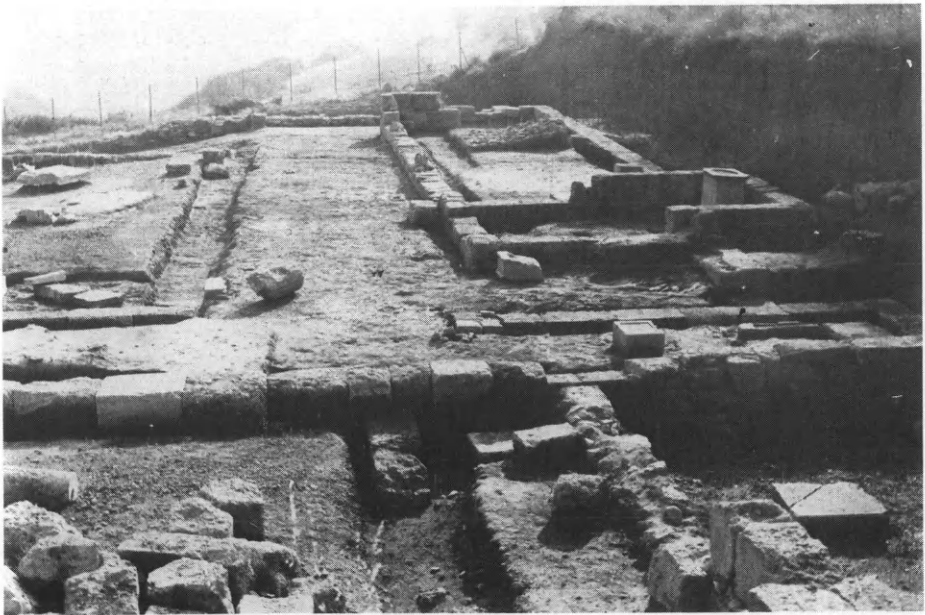
10. Ἀμφίπολη. Κάτοψη τοῦ ἀρχαίου Γυμνασίου.

11. Αμφίπολη. Γενική άποψη του Γυμνασίου από Α.

12. Ἀμφίπολη. Ἡ ἐσωτερικὴ περίστυλη αὐλὴ ἀπὸ τὸ βόρειο πρόπυλο.

13. Οἱ δύο δυτικὲς στοές.

14. Ἀμφίπολη. Ἡ ἀνατ. εἴσοδος ἐσωτερικὰ καὶ ὁ μεταγενέστερος κτιστὸς ἀγωγός.

15. Ἀμφίπολη. Ὁ κάθετος πρὸς τὴ ΒΔ. γωνία τοῦ Γυμνασίου τοῖχος.

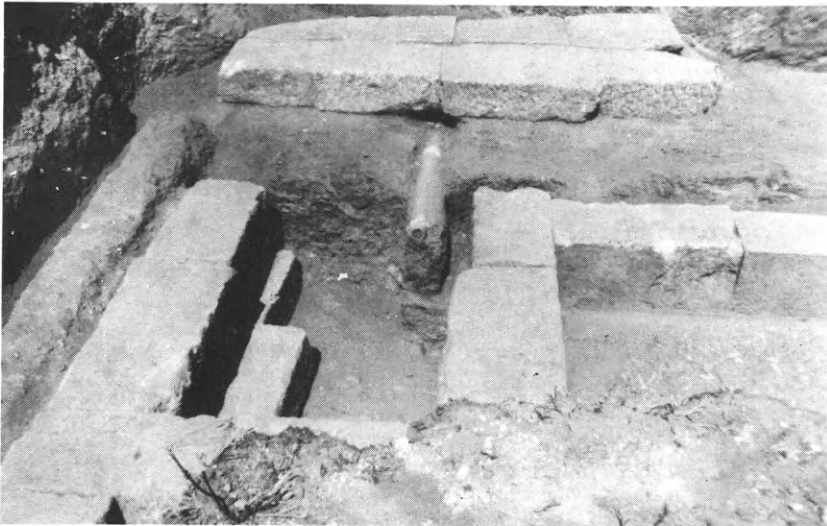
16. Ἀμφίπολη. Τὸ συγκρότημα τῶν «δεξαμενῶν» ἀπὸ ΝΑ.

17. Ἀμφίπολη. Ὁ πήλιος ἀγωγὸς ἐξωτερικὰ τοῦ συγκροτήματος.

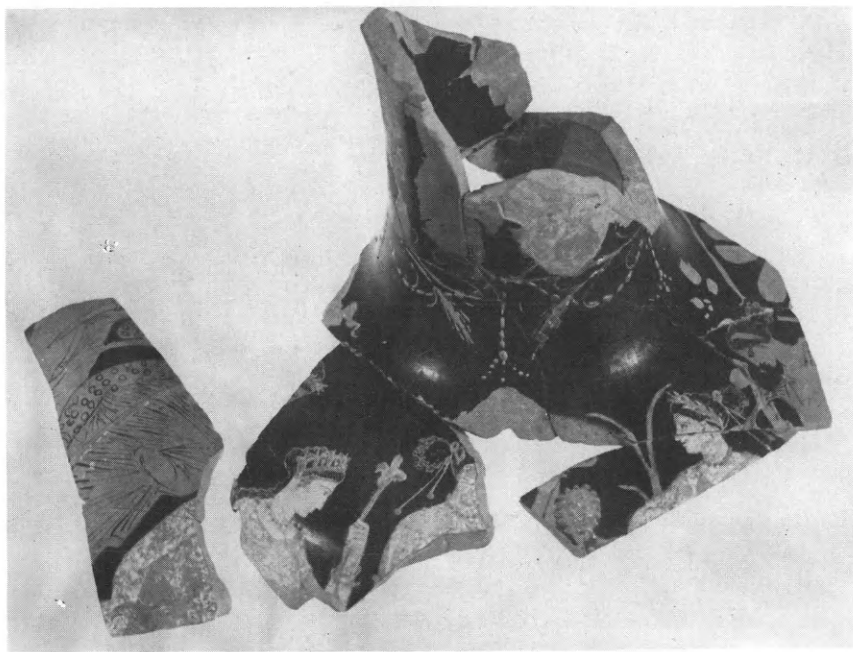
18. Ἀμφίπολη. Τμήμα τοῦ πήλινου ἀγωγοῦ με δύο διακλαδώσεις του.

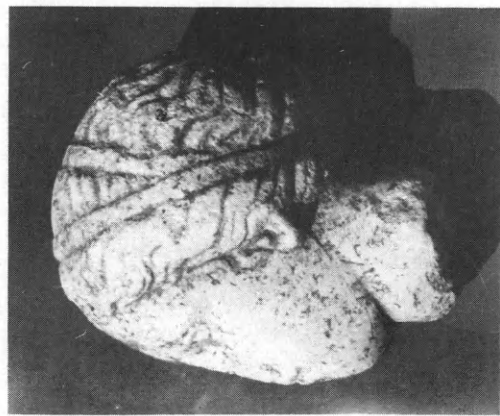
19. Ἀμφίπολη. Ἡ ΒΔ. δεξαμενή με τὸν μολύβδινο σωλήνα.

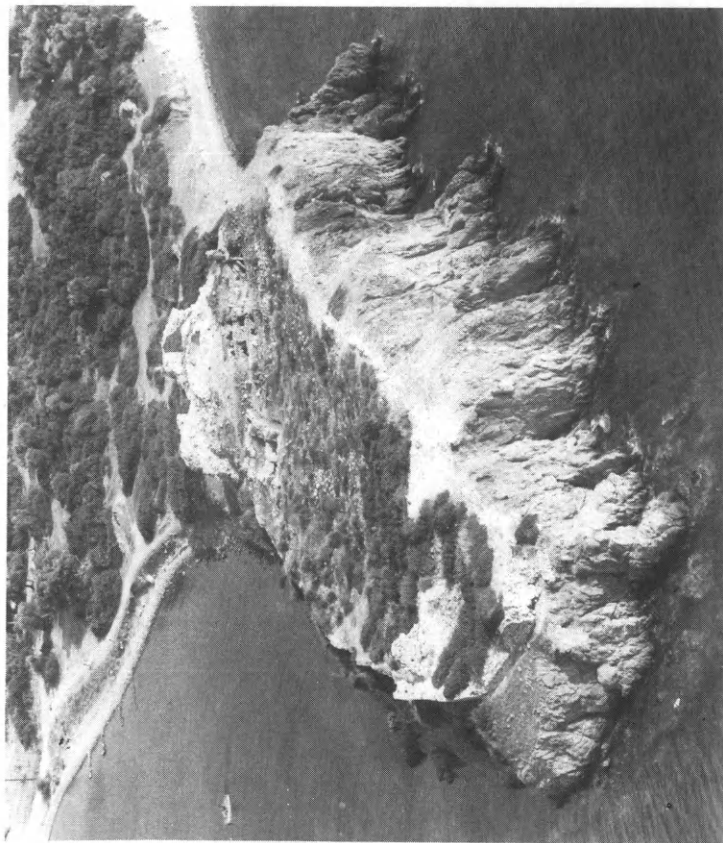
20. Ἀμφίπολη. Ὁ ἀνατ. τοῖχος τοῦ κτίσματος καὶ τὸ βόρειο κατεστραμμένο ἄκρο.

21. Ἀμφίπολη. Ὅστρακα ἐρυθρόμορφης ὑδρίας.

22. Ἀμφίπολη. Μαρμάρινο γυναικείο ἀγάλματιδίον.

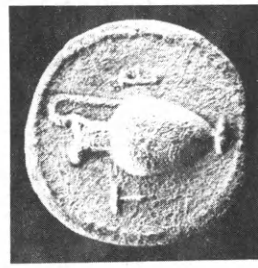
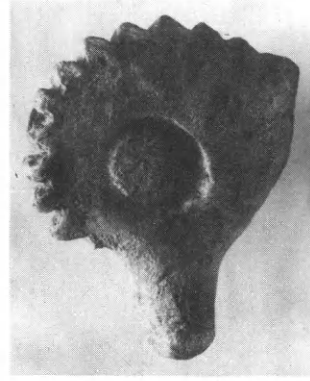
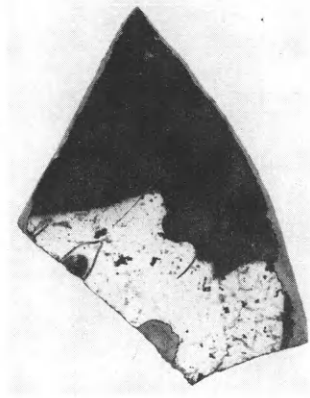
23. Τορώνη. Ἀεροφωτογραφία τοῦ ἀκρωτηρίου τῆς Ληκούθου.

24. Τορώνη. Οί τάφοι 67 και 65.

25. Τορώνη. Οί τάφοι 69 και 67.

26. Τορώνη, Τάφος 69. Εύλινοι δοκοί στέγης. 27. Τορώνη. Θραύσμα κύλικας.
28. Τορώνη. Ἄργυρο νόμισμα. 29. Τορώνη. Κεφαλή πήλινου εἰδωλίου.

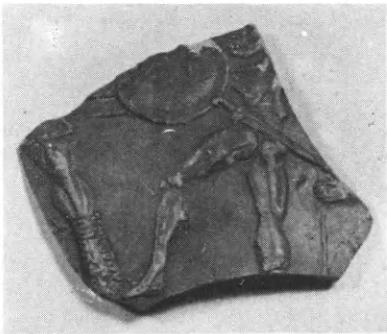
30. Τορώνη. Ώστρακο ἀποθηκευτικοῦ ἀμφορέα.

31. Βεργίνα. Γενικὴ ὄψη τοῦ οἰκοδομήματος. Ἄριστερὰ διακρίνεται ὁ ἀγωγός.

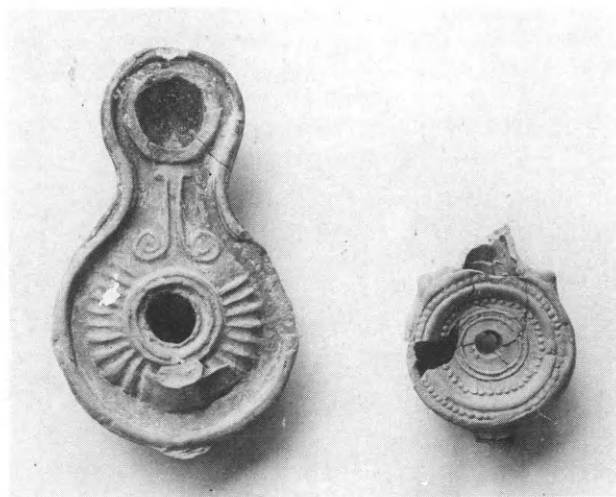
32. Βεργίνα. Τὸ δυτικὸ σκέλος τοῦ πώρινου ἀγωγοῦ καὶ ἡ ἀνατ. πλευρὰ τοῦ ἀγωγοῦ τῶν κεραμίδων.

33α-β. Βεργίνα. Ὅστρακα ἀνάγλυφον σκύφον.

34. Βεργίνα. Ἡ αὐλή με τὸ δάπεδο τῶν κεραμίδων.

35. Βεργίνα. Λύχνοι.

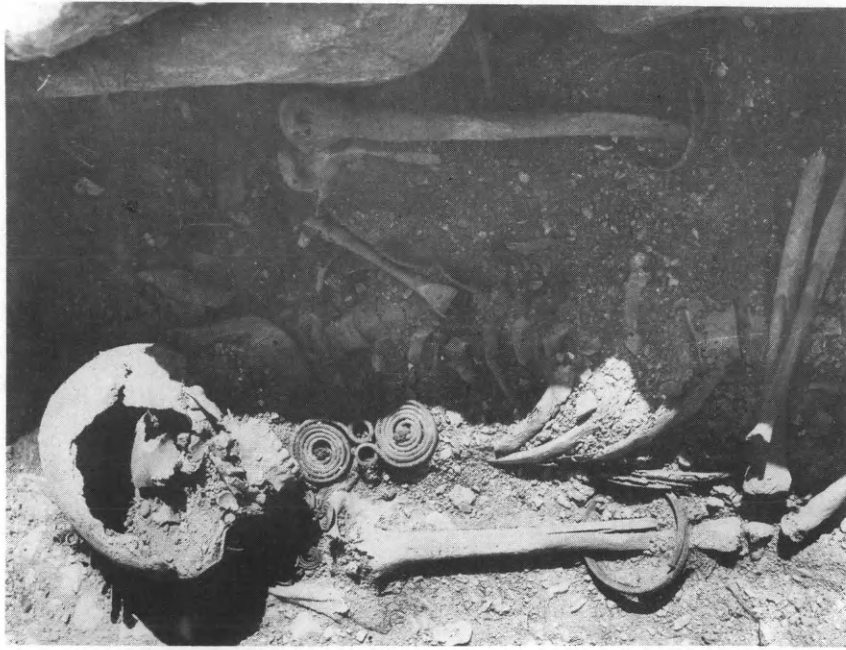
36. Δίον. Τμήμα του βόρειου τείχους. Χαμηλά διακρίνεται η πρώτη στρώση λίθων πάνω από την εὐθυνηρία του ἑλληνιστικοῦ τείχους.

37. Δίον. Ἐνατολικὸς τομέας. Ἐνα ἰδεαλιστικὸ κεφάλι καὶ ἓνα πορτραῖτο ἀπὸ τὸ δωμάτιο στὰ βόρεια τοῦ αἰθρίου.

39. Πέλλα. Ἀνάκτορα. ΒΑ. γωνία ἀτέλειωτου στῳικοῦ οἰκοδομήματος, ἀπὸ Ν.

38. Δίον. Κτερίσματα ἀπὸ τὸν τύμβο ἀρ. 2.

40. Πέλλα. Ἄνακτορα. Τὸ δυτικὸ τρίτο κτίριο πρὸς Δ. τοῦ ΒΔ. τμήματος τοῦ κτιρίου II, ἀπὸ Β.

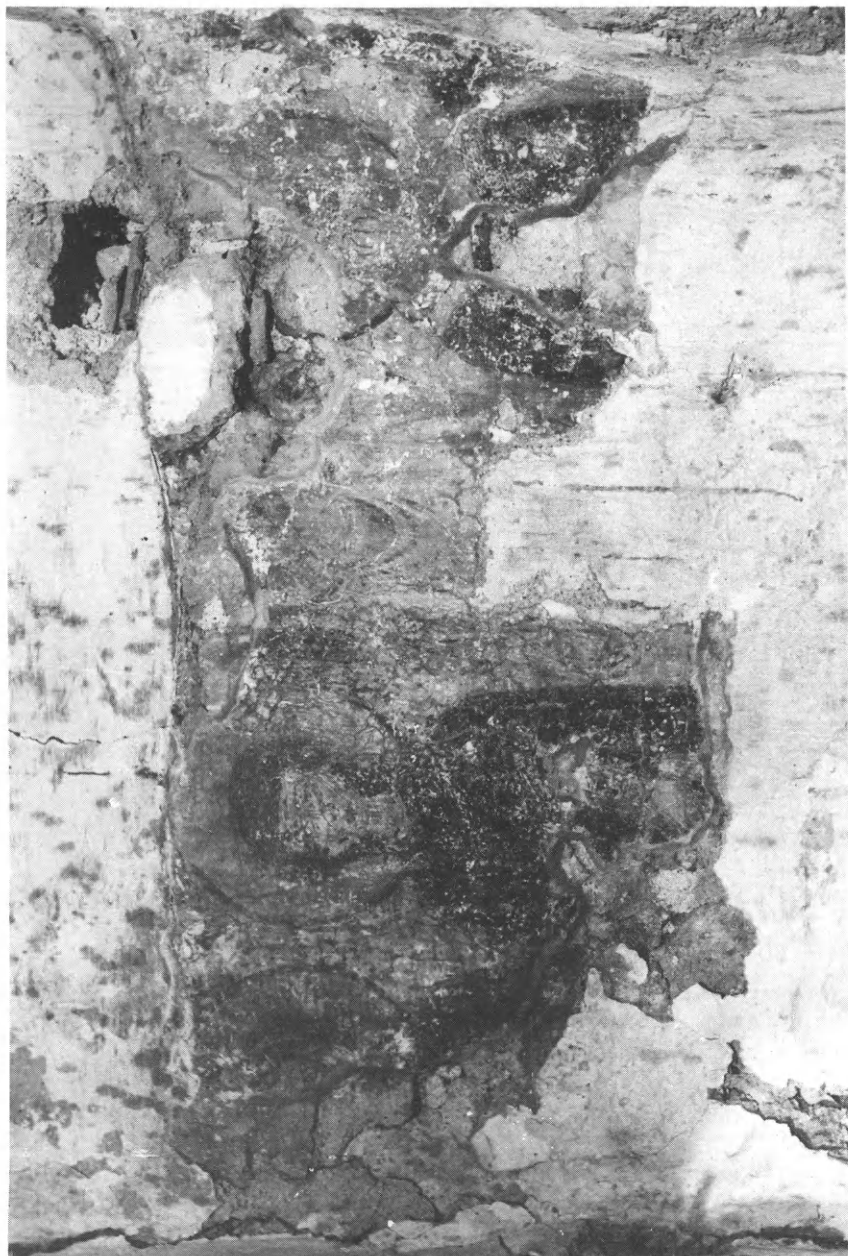
41. Πέλλα. Ἄγορά. Γενικὴ ὄψη ἀπὸ Α.

42. Πέλλα. Ἀγορά, Κρηναῖο, ἀπὸ Β.

43. Ἄνω Κορακιάνα Κερκύρας. Ναὸς Ταξιάρχου Μιχαήλ. Ἀδιάγνωστος μάρτυς
στὴν κόγχη τῆς προθέσεως.

44. Άνω Κορακιάνα Κερκύρας. Ναός Ταξιάρχου Μιχαήλ. Βόρειος τοίχος ιερού. Τέσσερεις άγιοι.

45. Ἀετὸς Ἰθάκης. Κιβωτιόσχημος τάφος στὰ θεμέλια τοῦ ἀρχαίου κτιρίου.

46. Ἀετὸς Ἰθάκης. Θεμέλιο ἐλληνιστικοῦ κτιρίου στὸ τετράγωνο 1 15 β.

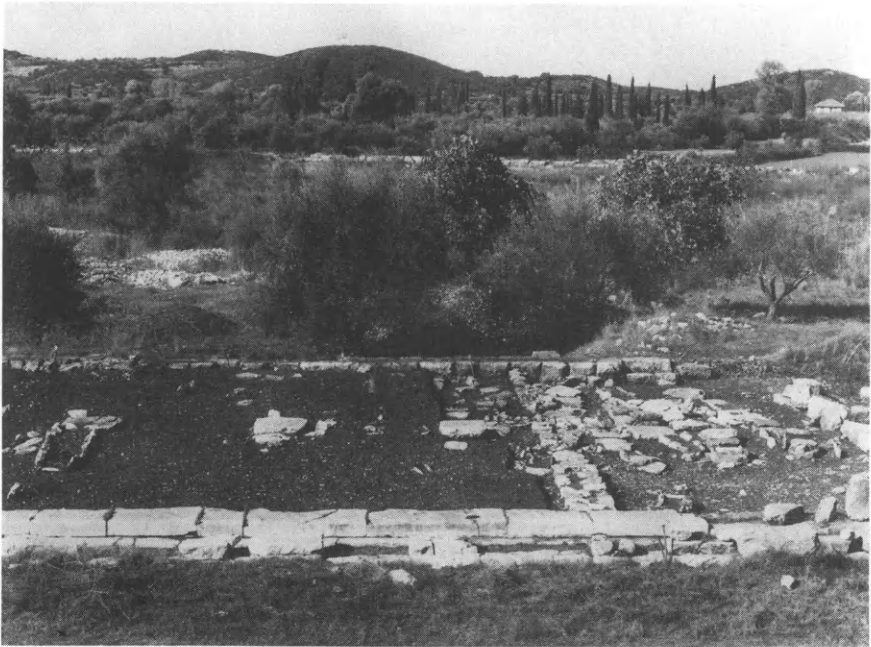
47. Έφύρα. Χώρος έσωτερικά τής νότιας κύριας πύλης τής άκρόπολης.

48. Κάτω Βασιλική Αίτωλίας. Ή παλαιοχριστιανική βασιλική από δυτικά.

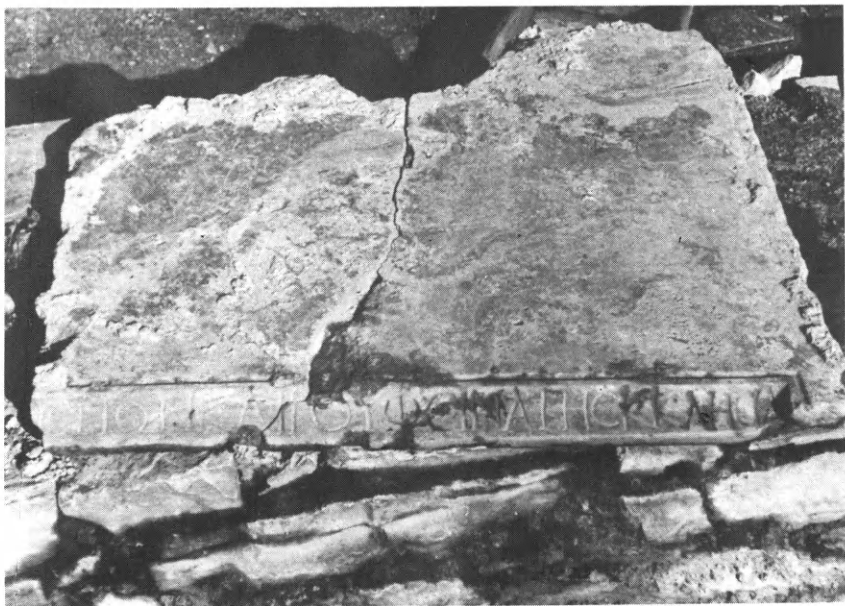
49. Κάτω Βασιλική Αιτωλίας. Τμήμα τής παλαιοχριστιανικής βασιλικής από ΝΑ.

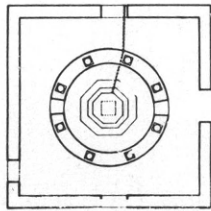
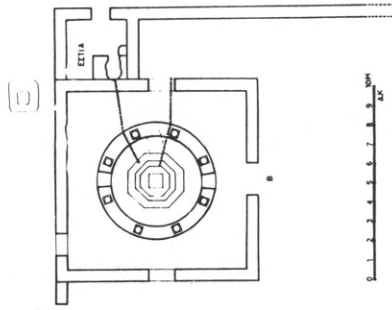
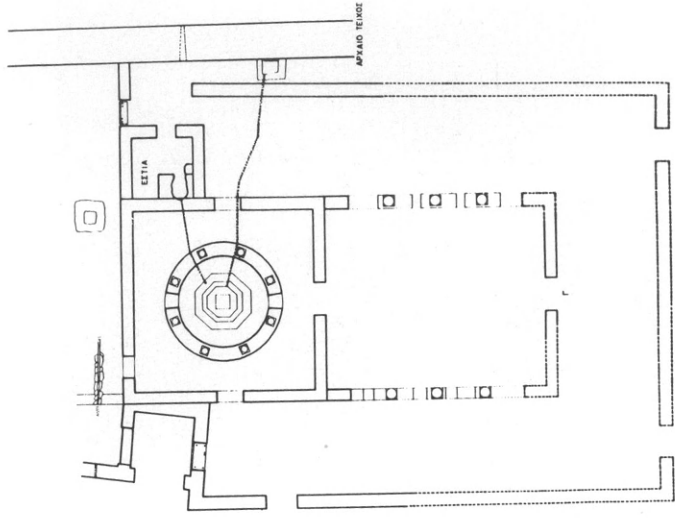
50. Θέρμος. Ἡ δυτικὴ στοά.

51. Θέρμος. Δυτική στοά. Ὁ ἀγωγὸς ἀπὸ Ν.

52. Φθιώτιδες Θῆβαι. Ἡ πλάκα τοῦ χωνευτηρίου μετὴν ἐπιγραφὴν τῆς *Ρουφείνας*.

53. Φιλώτιδες Θήβαι. Οί τρεις οικοδομικές φάσεις του βαπτιστηρίου.

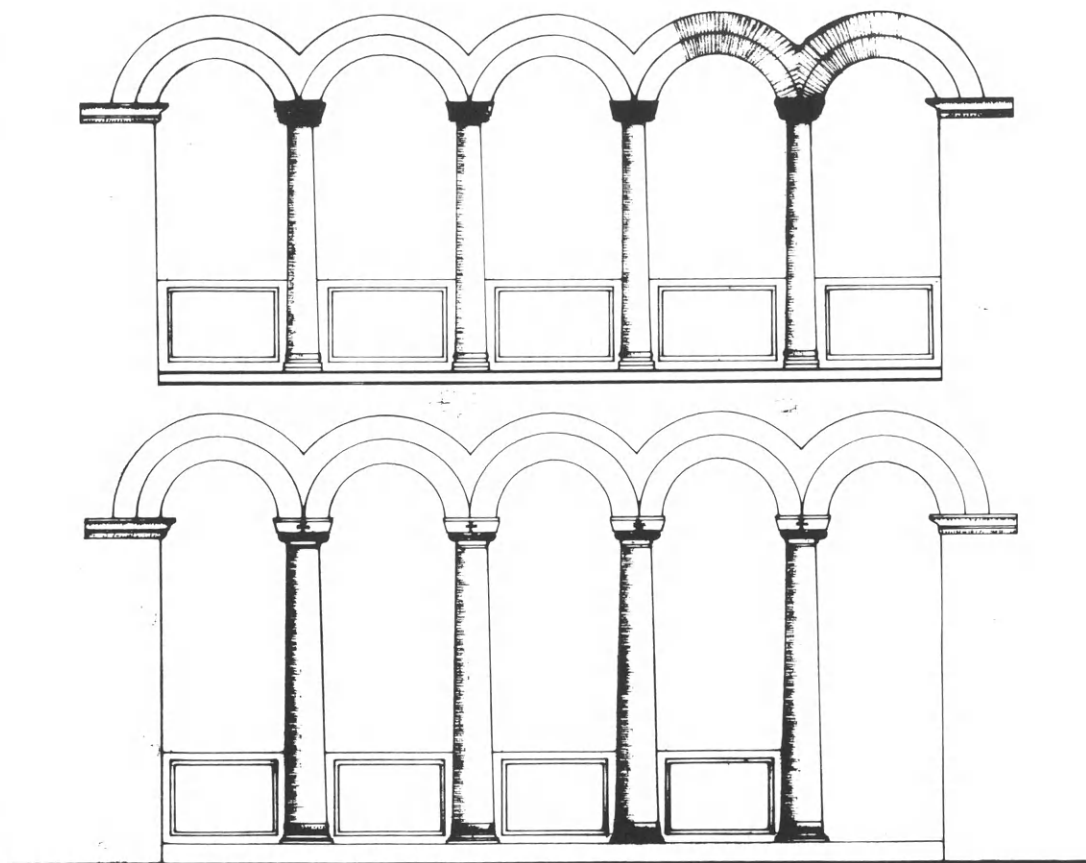
55. Φθιώτιδες Θήβαι. Κιονόκρανο - επίθημα του ὀρόφου του ἀψιδωτοῦ κτίσματος.

56. Φθιώτιδες Θήβαι. Κιονόκρανο - επίθημα του ἀψιδωτοῦ κτίσματος.

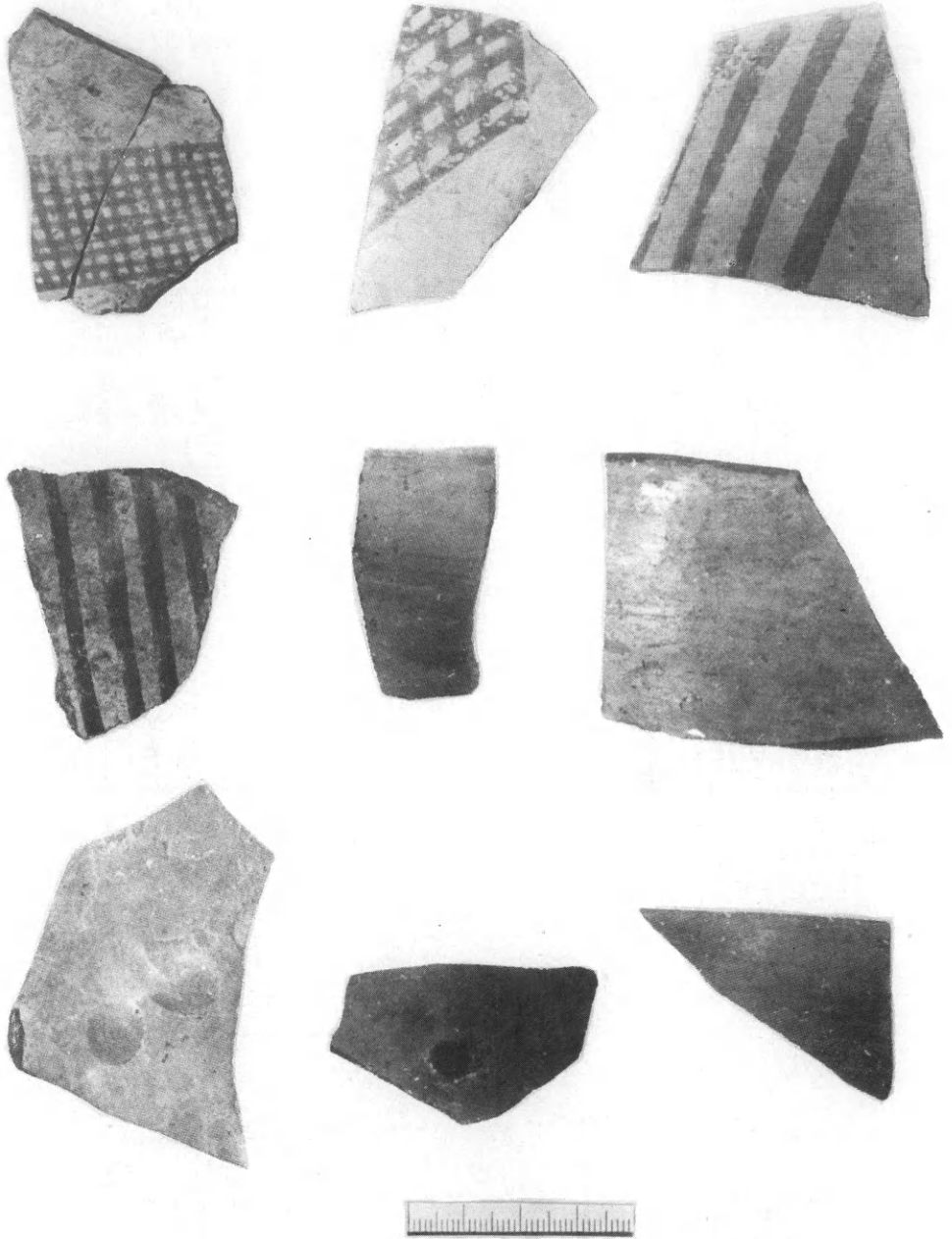
57. Φθιώτιδες Θήβαι. Κιονόκρανο - επίθημα του ἰσογείου του ἀψιδωτοῦ κτίσματος.

58. Φθιώτιδες Θήβαι. Σχεδιαστική αναπαράσταση τῆς τοξοστοιχίας.

59. Φθιώτιδες Θήβαι. Τμήματα ἐπένδυσης ἐπικράνων ἀπὸ τὸ φρεάτιο τοῦ ἀψιδωτοῦ κτίσματος.

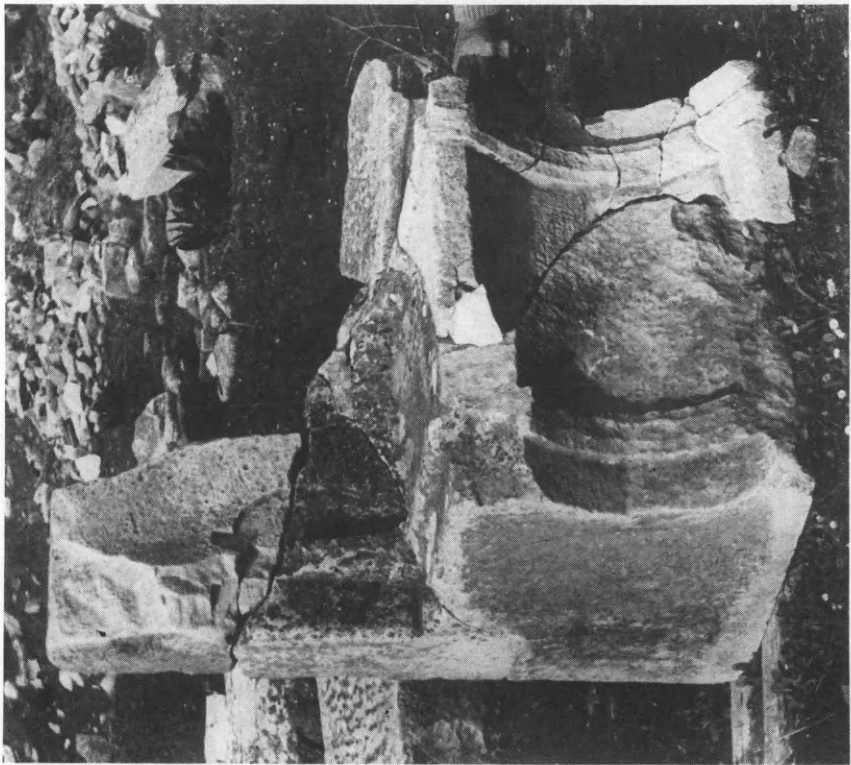
60. Χαιρώνεια. Κεραμεική από την τούμπα Μπαλωμένου.

61. Ραμνουῶς. Τὰ θεμέλια τοῦ μεγάλου ναοῦ τῆς Νεμέσεως.

62. Ραμνουῶς. Οἰκήματα ἀπὸ τὴν περιοχὴ τοῦ φρουρίου.

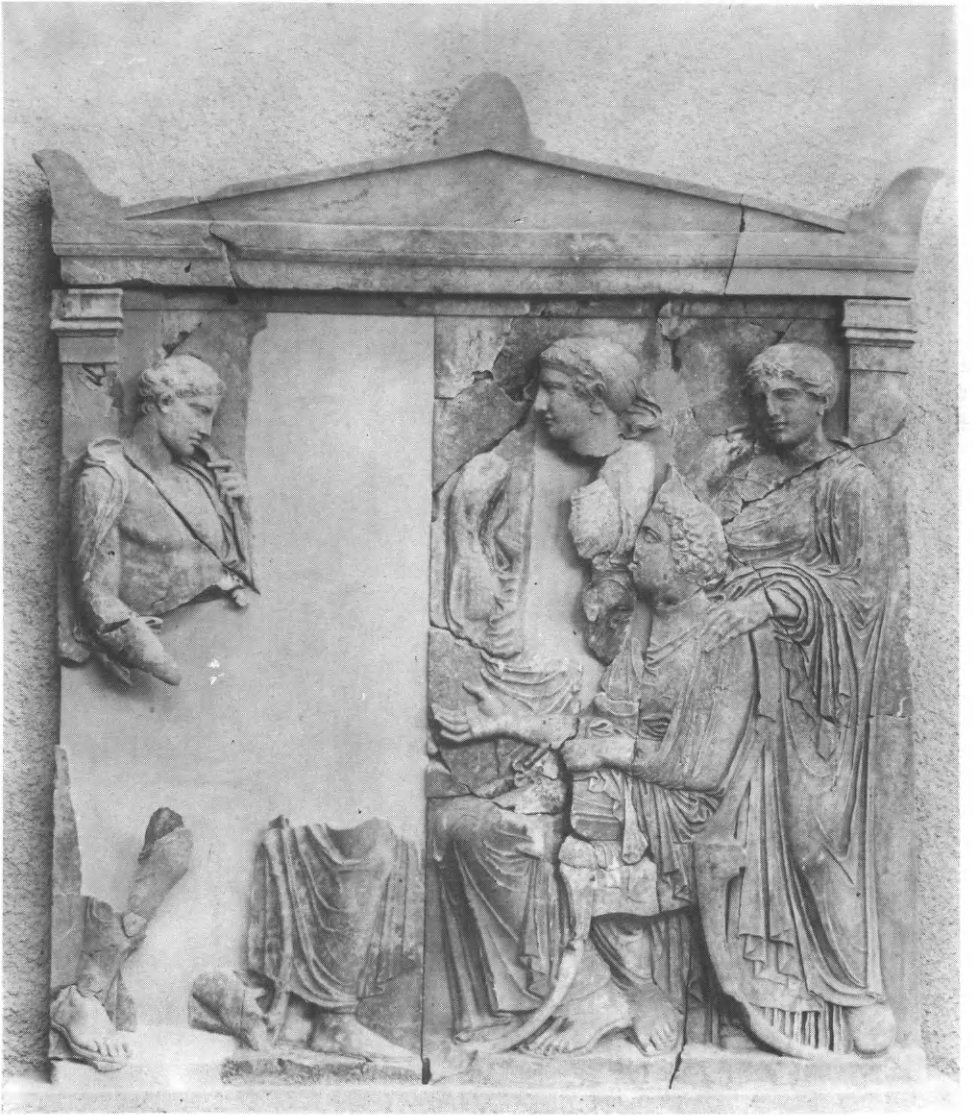
63. Ραμνοῦς. Ὁ ἕκτος θρόνος.

64. Ραμνοῦς. Κεφαλή ἀπὸ ἀγάλμα κακοῦ κοριτσιού.

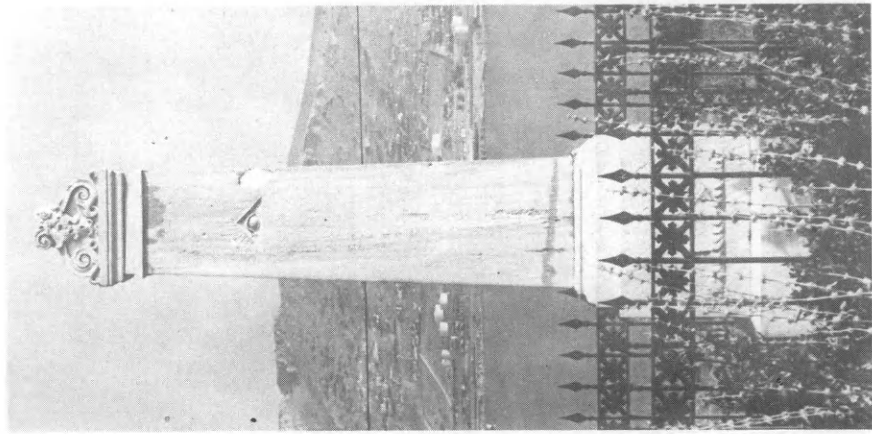
65. Ραμνούς. Ὁ ναῦσκος τοῦ περιβόλου τοῦ Ἱεροκλέους μετὰ τὸ ἀνάγλυφο 4796 τοῦ Ἰθν. Μουσείου.

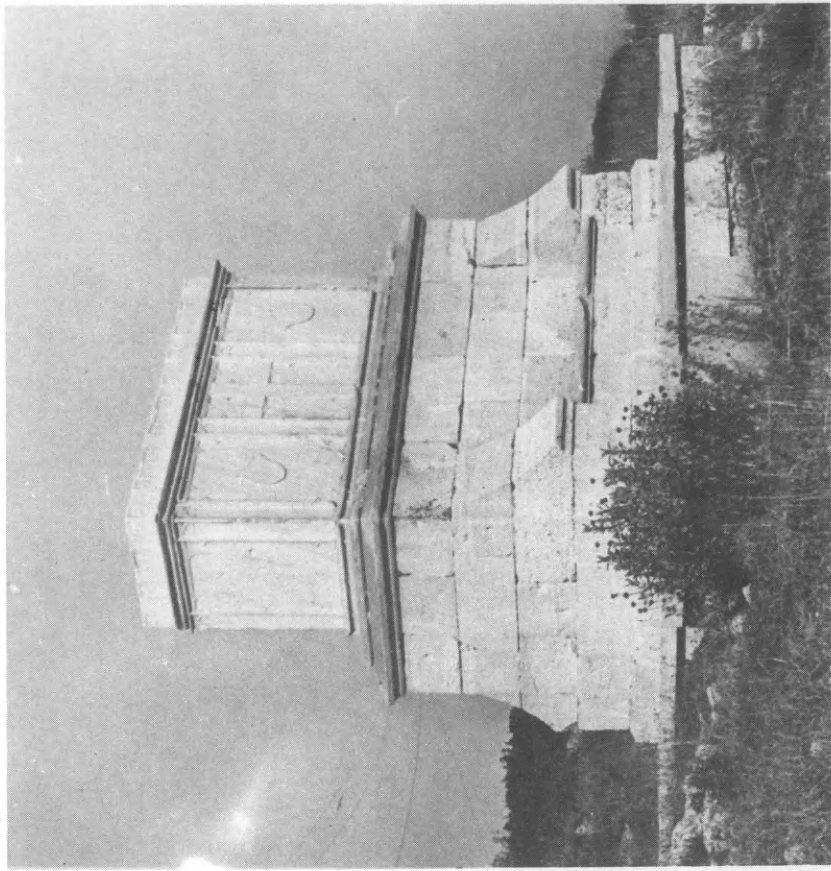
66. Ραμνοῦς. Τὸ ἀνάγλυφο τοῦ περιβόλου τοῦ Μενεστίδου.

67 - 68. Ψυττάλεια. Ἀρχαῖα οἰκήματα στὴ βόρεια πλευρά.

69. Ψυττάλεια. 'Επιτύμβια στήλη άγνωστού ναυτικού του 19ου αϊ. 70. Ψυττάλεια. 'Ο τάφος τής Λουίζας von Armansberg.

71. Ἐλευσίς. Νότιο ἄνδρo τῆς Φιλωνείου Στοᾶς.
Ὑποστύλωση τῶν ἀκραίων ποροπλίνθων.

72. Ἐλευσίς. Ἐξωτερικὴ ὄψη τοῦ νότιου σκέλους τοῦ τείχους τοῦ 4ου π.Χ. αἰ.

73. Ἀηδόνα Κορινθίας. Τὸ ἐσωτερικὸ τοῦ τάφου 20.

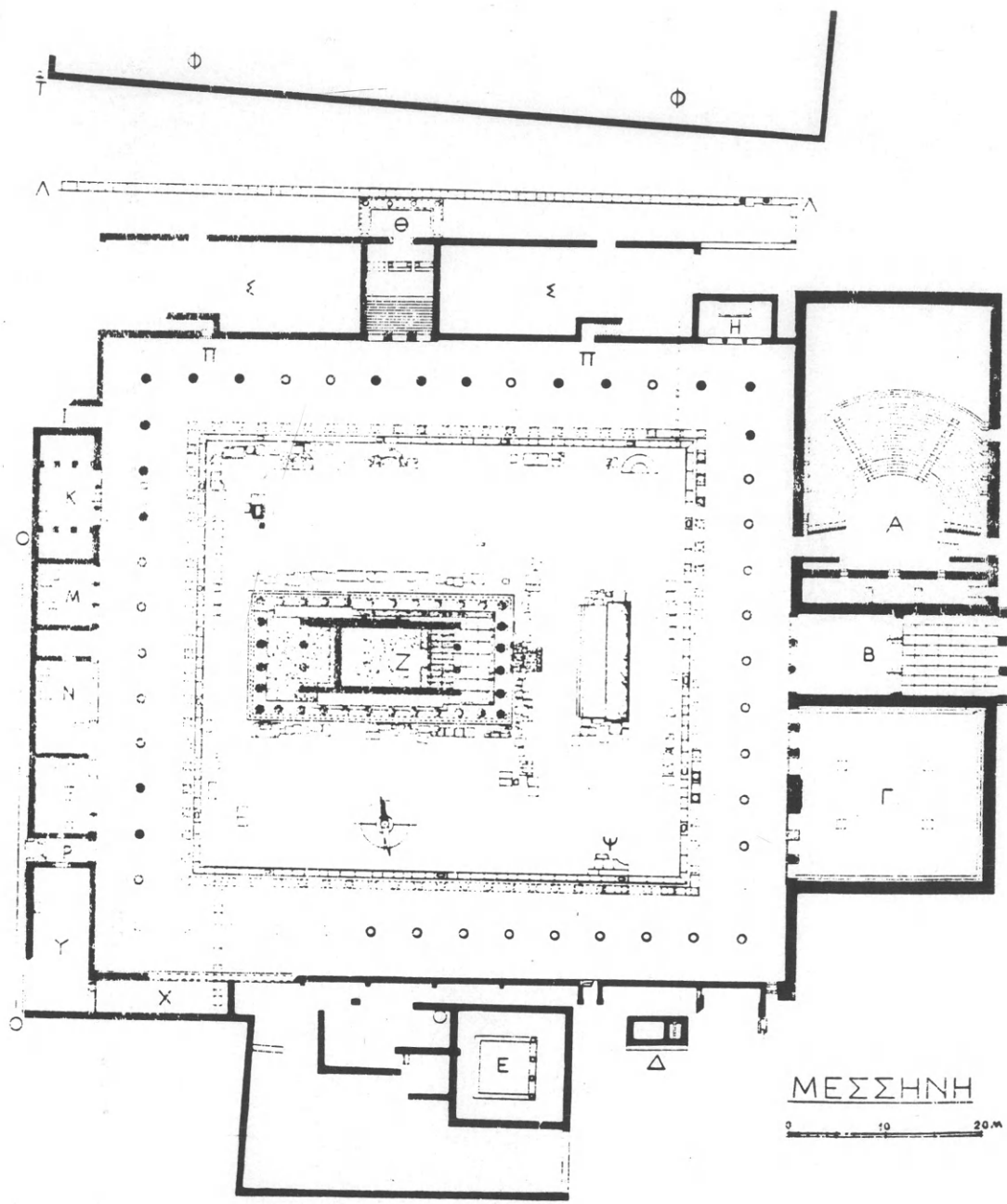
74. Μυκῆναι. Ἀποψη τῆς ΒΔ γωνίας τῆς ἀκροπόλεως.

75. Μυκῆναι. Τὸ Μουσεῖο.

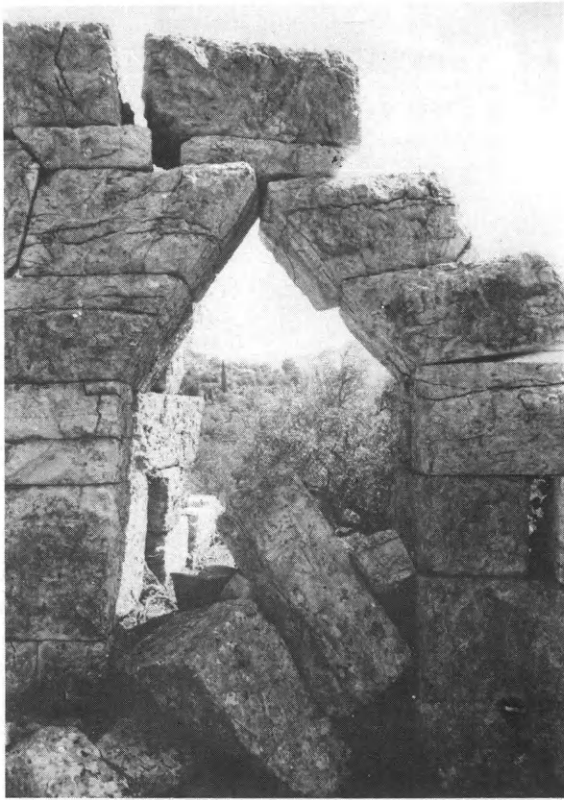
76. Μεσσήνη. Γενικό σχέδιο (Ph. Lebas, συμπλήρωση Ν. Παπαγαζή, Μεσσηνιακά, 113, εικ. 39).

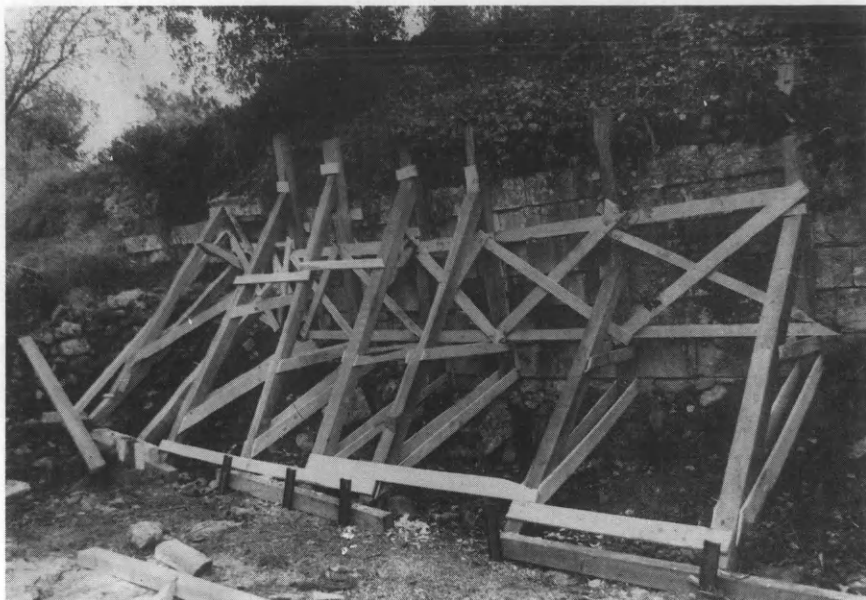
77. Μεσσήνη. Κάτοψη του Ἀσκληπείου (ΠΑΕ 1972, 128, εικ. 1).

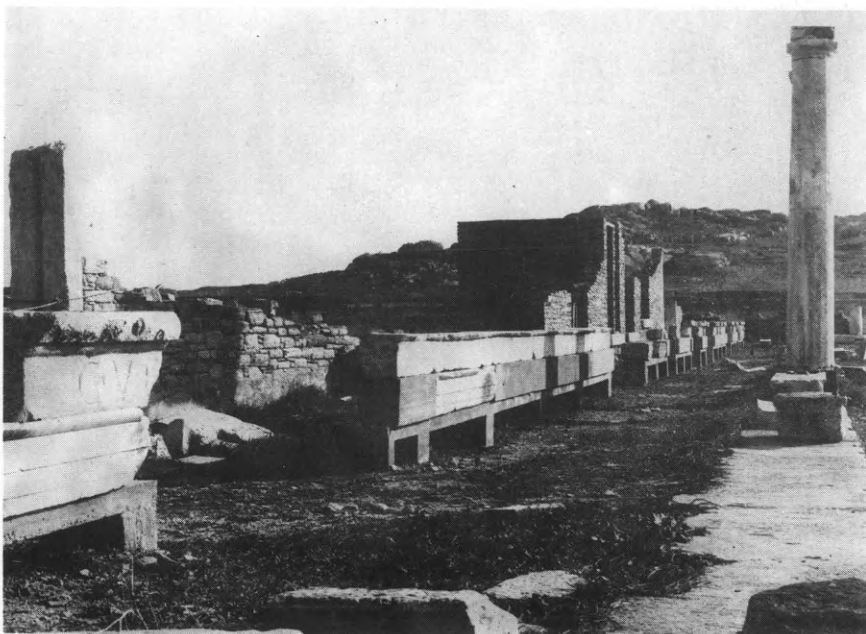
78. Μεσσήνη. Δυτικό ανάλημμα θεάτρου.

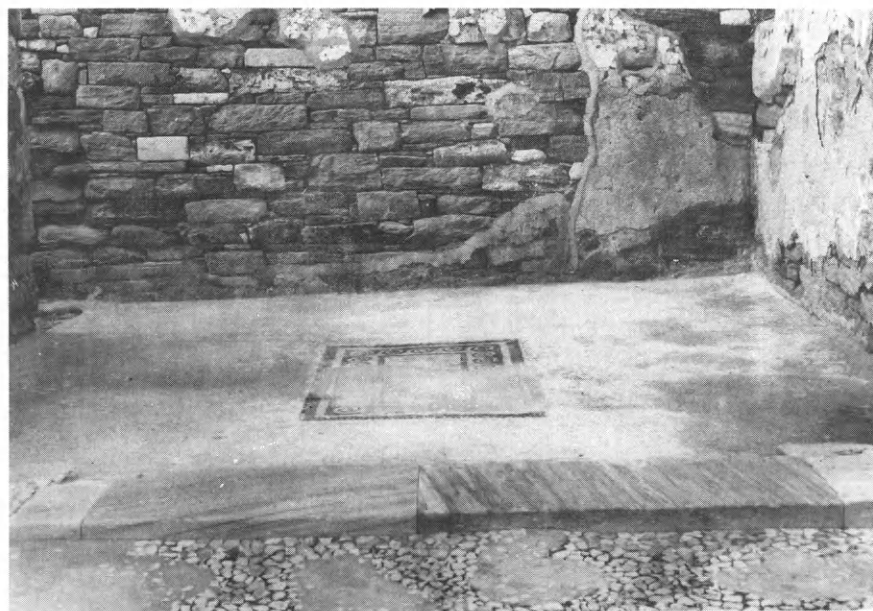
79. Μεσσήνη. Νότια πυλίδα δυτικού αναλήματος θεάτρου.

80. Μεσσήνη. Ἀντιστήριξη ἀναλήμματος στὸν ἀγρὸ Π. Μπαλοπούλου.

81. Δῆλος. Ἀνασυγκρότηση τοῦ ἐνεπίγραφου ἐπιστυλίου στὴ βρῆια πλευρὰ τῆς Ἀγορᾶς τῶν Ἰταλῶν.

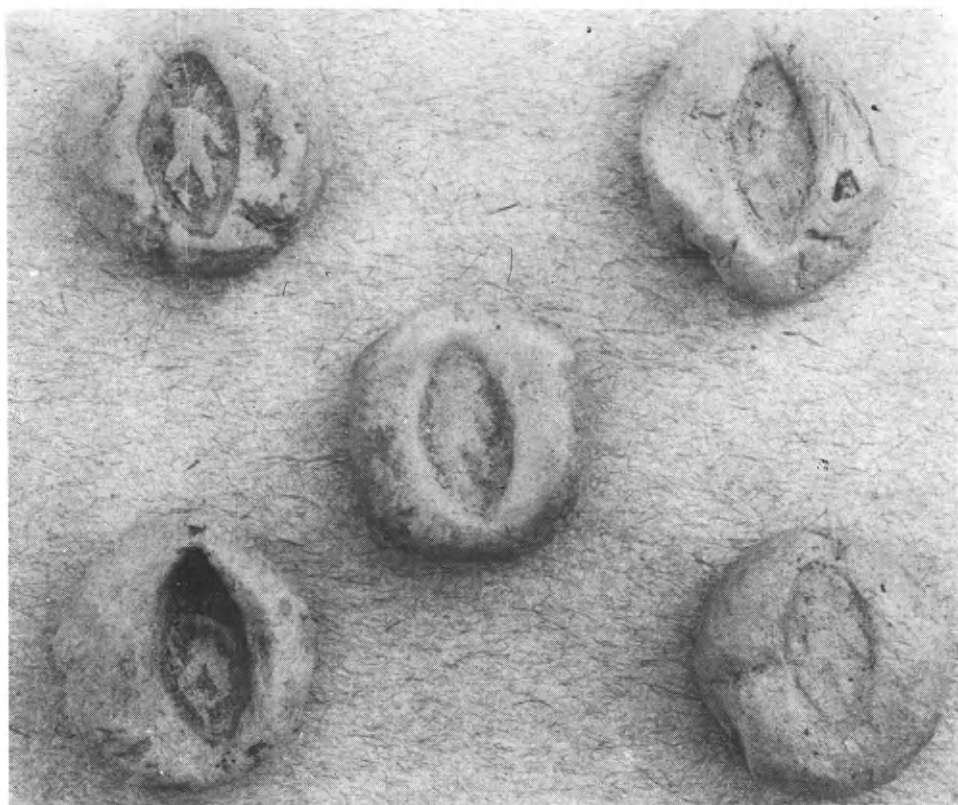
82 - 83. Δήλος. Ψηφιδωτά δάπεδα πριν και μετά τις εργασίες συντήρησης στη συνοικία θεάτρου.

84. Δήλος. Το νέο ψηφιδωτό δάπεδο σε οίκια ανατολικά του ἀνδῆρου τῶν Συρίων θεῶν.

85. Πάρος. Ἀνάλημμα ναοῦ Ἀθηνᾶς. Κτίριο σφραγισμάτων.

86. Πάρος. Πήλινα σφραγίσματα.

87. Πάρος. Ἐποψη τοῦ ναοῦ τῆς Ἀθηνᾶς ἀπὸ δυτικά.

88. Πάρος. Ναός Ἀθηνᾶς. Τομή τεμένους με κατὰ χώραν εὐρήματα
μυκηναϊκῆς στρώσης (ΥΕ ΠΙΓ).

89. Πάρος. Εἰδώλιο ἀπὸ τὸν ἱερό ἀποθέτη.

90. Πάρος. Θαλαμοειδής θολωτός τάφος.

91. Θήρα. Ο υπολογιστής της ανασκαφής.

92. Θήρα. Ἡ λιθόστρωση τμήματος τῶν προσβάσεων πρὸς τὴν ἀνασκαφή.

93. Μινῶα Ἄμοργοῦ. Τὸ ἐσωτερικὸ τοῦ σπηλαιώδους χάσματος.

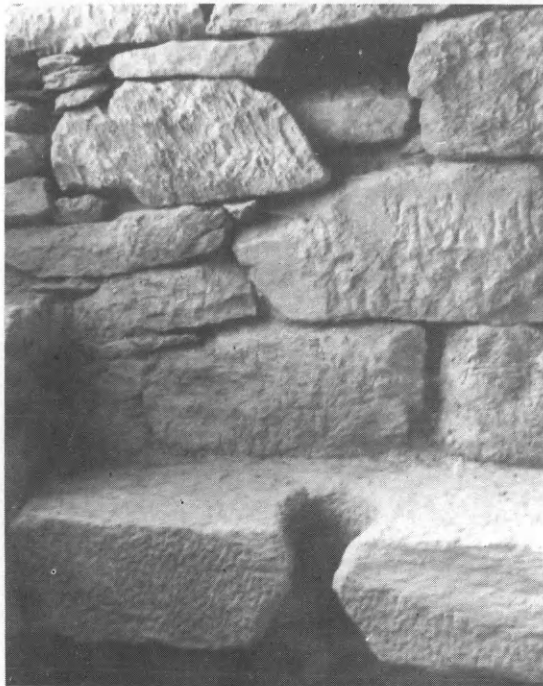
94. Μινώα Ἄμοργοῦ. Δ4, κλίβανος ἀπὸ Β.

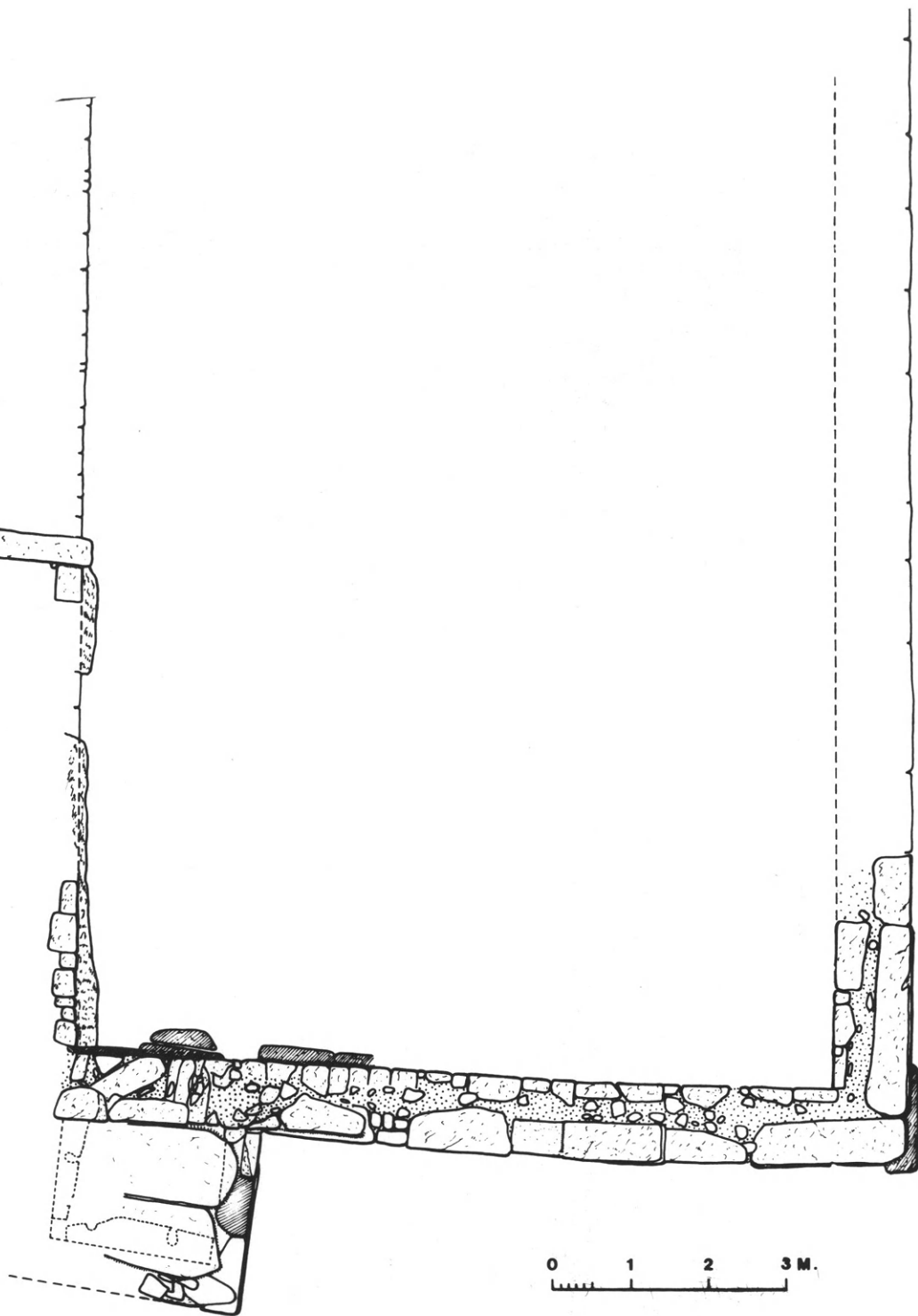
95. Μινώα Ἄμοργοῦ. Κτίσμα Δ5, βόρειος τοίχος.

96. Μινώα Ἄμοργοῦ. Στεγασμένος οἰκίσκος ἀποχωρητηρίου ἀπὸ Δ.

97. Μινώα Ἄμοργοῦ. Ἀποχωρητήριο, νότιος τοῖχος καὶ πλάκα
μὲ ἀφοδευτήρια ὀπή.

98. Μινώα Ἄμοργου. Κάτωψη τοῦ χώρου τοῦ ἀποχωρητηρίου.

99. Μινώα Ἀμοργοῦ. Ἀπογορητήριο.
Θύρα με παραστάδες και κατάφλι.

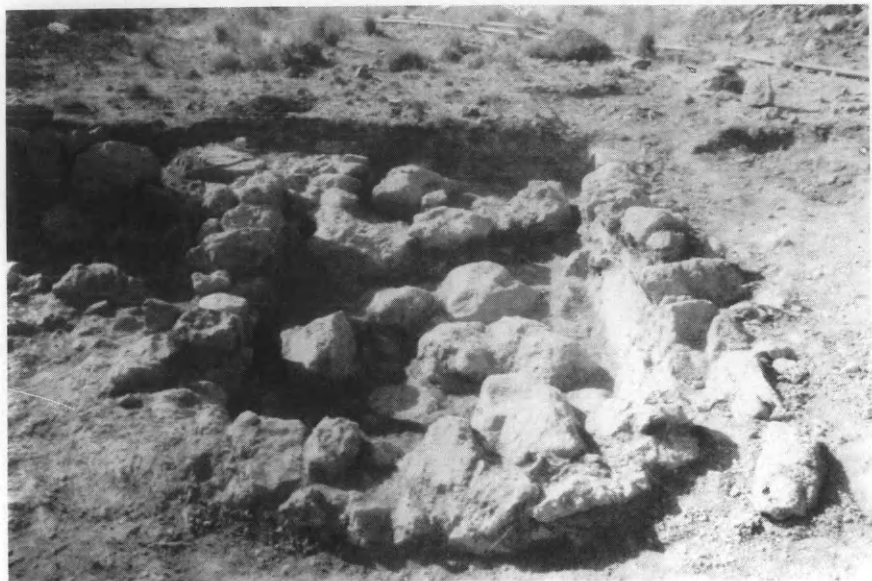
100. Μινώα Ἀμοργοῦ. Οἰκίσκος ἀπογορητηρίου και
ἡ νοτιοανατολική γωνία τοῦ «ἀναλήμματος».

101. Ζάκρος. ΝΑ τομέας του Ἀνακτόρου. Κεκλιμένη ἀνάβαση στὴν περιοχή τῆς Τυκτῆς Κρήτης, ἀπὸ τὰ ΒΔ.

102. Ζάκρος. Σπίτι F τοῦ ΒΔ. λόφου. Τὰ ὑπόγεια δωμάτια τοῦ πρώτου ἀνδῆρου, ἀπὸ τὰ ΒΔ.

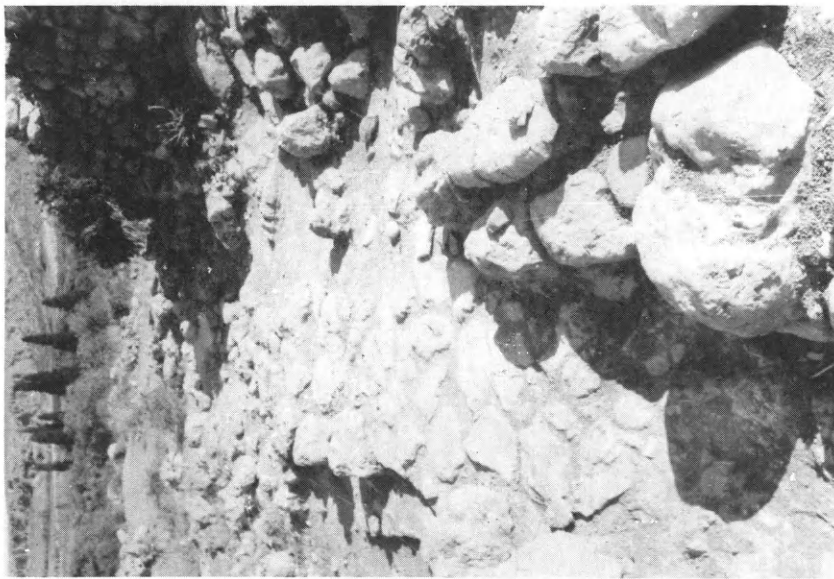
103. Ζάκρος. Σπίτι Ξ τοῦ ΒΔ. Λόφου. Τὸ βορειότερο δωμάτιο μὲ τοὺς πεσμένους ὀγκόλιθους, ἀπὸ τὰ ἀνατολικά.

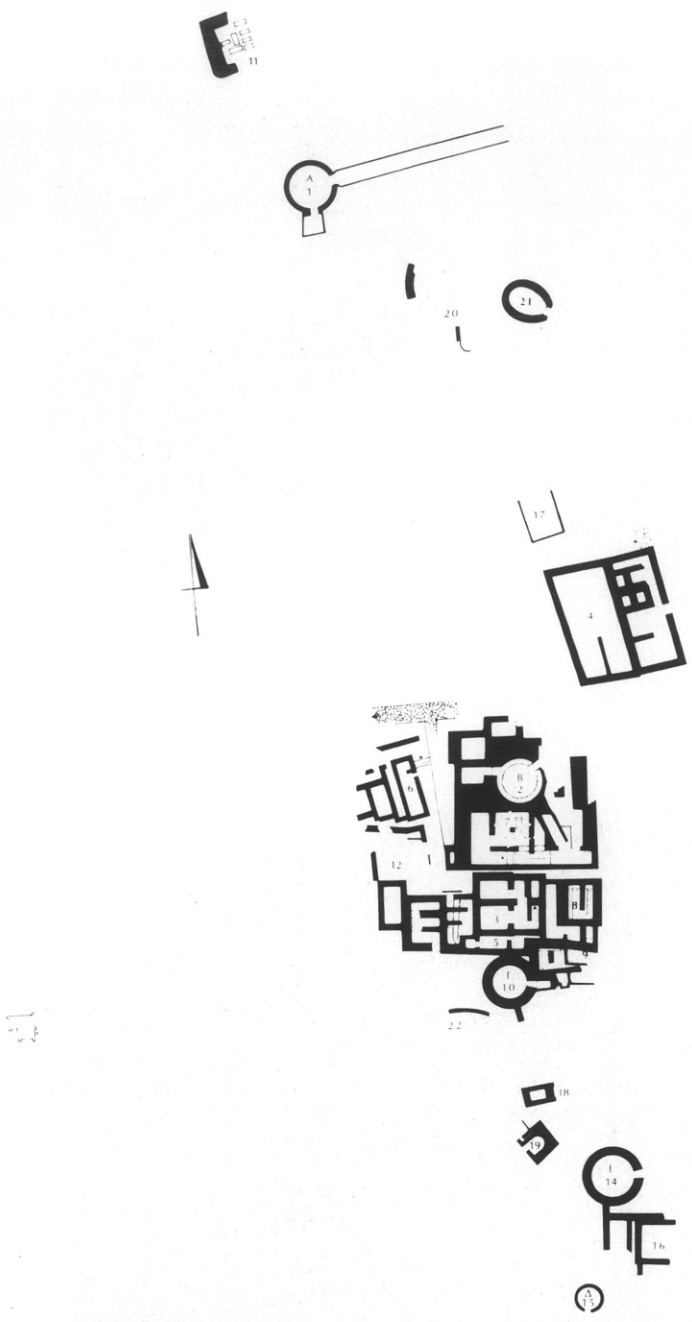
104. Ζάκρος. Σπίτι Δα. Γενικὴ ἄποψη ἀπὸ τὰ ΒΔ.

105. Ζάκρος, Σπίτι Δα. Ο μακρὸς τοίχος τῆς νότιας πρόσοψης, ἀπὸ τὰ ἀνατολικά.

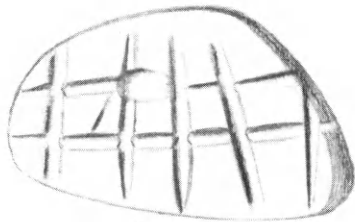
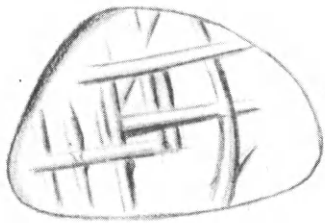

106. Ζάκρος, Πλακόστρωτος δρόμος ἀνάμεσα στὰ σπίτια Θ καὶ Ε τοῦ Λόφου τοῦ Ἁγ. Ἀντωνίου, ἀπὸ τὰ δυτικά.

Ν. Ζαροφής
 Ρ. Οικονομάκης

107. Ἀρχάνες. Κάτοψη τοῦ μινωικοῦ νεκροταφείου στὸ Φουρνί
 (Ἔργον 1982, εἰκ. 128).

108. Ἀρχάνες, περιοχή βράχων.
Ἐλεφάντινη σφραγίδα.

109. Ἀρχάνες, περιοχή βράχων.
Λίθινο κύπελλο.

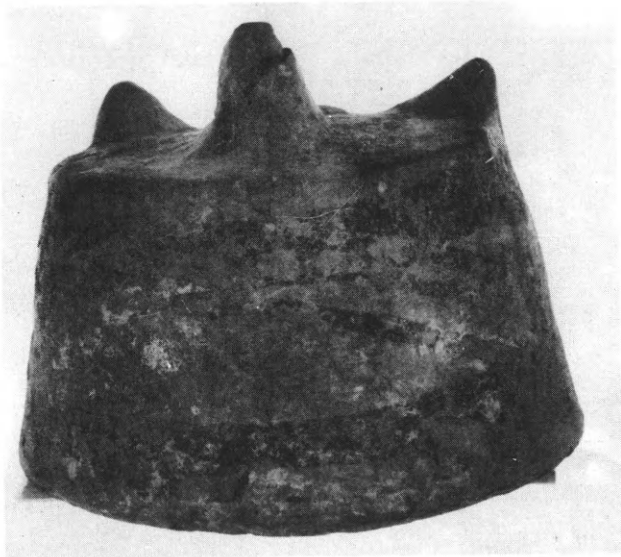
110. Ἀρχάνες. Θολωτὸς τάφος Β. Ἡ θύρα εἰσόδου στή θόλο ἀπὸ τὸν δρόμο.

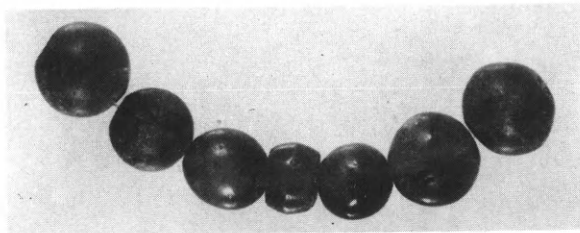
111. Ἀρχάνες. Θολωτὸς τάφος Β. Τομή στη θύρα εἰσόδου τῆς θόλου.

112. Ἀρχάνες. Θολωτὸς τάφος Β. Συμπλεκόμενες πλακοειδεῖς πέτρες
στὴν εἰσόδο τῆς θόλου.

113. Ἀρχάνες. Θολωτός τάφος Β. Κωδωνόσχημο ειδώλιο.

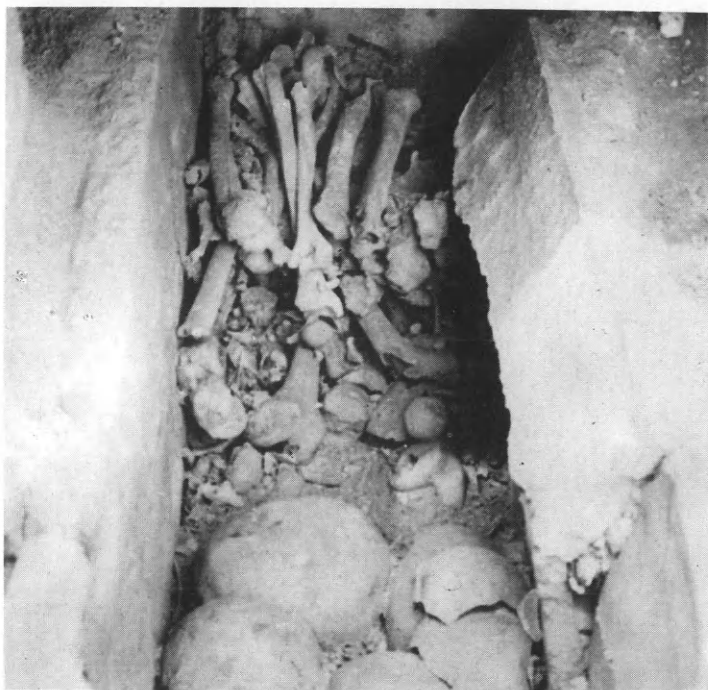
114. Ἀρχάνες. Θολωτός τάφος Β. Περιδέραιο από ψήφους ἀμεθύστου καί σαρδίου.

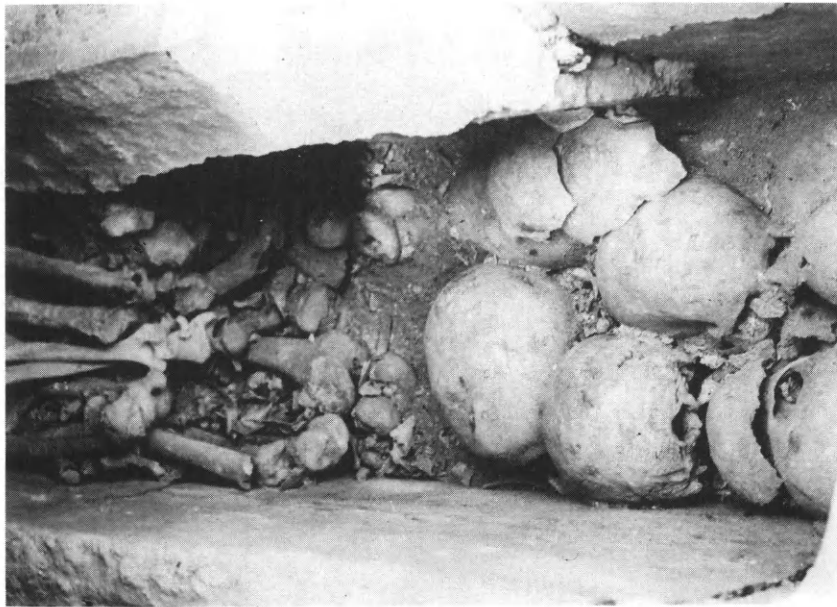
115. Ἀρχάνες. Θολωτός τάφος Β. Περίτεχνη ψήφος από στεατίτη.

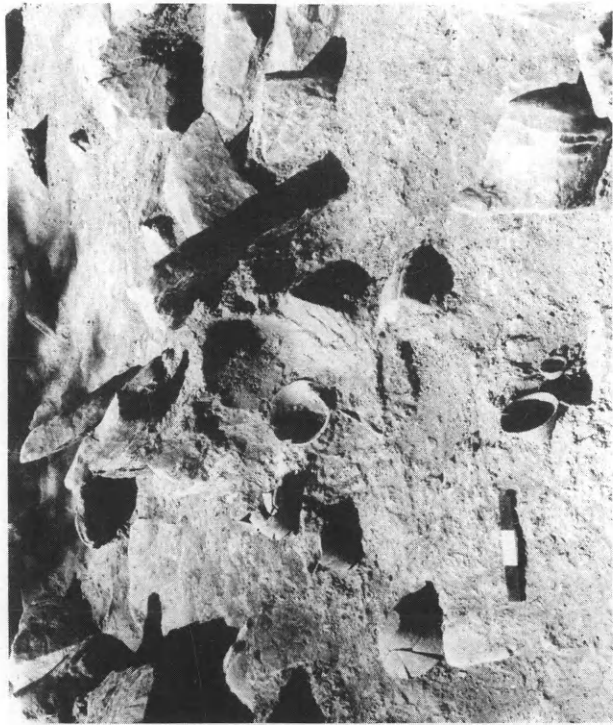
116. Ἀρχάνες. Θολωτὸς τάφος Β. Ἡ κρύπτη με τὴ σαρκοφάγο.

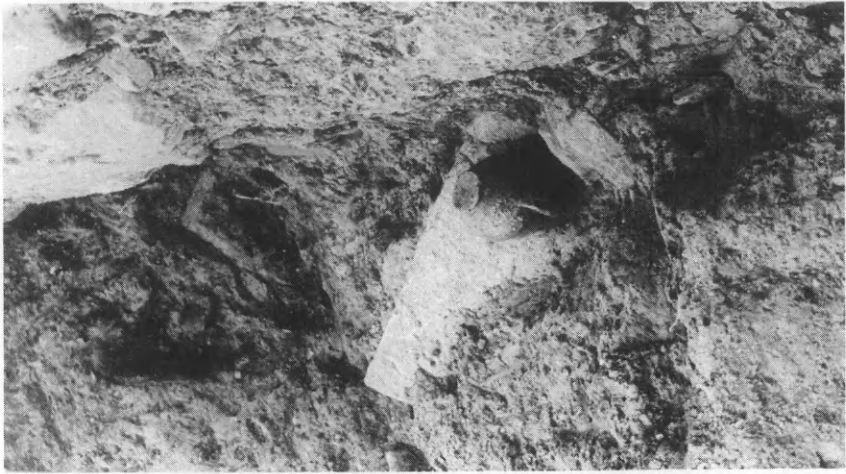
117. Ἀρχάνες. Θολωτὸς τάφος Β. Μηριαία ὀστά τοποθετημένα
στὸ βάθος τῆς σαρκοφάγου.

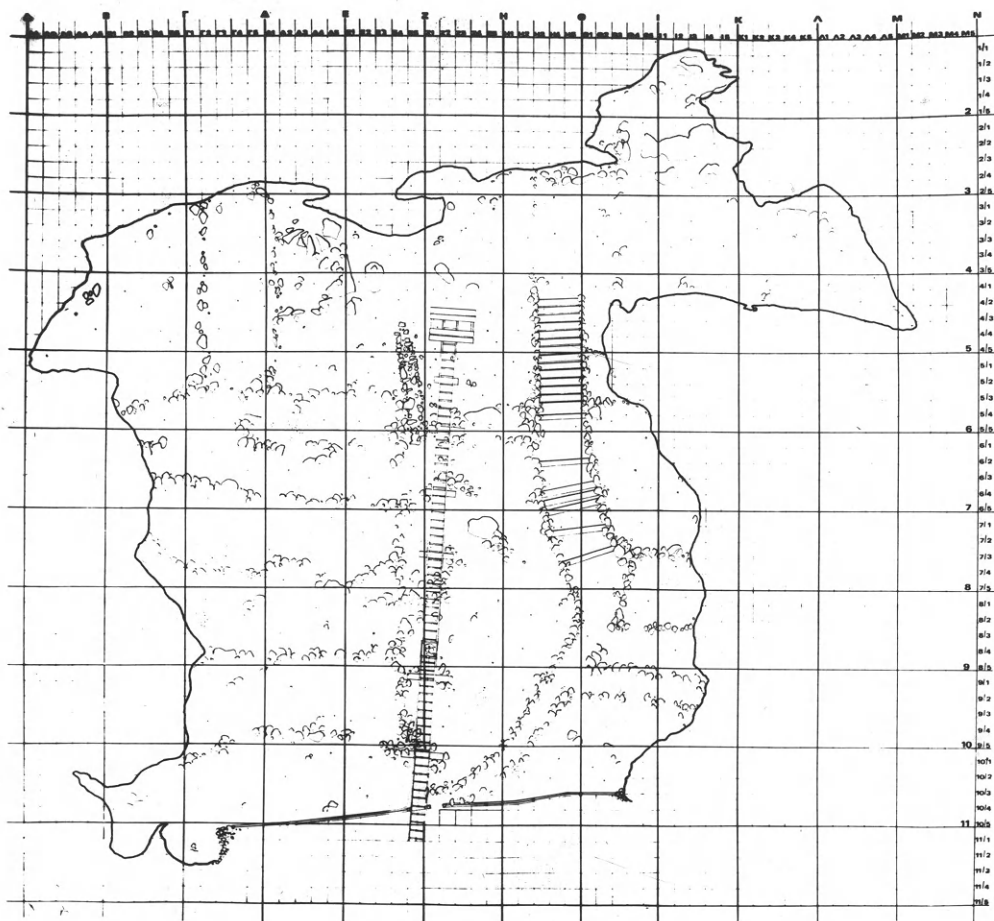
118. Ἀρχάνες. Θολωτός τάφος Β. Τὰ κρανία τοποθετημένα στο δάπεδο τῆς σαρκοφάγου. 119. Ἀρχάνες. Ταφικό κτίριο 7. Ἐλεφάντινη πυραμιδική σφραγίδα. 120. Κνωσός, Unexplored mansion. Φακοειδῆς σφραγίδα ἀπὸ στεατίτη.

121. Ζώμινθος, Κεραμεική πεσμένη από τὸν ὄροφο.

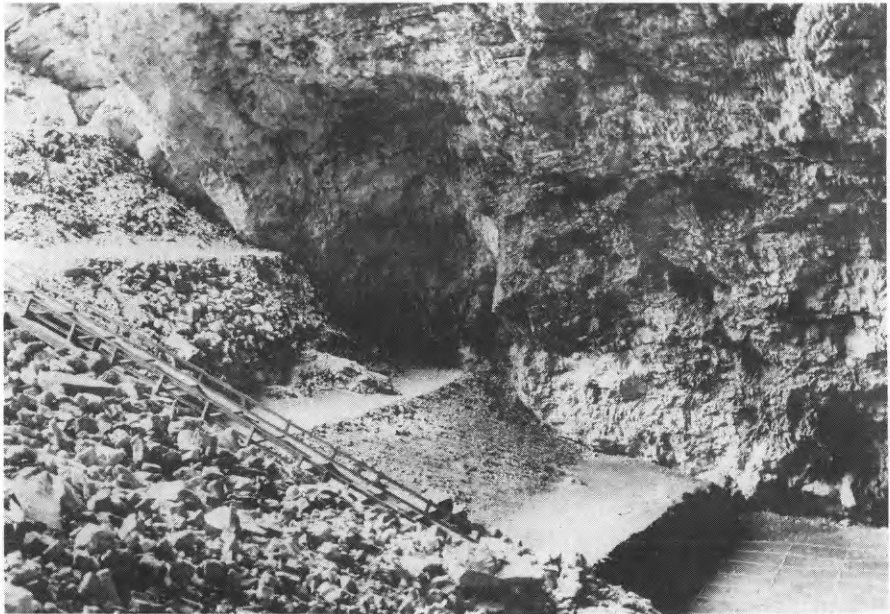
122. Ζώμινθος, Κύπελλο πεσμένο ἀπὸ τὸν ὄροφο.

123. Ίδαϊον Ἄντρον. Κάτοψη τοῦ σπηλαίου.

124. Ίδαιον Ἄντρον. Ἀποψη τῆς εἰσόδου τοῦ σπηλαίου μετὰ τὴν κλίμακα καθόδου καὶ τὸ ἀναβατόριο.

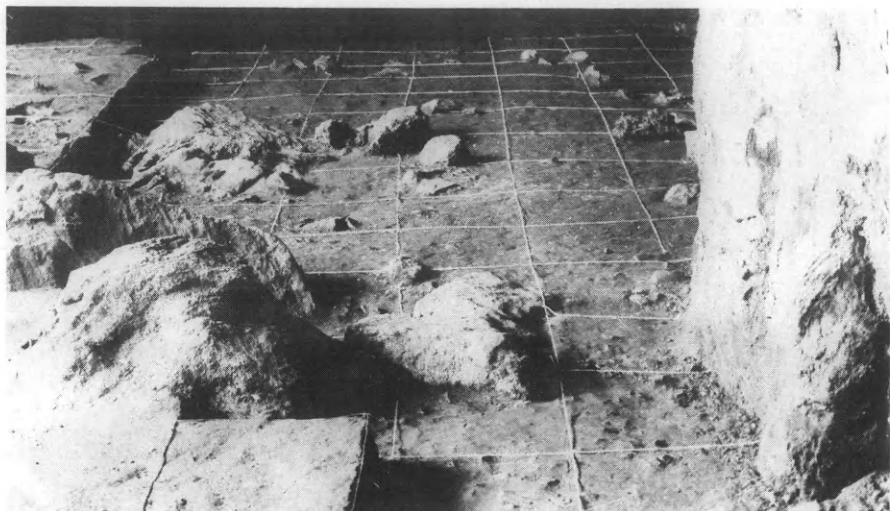
125. Ίδαιον Ἄντρον. Διαμόρφωση τῶν δυτικῶν ἀνδῆρων.

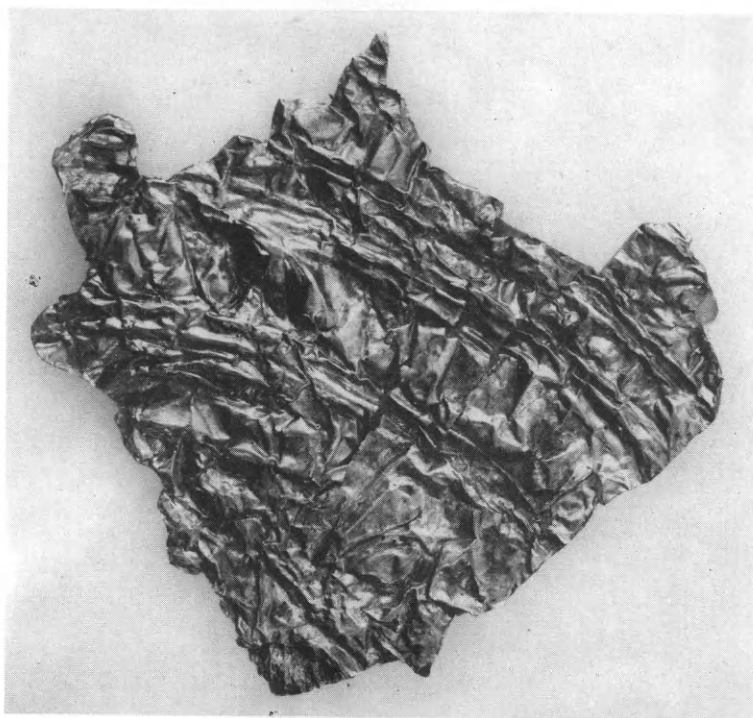
126. Ίδαϊον Ἄντρον. Ρωμαϊκὴ ἐπίχωση. Ὁ τοίχος ἀπὸ ΝΑ.

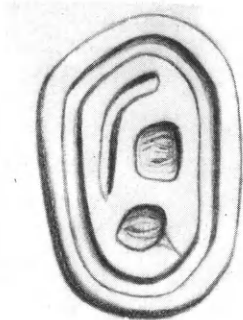
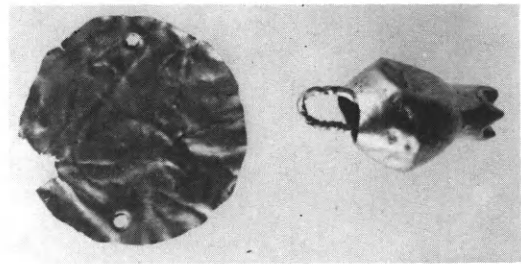
127. Ίδαϊον Ἄντρον. Ρωμαϊκὴ ἐπίχωση. Ἀποθέσεις κεραμεικῆς καὶ ὀστέων στὶς παρυφῆς τοῦ τοίχου.

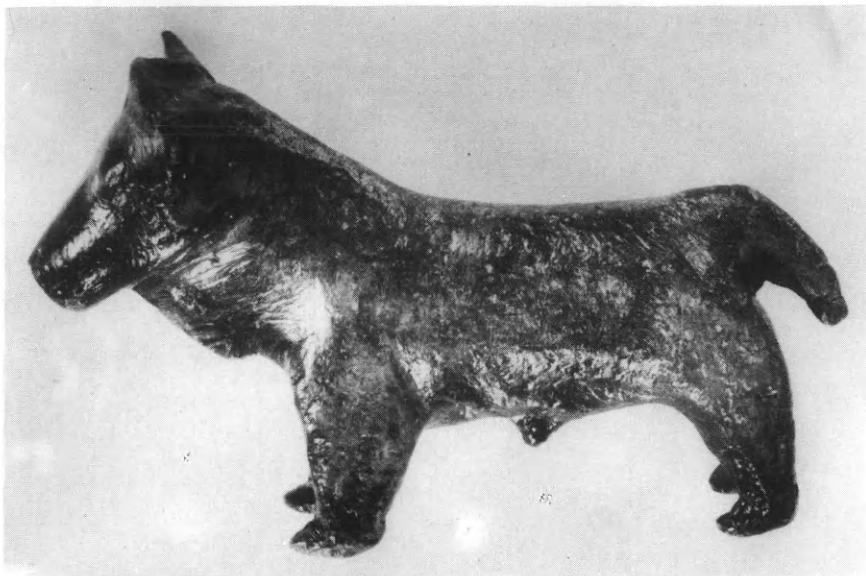
128. Ίδαϊον Ἄντρον. Ἴσόπεδος χῶρος δυτικοῦ τμήματος κεντρικῆς Αἴθουσας.
Διαταραγμένα στρώματα.

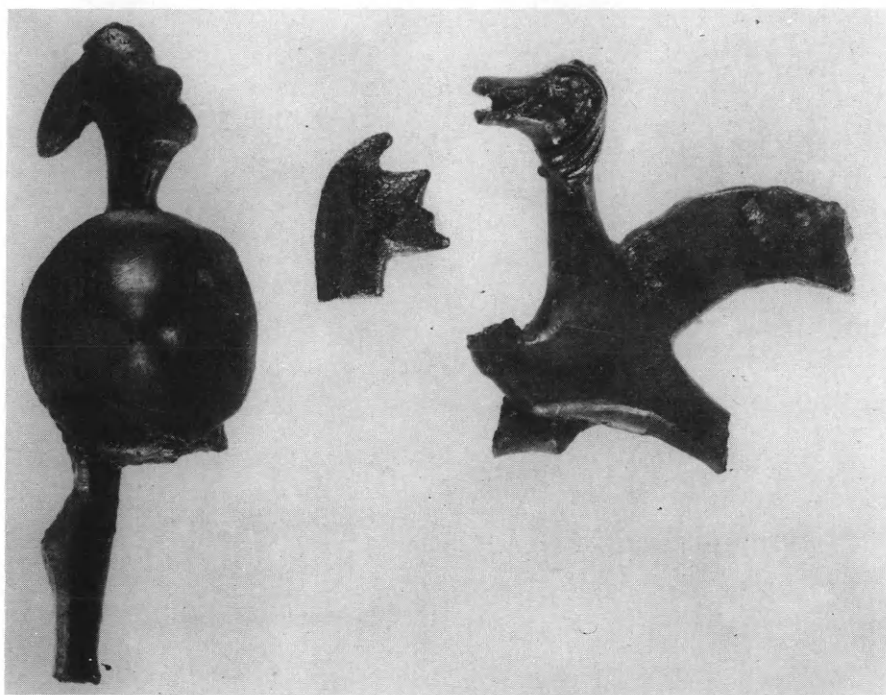
129. Ίδαϊον Ἄντρον. Χρυσὸ ἔλασμα με ἐκκρουστη διακόσμηση.

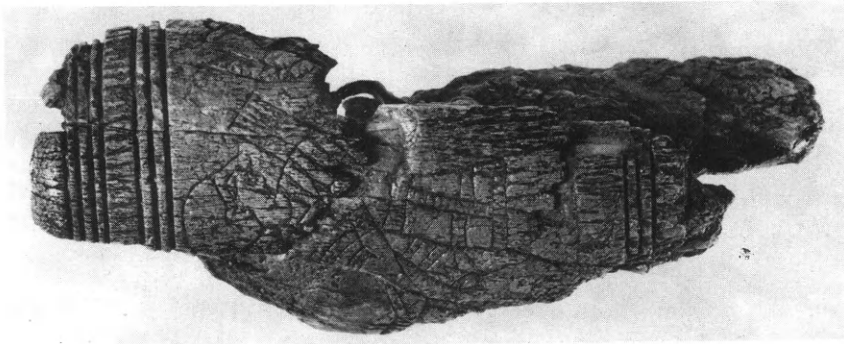
130 - 133. Ίδαιον Ἄντρον: 130. Χρυσὸ ἀσπίδιο. 131. Χρυσὸ κόσμημα καὶ ἔλασμα. 132. Σχέδιο σφραγίδας.
133. Χάλκινο εἰδώλιο γυναικείας μορφῆς.

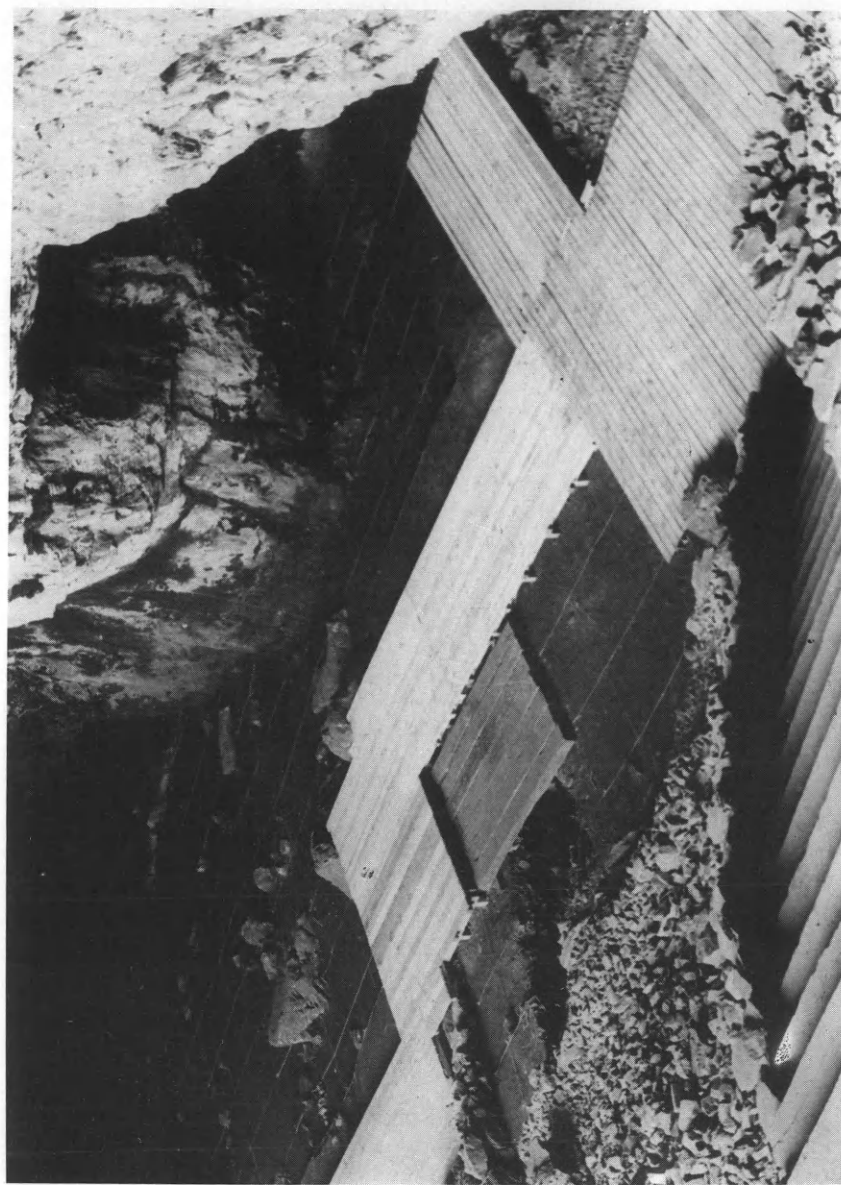
134. Ἴδαϊον Ἄντρον. Χάλκινο εἰδώλιο ταύρου.

135. Ἴδαϊον Ἄντρον. Νέα τεμάχια χαλκοῦ κυπριακοῦ σκεύους.

136 - 138. Ίδαϊον Ἄντρον: 136. Σιδερένιο δακτυλίδι με ἔνθετο δακτυλίολιθο. 137. Ἐλεφάντινο ἀντικείμενο με ἐγχάρακτη διακόσμηση τοξοῶν. 138. Ὑπονεολιθική πρόχους.

139. Ίδατον Άντρον. Τὸ ξύλινο δάπεδο ποὺ ἀσφαλίζει τὴ διατάρραξη καὶ ἐπιτρέπει τὴ διακίνηση ἀπὸ ΒΑ.

ΔΩΡΗΤΑΙ

Ἄγγελοπούλου Μαντλέν	Μολοκότος Μιχαήλ
Ἀναστασιάδου Αἰκατερίνη	Μπόνη Χαρά
Ἀρβανίτης Ἀθανάσιος	Μπόνης Κωνσταντίνος
Ἀργυροπούλου-Κωνσταντινίδη Εὐθαλία	Ευλά Κυριακὴ
Γαλανοπούλου Πηνελόπη	Ευλά Σταματία
Γαρμπῆς Πέτρος	Ευλᾶς Ἀντώνιος
Δάικος Γεώργιος	Ευλᾶς Μάρκος
Δαΐκου Μαρία	Ευλᾶς Μιχαήλ
Δασκαλάκης Γεώργιος	Παπαδημητρίου Τάσος
Egon Matrona	Παπαδημητρίου Κωνσταντίνος
Egon Nicholas	Πατέρας Γεώργιος
Ἐφραίμογλου Λάζαρος	Παυλάκης Ἰωάννης
Ἐφραίμογλου Οὐρανία	Ποταμιάνος Ἀνδρέας
Καρρᾶς Κωνσταντίνος	Πουλατζᾶς Ἰωάννης
Κασκαρέλης Διονύσιος	Ρογκὰν Ἄλκης
Καψάσκης Κωνσταντίνος	Σαμπεταί Ραφαήλ Μ.
Κόρσος Δημήτριος	Σιαφάκας Ἀναστάσιος
Κουταλίδης Τρύφων	Σιμόπουλος Ἄρης
Κουταλίδου Χριστίνα	Σκαραφίγκα Παρασκευὴ
Κυριαζῆ Ἡλέκτρα	Σταθάτου Χριστίνα
Κυριαζῆς Κωνσταντίνος	Στράτου Νία
Κυριακουλάκος Παναγιώτης	Σχοινωτάκης Ἐμμανουήλ
Κωττάκης Μιχαήλ	Τακόπουλος Γεώργιος
Λαζαρίμου Ἑλλη	Τακοπούλου Ἄννα
Λαναράς Χρῆστος	Φαφαλλῆς Πανάγος
Λάτσης Ἰωάννης	Φουρλῆς Στυλιανὸς
Μαλάμου Ἑλλη	Χαμπούρη Χρυσούλα
Μαντζώρου Ἑλπίς	Χαραμῆ Ἀγγέλα
Μαρινόπουλος Ἰωάννης	

ΕΚΛΟΓΙΚΟΣ ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΤΩΝ ΕΤΑΙΡΩΝ
ΤΗΣ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΗΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ ΚΑΤΑ ΤΟ 1987

ΕΚΛΟΓΙΚΟΣ ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΤΩΝ ΕΤΑΙΡΩΝ
ΤΗΣ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΗΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ ΚΑΤΑ ΤΟ 1987

Σημ. Οί δι' άστερίσκου σημειούμενοι έταίροι είναι ισόβιοι.

1. 'Αγγελίδου Ζωζώ
2. *'Αδαμίδης Κωνσταντίνος
3. 'Αλαβάνος Κωνσταντίνος
4. *'Αλεξανδρή-Τζάχου Όλγα
5. *'Αλεξίου Στυλιανός
6. *'Αναστασιάδης 'Αναστάσιος
7. *'Αναστασιάδου Αικατερίνη
8. *'Ανδρειωμένου 'Αγγελική
9. 'Ανδρέου 'Ηλίας
10. *'Ανδρόνικος 'Εμμανουήλ
11. 'Αντουράκης Γεώργιος
12. 'Απέργης Μάκης
13. *'Αποστολίδης Νικόλαος
14. 'Αραβαντινός Διονύσιος
15. *'Αρβανίτης 'Αθανάσιος
16. *'Αργυροπούλου-Κωνσταντινίδη Εύθαλία
17. 'Ασημακοπούλου-'Ατζακά Παναγιώτα
18. 'Αχειμάστου-Ποταμιάνου Μυρτάλη
19. * Βαβρίτσας 'Ανδρέας
20. Βαγιακάκος Δικαίος
21. * Βαλάσης Θωμάς
22. Βάλδχιρχ-Κοτιώνη 'Αλεξάνδρα
23. Βάλτερ-Καρύδη 'Ελένη
24. Βαρελά Μαρία
25. Βαρουφάκης Γεώργιος
26. Βασιλάκης 'Αντώνιος
27. * Βασιλείου 'Ιωάννης
28. Βασιλείου Σπύρος
29. Βασιλικού Ντόρα
30. *Βασιλόπουλος Γεράσιμος
31. Βαφείδης 'Αθανάσιος
32. * Βελουδίου Μαρία
33. Βέρτη-Καλοπίση Σοφία
34. Βλαχάκη Καίτη
35. Βλάχος 'Αγγελος
36. Βλάχος Γεράσιμος
37. Βοβολίνης Σπυρίδων
38. Βοκοτόπουλος Παναγιώτης
39. Βολανάκης 'Ιωάννης
40. Βορίδης Κίμων
41. Βότση-Κρυστάλλη Καλλιόπη
42. Βουδούρης 'Αγγελος
43. Βουδούρογλου Ξενοφών
44. Βούλγαρης Χρήστος
45. Βρανούσης Λεάνδρος
46. * Γαλανόπουλος 'Αγγελος
47. Γαλλής Κωνσταντίνος
48. Γαρμπής Πέτρος
49. * Γερούλανος 'Ιωάννης
50. Γεωργακάς Δημήτριος
51. Γεωργακόπουλος Βασίλειος
52. Γεωργάνας 'Ιάκωβος
53. Γεωργίου Παύλος
54. Γεωργουσόπουλος Κωνσταντίνος
55. * Γιαλούρης Νικόλαος
56. * Γιαννακόπουλος Γεώργιος

57.	Γιαννουλίδου Καλλιόπη	94.	Ζαφειρόπουλος Ἀλέξανδρος
58.	Γιούρη Εὐγενία	95.	* Ζαφειρόπουλος Νικόλαος
59.	Guest-Παπαμανώλη Ἄννα	96.	Ζερβουδάκη Ἡὼ
60.	* Γκιολές Νικόλαος	97.	Ζίας Νικόλαος
61.	Γκόφας Δημήτριος	98.	* Ζολώτας Ξενοφών
62.	Γουλανδρῆ Αἰκατερίνη Ν.	99.	Ζούμπος Ἀναστάσιος
63.	* Γουλανδρῆ Νίκη	100.	Ζώης Ἀντώνιος
64.	Γούναρης Γεώργιος	101.	Ζώρα Καλλιόπη
65.	Γριτσόπουλος Τάσος	102.	* Ἡλιοπούλος Γεώργιος
66.	Γρυπάρης Μιχαήλ	103.	Θέμελης Πέτρος
67.	* Δαβάρας Κωνσταντῖνος	104.	Θεοδοσίου Ἄγγελος
68.	* Δάικος Γεώργιος	105.	* Θεοχάρη Μαρία
69.	* Δαΐκου Μαρία	106.	Θεοχάρη Μαρία Δ.
70.	* Δάκαρης Σωτήριος	107.	* Θεοχάρης Περικλῆς
71.	Δανασσῆς Ἀντώνιος	108.	* Θρεψιάδη Ἀντιγόνη
72.	* Δασκαλάκης Γεώργιος	109.	Θωμόπουλος Θεόδωρος
73.	* Δασκαρόλης Ἀθανάσιος	110.	* Ἰακωβίδης Σπυρίδων
74.	Δεληγιάννη-Δωρῆ Ἑλένη	111.	Ἰακωβίδου Ἀθηνᾶ
75.	Δεκουλάκου Ἰφιγένεια	112.	Καββαδίας Γεώργιος
76.	Δεληβορριάς Ἄγγελος	113.	Καθάρειος Χρῖστος
77.	Δεσπίνης Γεώργιος	114.	* Καλλέρης Ἰωάννης
78.	Δεσποτοπούλου-Τσακατίκα Ὀλγα	115.	* Καλλίας Κωνσταντῖνος
79.	Δημακόπουλος Ἰορδάνης	116.	Καλλιγᾶ-Γερουλάνου Αἰμιλία
80.	Δημακοπούλου Αἰκατερίνη	117.	Καλλιγᾶ Εἰρήνη
81.	Δημητριάδου-Dinsmoor Ἀναστασία	118.	Καλλιγᾶς Παῦλος
82.	Δημητροκάλλης Γεώργιος	119.	Καλλιγᾶς Πέτρος
83.	* Δοντᾶς Γεώργιος Σπ.	120.	* Καλογεροπούλου Ἀθηνᾶ
84.	Δοξιάδης Ἀπόστολος	121.	* Καλοκέρης Κωνσταντῖνος
85.	* Δρανδάκης Νικόλαος	122.	* Καμπίτογλου Ἀλέξανδρος
86.	* Δροσογιάννη-Κουτσοκώστα Φανή	123.	Καμπόλη Ἄννα
87.	Δρούγου Στέλλα	124.	* Κανελλόπουλος Παῦλος
88.	* Egon Matrona	125.	Κάντα Ἀθανασία
89.	* Egon Nicholas	126.	Καπετανάκης Ροῦσος
90.	Εὐαγγελᾶτος Σπυρίδων	127.	* Καπετανόπουλος Ἡλίας
91.	* Ἐφραίμογλου Λάζαρος	128.	* Καράγιωργα-Σταθακοπούλου Θεοδώρα
92.	* Ἐφραίμογλου Οὐρανία	129.	* Καραμανᾶλη-Σιγανίδου Μαρία
93.	* Ζακυθηνὸς Διονύσιος	130.	* Καρανδρέας Ἀπόστολος

131. Καρανίκος Αὐρήλιος	168. Κουνουπιώτου-Μανωλέσου Ἑλένη
132. * Καρδαρά Χρυσούλα	169. † Κουρέτας Δημήτριος
133. Καρέτσου-Ἰωαννίδου Ἀλεξάνδρα	170. Κούσουλας Φάνης
134. * Καρούζου-Παπασπυρίδη Σέμνη	171. * Κουταλίδης Τρύφων
135. Καρούσος Γεώργιος	172. * Κουταλίδου Χριστίνα
136. * Καρρᾶς Κωνσταντῖνος	173. Κουτρούμπας Δημήτριος
137. * Κασκαρέλης Διονύσιος	174. Κρασιδιώτης Νικόλαος
138. Καψάσκη Μαρία	175. Κριμπᾶς Κωνσταντῖνος
139. Καψάσκης Κωνσταντῖνος	176. Κριτζᾶς Χαράλαμπος
140. † Καψῆς Ἀντώνιος	177. Κροντηρᾶ-Νασούφη Λήδα
141. Κεραμόπουλλος Ἀντώνιος	178. Κυριαζῆ Ἄβα
142. * Κεραμόπουλλος Δημήτριος Ἀ.	179. Κυριαζῆ Ἀγγέλα
143. Κισκύρας Δημήτριος	180. * Κυριαζῆ Ἡλέκτρα
144. Κοκολάκης Μίνως	181. Κυριαζῆς Κωνσταντῖνος
145. * Κοκοτὸς Γεώργιος	182. Κυριαζόπουλος Βασίλειος
146. Κόκκινος Δημήτριος	183. * Κυριακουλάκος Παναγιώτης
147. Κοκκολιάδης Σπυρίδων	184. Κύρου Ἄδωνις Κ.
148. Κοκκοροῦ-Ἀλευρᾶ Γεωργία	185. * Κωνσταντινόπουλος Γρηγόριος
149. Κόκκου Ἀγγελικὴ	186. * Κωνσταντίνου Ἰωάννα
150. Κόλλιας Ἡλίας	187. Κωστόπουλος Ἰωάννης
151. Κομίνης Ἀθανάσιος	188. * Κωττάκης Μιχαὴλ
152. * Κονιδάρης Γεράσιμος	189. Λαζαρῆς Ἀνδρέας
153. * Κονοφάγος Κωνσταντῖνος	190. * Λαζαρίδης Παῦλος Ἡρ.
154. Κοντέλης Παῦλος	191. * Λαζαρίμου Ἑλλη
155. * Κοντολέοντος Εὐρυδίκη	192. Λάλη Ἐνυ
156. Κοντὸς Παναγιώτης	193. Λαμπρινουδάκης Βασίλειος
157. Κοντοῦ-Θεοφανοπούλου Δήμητρα	194. * Λαναρᾶς Χρῆστος
158. Κορρῆς Γεώργιος	195. * Λάτσης Ἰωάννης
159. * Κορρῆς Στυλιανὸς	196. Λεβεντάκης Νικόλαος
160. * Κόρσος Δημήτριος	197. * Λέκκας Εὐάγγελος
161. * Κορωναῖος Δημήτριος	198. Λεμπέση Ἀγγελικὴ
162. Κοσμᾶς Γεώργιος	199. Λεμπέσης Γεώργιος
163. * Κουβελάκης Γεώργιος	200. Λιάγκουρας Ἀγγελος
164. Κούκου Ἑλένη	201. Λιβαδάρας Νικόλαος
165. Κουκούλη-Χρυσανθάκη Χαίδω	202. Λοβέρδου-Τσιγαρίδα Κάτια
166. Κουλεϊμάνη-Βοκοστοπούλου Ἰουλία	203. Λοτζίου Ἀλεξάνδρα
167. Κουμανούδης Ἰωάννης	204. Λούβαρης Νικόλαος

205. Λουκάκης Θεόδωρος
 206. Λουκάς Ίωάννης
 207. Λουρίδης Όρέστης
 208. Λώς Ματθαίος
 209. * Μαλάμου Έλλη
 210. * Μανάφης Κωνσταντίνος
 211. Μανέας Χρήστος
 212. * Μανούσακας Μανούσος
 213. * Μαντζούφας Γεώργιος
 214. * Μαντζώρου Έλπις
 215. Μαραγκού Λίλα
 216. * Μαρίνος Άναστάσιος
 217. * Μαρινόπουλος Ίωάννης
 218. * Μαρκεζίνης Σπυρίδων
 219. * Μαστροκόστας Εϋθύμιος
 220. Μαυρόγιαννης Διονύσιος
 221. Μαυρολέων Βασίλειος
 222. Μαυρομάτη Μαρία Ά.
 223. Μελισσηνού Χριστίνα
 224. * Μερίκας Γεώργιος
 225. * Μεταξάς Άνδρέας
 226. Μεταξάς Νικόλαος
 227. Μεταξάς-Μεσσηνέζης Διονύσιος
 228. Μίκaros Νικόλαος
 229. Μιράσγεζη Μαρία
 230. * Μιτσός Μάρκελλος
 231. Μιχαλά Νίκη-Έλευθερία
 232. Μιχαηλίδης Μύρων
 233. * Μιχαηλίδης-Νουάρος Γεώργιος
 234. Μιχαηλίδου-Νουάρου Εϋθυμία
 235. Μοδιάνο-Λεών Λίντα
 236. Μοδιάνο Μάριος
 237. Μολοκότος Μιχαήλ
 238. Μουρίκη Ντούλα
 239. * Μούσουλος Λουκάς
 240. Μουστάκα Λήδα
 241. Μουστάκας Χαράλαμπος
 242. * Μουτσόπουλος Νικόλαος
 243. * Μπακαλάκης Γεώργιος
 244. Μπακιριτζής Χαράλαμπος
 245. * Μπακόπουλος Άγησίλαος
 246. Μπαμπινιώτης Γεώργιος
 247. Μπέζη Έλένη
 248. * Μπόνης Κωνσταντίνος
 249. Μπορμπουδάκης Έμμανουήλ
 250. Μπουντής Γεώργιος
 251. Μπούρα-Φιλιππίδου Λασκαρίνα
 252. Μπουραζέλης Κωνσταντίνος
 253. * Μπούρας Χαράλαμπος
 254. * Μπουφίδης Νικόλαος
 255. Μπρούμης Ίωάννης
 256. Μπρούσκαρη Μαρία
 257. * Μυλωνάς Γεώργιος
 258. Μυλωνάς Κωνσταντίνος
 259. * Μυλωνάς Παύλος Κ.
 260. Νικολαΐδου-Κουρκουτίδου Εϋτυχία
 261. Νικολάου Γεώργιος
 262. Νικολάου Ίνώ
 263. Νικολόπουλος Παναγιώτης
 264. Νικονάνος Νικόλαος
 265. Νταή Έρικα-Ειρήνη
 266. Ντεγιάννης Ίωάννης
 267. Ντίνα Άσπασία
 268. * Ντούμας Χρίστος
 269. * Ευλά Κυριακή
 270. * Ευλά Σταματία
 271. * Ευλάς Μάρκος
 272. † Ευλάς Μιχαήλ
 273. Öckland-Παπαδάκη Στυλιανή
 274. * Οικονομίδου Άδαμαντία
 275. Οικονομόπουλος Άθανάσιος
 276. Οικονομόπουλος Κλεομένης
 277. Οικονόμου Άηλίας
 278. Παλιούρας Άθανάσιος

279. * Πάλλας Δημήτριος
 280. Παναγιωτίδη Μαρία
 281. * Παναγιωτόπουλος Ἄρης
 282. Παναγιωτόπουλος Γεώργιος
 283. * Πανταζόπουλος Νικόλαος
 284. * Παντελίδου-Γκόφα Μαρία
 285. Παντερμαλῆς Δημήτριος
 286. Πάντος Πάντος
 287. Παπαγεωργίου Χάρης
 288. * Παπαδημητρίου Κωνσταντῖνος
 289. * Παπαδημητρίου Τάσος
 290. Παπαδόπουλος Ἀθανάσιος
 291. * Παπαδόπουλος Θωμᾶς
 292. * Παπαδόπουλος Στυλιανὸς
 293. Παπαδοπούλου Λίτσα
 294. * Παπαδοπούλου-Ζαφειροπούλου Φωτεινὴ
 295. Παπαθανάση-Μουσιοπούλου Καλλιόπη
 296. * Παπαθανασόπουλος Γεώργιος
 297. Παπαϊωάννου Ἄγγελος
 298. Παπακωνσταντίνου Ἑλένη Μιχ.
 299. Παπακωνσταντίνου Ἑλένη
 300. Παπαμιχαὴλ Μιχαὴλ
 301. Παπαμιχαὴλ Παντελῆς
 302. Παπαμιχαὴλ-Κουτρούμπα Ἄννα
 303. Παπαντωνίου Ἐλπιδοφόρος
 304. * Παπαντωνίου Ροζαλίνδη
 305. Παπαπάνος Κωνσταντῖνος
 306. Παπαποστόλου Ἰωάννης
 307. Παπαστάμου Δημήτριος
 308. Παπαστάμου Μαρία
 309. Παπαχατζῆς Νικόλαος
 310. Παπαχριστοδούλου Ἰωάννης
 311. Παπίδας Λεωνίδας
 312. Παρλαμᾶ Στυλιανὴ
 313. Πασαδαῖος Ἀριστείδης
 314. * Πατέρας Γεώργιος
 315. * Παυλάκης Ἰωάννης
 316. * Παυλόπουλος Παναγιώτης Γ.
 317. * Πελεκίδης Χρῦσης Εὐστρ.
 318. Πέννας Χαράλαμπος
 319. * Πέππα-Δελμούζου Κωνσταντῖνα
 320. Περαντῖνος Νικόλαος
 321. * Πετράκος Βασίλειος
 322. Πετρονώτης Ἀργύρης
 323. Πετρονάκος Γεώργιος
 324. * Πέτσας Φώτιος
 325. Πηλαβάκης Ἀριστείδης
 326. Πιαλόπουλος Συμεὼν
 327. * Πλάτων Νικόλαος
 328. Ποιμενίδης Γεώργιος
 329. Πολέμης Δημήτριος
 330. * Πολίτης Κάρολος
 331. Πολίτης Χαράλαμπος
 332. * Ποταμιάνος Ἀνδρέας
 333. * Πουλατζᾶς Ἰωάννης
 334. Πουλιανὸς Ἄρης
 335. Πουρναρόπουλος Γεώργιος
 336. Προκοπίου Γεώργιος
 337. Προμπονάς Ἰωάννης
 338. * Πρωτονοταρίου-Δειλάκη Εὐαγγελία
 339. Ραυτοπούλου Ἑλεάνα
 340. Ρογκᾶν Ἄλκης
 341. * Ρουμπάνης Γεώργιος
 342. * Ρωμαῖος Κωνσταντῖνος
 343. * Ρωμιοπούλου Αἰκατερίνη
 344. Σακελλαράκη-Σαπουνᾶ Ἐφη
 345. Σακελλαράκης Ἰωάννης
 346. Σακελλαρίδη Χριστίνα
 347. * Σακελλαρίου Ἀγνή
 348. * Σακελλαρίου Μιχαὴλ Β.
 349. * Σαμπεταί Ραφαὴλ Μ.
 350. Σαπουνᾶς Θωμᾶς
 351. Σαραντόπουλος Κωνσταντῖνος
 352. * Σεργόπουλος Γεώργιος

353. Σημαντώνη-Μπουρνιά Εὐαγγελία
 354. * Σιαφάκας Ἀναστάσιος
 355. * Σιμόπουλος Ἄρης
 356. * Σιμωνάκης Παναγιώτης
 357. Σίνος Στέφανος
 358. Σιτινᾶ Μαρία
 359. Σιφωνιοῦ-Καράπα Ἀναστασία
 360. Σκαρπαλέζος Σπυρίδων
 361. Σκιαδᾶς Ἀριστόξενος
 362. Σκιλάρντι Δημήτριος
 363. Σκουλᾶς Νικόλαος
 364. * Σολομωνίδης Γεώργιος
 365. * Σπηλιωτόπουλος Ἐπαμεινώνδας
 366. Σπυρόπουλος Θεόδωρος
 367. Σταθάτος Κωνσταντῖνος
 368. * Σταθάτου Χριστίνα
 369. * Σταθόπουλος Μιχαήλ
 370. * Στασινοπούλου-Τουλούπα Ἴβη
 371. * Σταυρόπουλος Κωνσταντῖνος
 372. Στεργιάδης Στέργιος
 373. Στεργιόπουλος Πέτρος
 374. Στράτου Δόρα
 375. * Στράτου Νία
 376. Συμεώνογλου Σαράντης
 377. Συριόπουλος Κωνσταντῖνος
 378. * Σχοινιωτάκης Ἐμμανουήλ
 379. * Τακόπουλος Γεώργιος
 380. * Τακοπούλου Ἄννα
 381. * Τεγοπούλου-Ἡλιοῦ Ἀλεξάνδρα
 383. Τζαβέλλα Τερψιχόρη-Χαρά
 383. * Τζαννετάτος Θησεύς
 384. Τζεδάκις Ἰωάννης
 385. Τζουβάρα-Σούλη Χρυσῆς
 386. * Τουλ Χάρης
 387. * Τούντας Κωνσταντῖνος
 388. Τουράτσογλου Ἰωάννης
 389. Τουρτόγλου Μενέλαος
 390. * Τριανταφυλλίδης Περικλῆς
 391. Τριαντάφυλλος Διαμαντῆς
 392. Τριανταφυλλόπουλος Δημήτριος
 393. * Τριανταφυλλόπουλος Ἰωάννης
 394. Τριάντη Ἀλίκη
 395. Τρυπάνης Κωνσταντῖνος
 396. Τσάκος Κωνσταντῖνος
 397. Τσαμπαράκης Ἰωάννης
 398. Τσαντίλας Ἰωάννης
 399. Τσαπόγας Μάκις
 400. Τσαρουχᾶς Βάγιας
 401. * Τσάτσος Κωνσταντῖνος
 402. Τσιγαρίδας Εὐθύμιος
 403. Τσιμπίδης-Πεντάζος Εὐάγγελος
 404. Τσιποπούλου Μεταξία
 405. Τσιρίγου Δήμητρα
 406. * Τσιροπινᾶς Δημήτριος
 407. Τσίτουρας Δημήτριος
 408. Τσόλας Ὁρέστης
 409. * Τωμαδάκης Νικόλαος
 410. Φάκλαρης Παναγιώτης
 411. Φαράκλας Νικόλαος
 412. * Φατούρου Ἡσυχάκη Κάντω
 413. * Φαφαλής Πανάγος
 414. * Φιλιππάκη Βαρβάρα
 415. * Φουρλῆς Στυλιανός
 416. Φυλακτόπουλος Γεώργιος
 417. Φωτίου Κωνσταντῖνος
 418. Χαιρέτη Μαρία
 419. Χαλιωρῆς Χριστόδουλος
 420. * Χαμπούρη Χρυσούλα
 421. Χανιώτης Ἄγγελος
 422. * Χαραμῆ Ἀγγέλα
 423. Χατζῆ Δέσποινα
 424. * Χατζηδάκης Ἐμμανουήλ
 425. * Χατζηκακίδης Ἀθανάσιος
 426. Χατζημιχάλη-Σβορώνου Ἰωάννα

Ἐκλογικὸς κατάλογος τῶν Ἑταίρων τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας 1987

427. Χατζημιχάλης Ἰωάννης	432. Χριστόπουλος Παναγιώτης
428. * Χατζηνικολάου Ἄννα	433. Χριστοπούλου Δωροθέα
429. Χουρμουζιάδης Γεώργιος	434. Χωρέμης Ἄγγελος
430. * Χρήστου Χρῦσανθος	435. Ψαρούδα-Μπενάκη Ἄννα
431. Χριστοδούλου Γεώργιος	

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΔΗΜΟΣΙΕΥΜΑΤΩΝ

1837 - 1987

ΔΗΜΟΣΙΕΥΜΑΤΑ ΤΗΣ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΗΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ
(1837 - 1987)

Α. ΠΕΡΙΟΔΙΚΑ ΔΗΜΟΣΙΕΥΜΑΤΑ

Δραχμαί

1. ΕΦΗΜΕΡΙΣ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΗ (ΕΑ) 1837-1909, ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΗ ΕΦΗΜΕΡΙΣ (ΑΕ) 1910 - 1985 (1 - 124). Σχῆμα 8ον

Περίοδος Α' : τόμος 1 - 16 (1837 - 1860) : 1837: τεύχη 4 (Οκτώβριος, Νοέμβριος και Δεκέμβριος α' και β'), (1838 - 1857 ἐξηγντλήθησαν), 1858, τεύχος 50, 1859, τεύχος 51 (1860 ἐξηγντλήθη)· ἕκαστον τεύχος 1500.—

Περίοδος Β' : τόμος 17 - 21 (1862 - 1874) : 17 (1862): τεύχη α' - ιβ' (τὰ τεύχη θ' - ιβ' ἐξεδόθησαν τὸ 1863)· ἕκαστον τεύχος 1500.—
18 - 21 (1869 - 1874): 18 (1869): τεύχος ιγ'· 19 (1870): τεύχος ιδ'· 20 (1872): τεύχη ιε' και ιϛ' (τὸ ιϛ' ἐξεδόθη τὸ 1873)· 21 (1874): τεύχος ιζ'· ἕκαστον τεύχος 1500.—

Περίοδος Γ' : τόμος 22 - 62 (1883 - 1923) : 22 - 62 (1883 - 1923): 1883 - 1884, (1885 - 1893 ἐξηγντλήθησαν), 1894, (1895 - 1897 ἐξηγντλήθησαν), 1898 - 1899, (1900 - 1904 ἐξηγντλήθησαν), 1905 - 1918· εἷς τόμος κατ' ἔτος (ἐκ τεσσάρων τευχῶν συγκείμενος)· ἕκαστος τόμος 2000.—
1919 - 1923· εἷς τόμος κατ' ἔτος· ἕκαστος τόμος 2000.—

Περίοδος Δ' : τόμος 63 κέ. (1924 κέ.) : 63 - 75 (1924, 25/26, 27/28, 29, 30, 31, 32, 33, 34/35 - 1936), εἷς τόμος κατ' ἔτος· ἕκαστος τόμος 2000.—
76 (1937): πανηγυρικός τόμος ἑκατονταετηρίδος εἰς 3 μέρη ἑκατὸν εἴκοσι περίπου τυπογραφικῶν φύλλων α', β' και γ' μέρος· ἕκαστος τόμος 2000.—
77 - 91 (1938, 39/41, 42/44, 45/47, 48/49, 50/51 - 1952)· ἕκαστος τόμος .. 2000.—
92/3 (1953 - 1954): Εἰς μνήμην ΓΕΩΡΓΙΟΥ Π. ΟΙΚΟΝΟΜΟΥ Α' μέρος, Β' και Γ' μέρος· ἕκαστος τόμος 2000.—
94 - 103 (1955 - 1964)· ἕκαστος τόμος 2000.—
101 (1962) ἐξηγντλήθη —
104 - 106 (1965 - 1967) ἐξηγντλήθησαν —
107 - 111 (1968 - 1972)· ἕκαστος τόμος 3000.—
112 - 113 (1973 - 1974)· ἕκαστος τόμος 3000.—
114 - 120 (1975 - 1981)· ἕκαστος τόμος 3000.—
121 (1982) 4000.—
122 (1983) 5000.—
123 (1984) 5000.—
124 (1985) (ὑπὸ ἐκτύπωση) —

Δραχμαί

Εὐρετήριοι τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἐφημερίδος τῆς τρίτης περιόδου ὑπὸ Ἀλεξάνδρου Λαμπροπούλου· τόμος 1ος: 1883 - 1887. Σχῆμα 8ον, σελίδες 7' + στῆλαι 550. 1902	2000.—
Εὐρετήριοι τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἐφημερίδος τῆς πρώτης καὶ δευτέρας περιόδου (1837 - 1874) ὑπὸ Ἀθηνᾶς Γ. Καλογεροπούλου καὶ Μαρίας Προῦνη - Φιλίπ' τόμος 1ος. Σχῆμα 8ον, σελίδες ροθ' + 243. 1973	2500.—

2. ΠΡΑΚΤΙΚΑ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΗΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ 1837 - 1984 (ΠΑΕ 1 - 140).

Περίοδος Α' : τόμος 1 - 13 (1837 - 1848/9) : 1 - 3 (1837 - 1837/8, 1838/9):

Σύνοψις τῶν πρακτικῶν (τῆς Α' - Γ' συνεδριάσεως) τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἐταιρείας τῶν Ἀθηνῶν (Ἔκδοσις 1η). Ἑλληνιστὶ καὶ γαλλιστὶ. Σχῆμα 16ον, σελίδες 93. 1840. (Ἐξηγτηλήθη)

4 (1840/41): Πρακτικὰ τῆς Δ' συνεδριάσεως τῆς ἐν Ἀθήναις Ἀρχαιολογικῆς Ἐταιρείας (Ἔκδοσις 1η). Ἑλληνιστὶ καὶ γαλλιστὶ. Σχῆμα 16ον, σελίδες 77. 1840. (Ἐξηγτηλήθη)

5 (1840/1): Πρακτικὰ τῆς Ε' Γενικῆς συνεδριάσεως τῆς ἐν Ἀθήναις Ἀρχαιολογικῆς Ἐταιρείας (Ἔκδοσις 1η). Ἑλληνιστὶ καὶ γαλλιστὶ. Σχῆμα 16ον, σελίδες 87. 1841. (Ἐξηγτηλήθη)

6 (1841/2): Πρακτικὰ τῆς Ζ' (γράφῃ: F') Γενικῆς συνεδριάσεως τῆς ἐν Ἀθήναις Ἀρχαιολογικῆς Ἐταιρείας (Ἔκδοσις 1η). Ἑλληνιστὶ καὶ γαλλιστὶ. Σχῆμα 16ον, σελίδες 31. 1842. (Ἐξηγτηλήθη)

7 - 11 (1842/3 - 1846/7): Δὲν ἐξετυπώθησαν ἰδιαίτερος

1 - 11 (1837 - 1846/7): Σύνοψις τῶν πρακτικῶν (τῆς Α' - ΙΑ' Γενικῆς συνεδριάσεως) τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἐταιρείας τῶν Ἀθηνῶν (Ἔκδοσις 2α). Ἑλληνιστὶ καὶ γαλλιστὶ. Σχῆμα 8ον, σελίδες 325, πίναξ 1. 1846 (1847). (Ἐξηγτηλήθη)

12 (1847/8): Πρακτικὰ τῆς ΙΒ' Γενικῆς συνεδρίας τῆς Ἑλληνικῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἐταιρείας. Ἑλληνιστὶ καὶ γαλλιστὶ. Σχῆμα 8ον, σελίδες 31. 1848. (Ἐξηγτηλήθη)

13 (1848/9): Πρακτικὰ τῆς ΙΓ' Γενικῆς συνεδριάσεως τῆς Ἑλληνικῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἐταιρείας. Ἑλληνιστὶ καὶ γαλλιστὶ. Σχῆμα 8ον, σελίδες 37. 1849. (Ἐξηγτηλήθη)

Περίοδος Β' : τόμος 14 - 25 (1858/9 - 1869/70) : 14 (1858/9):

Συνοπτικὴ ἐκθεσις τῶν πράξεων τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἐταιρείας. Σχῆμα 8ον, σελίδες α + 43. 1858/9. 15 - 25 (1859/60 - 1869/70): Γενικαὶ συνελεύσεις τῶν ἐταίρων τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἐταιρείας 1859/60, 1860/1, 1861/2, 1862/3 (ἐξεδόθη τὸ 1864), (1863/4, 1864/5 ἐξηγτηλήθησαν), 1865/6, (1866/7, 1867/8 ἐξηγτηλήθησαν), 1868/9, 1869/70. Σχῆμα 8ον· ἕκαστον τεῦχος

1500.—

Περίοδος Γ' : τόμος 26 - 74 (1870/1 - 1916/9) : 26 - 74 (1870/1 - 1916/9):

Πρακτικὰ Ἀρχαιολογικῆς Ἐταιρείας (1870/1, 1872/3 ἐξηγτηλήθησαν), 1871/2, 1873/4, 1874/5, 1876 - 1882, (1883 - 1884 ἐξηγτηλήθησαν), 1885, (1886 - 1887 ἐξηγτηλήθησαν), 1888, 1889, (1890 ἐξηγτηλήθη), 1891, 1892, 1893, (1894 - 1909 ἐξηγτηλήθησαν), 1910, 1911, (1912 - 1914 ἐξηγτηλήθησαν), 1915 - 1916/9. Σχῆμα 8ον· ἕκαστος τόμος

1500.—

	Δραχμαὶ
Περίοδος Δ' : τόμος 75 κέ. (1920 κέ.) : 75 - 107 (1920 - 1951): Πρακτικά Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας 1920, 1921, 1922/4, 1925/6, 1927, 1928, 1929, 1930, 1931, 1932, 1933, 1934, 1935, 1936, 1937, 1938, 1939, 1940, 1941/44, 1945/8, 1949, 1950, 1951. Σχῆμα 16ον· ἕκαστος τόμος	1200.—
108 (1952)	1200.—
109 - 110 (1953 - 1954)· ἕκαστος τόμος	1200.—
111 - 115 (1955 - 1959)· ἕκαστος τόμος	1200.—
116 (1960)	1700.—
117 (1961)	1700.—
118 (1962)	1700.—
119 (1963)	1700.—
120 (1964)	1700.—
121 (1965)	1700.—
122 (1966)	1700.—
123 (1967)	1700.—
124 (1968)	1700.—
125 (1969)	1700.—
126 (1970)	1700.—
127 (1971) (ἐξηντλήθη) 128 (1972) 129 (1973)·	2500.—
130 (1974)	2500.—
131 (1975) Α' τεῦχος (ἐξηντλήθη) καὶ Β' τεῦχος (ἐξηντλήθη)	3000.—
132 (1976) Α' τεῦχος καὶ Β' τεῦχος ἕκαστον	3000.—
133 (1977) Α' τεῦχος (ἐξηντλήθη) καὶ Β' τεῦχος	3000.—
134 (1978)	3000.—
135 (1979) - 136 (1980)	4500.—
137 (1981) Α' τεῦχος	4500.—
Β' τεῦχος	2500.—
138 (1982)	5000.—
139 (1983) Α' τεῦχος	6700.—
Β' τεῦχος	6700.—
140 (1984) (ὑπὸ ἐκτύπωση)	—
3. ΤΟ ΕΡΓΟΝ ΤΗΣ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΗΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ (1954 - 1986).	
κατὰ τὰ ἔτη 1954, 1955, 1956, 1957, 1958, 1959· ἕκαστον τεῦχος	600.—
» » » 1960, 1961, 1962, 1963, 1964, 1965, 1966, 1967, 1968, 1969,	
» » » 1970, 1971, 1972, 1973, 1974, 1975, 1976, 1977· ἕκαστον τεῦχος	800.—
» » » 1978, 1979, 1980	600.—
» » » 1981, 1982	700.—
» » » 1983, 1984, 1985	800.—
» τὸ ἔτος 1986	—

B. ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΤΗΣ ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΗΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ

4. Ἐπιγραφαὶ ἀνέκδοτοι, ἀνακαλυφθεῖσαι καὶ ἐκδοθεῖσαι ὑπὸ τοῦ Ἀρχαιολογικοῦ συλλόγου. Φυλλάδιον (1ον: 1851, σελίδες 12, πίνακες 15· ἐξηντλήθη), 2ον: 1852 (σελίδες ια' + 22 + 5, πίνακες 8), 3ον: 1855 (σελίδες 60, πίνακες 4). Σχῆμα 8ον· τὸ φυλλάδιον ἑκάτερον. (Ἐξηντλήθη)

5. *Πρακτικά τῆς ἐπὶ τοῦ Ἐρεχθείου ἐπιτροπείας ἢ ἀναγραφή τῆς ἀληθοῦς καταστάσεως τοῦ Ἐρεχθείου, γενομένη κατ' ἐντολήν τοῦ Ἀρχαιολογικοῦ συλλόγου. Σχῆμα 8ον, σελίδες 12, πίνακες 8. 1853. (Ἐξηγητήθη) —*
6. *Ἐπιγραφαὶ Ἑλληνικαί, κατὰ τὸ πλεῖστον ἀνέκδοτοι. Φυλλάδιον α' (ἄλλο δὲν ἐξεδόθη). Σχῆμα 8ον, σελίδες β' + 34, πίνακες 9. 1860. (Ἐξηγητήθη) —*
7. *Εὐθύμιος Καστόρχης· Ἱστορικὴ ἔκθεσις τῶν πράξεων τῆς ἐν Ἀθήναις Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας ἀπὸ τῆς ἰδρύσεως αὐτῆς τῷ 1837 μέχρι ταῦ 1879 τελειώματος. Σχῆμα 16ον, σελίδες F' + 130. 1879. (Ἐξηγητήθη) —*
- 7α. *Κατάλογος τῆς Βιβλιοθήκης τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας (Τεῦχος 1ον), σχῆμα 16ον, σελίδες 124, 1887 (Τεῦχος 2ον), σχῆμα 8ον, σελίδες 126. 1906. (Ἐξηγητήθη) —*
8. **A. G. Lolling·** *Κατάλογος τοῦ ἐν Ἀθήναις Ἐπιγραφικοῦ μουσείου· τόμος 1ος. Ἐπιγραφαὶ ἐκ τῆς Ἀκροπόλεως, τεῦχος α': Ἀρχαῖκα ἀναθηματικά ἐπιγραφαί. Σχῆμα 8ον, σελίδες η' + στῆλαι 152 + η', πίναξ 1. 1899 1200.—*
9. **Π. Καββαδίας·** *Τὸ ἱερόν τοῦ Ἀσκληπιοῦ ἐν Ἐπιδαύρῳ καὶ ἡ θεραπεία τῶν ἀσθενῶν. Σχῆμα 16ον, σελίδες 304, εἰκόνες 9, πίνακες 10, ὧν εἰς τοπογραφικός. 1900. (Ἐξηγητήθη) —*
10. **Π. Καββαδίας·** *Ἱστορία τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας ἀπὸ τῆς ἐν ἔτει 1837 ἰδρύσεως αὐτῆς μέχρι τοῦ 1900. Σχῆμα 16ον, σελίδες 115. 1900 1000.—*
- 10α. **⟨Βαλέριος Στάης⟩·** *Τὰ εὐρήματα τοῦ ναυαγίου τῶν Ἀντικυθήρων (=AE 1902, στήλη 145 - 173/4), εἰκόνες 21, πίνακες 8 (παρένθετοι) + 11. (Ἐξηγητήθη) —*
11. *Comptes rendus du Congrès international d'archéologie, Ire session: Athènes 1905. Σχῆμα 16ον, σελίδες 400, μετ' εἰκόνων. 1905 1200.—*
12. *Μνημεῖα τῆς Ἑλλάδος· τόμος 1ος: Γλυπτὰ ἐκ τοῦ Μουσείου τῆς Ἀκροπόλεως (συντάκται: Καββαδίας, Καστριώτης, Κουρουγιώτης, Lechat, Λεονάρδος, Schrader, Schroeder, Στάης, Σωτηριάδης, Wolters). Σχῆμα 8ον, σελίδες β' + στῆλαι 118, πίνακες 36 (ἀρ. 1 - 33). 1906 (Ἐξηγητήθη) —*
13. **P. Kavvadias + G. Kawerau·** *Die Ausgrabung der Akropolis vom Jahre 1885 bis zum Jahre 1890. Π. Καββαδίας + Γ. Καββαδίας·* *Ἀνασκαφή τῆς Ἀκροπόλεως ἀπὸ τοῦ 1885 μέχρι τοῦ 1890. Ἑλληνιστὶ καὶ γερμανιστὶ. Σχῆμα φύλλου, στήλαι 150 + σελίδες 2, εἰκόνες 14, πίνακες 13. 1906 - 1907 [1974].. 4000.—*
14. **Χρῆστος Τσοῦντας·** *Αἱ προϊστορικαὶ ἀκροπόλεις Διμηνίου καὶ Σέσκλου. Σχῆμα 8ον, στήλαι IF + 432, εἰκόνες 312, πίνακες 47. 1908 2500.—*
15. **Γεώργιος Ἀ. Παπαβασιλείου·** *Περὶ τῶν ἐν Ἐββοίᾳ ἀρχαίων τάφων μετὰ παραρτήματος Ἐββοϊκῶν ἐπιγραφῶν. Σχῆμα 8ον, στήλαι β' + 108, εἰκόνες 53, πίνακες 21. 1910 1200.—*

Δραχμαὶ

16. **Κωνσταντῖνος Κουρουνιώτης**· *Κατάλογος τοῦ Μουσείου Λυκοσούρας*. Σχῆμα 16ον, σελίδες 72, εἰκόνες 74. 1911 1200.—
- 16α. **Βασίλειος Λεονάρδος**· *Ἀρχαιολογικῆς Ἐφημερίδος ἀναγραφή*. Σχῆμα 8ον, σελίδες 4. 1912. (Ἐξηγητήθη) —
- 16β. **Βασίλειος Λεονάρδος**· *Ἀρχαιολογικῆς Ἐφημερίδος λεύκωμα*. Σχῆμα 8ον, σελίδες 8. (Ἐξηγητήθη) —
17. **Γεώργιος Π. Οἰκονόμος**· *Ἐπιγραφαὶ τῆς Μακεδονίας*· τεῦχος 1ον. Σχῆμα 8ον, σελίδες 40, εἰκόνες 29. 1915 1000.—
18. **Γεώργιος Κ. Γαρδίκας**· *Μελετήματα ἀρχαιολογικά*. Σχῆμα 16ον, σελίδες 48. 1915 800.—
19. **Ἀντώνιος Δ. Κεραμόπουλλος**· *Τοπογραφία τῶν Δελφῶν*· τεῦχος 1ον. Σχῆμα 16ον, σελίδες 113, εἰκόνες (παρένθετοι) 11, πίνακες 3. 1912 - 17. (Ἐξηγητήθη). —
20. **Βαλέριος Στάης**· *Τὸ Σούνιον καὶ οἱ ναοὶ τοῦ Ποσειδῶνος καὶ Ἀθηνᾶς*. Σχῆμα 16ον, σελίδες 55, εἰκόνες 14, πίνακες 5. 1920. (Ἐξηγητήθη) —
21. **Georgius P. Oeconomus**· *De profusionum receptaculis sepulcralibus inde ab antiquissimis temporibus usque ad nostram fere aetatem usitatis*. Σχῆμα 16ον, σελίδες 63, εἰκόνες 17. 1921 800.—
22. **Ἀντώνιος Δ. Κεραμόπουλλος**· *Ὁ ἀποτυμπανισμὸς, συμβολὴ ἀρχαιολογικὴ εἰς τὴν ἱστορίαν τοῦ ποινικοῦ δικαίου καὶ τὴν λαογραφίαν*. Σχῆμα 16ον, σελίδες 144, εἰκόνες 21, ἐξ ὧν 7 παρένθετοι. 1923. (Ἐξηγητήθη) —
23. **Ἀπόστολος Σ. Ἀρβανιτόπουλος**· *Γραπτὰ στήλαι Δημητριάδος - Παγασῶν*. Σχῆμα 2ον, σελίδες 179, εἰκόνες 203, πίνακες παρένθετοι 7, πίνακες ἐν τέλει ἐγχρωμοὶ 10. 1928 3500.—
24. **Γεώργιος Ἐ. Μυλωνᾶς**· *Ἡ νεολιθικὴ ἐποχὴ ἐν Ἑλλάδι*. Σχῆμα 16ον, σελίδες 174, εἰκόνες 86, πίνακες 2, γεωγραφικοὶ χάρται 3. 1928. Ἀνατύπωσις μετὰ προσθήκης. 1975..... 1500.—
25. **Ἰωάννης Γ. Γεννάδιος**· *Ὁ Λόρδος Ἐλγιν καὶ οἱ πρὸ αὐτοῦ ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα καὶ τὰς Ἀθήνας ἰδίως ἀρχαιολογήσαντες ἐπιδρομεῖς 1440 - 1837*. Σχῆμα 16ον, σελίδες κΓ' + 257, πίνακες 5. 1930 1500.—
26. **Ἰωσήφ Χατζιδάκις**· *Ἱστορία τοῦ Κρητικοῦ Μουσείου καὶ τῶν ἀρχαιολογικῶν ἐρευνῶν ἐν Κρήτῃ*. Σχῆμα 16ον, σελίδες 74. 1931 1200.—
- 26α. **Γεώργιος Σωτηρίου**· *Χριστιανικαὶ Θῆβαι (=ΑΕ 1929)*. Σχῆμα 8ον, σελίδες 256, εἰκόνες 270, πίνακες 5. 1931. (Ἐξηγητήθη) —
27. **Γεώργιος Π. Οἰκονόμος**· *Τὸ ἔργον τῆς ἐν Ἀθήναις Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας κατὰ τὴν πρώτῃν αὐτῆς ἑκατονταετίαν 1837 - 1937, ἐν ἀλφαβητικῇ διατάξει*. Σχῆμα 16ον, σελίδες 104. 1938 1200.—

28. **Γεώργιος Π. Οἰκονόμος**· Τὰ ἑκατὸν ἔτη τῆς ἐν Ἀθήναις Ἀρχαιολογικῆς Ἐταιρείας. Λόγος πανηγυρικός τοῦ Γραμματέως τοῦ Συμβουλίου, ρηθείς τῇ 23ῃ Ὀκτωβρίου 1938 ἐν τῷ Παρθενῶνι κατὰ τὴν πανηγυρικὴν συνεδρίαν τῆς Ἐκατονταετηρίδος. Σχῆμα 8ον, σελίδες 14 [1942] 800.—
- 28α. **Λεύκωμα τῆς Ἐκατονταετηρίδος τῆς ἐν Ἀθήναις Ἀρχαιολογικῆς Ἐταιρείας 1837 - 1937**. Σχῆμα 8ον, 62 + (51). Ἐν Ἀθήναις (1937 - 1952)..... 1500.—
29. **Νικόλαος Μ. Κοντολέων**· Τὸ Ἐρέχθειον ὡς οἰκοδόμημα χθονίας λατρείας. Σχῆμα 16ον, σελίδες 8' + 102, εἰκὼν 1. 1949. Ἀνατύπωσις 1975 1000.—
30. **Φοῖβος Δ. Σταυρόπουλος**· Ἡ Ἀσπίς τῆς Ἀθηναῖς Παρθένου τοῦ Φειδίου. Σχῆμα 16ον, σελίδες 7' + 84, εἰκόνες 31, παρένθετος πίναξ 1. 1950 800.—
31. **Ἀνδρέας Ξυγγόπουλος**· Συλλογὴ Ἑλένης Ἀ. Σταθάτου. Κατάλογος περιγραφικὸς τῶν εἰκόνων, τῶν ξυλογλύπτων καὶ τῶν μεταλλίνων ἔργων τῶν Βυζαντινῶν καὶ τῶν μετὰ τὴν Ἀλωσιν χρόνων. Σχῆμα 8ον, σελίδες 7' + 47, πίνακες 27. 1950 1700.—
32. **Κωνσταντῖνος Θ. Συριόπουλος**· Ὁ Στερεοβάτης τοῦ Παρθενῶνος. Σχῆμα 16ον, σελίδες F' + 121, εἰκόνες 8. 1951 800.—
33. **Κωνσταντῖνος Α. Ρωμαῖος**· Κέραμοι τῆς Καλυδῶνος. Συμβολὴ εἰς ἀκριβεστέραν θώρησιν τῆς Ἑλληνικῆς τέχνης. Σχῆμα 8ον, σελίδες F' + 144, εἰκόνες 76. 1951 (Ἐξηγτηλήθη) —
34. **Γεώργιος καὶ Μαρία Σωτηρίου**· Ἡ βασιλικὴ τοῦ Ἁγίου Δημητρίου Θεσσαλονίκης. Κείμενον καὶ λεύκωμα. Σχῆμα 8ον, σελίδες ιβ' + 278, εἰκόνες 98, πίνακες VII + 102. 1952 3000.—
35. **Ἀναστάσιος Κ. Ὀρλάνδος**· Ἡ ξυλόστεγος παλαιοχριστιανικὴ βασιλικὴ τῆς μεσογειακῆς λεκάνης. Σχῆμα 8ον, Τόμ. Α' (1952) + Β' (1954), σελίδες 605 + κη', εἰκόνες 549, πίνακες Α + Β καὶ «Εὑρετήριο» τοῦ Α' καὶ τοῦ Β' τόμου (1957), σελίδες 136. Ἀνατύπωσις 1974 —
 Τόμος Α' (Ἐξηγτηλήθη) —
 Τόμος Β' (Ἐξηγτηλήθη) —
 Εὑρετήριο. (Ἐξηγτηλήθη) —
36. **Μάρκελλος Μιτσός**· Ἀργολικὴ προσωπογραφία. Σχῆμα 16ον, σελίδες 211. 1952 1000.—
37. **Ἀναστάσιος Κ. Ὀρλάνδος**· Τὰ ὄλικά δομῆς τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων καὶ οἱ τρόποι ἐφαρμογῆς αὐτῶν κατὰ τοὺς συγγραφεῖς, τὰς ἐπιγραφὰς καὶ τὰ μνημεῖα. Σχῆμα 8ον 4000.—
 Τχ. 1ον. Τὸ ξύλον καὶ ὁ πηλός. Σελίδες 154, εἰκόνες 64. 1955 2000.—
 Τχ. 2ον. Τὰ μέταλλα, τὸ ἔλεφαντοστοῦν, τὰ κονιάματα, καὶ οἱ λίθοι. Σελίδες 426, εἰκόνες 405. 1959 - 60 2000.—
38. **Νικόλαος Κ. Μουτσόπουλος**· Ἡ ἀρχιτεκτονικὴ τῶν ἐκκλησιῶν καὶ τῶν μοναστηρίων τῆς Γορτυνίας. Σχῆμα 16ον, σελ. ιε' + 238, εἰκ. 142. 1956 (Ἐξηγτηλήθη) —
39. **Γεώργιος Ἐ. Μυλωνᾶς**· Ὁ πρωτοαττικὸς ἀμφορεὺς τῆς Ἐλευσίως. Σχῆμα 8ον, σελίδες ιε' + 135, εἰκόνες 39, πίνακες 16 καὶ ἔγχρωμοι Α + Β. 1957. (Ἐξηγτηλήθη) —

	Δραχμαὶ
40. Ἀνδρέας Ξυγγόπουλος· Σχεδίασμα ἱστορίας τῆς θρησκευτικῆς ζωγραφικῆς μετὰ τὴν ἄλωσιν. Σχῆμα 8ον, σελίδες μς' + 380, πίνακες 72. 1957	2700.—
41. Ἰωάννα Κ. Κωνσταντίνου· Ρυθμοὶ κινήσεων καὶ λοξαὶ στάσεις εἰς τὴν ἀρχαιοτέραν ἑλληνικὴν πλαστικὴν. Σχῆμα 16ον, σελίδες ια' + 58, εἰκόνες 31, πίνακες 16. 1957	800.—
42. Νικόλαος Μ. Βερδελῆς· Ὁ πρωτογεωμετρικὸς ρυθμὸς τῆς Θεσσαλίας. Σχῆμα 16ον, σελίδες η' + 102, εἰκόνες 25, πίνακες 15. 1958 (Ἐξηγτηλήθη)	—
43. Ἰωάννης Δ. Κοντῆς· Τὸ ἱερόν τῆς Ὀλυμπίας κατὰ τὸν Δ' π.Χ. αἰῶνα. Σχῆμα 16ον, σελίδες η' + 120, πίνακες 17. 1958. (Ἐξηγτηλήθη)	—
44. Βασίλειος Γ. Καλλιπολίτης· Χρονολογικὴ κατάταξις τῶν μετὰ μυθολογικῶν παραστάσεων ἀττικῶν σαροφάγων τῆς ρωμαϊκῆς ἐποχῆς. Σχῆμα 16ον, σελίδες 79 + πίνακες 6. 1958	800.—
45. Χαρίκλεια Μπάρλα· Μορφὴ καὶ ἐξέλιξις τῶν βυζαντινῶν κωδωνοστασιῶν. Σχῆμα 16ον, σελίδες 52, εἰκόνες 12, πίνακες 14. 1959 (Ἐξηγτηλήθη)	—
46. Γεώργιος Σ. Δοντᾶς· Εἰκόνες καθήμενων πνευματικῶν ἀνθρώπων εἰς τὴν ἀρχαίαν ἑλληνικὴν τέχνην. Σχῆμα 16ον, σελίδες 108 + πίνακες 40. 1960	1000.—
47. Δημήτριος Λαζαρίδης· Πήλινα εἰδώλια Ἀβδήρων. Σχῆμα 16ον, σελίδες 83 + πίνακες 34. 1960	1000.—
48. Σέμνη Καρούζου· Τὰ ἀγγεῖα τοῦ τύμβου I τοῦ Ἀναγυροῦντος. Σχῆμα 8ον, σελίδες ις' + 140, εἰκόνες 98, πίνακες 93 καὶ 9 ἔγχρωμοι. 1963	3200.—
49. Χρυσούλα Καρδαρά· Ροδιακὴ Ἀγγειογραφία· Σχῆμα 8ον, σελίδες ια' + 310, εἰκόνες 287, παρ. ἐνθ. πίν. Α + Β, πίνακες 14. 1963	1700.—
50. Νικόλαος Δρανδάκης· Ὁ Ἐμμανουὴλ Τζάνε Μπουνιαλῆς θεωρούμενος ἐξ εἰκόνων τοῦ σφισσομένου κυρίως ἐν Βενετία. Σχῆμα 16ον, σελίδες η' + 182, πίνακες 70. 1962	1000.—
51. Κωνσταντῖνος Θ. Συριόπουλος· Ἡ προϊστορία τῆς Πελοποννήσου. Σχῆμα 16ον, σελίδες XLVIII + 633, εἰκόνες 10, χάρται Ι - VI, πίνακες Ι - VIII. 1964. (Ἐξηγτηλήθη)	—
52. Ἀναστάσιος Κ. Ὀρλάνδος· Ἡ Παρηγορήτισσα τῆς Ἀρτης. Σχῆμα 8ον, σελίδες 183, εἰκόνες 157, πίνακες 30 (1 - 20 ἔγχρωμοι), μετὰ συντόμου γαλλικῆς μεταφράσεως ἐκ σελίδων XLII. 1963 ἄδետον	3000.—
	(Ἐξηγτηλήθη) δεμένον
53. Σωτήριος Ἰ. Δάκαρης· Οἱ γενεαλογικοὶ μῦθοι τῶν Μολοσσῶν. Σχῆμα 16ον, σελίδες β' + 169, πίνακες 5. 1964	1000.—
54. «Χαριστήριον εἰς Ἀ. Κ. Ὀρλάνδον»· Τόμ. Α' (1965), Τόμ. Β' (1966), Τόμ. Γ' (1966) (ἔξηγτηλήθη), Τόμ. Δ' (1967 - 68)	ἕκαστος τόμος 2000.—
55. Ἀριστείδης Πασαδαῖος· Ἐπὶ δύο βυζαντινῶν μνημείων τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἀγνώστου ὀνομασίας. Σχῆμα 8ον, σελίδες 108, παρ. ἐνθ. πίνακες Α - ΚΖ', πίνακες 16. 1965	1200.—

Δραχμαὶ

56. **Στυλιανὸς Ἀλεξίου**· *Υστερομινωικοὶ τάφοι λιμένος Κνωσοῦ (Κατσαμπά)*. Σχῆμα 8ον, σελίδες ια' + 85, εἰκόνες 38, παρένθετοι πίνακες 6, πίνακες 38 (ὁ πίναξ προμετωπίδος καὶ οἱ πίνακες 6 καὶ 20 ἐγχρωμοί). 1966 1500.—
57. **Φώτιος Μ. Πέτσας**· *Ὁ τάφος τῶν Λευκαδίων*. Σχῆμα 8ον, σελίδες 192, εἰκόνες 43, παρένθετοι πίνακες 3, ἐγχρωμοὶ πίνακες Α' - Γ', πίνακες 45. 1966 ... 2200.—
58. **Ἀναστάσιος Κ. Ὀρλάνδος**· *Ἡ ἀρκαδικὴ Ἀλίφειρα*. Σχῆμα 8ον, σελίδες 274, εἰκόνες 175, παρένθ. πίνακες 1 - 5. 1967 - 68 2000.—
59. **Ἐμμανουὴλ Πρωτοψάλτης**· *Ἱστορικὰ ἔγγραφα ἀναφερόμενα εἰς τὰς ἀρχαιότητας καὶ λοιπὰ μνημεῖα τῆς Ἱστορίας κατὰ τοὺς χρόνους τῆς Ἐπαναστάσεως καὶ τοῦ Καποδίστρια*. Σχῆμα 8ον, σελίδες μδ' + 296, πίνακες Ι - ΧΙΧ. 1967 2200.—
60. **Σεραφεῖμ Χαριτωνίδης**· *Αἱ ἐπιγραφαὶ τῆς Λέσβου. Συμπλήρωμα*. Σχῆμα 8ον, σελίδες 106, εἰκόνες 48, πίνακες 46. 1968 1500.—
61. **Κωνσταντῖνος Θ. Συριόπουλος**· *Ἡ προϊστορία τῆς Στερεᾶς Ἑλλάδος*. Σχῆμα 16ον, σελίδες L + 540, εἰκόνες 10, χάρται Ι - VI, πίνακες 8. 1968 2000.—
62. **Μ. Ἀνδρόνικος**· *Βεργίνα Ι. Τὸ νεκροταφεῖον τῶν τύμβων*. Σχῆμα 8ον, σελίδες ζ' + 298, εἰκόνες 108, παρένθ. πίν. Α - ΚΓ (ΚΓ 1 - 5), πίνακες 135. 1969.. 2200.—
63. **Βασίλειος Χ. Πετράκος**· *Ὁ Ὀρωπὸς καὶ τὸ ἱερόν τοῦ Ἀμφιαράου*. Σχῆμα 16ον, σελίδες ιδ' + 222, εἰκόνες 43, παρένθ. πίν. Α, πίνακες 63. 1968. 1500.—
64. Μεταφέρεται εἰς τὸ Κεφάλαιον Γ, ἀριθ. 4.
65. **Εὐστάθιος Γ. Στίκας**· *Τὸ οἰκοδομικὸν χρονικὸν τῆς Μονῆς τοῦ Ὁσίου Λουκᾶ Φωκίδος*. Σχῆμα 8ον, σελίδες ια' + 299, εἰκόνες 135, παρένθ. πίν. Α - ΙΒ', πίνακες 184 + ἐγχρωμος πίναξ προμετωπίδος καὶ Α - Γ. 1970 2000.—
66. **Ἀντώνιος Ζώης**· *Προβλήματα χρονολογίας τῆς Μινωικῆς κεραμεικῆς — Γοῦρνες, Τύλισος, Μάλια*. Σχῆμα 8ον, σελίδες ζ' + 99, πίνακες 47 + Α - Β ἐγχρωμοί. 1969 1000.—
67. **Σπυρίδων Ε. Ἰακωβίδης**· *Περατὴ. Τὸ νεκροταφεῖον*. Σχῆμα 8ον. Τόμ. Α - Γ.
Α'. *Οἱ τάφοι καὶ τὰ εὐρήματα*. Σελίδες ια' + 473, σχέδια 155. 3000.—
Β'. *Γενικαὶ παρατηρήσεις*. Σελίδες ιθ' + 485, εἰκόνες 161, ἐγχρωμοὶ πίνακες Ι - ΙV 3000.—
Γ'. *Πίνακες 1 - 190 + σελίδες 1 - 38*). 1969 - 1970 2000.—
68. **Χαρὰ Τζαβέλλα - Enjen**· *Τὰ περρωτὰ ὄντα τῆς προϊστορικῆς ἐποχῆς τοῦ Αἰγαίου*. Σχῆμα 16ον, σελίδες 132, πίνακες 40. 1970 1000.—
69. **Θεοδώρα Γ. Καράγιωργα**· *«Γοργεῖη Κεφαλὴ» (Καταγωγή καὶ νόημα τῆς γοργονικῆς μορφῆς ἐν τῇ λατρείᾳ καὶ τῇ τέχνῃ τῶν ἀρχαϊκῶν χρόνων)*. Σχῆμα 16ον, σελίδες ις' + 158, πίνακες 23, 1970 4000.—

Δραχμαὶ

70. **Δέσποινα Παπακωνσταντίνου - Διαμαντούρου**· Πέλλα I. Ἱστορικὴ Ἐπισκόπησις καὶ μαρτυρίαι. Σχῆμα 8ον, σελίδες ι' + 257, πίνακες 40 + Α - Β ἔγχρωμοι. 1971..... 1000.—
71. **Ἐφη Σαπουναῖ - Σακελλαράκη**· Μινωικὸν Ζῶμα. Σχῆμα 16ον, σελίδες κγ' + 259, εἰκόνες 77, πίνακες 54 + Α - Γ, ἔγχρωμοι καὶ χάρτης 1. 1971 1000.—
72. **Θεόδωρος Σπυρόπουλος**· Ὑστερομικηναῖοι ἑλλαδικοὶ θησαυροὶ. Σχῆμα 8ον, σελίδες ιε' + 233, εἰκόνες 1-37, πίνακες 37. 1972 1000.—
73. **Γεώργιος Ε. Μυλωνᾶς**· Ὁ ταφικὸς Κύκλος Β τῶν Μυκηρῶν. Σχῆμα 8ον. Τόμος Α', σελίδες κδ' + 442, εἰκόνες 30, ἔγχρωμοι πίνακες ε-ιβ' 3000.— Τόμος Β', πίνακες 1-249 + σελίδες δ-ις'). 1973 2000.—
74. **Γρηγόριος Κωνσταντινόπουλος**· Ὁ Ροδιακὸς Κόσμος. I Λίνδος. Σχῆμα 16ον, σελίδες 82, εἰκόνες 4. 1972 1000.—
75. **Στυλιανὸς Πελεκανίδης**· Καλλιέργης. Ὁλης Θετταλίας ἄριστος ζωγράφος. Σχῆμα 8ον, σελίδες ι' + 175, εἰκόνες 3, πίνακες 1 - 83, ἔγχρωμοι πίνακες Α - ΚΑ, ἔγχρωμος πίναξ προμετωπίδος + παρένθετος πίναξ Ι. 1973. (Ἐξηγτήθη). —
76. **Ἀριστείδης Πασαδαῖος**· Ὁ κεραμοπλαστικὸς διάκοσμος τῶν βυζαντινῶν κτηρίων τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Σχῆμα 8ον, σελίδες Ι - XII + 84, πίνακες 50 + παρένθ. πίν. Α - Β. 1973 1500.—
77. **Ἀγγελικὴ Πιερίδου**· Ὁ πρωτογεωμετρικὸς ρυθμὸς ἐν Κύπρῳ. Σχῆμα 8ον, σελίδες ις' + 112, εἰκόνες 5, σχήματα 23, πίνακες 35. 1973 1500.—
78. **Γεώργιος Στ. Κορρές**· Ἡ βιβλιογραφία τοῦ Ἐρρῖκου Σλήμαν. Σχῆμα 16ον, σελίδες ις' + 200, πίνακες 16. 1974 1000.—
79. **Μάντω Καραμεσίνη-Οἰκονομίδου**· Ἡ νομισματοκοπία τῆς Νικοπόλεως. Σχῆμα 8ον, σελίδες κ' + 200, εἰκόνες 2, πίνακες 71. 1975..... 2000.—
80. **Εὐστάθιος Στίνας**· Ὁ κτίτωρ τοῦ καθολικοῦ τῆς Μονῆς τοῦ Ὁσίου Λουκά. Σχῆμα 8ον, σελίδες κ' + 158, εἰκόνες 35, πίνακες 33, ἔγχρωμοι πίνακες Α' - Θ', ἔγχρ. πίναξ προμετωπίδος + παρένθετοι πίν. Α' - Γ'. 1975 2000.—
81. **Γεώργιος Μυλωνᾶς**· Τὸ Δυτικὸν Νεκροταφεῖον τῆς Ἐλεσθίνος. Σχῆμα 8ον. Τόμος Α', σελίδες ιθ' + 357, σχέδια 91, ἔγχρωμοι πίν. θ' - ιβ' 3000.— Τόμος Β', σελίδες ιγ' + 355, σχέδια 135 3000.— Τόμος Γ', πίνακες Α - Μ καὶ 1 - 91 + σελίδες λθ'. 1975. (Οἱ τόμοι διατίθενται καὶ κεχωρισμένως) 2500.—
82. **Ἰουλία Κουλεϊμάνη - Βοκοποπούλου**· Χαλκαῖ κορυθιοσυρτεῖς πρόχοι. Σχῆμα 8ον, σελίδες κς' + 205, εἰκόνες XXIII, πίνακες 56, ἔγχρ. πίναξ 1. 1975. 2200.—
83. **Ἀντώνης Ζώης**· Βασιλικὴ Ι. Σχῆμα 8ον, σελίδες 134, πίνακες 59, σχέδια 7 ἐντὸς φακέλλου. 1976 2200.—
84. **Ἰωάννης Βολανάκης**· Τὰ παλαιοχριστιανικὰ βαπτιστήρια τῆς Ἑλλάδος. Σχῆμα 8ον, σελίδες κδ' + 154, εἰκόνες Ι - Χ, πίνακες 9. 1976 1500.—

Δραχμαὶ

85. **Νικόλαος Πλάτων - W. C. Brice**: Ἐπερίγραφοι πινακίδες καὶ πίθοι Γραμμικοῦ συστήματος Α ἐκ Ζάκρου. *Inscribed Tablets and Pithos of Linear A System from Zakro*. Σχῆμα 8ον, σελίδες 236, εἰκόνες 16, πίνακες 41, ἔγχρ. πίν. προμετωπίδος. 1975 2000.—
86. **Ἀναστάσιος Κ. Ὀρλάνδος**: Ἡ Ἀρχιτεκτονικὴ τοῦ Παρθενῶνος. Τόμος Α': Πίνακες 103 (σχῆμα 4ον). 1976. Βιβλιοδεσία πολυτελής (καταλογογραφημένα) —
Βιβλιοδεσία ἀπλή 10000.—
Ἐντὸς θήκης 9000.—
Τόμοι Β'-Γ': Κείμενον (σχῆμα 4ον) ἕκαστος 3000.—
Τόμος Β': σελίδες κβ' + 1 - 348, εἰκ. 232, πίν. XV. Τόμος Γ': σελίδες η' + 349 - 778, εἰκ. 233 - 505, πίν. XVI - XXXII.
87. **Ἰ. Α. Παπαποστόλου**: Τὰ σφραγίσματα τῶν Χανίων. Σχῆμα 16ον, σελίδες ις' + 182, πίνακες 46. 1977 1500.—
88. **Χρυσούλα Καρδαρά**: Νάξος Ι. Ἀπλώματα Νάξου. Κινητὰ εὐρήματα τάρων Α καὶ Β. Σχῆμα 8ον, σελίδες ιε' + 97, πίνακες 58. 1977 1500.—
89. **Εὐγενία Γιούρη**: Ὁ κρατήρας τοῦ Δεσβενιοῦ. Σχῆμα 8ον, σελίδες 76, ἔγχρ. πίν. Α - Η, πίν. 107. 1978 1500.—
90. **Στέφανος Κουμανούδης**: Θηβαϊκὴ προσωπογραφία. Σχῆμα 16ον, σελίδες η' + 222. 1979 1500.—
91. **Θεοδοσία Στεφανίδου - Τιβερίου**: Νεοαττικά. Οἱ ἀνάγλυφοι πίνακες ἀπὸ τὸ λιμάνι τοῦ Πειραιᾶ. Σχῆμα 8ον, σελίδες ιθ' + 203, εἰκόνες VIII, πίνακες 63. 1979 1500.—
92. *Actes du XVe Congrès International d'Études Byzantines*. Σχῆμα 16ον, Τόμος Ι, σελίδες 480, πίνακες LXIV. 1979 1800.—
Τόμος ΙΙΑ - Communications, σελίδες 8 + 438. 1981 1800.—
Τόμος ΙΙΒ - Communications, σελίδες 439 - 1032. 1981 1800.—
93. **Γιάννης Σακελλαράκης**: Τὸ ἐλεφαντόδοντο καὶ ἡ κατεργασία του στὰ μυκηναϊκὰ χρόνια. Σχῆμα 16ον, σελίδες ια' + 125, εἰκόνες 101. 1979 (Ἐξηγτηλῆθη) —
94. **Ἀναστάσιος Κ. Ὀρλάνδος - Ἰωάννης Ν. Τραυλός**: Λεξικὸν τῶν ἀρχαίων ἐλληνικῶν ἀρχιτεκτονικῶν ὄρων καὶ τινῶν συγγενῶν πρὸς αὐτοὺς γενικῶν τεχνικῶν ὄρων. Σχῆμα 8ον, σελίδες λε' + 268. 1986 4000.—
95. **Λασκαρίνα Μπούρα**: Ὁ γλυπτὸς διάκοσμος τοῦ ναοῦ τῆς Παναγίας στὸ μοναστήρι τοῦ Ὁσίου Λουκά. Σχῆμα 8ον, σελίδες ιδ' + 147, εἰκόνες 190. 1980 1500.—
96. **Ἀριστείδης Πασαδαῖος**: Ἡ Πόλη τοῦ Βοσπόρου. Σύντομος συστηματικὸς ὁδηγός. Σχῆμα 16ον, σελίδες 121, πίνακες 46. 1981 1000.—
97. **Γιῶργος Δεσπίνης**: Παρθενώνεια. Σχῆμα 8ον, σελίδες 119, πίνακες 71. 1982 1500.—
98. **Φανή Α. Δροσογιάννη**: Σχόλια στὶς τοιχογραφίες τῆς ἐκκλησίας τοῦ Ἁγ. Ἰωάννου τοῦ Προδρόμου στὴ Μεγάλῃ Καστάνια τῆς Μάνης. Σχῆμα 8ον, σελίδες 293, πίνακες XXXIX. 1982 2500.—

Δραχμαὶ

99. **Κωνσταντῖνος Συριόπουλος**: *Οἱ μεταβατικοὶ χρόνοι ἀπὸ τῆς μυκηναϊκῆς εἰς τὴν ἀρχαϊκὴν περίοδον, 1200-700 π.Χ.*
 Σχῆμα 16ον. Τόμος Α'. Σελίδες 513. 1983 } 5.000
 » » Τόμος Β'. Σελίδες 515 - 1199. 1984..... } —
100. **Γιάννης Σακελλαράκης**: *Ἀρχάνες* —
101. **Φωτεινὴ Ζαφειροπούλου**: *Προβλήματα τῆς μυλιακῆς ἀγγειογραφίας.*
 Σχῆμα 8ον. Σελίδες 1β' + 164, σχέδια 23, εἰκόνες 145. 1985 3000.—
102. **Ἀγγελικὴ Λεμπέση**: *Τὸ Ἱερό τοῦ Ἑρμῆ καὶ τῆς Ἀφροδίτης στὴν Κάτω Σύμη Βιάννου Ι. Χάλκινα κρητικὰ τορευῆματα (1).* Σχῆμα 8ον. Σελίδες 259, πίνακες 67. 1985. 4000.—
103. **Φίλια Ἐπη εἰς Γεώργιον Ε. Μυλωνᾶν**: *Διὰ τὰ 60 ἔτη τοῦ ἀνασκαφικοῦ του ἔργου.* Σχῆμα 8ον. Τόμος Α'. Σελίδες ιε' + 347, πίνακες 57. 1986. 3000.—
104. **Βασίλειος Πετράκος**: *Ἡ ἐν Ἀθήναις Ἀρχαιολογικὴ Ἑταιρεία. Ἡ Ἱστορία τῶν 150 χρόνων τῆς 1837 - 1987.* Σχῆμα 16ον. —

Γ. ΑΡΧΑΙΟΙ ΤΟΠΟΙ ΚΑΙ ΜΟΥΣΕΙΑ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

1. **Ἀντώνιος Δ. Κεραμόπουλλος**: *Ὁδηγὸς τῶν Δελφῶν.* Σχῆμα 16ον, σελίδες 144, εἰκόνες 100, χάρται 3. 1935. (Ἐξηντλήθη) —
2. **Κ. Kourouniotes**: *Eleusis. A Guide to the Excavations and the Museum.*
 Σχῆμα 16ον, σελίδες 127, εἰκόνες 71, χάρτης 1. 1936 800.—
3. **Νικόλαος Μ. Κοντολέων**: *Ὁδηγὸς τῆς Δήλου.* Σχῆμα 16ον, σελίδες 185, εἰκόνες 109, χάρτης 1. 1950. (Ἐξηντλήθη) —
4. **Spyridon Marinatos**: *Excavations at Thera I (1967 season).* Σχῆμα 16ον, σελίδες 59, εἰκόνες 88, πίνακες Α - C (Α - Β ἔγχρωμοι). 1968. Ἀνατύπωσις 1976. 800.—
Excavations at Thera II (1968 season). Σχῆμα 16ον, σελίδες 54, εἰκόνες 44, σχέδια I - XI, πίνακες 41 + Α - Ε ἔγχρωμοι. 1969. Ἀνατύπωσις 1976. 800.—
Excavations at Thera III (1969 season). Σχῆμα 16ον, σελίδες 68, εἰκόνες 45, σχέδια I - VIII, πίνακες 62 + Α - Β ἔγχρωμοι. 1971. Ἀνατύπωσις 1973. Ἐξηντλ.
Excavations at Thera IV (1970 season). Σχῆμα 16ον, σελίδες 54, εἰκόνες 4, σχέδιον 1, πίνακες 126 + Α - Η ἔγχρωμοι. 1971. Ἀνατύπωσις 1977. Ἐξηντλ.
Excavations at Thera V (1971 season). Σχῆμα 16ον, σελίδες 47, εἰκόνες 6, σχέδια 1, πίνακες 104 + Α - J ἔγχρωμοι. 1972. Ἀνατύπωσις 1973. 800.—
Excavations at Thera VI (1972 season). Σχῆμα 16ον, σελίδες 60, εἰκόνες 7, πίνακες 112. 1974. Ἀνατύπωσις 1977. 800.—
Thera VI Colour Plates and Plans. Σχῆμα 8ον, ἔγχρωμοι πίνακες 11, σχέδια 7. 1974. Ἀνατύπωσις 1977 800.—
Ἀνασκαφαὶ Θήρας VI (1972). Σχῆμα 16ον, σελίδες 52, εἰκόνες 7, πίνακες 112. 1974 800.—
 Θήρα VI, ἔγχρωμοι πίνακες καὶ σχέδια. Σχῆμα 8ον, ἔγχρωμοι

	Δραχμαί
πίνακες 11, σχέδια 7. 1974	800.—
Ἀνασκαφαὶ Θήρας VII (1973). Σχῆμα 16ον, σελίδες 37, εἰκόνες 4, παρένθετοι πίνακες 2, πίνακες 66 + A - IB ἔγχρωμοι. 1976.	800.—
Excavations at Thera VII (1973 season). Σχῆμα 16ον, σελίδες 38, εἰκόνες 4, παρένθετοι πίνακες 2, πίνακες 66 + A - L ἔγχρωμοι. 1976.	800.—
5. Νικόλαος Πλάτων Ζάκρος. Τὸ νέον μινωικὸν ἀνάκτορον. Σχῆμα 16ον, σελίδες 334, εἰκόνες ἔγχρωμοι καὶ μαυρόασπροι 141 + παρένθ. πίναξ. 1974 ...	3000.—

Δ. ΦΩΤΟΜΗΧΑΝΙΚΑΙ ΑΝΑΤΥΠΩΣΕΙΣ ΑΛΛΩΝ ΣΥΓΓΡΑΜΜΑΤΩΝ

1. Ἀναστάσιος Κ. Ὀρλάνδος· Μοναστηριακὴ Ἀρχιτεκτονικὴ (Ἐξηγτηλήθη) —

Ε. ΑΛΛΑΙ ΔΗΜΟΣΙΕΥΣΕΙΣ

1. Ὁργανισμὸς τῆς ἐν Ἀθήναις Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας. (Τεῦχος 1ον), σχῆμα 16ον, σελίδες 16. 1848. (Τεῦχος 2ον), σχῆμα 16ον, σελίδες 8. 1876. (Τεῦχος 3ον), σχῆμα 8ον, σελίδες 24. 1894. (Τεῦχος 4ον), σχῆμα 8ον, σελίδες 48. 1896. (Τεῦχος 5ον), σχῆμα 8ον, σελίδες 24. 1899. (Τεῦχος 6ον), σχῆμα 8ον, σελίδες 41. 1912. (Δὲν πωλοῦνται) ... —
2. Ὁ περὶ ἀρχαιοτήτων νόμος καὶ αἱ σχετικαὶ πρὸς αὐτὸν ἐγκύκλιοι ὑπουργικαὶ καὶ ἄλλα τινά, ἐκδιδόμενα ὑπὸ τῆς ἐν Ἀθήναις Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας πρὸς χρῆσιν τῶν κατὰ τὸ Βασίλειον ἀρχῶν καὶ αὐτῶν τῶν πολιτῶν. Σχῆμα 8ον, σελίδες 43. 1872. (Δὲν πωλεῖται)..... —
3. Νέος Ὁργανισμὸς καὶ ἐσωτερικὸς κανονισμὸς τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας. Σχῆμα 8ον, σελίδες 41. 1949. (Δὲν πωλεῖται)..... —
4. Νέος Ὁργανισμὸς καὶ ἐσωτερικὸς κανονισμὸς τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας. Σχῆμα 8ον, σελίδες 51. 1966. (Δὲν πωλεῖται) —
- Ἐπὶ τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας πωλεῖται καὶ τὸ ἐξῆς σύγγραμμα:
- Βασίλειος Λεονάρδος· Ἡ Ὀλυμπία. Σχῆμα 8ον, σελίδες 352, πίνακες 2. 1901 700.—

Αἱ ἀνωτέρω τιμαὶ τῶν δημοσιευμάτων τῆς Ἑταιρείας ἰσχύουν διὰ τὴν πώλησιν αὐτῶν ἐν τῷ μεγάρῳ αὐτῆς (Λεωφόρος Βενιζέλου [Πανεπιστημίου] 22)· περὶ τῆς ἐκτὸς τοῦ μεγάρου τῆς Ἑταιρείας ἀποστολῆς τῶν ἀγοραζομένων παρακαλοῦνται νὰ φροντίζουσι οἱ ἐνδιαφερόμενοι.